

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΛΕΝΗ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Αρ.Μητρώου:1111Μ049

Σύμβουλος Σπουδών : κ. Λ. Λούβη Αν. Καθηγήτρια

Θέμα εργασίας

Το εθνικό όραμα της Ελλάδας μέσα από την εφημερίδα *Σκριπ* 1897-1917

Σεπτέμβριος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4
1. Η εφημερίδα «Σκριπ»	9
2. Το Κρητικό ζήτημα μέσα από τις σελίδες του «Σκριπ»	14
2.1. Η Κρήτη προς την αυτονομία. Οι επαναστάσεις του 1895-1897	14
2.1.2. Η απόλυση του Βενιζέλου και το επαναστατικό κίνημα στο Θέρισο.	15
2.2. Τα γεγονότα στην Κρήτη 1908-1912 μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας Σκριπ.	21
2.3. Η είσοδος του Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας και οι εξελίξεις στο Κρητικό ζήτημα	27
2.3.1. Το κίνημα στο Γουδί	27
2.3.2. Ο Στρατιωτικός σύνδεσμος και ο Ελ. Βενιζέλος	32
2.4. Οι διπλωματικοί χειρισμοί του Βενιζέλου και η θέση του Κρητικού ζητήματος	33
2.4.1. Δυσχέρειες στην ελληνική κυβέρνηση από την αδιαλλαξία των Κρητών. Αποφασιστική στάση του Βενιζέλου απέναντί τους.	35
2.4.2. Η πλήρης ρήξη μεταξύ Κρητών και του πρωθυπουργού Βενιζέλου	37
3. Ο εθνικός αγώνας στη Μακεδονία	40
3.1. Η εξέγερση των αντάρτικων βουλγαρικών σωμάτων μέσα από την εφημερίδα Σκριπ	40
3.2. 1904-1908: Ο Ελληνικός αγώνας στην Μακεδονία.	46
3.2.1. Η δράση των ελληνικών ομάδων στην Μακεδονία	50
3.3. Το κίνημα των Νεότουρκων ο αντίκτυπος στα Βαλκάνια- Η στάση των Ελλήνων.	53
3.3.1. Η στάση των Δυνάμεων απέναντι στην επανάσταση των Νεότουρκων.	59
4. Η αναταραχή στα Βαλκάνια 1909-1913	61
4.1. Οι εξελίξεις στις σχέσεις με την Τουρκία και η κήρυξη του Α΄ βαλκανικού πολέμου	61
4.2. Η συνθήκη του Λονδίνου και η αυτόνομη Αλβανία	67
4.3. Φόβοι νέου Βαλκανικού πολέμου	70
4.3.1. Η παρέμβαση των Μ. Δυνάμεων και η απογοήτευση του Σκριπ	76

5. Η παράδοση της Βορείου Ηπείρου στην Αλβανία μέσα από το <i>Σκριπ</i>	78
5.1. Η παραχώρηση της νήσου Σάσωνος	84
5.2. Το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου	87
6. Η Ελλάδα και ο πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος μέσα από το <i>Σκριπ</i>	90
6.1. Η έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και η ουδετερότητα της Ελλάδας. ...	90
6.1.1. Η εγκατάλειψη της ουδετερότητας από τον Βενιζέλο.	91
6.1.2. Η πρώτη κυβερνητική κρίση και οι απαρχές του Εθνικού διχασμού μέσα από το <i>Σκριπ</i>	93
6.2. Η Συμμετοχή της Ελλάδας στην επιχείρηση των Δαρδανελίων	94
6.2.1. Η κυβέρνηση Γούναρη η μεταβολή της διπλωματικής θέσης της Ελλάδας.	99
6.2.2. Οι σύμμαχοι και οι πολεμικές επιχειρήσεις	103
6.3. Βαλκανικές διεργασίες	105
6.3.1. Η επάνοδος του Βενιζέλου στην Εξουσία. Η είσοδος των ευρωπαϊκών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη και η παραβίαση της ουδετερότητας	108
6.3.2.1. Η κυβέρνηση συνασπισμού του Ζαΐμη και η συμμαχική απόβαση στη Θεσσαλονίκη.	110
6.3.3. Η επέμβαση της Αντάντ και η ακύρωση της ελληνικής ουδετερότητας	111
6.3.3.1. Η κυβέρνηση Σκουλούδη και οι προστριβές με τους συμμάχους.	112
6.3.3.2. Το κίνημα της Θεσσαλονίκης η κατάληψη του Ρούπελ από τους Γερμανούς. .	112
6.3.4. Οι Γαλλικές αυθαιρεσίες	113
6.3.4.3. Οι ανησυχίες για την έξοδο της Ρουμανίας στον πόλεμο, οι βλέψεις της Ιταλίας, η κατάληψη της Καβάλας από τους Βούλγαρους- Η προτροπή του <i>Σκριπ</i> για συνεννόηση των πολιτικών δυνάμεων.	118
6.4. Η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης	121
6.4.1. Ο αφοπλισμός του στρατού των Αθηνών	123
6.4.2. Η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου	128
Συμπεράσματα	135
Βιβλιογραφία	138

Εισαγωγή

Το ελληνικό βασίλειο ασφυκτιούσε μέσα στα στενά σύνορά του και σχεδίαζε την εδαφική του επέκταση καταλαμβάνοντας εδάφη της καταρρέουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Μεγάλη Ιδέα παρά τα πολλά της πρόσωπα και τις διαφορετικές εκδοχές της ήταν ένα το αλτρωτικό εγχείρημα. Το αίτημα της εθνικής ολοκλήρωσης συνιστά τον σταθερό πόλο των ιδεολογικών ζυμώσεων και αναζητήσεων. Επομένως η Μεγάλη ιδέα λειτουργεί ως ιδεολογική σταθερά, ως καθολικό πρόταγμα και ως αρένα αντιπαραθέσεων¹. Με τον ίδιο σχεδόν τρόπο θα κινηθούν και τα άλλα βαλκανικά έθνη διεκδικώντας οθωμανικά εδάφη. Σχεδόν αναπόφευκτα τα επεκτατικά σχέδια των λαών της βαλκανικής αλληλοεπικαλύπτονταν στις διεκδικήσεις τους και οδηγούνταν στην τελική σύγκρουση. Παρόλα αυτά οι αλτρωτικές βλέψεις της Ελλάδας είχαν καταρρεύσει με τον πόλεμο του 1897 και στην αρχή του 20^{ου} αι., η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει τα άλυτα ακόμη προβλήματα εξωτερικής πολιτικής του Κρητικού και του Μακεδονικού. Στο εσωτερικό, τα οικονομικοκοινωνικά προβλήματα που επέφερε η πτώχευση, σταφιδική κρίση, Διεθνής οικονομικός έλεγχος, επέτειναν το γενικευμένο κλίμα δυσφορίας εναντίον του στέμματος και των κομμάτων. Αποκορύφωση της κρίσης ήταν το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί. Η εμφάνιση ενός νέου άγνωστου πολιτικού προσώπου του Ελ.Βενιζέλου, στην πολιτική ζωή της χώρας άλλαζε οριστικά και την πορεία της. Ο αστικός εκσυγχρονισμός που επιχειρήθηκε από αυτόν οδήγησε και στην πραγματοποίηση των εθνικών της επιδιώξεων. Η ωρίμανση, λοιπόν, του ελληνικού εθνισμού ελεγχόταν από τις εξελίξεις στο εσωτερικό μέτωπο τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Η Μεγάλη Ιδέα προσφέρει το ιδεολογικό πλαίσιο που διευκολύνει την άσκηση εξουσίας διότι στο επίπεδο του πολιτικού ανταγωνισμού τα κόμματα προσλαμβάνουν με διαφορετικό τρόπο την πρόσληψη και υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας με βάση φυσικά τις διαφορετικές στρατηγικές για το «εθνικό ζήτημα». Από τον Κωλέττη έως τον Βενιζέλο, το θέμα κατέχει σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή και γύρω από τα εθνικά θέματα ορθώνεται ο πολιτικός ανταγωνισμός με επιπτώσεις στην εξωτερική και εσωτερική πολιτική της χώρας. Έχει κυρίως δύο άξονες: ο πρώτος αναφέρεται στους τρόπους και στις στρατηγικές για την επίτευξη των εθνικών στόχων και ο δεύτερος στην συστηματική και συστηματικά αναπαραγόμενη υπονόμευση των πολιτικών αντιπάλων, οι οποίοι κρίνονται ως ανίκανοι «φαύλοι» «διεφθαρμένοι»². Ο τύπος προσφέρει πολλές αναφορές τέτοιων καταγγελιών και παραπόνων, ανάλογα με την πολιτική ομάδα που εκπροσωπεί. Με τον ίδιο τρόπο λειτουργεί και το *Σκριπ*, το οποίο βρήκει καταγγελιών της αντεθνικής πολιτικής του Βενιζέλου, διότι ήταν ένα φιλομοναρχικό έντυπο.

Ο ρόλος του τύπου ήταν πολυσήμαντος από την πρώτη στιγμή της εμφάνισής του στην ανεξάρτητη Ελλάδα. Ήταν ο βασικός θεσμός συσπείρωσης των Ελλήνων δίνοντας καθημερινά το έναυσμα για την δημιουργία εθνικού κλίματος καθώς ήταν μια εποχή που το ελληνικό κράτος εν μέσω δυσκολιών κοινωνικών, πολιτικών και κυρίως οικονομικών προσπαθούσε να εντάξει τους αλύτρωτους έλληνες στην επικράτεια του. Προσπαθούσε να επιβάλλει απόψεις σε μια κοινωνία που πραγματοποιούσε τα πρώτα της βήματα, διαμορφώνοντας την εθνική της συνείδηση³.

Η επιλογή του τύπου με τις εφήμερες και διαρκώς μεταβαλλόμενες θέσεις και απόψεις απέναντι στα γεγονότα και τις αντιδράσεις προσώπων της κοινής γνώμης καθώς και η αναπαραγωγή όλων των φαινομένων που έχουν παγιωθεί στη συλλογική μνήμη οδηγούν ασφαλέστερα στην παρακολούθηση και την κατανόηση του ρευστού κλίματος της εποχής που μελετούμε η οποία αφορά μια μεγάλη και παρατεταμένη εθνική κρίση. Ο τύπος αναλαμβάνει την

¹ Ν.Μαρωνίτη, «Βασιλευόμενη δημοκρατία: Λόγοι και πρακτικές (1864-1910)» στο *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους, Διεθνές πλαίσιο και πολιτική τον 19^ο αι.*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008, σελ., 101.

² Χρ.Λυριντζής, «Κράτος, εξουσία πολιτική (1830-1880)» ό.π., σελ., 87.

³ Κ.Μυστακίδου, *Η μεγάλη ιδέα στον τύπο του Γένους*, Αθήνα, Πατάκη, 2005, σελ., 14.

συγκρότηση και παρουσίαση της έκφρασης της παράταξης που εκπροσωπεί και διαμορφώνει στη συνέχεια την κοινή γνώμη.

Στην παρούσα εργασία και μέσα από την εφημερίδα *Σκριπ* θα ανιχνεύσουμε τον τρόπο που διοχετεύθηκαν στην κοινή γνώμη τα σημαντικότερα γεγονότα που αφορούν την εκπλήρωση του εθνικού οράματος καθώς το «άλυτο» εθνικό ζήτημα ήταν από τα σοβαρότερα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει ο Θρόνος και τα πολιτικά κόμματα. Επιπλέον θα προβληματιστούμε με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται η εφημερίδα την υλοποίηση του εθνικού οράματος και τον τρόπο που η ελληνική πολιτική ηγεσία διαχειρίζεται την ενοποίηση του ελληνικού χώρου μέσα στο μεταβαλλόμενο χώρο των Βαλκανίων. Η εξέταση του τύπου και ιδιαίτερα ενός εντύπου με λαϊκό χαρακτήρα⁴ και φιλομοναρχικό προσανατολισμό αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι είναι διαφωτιστική ως προς τους τρόπους με τους οποίους δημιουργήθηκαν οι συνθήκες διοχέτευσης και οικειοποίησης των επιλογών της πολιτικής ηγεσίας της χώρας από την κοινή γνώμη⁵, μέσα από τον πολιτικό προσανατολισμό της συγκεκριμένης εφημερίδας, ενώ παράλληλα βοηθάει στην κατανόηση του κλίματος της εποχής.

Είναι χωρισμένη σε τρία μέρη, το ιστορικό πλαίσιο περιπλέκεται με τα γεγονότα που εξετάζονται και παρατίθενται με λογική αλληλουχία και χρονική σειρά.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η ταυτότητα της εφημερίδας με αναφορές στον εκδότη της, στην ύλη, τη μορφή, την κυκλοφορία στους συνεργάτες και στο πολιτικό προσανατολισμό της. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται μέσα από τα άρθρα της τα δύο εκκρεμή εθνικά ζητήματα το Κρητικό και το Μακεδονικό τα οποία για μεγάλο χρονικό διάστημα απασχόλησαν την ελληνική κοινή γνώμη. Το κρητικό ζήτημα μονοπώλησε επί μακρόν τη θεματολογία της εφημερίδας έως την οριστική λύση του. Ασχολείται σχεδόν καθημερινά με το κρητικό κυρίως όταν αυτό βρίσκεται σε έξαρση, έτσι εξετάζονται θέματα, όπως η επανάσταση του Θέρισου, η σύγκρουση του Βενιζέλου με τον πρίγκιπα Γεώργιο, ο ρόλος των Δυνάμεων με τις συνεχείς επεμβάσεις και διακοινώσεις τους. Επίσης εξετάζονται θέματα όπως η πολυπόθητη ένωση, με αναφορά στα γεγονότα από το 1908 έως το 1912, στο κίνημα του Γουδί, την πρόταση των στρατιωτικών στο Βενιζέλο να αναλάβει πρωθυπουργός της Ελλάδας, και τις ραγδαίες εξελίξεις στο Κρητικό με την άρνηση του πρωθυπουργού της Ελλάδας Ελ. Βενιζέλου στους Κρήτες βουλευτές για την είσοδο τους στο ελληνικό κοινοβούλιο χωρίς να έχει οριστικοποιηθεί η επίλυση του κρητικού ζητήματος. Στο Μακεδονικό εξετάζεται η κατάσταση από το 1904 έως το 1908 και η δράση των ελληνικών σωμάτων στη Μακεδονία. Επίσης στα πλαίσια του Μακεδονικού εξετάζεται συνοπτικά το Νεοτουρκικό κίνημα, και οι προσδοκίες που δημιούργησε στους ντόπιους κατοίκους της Μακεδονίας η παραχώρηση συνταγματικών ελευθεριών από το Σουλτάνο αλλά και οι προβληματισμοί που υπήρχαν από την ελληνική πλευρά.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας αναλύονται οι απόψεις που διατύπωσε η εφημερίδα σχετικά με τα γεγονότα 1909-1913 και τη γενικευμένη αναταραχή στα Βαλκάνια που οδήγησε στους Βαλκανικούς πολέμους οι οποίοι αποτέλεσαν το λαμπρότερο στρατιωτικό επίτευγμα της χώρας μετά το καταστροφικό 1897. Σύμφωνα με την εφημερίδα ήταν ένα μικρό διάλλειμα για το εγχώριο πολιτικό σύστημα το οποίο εν μέσω των νικηφόρων αποτελεσμάτων, τα πολιτικά πάθη «σίγησαν», προσωρινά. Αν και η Ελλάδα εντάχτηκε τελευταία στο δίκτυο των βαλκανικών συμμαχιών με την αναμορφωτική προσπάθεια του πρωθυπουργού Βενιζέλου η χώρα κατάφερε με αξιόμαχες ένοπλες δυνάμεις να προχωρήσει σε μια εποχή μεγάλων αλλαγών με πραγματική εμπιστοσύνη στις δυνάμεις της. Η ομοφωνία, ο ηρωικός αγώνας του ελληνικού λαού και του στρατού υπό τις διαταγές του βασιλιά προκαλούν τον ενθουσιασμό της εφημερίδας. Μέσα από τα

⁴ Δ. Παπαδημητρίου, *Ο τύπος και ο εθνικός διχασμός 1914-1917*, διδακτορική διατριβή, ΕΚΔΕ

⁵ Δ. Παπαδημητρίου, *Ο τύπος και ο εθνικός διχασμός 1914-1917*, διδακτορική διατριβή, ΕΚΔΕ

άρθρα της προβάλλουν τα ηρωικά κατορθώματα στρατού και λαού ενδεικτικά αναφέρουμε: «Ο Θεός ας ευλογήση τα όπλα των (4/10/1912,1)» «Εν ονόματι του Θεού και της Πατρίδος. Η Ελλάς εκήρυξε χθές τον πόλεμον Οι βασιλείς των χριστιανικών κρατών επικεφαλής των στρατών. Έλληναι στρατιωταί Ήλθεν η ημέρα της εκδικήσεως (5/10/1912,1)». Η μεγάλη φωτογραφία στην πρώτη σελίδα του φύλλου 6193 στις 7/10/1912,1 με τον ελληνικό στρατό γεμάτο ανδρεία και λεβεντιά να προχωρεί με σθένος προς τις μεγάλες νίκες αποτυπώνει το ηχηρό μήνυμα που θέλει να στείλει η Ελλάδα προς τους εχθρούς της, όπως ακριβώς και στην επανάσταση του 1821, της οποίας οι ήρωες παρουσιάζονται στο πάνω μέρος της ίδιας φωτογραφίας μέσα σε ένα σύννεφο να παρακολουθούν τον ελληνικό στρατό έτοιμοι να πολεμήσουν και την εφημερίδα να δηλώνει: «τα ελληνικά όπλα ανακτήσαντα την αίγλην και την δόξαν αυτών ακτινοβολούν υπερηφάνως εις τον ορίζοντα επί του λάμποντος δε χρυσού Σταυρού της εθνικής σημαίας μας επεκάθησεν η Νίκη. Δόξα εις τα ελληνικά όπλα ! Δόξα εις τους ήρωες της Νέας Γενειάς! Οι οποίοι απεκατέστησαν την εθνικήν τιμήν».

Στη συνέχεια εξετάζεται το βορειοηπειρωτικό ζήτημα και το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου με την εφημερίδα να ασκεί σκληρή κριτική στις προδοτικές ενέργειες του Βενιζέλου, οι αποφάσεις του οποίου «παρέδωσαν» όπως αναφέρει η εφημερίδα την ελληνική Β. Ήπειρο, στο νεοδημιουργηθέν κράτος της Αλβανίας και το Σκριπ να εκφράζει την απογοήτευσή του.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας εξετάζονται οι θέσεις της εφημερίδας για την συμμετοχή της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο αλλά και τα γεγονότα που οδήγησαν στον εθνικό διχασμό. Η ευρωπαϊκή κρίση αποκάλυψε βαθύτατες αντιθέσεις στα πλαίσια της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας και κοινωνίας που δεν είναι συγκρίσιμες με τη διαφωνία στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής που παρουσιάστηκε σε άλλες χώρες. Εξετάζεται ο τρόπος που διαχειρίζεται η εφημερίδα τη διαμάχη των δυο πολιτικών πλευρών, η οποία φαίνεται ότι αφορά προσωπικές επιθέσεις στον ίδιο το Βενιζέλο, ανιχνεύοντας τις αιτίες που τον οδήγησαν να αποφασίσει την αναίρεση της ουδετερότητας της χώρας, ερχόμενος σε ρήξη με τη βασιλική πλευρά η οποία επιζητούσε την ουδετερότητα. Αλλά και το πώς νομιμοποιούν οι δύο παρατάξεις τις επιλογές τους στο εξωτερικό ζήτημα και στον καθορισμό γενικότερα της Ελλάδας στο διεθνές περιβάλλον. Το μέγα αυτό ζήτημα απασχόλησε για μεγάλο χρονικό διάστημα την εφημερίδα η οποία με τα άρθρα της προσανατόλιζε την κοινή γνώμη στην επιλογή συμμαχικού στρατοπέδου με την πλευρά των Κεντρικών δυνάμεων, μετατρέποντας την αντίθετη γνώμη σε προδοτική και επικίνδυνη μειοψηφία για τα συμφέροντα της χώρας. Επίσης εξετάζονται θέματα που αφορούν την συμμετοχή της Ελλάδας στις πολεμικές επιχειρήσεις των συμμάχων στα Δαρδανέλλια και τις προσπάθειες του Βενιζέλου να επιτύχει την είσοδό της χώρας στις Δυνάμεις της Αντάντ φοβούμενος τις κινήσεις της Βουλγαρίας και Τουρκίας, προτείνοντας μέχρι και την παραχώρηση της Καβάλας. Εξετάζεται η περίοδος που ανέλαβε πρωθυπουργός της χώρας ο Γούναρης και η θετική άποψη της εφημερίδας για τον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε το θέμα της ουδετερότητας της χώρας, η επάνοδος του Βενιζέλου στην εξουσία, η είσοδος των ευρωπαϊκών στρατευμάτων στη χώρα και η παραβίαση της ελληνικής ουδετερότητας, οι προστριβές με τους συμμάχους, το κίνημα της Θεσσαλονίκης και η είσοδος των Γερμανών και Βουλγάρων στη χώρα με την κατάληψη του οχυρού Ρούπελ. Αναφέρονται οι αυθαιρεσίες των συμμάχων της Αντάντ και κυρίως της Γαλλίας, ο σχηματισμός Προσωρινής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη από τον Βενιζέλο και τα γεγονότα που ακολούθησαν μέχρι τον εκθρόνιστο του Κωνσταντίνου.

Το συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο επιλέχθηκε διότι η Ελλάδα κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο επιχείρησε να διαμορφώσει τον εθνικό της χώρο με μια εξωτερική πολιτική που άφηνε μικρά περιθώρια επιτυχών ελιγμών. Το αναξιοπίστο και με ανίσχυρες δυνάμεις ελληνικό βασίλειο δεν είχε τις δυνατότητες να ασκήσει αποτελεσματική εξωτερική πολιτική παρά τις προσπάθειες των ελληνικών κυβερνήσεων για τον εξοπλισμό του στρατού, η Ελλάδα απείχε από το να θεωρείται υπολογίσιμη δύναμη στις εξελίξεις της ευρύτερης

περιοχής με την Βρετανία να κυριαρχεί στην Ανατολική Μεσόγειο. Στόχος είναι να αναδειχτεί ο τρόπος με τον οποίο η εφημερίδα πραγματεύεται τα εκκρεμή ζητήματα που αφορούν την εθνική ολοκλήρωση της χώρας μέσα από την δική της πολιτική τοποθέτηση και τον τρόπο με τον οποίο οι δημοσιογράφοι της ενημέρωναν το κοινό, αν φυσικά το επηρέαζαν, σε μια περίοδο όπου κυριαρχούσε στην πολιτική σκηνή ο Ελ.Βενιζέλος και η ανορθωτική του προσπάθεια.

Όσον αφορά το Κρητικό ζήτημα ο στόχος της ένωσης είχε να αντιμετωπίσει την άκαμπτη στάση της Τουρκίας και την απροθυμία των Δυνάμεων να ικανοποιήσουν το αίτημα της συντριπτικής πλειοψηφίας των Κρητών, να αναβαθμίσουν δηλαδή την ελεγχόμενη αυτονομία την οποία είχαν επιβάλει ως λύση που όπως φαίνεται εξυπηρετούσε ποικίλες ισορροπίες, οι οποίες συνδέονταν με την επιδιωκόμενη παρουσία των Δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο⁶, όπως επίσης να μεριμνήσουν για την ασφάλεια των τουρκοκρητών και στη συνέχεια να αποδεχτούν την επιζητούμενη Ένωση.

Στο Μακεδονικό η κατάσταση ήταν εντελώς διαφορετική. Η Ελλάδα ήταν το πρώτο ανεξάρτητο κράτος της Βαλκανικής που κατάφερε να διαμορφώσει την αντίληψη της εθνικής ταυτότητας καθώς διέθετε πολλά πλεονεκτήματα σε σχέση με τους πλησιέστερους γείτονες της, όπως ελληνική γλώσσα της ορθόδοξης χριστιανικής λατρείας, την ελληνική παιδεία, την δραστηριότητα των ελλήνων εμπόρων, και των ελληνικών προξενείων κ.ά. στις περιοχές αυτές η ίδρυση της Βουλγαρικής εξουσίας κατάφερε να κλονίσει την πρωτοκαθεδρία του Πατριαρχείου. Σε αυτή τη διαμάχη παρενέβη η επαναστατική οργάνωση Ε.Μ.Ε.Ο που προπαγάνδιζε μια νέα ταυτότητα «η Μακεδονία στους Μακεδόνες» και κοινωνικής απελευθέρωσης από την τυραννία των μουσουλμάνων η οποία δημιούργησε μια εκρηκτική κατάσταση στον μακεδονικό χώρο που συνοδεύτηκε από επαναστάσεις, διώξεις, βομβιστικές επιθέσεις, κ.α. Η Ελλάδα εξαιτίας του καταστροφικού 1897 άργησε να παρέμβει στα μακεδονικά δρώμενα και όταν το έκανε 1904-1908 οι Δυνάμεις παρενέβησαν με την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων τις οποίες η Ελλάδα δεν επιθυμούσε, να παγιωθούν ή να χειροτερεύσουν οι δυσμενείς γι' αυτήν συσχετισμοί κατά τη διάρκεια της εφαρμογής τους, έτσι βρέθηκε να απολογείται για την εξαιρετικά αργή υλοποίησή τους⁷. Η Νεοτουρκική επανάσταση επηρέασε σημαντικά την περιοχή των Βαλκανίων και της Ανατολής. Μια αλλαγή που οδήγησε στους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913 και τελικά είχε ως αποτέλεσμα τη νίκη των βαλκανικών κρατών στον πόλεμο και την συμμετοχή της Πύλης στον Μεγάλο πόλεμο με την πλευρά των ηττημένων⁸.

Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και μέχρι την μικρασιατική καταστροφή ήταν η περίοδος που ουσιαστικά η Ελλάδα διχάστηκε για ποια πολιτική θα ακολουθούσε για την εκπλήρωση του εθνικού της οράματος. Το ότι η Ελλάδα δεν είχε καμία δυνατότητα να συνταχθεί με τις Κεντρικές δυνάμεις δεν το γνώριζε μόνο το Βερολίνο και ο Κωνσταντίνος, αλλά και οι ίδιες οι Δυνάμεις οι οποίες συγκέντρωναν τις προσπάθειες τους στην προσέγκυση της Τουρκίας και της Βουλγαρίας με ανταλλάγματα που έπρεπε να προέλθουν από τη χώρα εκείνη που η συμμετοχή της στον πόλεμο ήταν περίπου υποχρεωτική⁹. Την περίοδο που εξετάζουμε οι Δυνάμεις αποδείχτηκαν οι κύριοι ρυθμιστές της εθνικής ολοκλήρωσης της Ελλάδας με πρωταγωνιστή την αγγλική εξωτερική πολιτική ως βασικής συμμάχου και προστάτιδας δύναμης με κοινές συνισταμένες τον αντισλαβισμό και σε μικρότερο βαθμό τη ρωσοφοβία.¹⁰ Εκείνο που γίνεται αντιληπτό είναι ότι έχουν τον τελευταίο λόγο σε όλες τις μείζονες σημασίας περιφερειακές διενέξεις¹¹.

⁶ Κ.Δ.Σβολόπουλος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την αυτόνομην Κρήτη 1901-1906*, Ικαρος, 1974, σελ.34.

⁷ Γ.Ν.Γιανουλόπουλος, *Ή ευγενής μας τύφλωσις...* "ό.π.,σελ.,200

⁸ Γ.Ν.Γιανουλόπουλος, *Ή ευγενής μας τύφλωσις...* "ό.π.,σελ.,204.

⁹ Γ.Ν.Γιανουλόπουλος, *Ή ευγενής μας τύφλωσις...* "ό.π.,σελ.,230.

¹⁰ Ν.Μαρωνίτη, «Βασιλευόμενη δημοκρατία: Λόγοι και πρακτικές (1864-1910)»,ό.π.,σελ.,104.

¹¹ Γ.Ν.Γιανουλόπουλος, *Ή ευγενής μας τύφλωσις...* "ό.π.,σελ.,214

Η ανάμειξη της Γερμανίας, (ανερχόμενη δύναμη στη Ανατολή) στη περιοχή ξεκινά με τον πόλεμο του 1897 όταν ετοιμαζόταν να καλύψει το κενό που άφηνε η Μ.Βρετανία εγκαταλείποντας την παραδοσιακή πολιτική της στην Ανατολή, όπου έπαιξε το ρόλο προστάτη της ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας¹². Επίσης μετά την δεκαετία του 1890 η Γερμανία άλλαξε πολιτική ως προς το Ανατολικό ζήτημα¹³. Συγκεκριμένα, εγκαταλείπεται η πολιτική της επιφυλακτικότητας που είχε υιοθετήσει ο Μπίσμαρκ και υιοθετείται εκείνη της άμεσης ανάμιξης τις υποθέσεις της Ανατολής μολονότι η Γερμανία προτιμούσε σε αυτά τα θέματα να παραχωρεί τυπικά το προβάδισμα στην Αυστροουγγαρία. Ήδη από το 1895 φάνηκε καθαρά ότι η Γερμανία έτρεφε έντονο ενδιαφέρον, για τη διαφύλαξη της ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους, η γερμανική πλευρά απέρριψε σχέδιο διαμελισμού του Σώλσμπερν¹⁴. Ένας ακόμη παράγοντας που επηρέασε καθοριστικά τη γερμανική πολιτική κατά την διάρκεια της κρίσης του Ανατολικού ζητήματος, ήταν οι σχέσεις του Βερολίνου με τη Μ.Βρετανία οι οποίες είχαν επιδεινωθεί λόγω της αποικιακής πολιτικής της Γερμανίας, αλλά και η προσπάθειά της να δημιουργήσει ένα συνασπισμό όλων των ηπειρωτικών δυνάμεων εναντίον της Βρετανίας, ώστε να απομονωθεί και να εξαναγκαστεί σε παραχωρήσεις που θα ικανοποιούσαν τις φιλοδοξίες της Γερμανίας ως μεγάλης Δύναμης. Σημαντικός παράγοντας που επίσης επηρέασε την πολιτική της έναντι της Ελλάδας ήταν οι απαιτήσεις των γερμανών κατόχων ελληνικών χρεογράφων, που εκκρεμούσαν από το 1893 λόγω της χρεωκοπίας του ελληνικού κράτος

¹² Κ.Γαρδίκας, «Η Ελλάδα και το ανατολικό ζήτημα (1821-1923)» ό.π.,σελ.,139-140.

¹³ Κ.Λούλος, *Η Γερμανική πολιτική στην Ελλάδα 1896-1914*, Αθήνα, Μορφωτικό Ινστιτούτο Α.Τ.Ε. σελ.,19

¹⁴ Κ.Λούλος, *Η Γερμανική πολιτική στην Ελλάδα 1896-1914*, ό.π.,σελ.,19

1. Η εφημερίδα «Σκριπ»

Ιδρύθηκε από τον Ευάγγελο Κουσουλάκο, γεννήθηκε στην Καλαμάτα το 1861 και πέθανε το 1903. Σπούδασε νομικά και ασχολήθηκε με την δημοσιογραφία. Διετέλεσε συνεργάτης αρκετών εντύπων, όπως ο *Ασμοδαίος*, ο *Νεολόγος της Κωνσταντινούπολης*, το *Σατυρικό Άστυ* που όταν έγινε ημερήσιο και ειδησεογραφικό το 1890 αποχώρησε για να εκδώσει το σατιρικό *Σκριπ*. Η δημοσιοϋπαλληλική του ιδιότητα και ο άκρατος συντηρητισμός του δεν τον εμπόδιζαν να ασκεί αυστηρή κριτική ακόμα και στο «σύστημα» που τον ευνοούσε.

Το όνομα της εφημερίδας προκύπτει από την αντίστοιχη αγγλική λέξη και σήμαινε τις προσωρινές αποδείξεις που η Ελληνική κυβέρνηση Σωτηρόπουλου Ράλλη είχε δώσει στους εγγραφέντες στο δάνειο κεφαλαιοποιήσεων μέχρι να τους χορηγηθούν οι ομολογίες¹⁵. Η υπόθεση είχε θεωρηθεί ως σκανδαλώδης τότε και στα σχόλια των εφημερίδων και των πολιτών ακουγόταν καθημερινά η λήξη *Σκριπ*. Η οικονομική πτώχευση του 1893 και ο αγγλικός λογιστικός όρος ενέπνευσαν τον δημοσιογράφο Ε. Κουσουλάκο να εκδώσει σατιρική εφημερίδα ονομάζοντας την «*Σκριπ*». Στο εβδομαδιαίο σατιρικό «*Σκριπ*», η έκδοση του πρώτου φύλλου ξεκινά στις 2 Αυγούστου 1893-20 Αυγούστου 1895, ήταν μικρού μεγέθους, δίστηλο, οι συνεργάτες της εφημερίδας σατιρίζουν τους πάντες αμειλίκτως [...], μεταφέροντας με εύστοχο τρόπο μέσα από ευθυμογραφήματα, ειδήσεις και γελοιογραφίες στους αναγνώστες την κοινωνικοπολιτική και οικονομική κατάσταση της χώρας. Στο πρώτο της φύλλον οι συντάκτες της αναφέρουν ότι: θα έχει ύλην αντιχολερικήν και θα τυπώνεται στο γνωστό τυπογραφείο του κ. Κολαράκην εκεί θα γράφωμεν τους συνδρομητάς μας, επί τη ελπίδι, ότι θα ελκύσωμεν πολλούς. Το *Σκριπ* κόστιζε μια δεκάρα. Θα εκδίδεται κάθε Κυριακή εάν... πωλείται και αρχισυντάκτη το Χάμπρο και Υιό και τιμή στα πρώτα φύλλα πέντε λεπτά οι ετήσιες συνδρομές στην Ελλάδα πέντε δρχ. και για το εξωτερικό πέντε φρ. με τη εκτίμηση της διεύθυνσης, ότι οι τόμοι του *Σκριπ* θα είναι ανεκτίμητοι. Οι συντάκτες της υπογράφουν ως Πελαργός, Αττικός, Λειλά, κ.ά. στις αρχές του 1894 το *Σκριπ* είχε παγιώσει την κυκλοφορία του η οποία συνεχώς αυξάνεται.

Στο φύλλο αρ.31 η εφημερίδα έχει φτάσει τα πέντε χιλιάδες φύλλα και ελπίζει να διπλασιάσει την κυκλοφορία της, οπότε θεωρείται αναγκαία η αύξηση του σχήματος της έξαλλου αναρωτιέται που να γελοιογραφηθή ο Τρικούπης εις τόσον χώρον; Πού να σατυρισθώσιν του Δηλιγιάννη τα καμώματα, του Καραπάνου οι πόθοι κ.ά.. Απαραίτητη ήταν και η αύξηση της τιμής στα δέκα λεπτά. Η αύξηση αυτή θα επιφέρει βελτιώσεις στην εκτύπωση του φύλλου.

Από τις 3 Σεπτεμβρίου του 1895 «*Το Σκριπ*» μετεξελίσσεται σε Καθημερινή εικονογραφημένη εφημερίδα, με διπλάσιο μέγεθος πέντε στήλες και από 28 Ιουνίου 1899 σε μεγάλο σχήμα σεντόνι με έξι στήλες με τίτλο «*Σκριπ Εφημερίς Καθημερινή*» αλλά και πάλι κατέληξε πεντάστηλο λόγω ελλείψεως χαρτιού. Από 1/1/1900 το *Σκριπ* γίνεται *Εφημερίς Εκδιδόμενη καθ'εκάστην* για να οριστικοποιηθεί στις 10/4/1901 ως *Εφημερίς πολιτική και των Ειδήσεων* με εξάστηλο σχήμα. Από 30 Οκτωβρίου 1903, εξασέλιδο με πλήρες απολαυστικότητα και άφθονη ύλη, διηγήματα, ποιήματα, ξένα αναγνώσματα. Δημοσιεύσεις καθημερινών διηγημάτων με ότι εκλεκτόν είχε να επιδείξει η διηγηματογραφία όλου του κόσμου από μετάφραση.

Σταδιακά καθώς μεγάλωνε σε μέγεθος οι στήλες εμπλουτίστηκαν με τα: “Νεώτερα”, “Της Ημέρας”, “Εδώ κι Εκεί”, “Τελευταία Ώρα”, “Σκέψεις Ρωμιού”, “Σημειώσεις ταξιδιώτου”, “Το *Σκριπ* εις τας επαρχίας”, “Ώρα 5^η Πρωινή”, “Δεύτερη-Τρίτη Έκδοσις”, “Ανεξάρτητοι γνώμαι”. Από τις 30/09/1901 το *Σκριπ* δημοσιεύει χρωματιστές γελοιογραφίες ενίοτε και ξένες

¹⁵ Κ. Μάγερ *Η ιστορία του τύπου*, τομ.β, Αθήναι, 1959, σελ., 236-241

γελοιογραφίες,¹⁶ εικονογραφημένα άρθρα, χρονογραφίες κοινωνική ύλη ευθυμογραφίες, εγκυκλοπαιδικά δημοσιεύματα. Στη δε τελευταία σελίδα υπάρχουν στήλες με διαφημίσεις, για υποδηματοποιεία, καπνοπωλεία, σχεδόν ολοσέλιδες διαφήμισης όπως για την ραπτομηχανή Σίγγερ, πιλοπωλεία, καταστήματα βιομηχανικών προϊόντων, προσφορές για εισιτήρια μετανάστευσης, τεχνικά γραφεία διπλωματούχων μηχανικών, προσφορές δώρων, Ιατρεία, Διάφορες Ευκαιρίες, Μικρά πολιτικά Νέα, Διηγήματα Ημέρας, Χρηματιστηριακά νέα, Τράπεζες με ανακοινώσεις για τα επιτόκια που χορηγούν και τα χρεώγραφα τους προσκλήσεις, ειδοποιήσεις, κ.ά.

Η ύλη της ήταν πλούσια στα πρώτα φύλλα με τη σατυρική αντιμετώπιση των ειδήσεων περιλάμβανε, τις στήλες "Ατακτα" με πολιτικές ειδήσεις, "Επιγράμματα", "Το πιάτο της ημέρας", "Αστυνομικό δελτίο", "Αλληλογραφία", "Αττικά Ημέραι", με υπογραφές όπως Αττικός, Λειλά, Νικμαν, Ερωτόγραφος, Αβδηρίτης, Μάνης, Πελαργός κ.ά.. Επίσης συνεργάζονταν ως έκτατοι συνεργάτες με άρθρα Διηγήματα-Χρονογραφίες, ποιήματα,¹⁷ όταν πλέον εκδίδεται καθημερινά συνεργάζονται οι: Ε. Ροΐδης με άρθρα φιλολογικά, καλλιτεχνικά και διηγήματα, Μπάμπης Αννινος, Η.Βουτιερίδης, Τ.Γιολδάσης, Μ.Μητσάκης, Γ.Βώκος, Δαβής, Κ.Χαιρόπουλος, Κ.Ξένος, Α.Καρκαβίτσας «*αμίμητος ζωγράφος με λέξεις, θα κοσμήση δι' έργων του πλήρων εκφράσεων την εφημερίδα μας*», Γρ.Ξενόπουλος, Π.Νιρβάνας, Ι.Κονδυλάκης εκτός των χρονογραφημάτων δημοσίευσε σε συνέχειες το ανάγνωσμα «*1862, Κάτω ο τύραννος*», Σουρής, Πολέμης, Στρατήγης, στην πολιτική ισχυρίζεται ότι θα υπάρχει πλήρης ελευθερία με το Θ. Φλογαΐτη και άλλους ανεξάρτητους δημοσιογράφους και ανταποκριτές σε όλη την επαρχία.

Είχε συνεργασία με ευρωπαϊκές εφημερίδες όπως ο «*Χρόνος*», «*Ημερησία Νέα*» Λονδίνου, «*Ημερήσιος Τηλέγραφος*», «*Εφημερίδα της Κολωνίας*», «*Βήμα της Ρώμης*¹⁸», «*Φως*» του Βερολίνου, «*Γενική Εφημερίδα*» του Μονάχου κ.ά. Υπήρχαν ανταποκρίσεις από το εξωτερικό, όπως το 1900 (1/4/1900) αναφερόταν στην σημαντική για την εποχή Παγκοσμία έκθεση στο Παρίσι. Στις 14/03/1905 γνωστοποιεί στους αναγνώστες του ότι αποκτά ανταποκριτή από την καρδιά της Ευρώπης το Βερολίνο εγκαινιάζοντας την νέα τηλεγραφική του υπηρεσία με σκοπό να μεταδίδονται τα νέα ταχύτερα και με ακριβή τρόπο. Ο Μ.Χατζόπουλος (Μποεμ) θα μεταδίδει τις Ευρωπαϊκές ειδήσεις αλλά και τις παγκοσμίου φιλολογικής, καλλιτεχνικής, επιστημονικής κίνησης. Υπήρχαν συνεντεύξεις για τα εκκρεμή θέματα όπως το Μακεδονικό και το Κρητικό οι οποίες παρείχαν πληρέστερη ενημέρωση των αναγνωστών. Οι συντάκτες συναντούσαν τους διπλωματικούς εκπροσώπους τόσο των γειτονικών βαλκανικών κρατών, όσο και των Μ.Δυνάμεων αρκετά συχνά ειδικά όταν προέκυπτε κάποια κρίση που αφορούσε είτε τα ελληνικά εθνικά θέματα είτε τις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή σκηνή. Το ελληνικό κοινό είχε την ευκαιρία να μάθει τι σκεφτόταν οι ευρωπαϊκοί πολιτικοί κύκλοι για τα ελληνικά θέματα, αλλά και τι σχεδίαζαν να κάνουν οι εχθροί και οι φίλοι της Ελλάδας στην περιοχή. Το *Σκριπ* έστειλε για παράδειγμα το 1903 τον συντάκτη του Ε.Ευστρατιάδη στη Μακεδονία περιοδεία την οποία «*διαφήμιζε*» ως την πρώτη Έλληνα δημοσιογράφου στην περιοχή¹⁹ «*Η αληθής κατάσταση εις την Μακεδονίαν. Σοβαρώταται συνεντεύξεις με τους κορυφαίους. Τι λένουν οι Τούρκοι διοικηταί και οι πρόξενοι των Δυνάμεων*» «*[...] Ο διαπρεπής συνάδερφος κ. Κλεάνθης Νικολαΐδης ο μόνος Έλλην δημοσιογράφος και συγγραφέας, ο αντιπροσωπεύων από ετών εν Ευρώπη, τα εθνικά ημών συμφέροντα [...] περιελθών εσχάτως επί πεντάμηνον την Μακεδονίαν και επιχειρήσας την μακροτέραν, σοβαρώτεραν και*

¹⁶ *Σκριπ*, 25/07/1903, 1- Γελοιογραφία της γαλλικής «*Εφημερίδος*» προ της εκλογής του νέου Πάπα η οποία παριστάνει τους καρδινάλιους του Κογκλαβίου δεόμενους προς την περιπόθητον Παπικήν Τιάραν .

¹⁷ *Σκριπ*, Αρ. 106

¹⁸ *Σκριπ*, 9/05/1901, 1

¹⁹ *Σκριπ*, 3/04/1903.

λεπτομεστέραν περιοδείαν δημοσιογράφου ανά την χώραν του μεγάλου ανταγωνισμού [...]»²⁰ στο ίδιο φύλλο ο Ευστρατιάδης συνομιλεί με τον Χιλμή πασσά για το θέμα των μεταρρυθμίσεων στη Μακεδονία.

Δημοσίευσε πολλά αφιερώματα ενδεικτικά «Ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ», από το βιβλίο του έλληνα Αδοσίδου Βεη,²¹ οι «Αναμνήσεις από την ελληνικήν κατοχήν εν Κρήτη», ο «Πόλεμος του 1897 πως και διατί ενικήθημεν». *Η εποποιία της 18^{ης} Νοεμβρίου. Πως εσώθησαν αι Αθήναι από ξενικήν κατοχήν. Πλήρης αφήγησις των μαχών των Αθηνών*(Σκριπ,10/12/1916,1)», «Πώς οι Έλληνες απέκτησαν το Σύνταγμα. Του οποίου ζητούμεν την διόρθωσιν όλη η συνταγματική ιστορία. Αι δύο Εθνοσυνελεύσεις. Το Σύνταγμα του Όθωνος και του Γεώργιου. Σελίδες Ειρήνης και Αίματος. Με θέματα που αφορούν την πολιτική επανάσταση της Ελλάδας, την περιγραφή όλων των αγώνων των Ελλήνων προς απόκτηση της πολιτικής των Ελευθερίας- Πώς εξητήθη για πρώτητην φοράν- Αναίμακτος ανατροπή πολιτεύματος εις μίαν νύκτα κ.ά.²²»

Πολλές επιφυλλίδες όπως: τα δράματα της Πετρουπόλεως, *Το έγκλημα του Γκράμερσν Πάρκ* (Σκριπ,26/03/1905), του Γ. Ασπρέα με τίτλο «Οχλοκρατία» σε τρεις πράξεις με πρόσωπα όπως ο Ζυμβρακάκης, Δελγιώργης Γεώργιος Α΄, κ.ά. Η ιστορία του ναυτικού πολέμου σε συνέχειες.

Η εφημερίδα υπήρξε μία από τις αντιβενιζελικές εφημερίδες, πριν την έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, όταν αντιπολιτεύτηκε τον Ελ.Βενιζέλο για τον χειρισμό του σε θέματα εξωτερικής πολιτικής για το ζήτημα των νήσων και το ηπειρωτικό. Με λαϊκιστικό χαρακτήρα²³ βασιζόμενη στη συνωμοσιολογία και αναφέρεται πολύ συχνά στην προδοτική βενιζελική πολιτική με πληθώρα από άρθρα όπως: «Ο Βενιζέλος και τα εθνικά συμφέροντα» είναι το άρθρο που δημοσιεύεται τον Οκτώβριο του 1912 εν μέσω του πρώτου βαλκανικού πολέμου, το οποίο αναφέρεται στην πολιτική του Βενιζέλου που κυβερνά τη χώρα χαρακτηρίζοντας την από έλλειψη σταθερής και καθορισμένης άποψης επί παντός πολιτικού ή διεθνούς ζητήματος ο οποίος διαχειρίζεται τα θέματα με βάση το προσωπικό του συμφέρον το οποίο επικαλείται άπειρες φορές σε πολλά άρθρα της.

Επίσης πρέσβευε φιλομοναρχικές απόψεις και η γερμανοφιλία της είναι χαρακτηριστική πολύ πριν τα γεγονότα του Εθνικού Διχασμού²⁴ άλλωστε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος είχε επιχειρήσει το 1913 να εντάξει την Ελλάδα στο συνασπισμό των Κεντρικών Δυνάμεων. Οι επιδιώξεις του δεν πραγματοποιήθηκαν εξαιτίας της αρνητικής στάσης της Γερμανίας. Από τα πρώτα φύλα διατύπωνε τις φιλικές της διαθέσεις προς το Θρόνο «*Ημείς ως ειλικρινείς του θρόνου λάτραι, ως ευσεβείς της δυναστείας των χριστιανών υπήκοοι[...]*»²⁵, όπως αναφέρει σε άρθρο της το οποίο αφορούσε ερώτηση που διατύπωνε προς τους αναγνώστες της με τίτλο «*Πρέπει να φύγει ο Βασιλεύς;*». Φυσικά η δύσκολη οικονομική κατάσταση της χώρας μετά την πτώχευση και τα άλυτα προβλήματα να ταλαιπωρούν τον λαό, στα οικονομικά, το σταφιδικό στην εξωτερική πολιτική με τις απειλές των Βουλγάρων στη Μακεδονία κ.ά. ρίχνοντας κλεφτές ματιές προς την Κυβέρνηση του Δηλιγιάννη αναρωτιέται αν το πρόβλημα εστιάζεται στη παραμονή του βασιλιά στο Θρόνο εκφράζοντας ξεκάθαρα την άποψή της αλλά και «*τον πόθον ολόκληρου του Έθνους, ότι ένεκα των κρισίμων περιστάσεων δεν πρέπει να φύγει ο Βασιλεύς,[...]*»

Σε άλλο άρθρο η φιλοβασιλική εφημερίδα στέκει αρωγός στη πολιτική που επιχειρεί να εφαρμόσει το Στέμμα σε αντίθεση με την πολιτική της Κυβέρνησης Βενιζέλου για την συμμετοχή

²⁰ Σκριπ,10/08/1904,1

²¹ Σκριπ,19/05/1901,1

²² Σκριπ,24/07/1903,1

²³ Δ.Παπαδημητρίου *Ο τύπος και ο διχασμός, 1914-1917* ό.π.,σελ.,26.

²⁴ Δρούλια Λουκία-Κουτσοπανάγου Γιούλα, *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού τύπου 1784-1974*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα, 2009.

²⁵ Σκριπ,16/06/1895,1

της Ελλάδας στο πόλεμο με τις δυνάμεις της Συνεννόησης, αναφερόταν *τονίζοντας ότι: «Η θέλησις του Βασιλέως Θέλησις Πανεθνική»²⁶* σε σχέση με την απομάκρυνση του Βενιζέλου από την κυβέρνηση κατόπιν διαφωνίας του με το Στέμμα σε στιγμές κρίσιμότητας για το Έθνος. Κατηγορεί τον απερχόμενο πρωθυπουργό ότι ύψωσε το προσωπικό και πολιτικό του συμφέρον το οποίο δε λησμόνησε ούτε κατά τις κρίσιμες Εθνικές στιγμές, ότι διαχειρίζεται την εξουσία ως κτήμα του υπεράνω παντός πολιτικού σχηματισμού επιθυμώντας να ματαιώσει τις αποφάσεις του Ανωτάτου άρχοντα. Η εφημερίδα θεωρεί ότι μόνο ο Βασιλιάς μπορεί να εφαρμόσει «πανεθνική πολιτική» καλώντας τους Έλληνες βουλευτές να τον ακολουθήσουν. Επιπλέον έχει την γνώμη ότι από τη στιγμή που ο Βασιλιάς διαφώνησε με τον αρχηγό της πλειοψηφίας στο δίλλημα του πολέμου ή της ειρήνης δικαιολογημένα η Βουλή έπαυσε να εκπροσωπεί τη θέληση του Έθνους και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει *«είναι νεκρά και πρέπει να ταφεί»* δείχνοντας και το μέγεθος της πολιτικής διαφωνίας των δυο ανδρών. Ενδεικτική είναι επίσης και οι τίτλοι των άρθρων: *Προς τον Θεόν δια τον Βασιλέα και το έθνος*(21/05/1914) προτρέπει τον ελληνικό λαό, ο οποίος ευτυχώς υπερήφανος, ισχυρός και δοξασμένος ατενίζοντας το μέλλον με αυτοπεποίθηση που προέρχεται από την πολιτική που εφαρμόζει ο βασιλιάς του ο Μέγας στρατηλάτης και ελευθερωτής του Γένους να προσέλθει στους ναούς για προσευχηθεί για αυτόν, ή *Η τελευταία λέξις ανήκει εις το στέμμα*(3/05/1914) κ.ά. ή *τον τιμά όταν νικητής εισέρχεται στη Θεσσαλονίκη «Η τιμή προς τον Διάδοχον»²⁷*.

Το Σκριπ δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει και την εκκλησία στις πολιτικές διενέξεις παροτρύνοντας την να πάρει θέση σκιαγραφώντας με αυτό τον τρόπο τη συντηρητική της άποψη για την πολιτική διαχείριση της χώρας στρεφόμενη και στο αναγνωστικό κοινό κεντρίζοντας το συναισθηματικά και ηθικά υπέρ όμως συγκεκριμένης πολιτικής διαχείρισης των θεμάτων της χώρας. *«Η εκκλησία και ο κλήρος εις το στασιαστικόν κίνημα»* αναφέρει το άρθρο στις 23 Οκτωβρίου 1916: Υψώθηκε μας αναφέρει μια φωνή στην Ιερά σύνοδο για να αφυπνίσει την Εκκλησία. Ο μητροπολίτης Λάρισας Σεβ. Αρσένιος υπενθύμισε στην Ιερά σύνοδο την ιερή αποστολή της Εκκλησίας. Όταν το κράτος κλυδωνίζεται από μια ανταρσία και τυχοδιώκτες και πατριδοκάπηλοι καταλύουν τους νόμους και τις αρχές του κράτους και κατά του Βασιλιά διαταράσσουν την έννομη τάξη προδίδοντας την πατρίδα ,συνωμοτώντας κατά του καθεστώτος όταν σε αυτή την ανταρσία συμμετέχουν αρχιερείς και ανώτεροι κληρικοί. Όταν αρχιερείς λαιδορούνται από τους επαναστάτες που μένουν πιστοί στις αρχές του κράτους και του βασιλιά η εκκλησία δεν μπορεί να μένει άπραγη και αδιάφορη. Η εκκλησία η θεμελιωτής δια της πίστεως, της γλώσσας και της θρησκείας *«η κρύψασα επί τόσους αιώνας και φυλάξασα ζηλοτύπως ως κιβωτόν το θείον πυρ του πατριωτισμού»* είναι υποχρεωμένη σύμφωνα με την άποψη του Σκριπ να πρωτοστατήσει στον αγώνα υπέρ του καθεστώτος, υπέρ του θρόνου. Για να καταλήξει ότι όλοι οι κανόνες της εκκλησίας της επιβάλλουν να μην δέχεται στους κόλπους της αντάρτες οι οποίοι καταλύουν τους νόμους του κράτους, αλλά να προστατεύει αυτούς που αγωνίζονται υπέρ του κράτους, της πίστης και του βασιλιά.²⁸

Παρακολουθεί τα γεγονότα όπως εξελίσσονται αφιερώνοντας για το Κρητικό ζήτημα όταν βρισκόταν σε έντονη κινητικότητα τα κυρίως άρθρα του σε μεγαλύτερη έκταση από το αντίστοιχο Μακεδονικό ζήτημα. Στα γεγονότα που αφορούν τον εθνικό διχασμό η δημοσίευση άρθρων με θέμα την προδοτική πολιτική του Βενιζέλου ήταν καθημερινή. Παρακολουθούσε τα γεγονότα των Βαλκανικών πολέμων με συνεχείς ανταποκρίσεις φωτογραφικό υλικό από το μέτωπο και

²⁶ Σκριπ,23/02/1915

²⁷ Σκριπ,12/10/1912,1

²⁸ Σκριπ,25/10/1916

δημοσίευε ποικίλα άρθρα με τα ηρωικά κατορθώματα του ελληνικού στρατού υπό την σεπτή αρχηγία του Βασιλιά Κωνσταντίνου.

Με λεπτομερήs καθημερινές αναφορές μετέφερε και τα γεγονότα που αφορούσαν τις εξελίξεις του Μεγάλου πολέμου ασκώντας σκληρή κριτική στις κυβερνήσεις Βενιζέλου. Υπήρχαν ανταποκρίσεις από το εξωτερικό, άρθρα συνεργαζόμενων δημοσιογράφων, παρακολουθούσε στενά τις ενέργειες των Δυνάμεων και δημοσίευε τις πάμπολλες διακοινώσεις τους, όπως και την διασκέψεις που πραγματοποιούσαν για την επίλυση των διαφορών που προέκυπταν, τις κινήσεις της Τουρκίας, δημοσίευε άρθρα από τον ξένο τύπο σε συνάρτηση με τα θέματα που απασχολούσαν κάθε φορά την ελληνική πολιτική και διπλωματία.

Στα αποσπάσματα των άρθρων μέσα από την εφημερίδα τα οποία βρίσκονται μέσα σε εισαγωγικά, έχει διατηρηθεί η μορφή του πρωτότυπο κειμένου, συμπεριλαμβανόμενων των ορθογραφικών και τυπογραφικών λαθών.

Παρόλα αυτά σκοπός του είναι να φέρει τα πάντα εις το φως και εις τον έλεγχον²⁹. Το 1917 το *Σκριπ* διέκοψε την έκδοσή του και επανακυκλοφόρησε την 20^η Σεπτεμβρίου 1920 και υποστήριξε τα κόμματα της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης τα οποία και κέρδισαν της εκλογές της 1^η Νοεμβρίου. Αρχισυντάκτης κατά την έκδοση ήταν ο Ν.Καρβούνης. Η έκδοση του *Σκριπ* διεκόπη την 31^η Μαΐου 1930³⁰.

²⁹ *Σκριπ*, 19/01/1903, 1

³⁰ Κ. Μάγερ *Η ιστορία του τύπου*, ό.π., σελ., 236-241.

B

2. Το Κρητικό ζήτημα μέσα από τις σελίδες του «Σκριπ»

2.1. Η Κρήτη προς την αυτονομία. Οι επαναστάσεις του 1895-1897

Από το 1890 έως το 1895 ήταν μια άσχημη περίοδος για την Κρήτη καθώς οι βιαιοπραγίες ήταν καθημερινό φαινόμενο. Η αναστάτωση στο νησί οδήγησε τους ηγέτες των Κρητών να αντιληφθούν ότι η λύση της ένωσης με την Ελλάδα δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί με τοπικές επαναστάσεις παρά μόνο μέσα στα πλαίσια της ευρύτερης κρίσης στο Βαλκανικό χώρο³¹. Έτσι άρχισε να προβάλλεται η μεταπολιτευτική ιδέα, η ίδρυση δηλαδή μιας αυτόνομης ή ημιαυτόνομης ηγεμονίας στην Κρήτη, υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου και την προστασία των Μ. Δυνάμεων και να μετατίθεται αργότερα και σε ευνοϊκότερες συνθήκες η ιδέα της Ένωσης με την Ελλάδα.

Τον Μάρτιο του 1895 τοποθετήθηκε στη θέση του γενικού διοικητή ο Αλ. Καραθεοδωρή πασάς. Παρά τον διορισμό οι δυσκολίες συνεννόησης μεταξύ των δύο κοινοτήτων του νησιού φάνηκαν αμέσως μετά τη σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης τον Μάιο του 1895. Αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί από τους χριστιανούς στο Βάμο, η «Κεντρική επιτροπή της Μεταπολιτεύσεως» με προεξέχουσα μορφή τον Μ.Κούνδουρο³² και κύρια επιδίωξη ένα καθεστώς μερικής αυτονομίας υπό χριστιανό διοικητή η οποία θα λειτουργούσε ως το πρώτο στάδιο στην διεκδίκηση της ένωσης. Η επιτροπή, γνωρίζοντας την πολιτική συγκυρία στην Ευρώπη, διατύπωσε με προσοχή τις θέσεις της σε Υπόμνημα το οποίο εγκρίθηκε στη γενική συνέλευση στα Χανιά και υποβλήθηκε στους προξένους των Μ. Δυνάμεων³³ και της Ελλάδας. Η ενέργεια αυτή αντιμετωπίστηκε ψυχρά από την ελληνική κυβέρνηση που δεν επιθυμούσε την αναζωπύρωση του Κρητικού ζητήματος, ενώ ο Γενικός Διοικητής πήρε μέτρα εναντίον των μελών της επιτροπής η οποία θεωρήθηκε ως επαναστατική. Ο διοικητής της Κρήτης διέταξε να συλληφθούν οι συμμετέχοντες στην οργάνωση της Μεταπολιτευτικής Επιτροπής. Οι εχθροπραξίες όμως επεκτάθηκαν με αποκορύφωμα την πολιορκία του Βάμου το Μάιο του 1896. Η οθωμανική διοίκηση αναγκάστηκε κάτω από την πίεση των εξελίξεων να διορίσει νέο διοικητή, ο οποίος παραχώρησε νέο Οργανικό νόμο, που προέβλεπε το διορισμό χριστιανού Γενικού Διοικητή με πενταετή θητεία με την έγκριση των Δυνάμεων, τη συγκρότηση κρητικής χωροφυλακής με Ευρωπαίους οργανωτές και αξιωματικούς, την κατάληψη των δημόσιων αξιωματών από χριστιανούς και μουσουλμάνους και εγγυήσεις δικαστικής και οικονομικής ανεξαρτησίας.

Νέο αδιέξοδο προέκυψε με την αδιάλλακτη στάση των Μουσουλμάνων της νήσου, όποτε άρχισαν να υπονομεύουν το νέο καθεστώς δημιουργώντας ένα κλίμα τρομοκρατίας ενάντια του χριστιανικού πληθυσμού. Και ενώ οι χριστιανοί ετοιμάζονταν να αντιδράσουν συγκροτώντας ένοπλα σώματα, οι Μ.Δυνάμεις αναζητούσαν τρόπους εξόδου από την κρίση, καταλήγοντας στην απόφαση της διεθνούς επέμβασης. Η ελληνική κυβέρνηση του Θ.Δηλιγιάννη πιεζόμενη από την αντιπολίτευση και την κοινή γνώμη αποφάσισε να επέμβει με την αποστολή εκστρατευτικού σώματος για την κατάληψη της νήσου³⁴. Ενώ ταυτόχρονα τα ευρωπαϊκά πολεμικά πλοία αγκυροβολούσαν στα ανοιχτά του κρητικού πελάγους. Κατόπιν διαβουλεύσεων οι Μ.Δυνάμεις κατέληξαν σε κοινή διακοίνωση, σύμφωνα με την οποία η Κρήτη δεν ήταν δυνατό προς το παρόν να προσαρτηθεί στην Ελλάδα, αλλά μπορούσε να κηρυχθεί αυτόνομη, εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας, με την προϋπόθεση να αποσυρθούν τα ελληνικά στρατεύματα.

³¹ Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*, Ηράκλειο Κρήτης, 1990,σελ.,390.

³² Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*,ό.π.,σελ.,391.

³³ Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*,ό.π.,σελ.,392.

³⁴ Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*,ό.π.,σελ.,395. η ελληνική κυβέρνηση έστειλε τον συνταγματάρχη Τιμ.Βάσσο, υπασπιστή του βασιλιά, με 1.500 άνδρες, να καταλάβει την Κρήτη και να κηρύξει την ένωση με την Ελλάδα.

Στις 6 Μαρτίου του 1897, οι ναύαρχοι των ευρωπαϊκών δυνάμεων που βρίσκονταν στα κρητικά ύδατα γνωστοποίησαν στους Κρήτες ότι οι κυβερνήσεις τους «αποφάσισαν αμετακλήτως να εξασφαλίσουν την πλήρη αυτονομία της Κρήτης υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου»³⁵ με στόχο την ειρήνευση και την εξασφάλιση της ελευθερίας όλων των κατοίκων ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείας. Παράλληλα απέστειλαν στρατιωτικές δυνάμεις και κατένειμαν μεταξύ τους τη νήσο σε ζώνες επιτήρησης. Η Κρήτη τέθηκε για πρώτη φορά επίσημα υπό διεθνή προστασία. Στο διάστημα κατά το οποίο η Ελλάδα διεξήγαγε απομονωμένη το σύντομο αλλά καταστροφικό πόλεμο (5 Απριλίου-6 Μαΐου 1897) με την Οθωμανική αυτοκρατορία ο Θ. Δηλιγιάννης απομακρύνθηκε από την πρωθυπουργία και η νέα κυβέρνηση του Ράλλη αναγκάστηκε υπό την πίεση των δυσμενών εξελίξεων, να ανακαλέσει βαθμιαία το σύνολο του εκστρατευτικού σώματος από την Κρήτη. Οι ελπίδες των Κρητών για την ένωση είχαν πάλι διαψευστεί.

Λίγους μήνες αργότερα στις 12 Αυγούστου 1897, και εν μέσω ταραχών με φόνους στα Χανιά και στο Ρέθυμνο,³⁶ η εφημερίδα προειδοποιεί τις Δυνάμεις για την επαπειλούμενη θύελλα που θα επιφέρουν τα βίαια γεγονότα, η συνέλευση των Κρητών αποδεχόταν και επίσημα την πρόταση των Μ. Δυνάμεων, το καθεστώς της αυτονομίας, υπό τον όρο της πλήρους απομάκρυνσης των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί³⁷ για την αποφυγή ταραχών³⁸. Ο όρος αυτός συνάντησε αντιδράσεις, μετά όμως τα δραματικά γεγονότα του Ηρακλείου τον Αύγουστο του 1898 που κατέληξαν στις σφαγές χριστιανών και Βρετανών στρατιωτών, έγινε κατανοητό ότι η παρουσία του τουρκικού στρατού καθιστούσε ανέφικτη κάθε απόπειρα ειρήνευσης. Έτσι, στις 2 Νοεμβρίου 1898 και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης εγκατέλειπε οριστικά την Κρήτη.

Η μορφή του νέου πολιτεύματος και κυρίως το πρόσωπο του νέου κυβερνήτη ήταν αυτό που απασχολούσε τους Κρήτες. Η επιλογή του μελλοντικού Γενικού Διοικητή αποτέλεσε αντικείμενο έντονων διαβουλεύσεων μεταξύ των Δυνάμεων. Μετά από πρόταση της Ρωσίας αποφασίστηκε να διοριστεί, ως ύπατος Αρμοστής με τριετή θητεία και με βασική αποστολή την ειρήνευση του νησιού, ο δευτερότοκος γιος του Βασιλιά της Ελλάδας πρίγκιπας Γεώργιος. Η λύση αυτή πετύχαινε την ικανοποίηση της μεγάλης πλειοψηφίας των κατοίκων του νησιού και αφετέρου παρακάμπτονταν οι επίπονες διαπραγματεύσεις με την Υψηλή Πύλη. Ο πρίγκιπας Γεώργιος στις 9 Δεκεμβρίου 1898 αποβιβάστηκε στη Σούδα, ο οποίος έγινε δεκτός με ηγεμονικές τιμές, από τα διεθνή στρατεύματα και τους χριστιανούς κατοίκους του νησιού. Στις 24 Ιανουαρίου 1899 διεξήχθησαν εκλογές και στις 8 Φεβρουαρίου συνεδρίασε υπό την προεδρία του Ιωάννη Σφακιανάκη η νέα Γενική Συνέλευση, η οποία επεξεργάστηκε και ψήφισε το σύνταγμα της Κρητικής πολιτείας³⁹. Στη συνέχεια ο πρίγκιπας Γεώργιος διόρισε την πρώτη πενταμελή κυβέρνηση που περιλάμβανε τον Μ.Κούνδουρο, Κ. Φούμη, Ε. Βενιζέλο, Ν. Γιαλαμάκη, και τον μουσουλμάνο Χ. Σκυλιανάκη.

2.1.2. Η απόλυση του Βενιζέλου και το επαναστατικό κίνημα στο Θέρισο.

Η Κρήτη είχε ένα ιδιότυπο διεθνές και εσωτερικό καθεστώς. Η ένωση όμως δεν φαινόταν άμεσα πραγματοποιήσιμη, και η ολοκλήρωση της αυτονομίας αποτελούσε προς το παρόν τη μόνη ρεαλιστική λύση. Η δε παράταση κατά τρία έτη του καθεστώτος της αρμοστείας⁴⁰, κατά την οποία το νησί τελούσε υπό την εξουσία του πρίγκιπα Γεώργιου με την συνδρομή των Δυνάμεων οι οποίες ισχυρίζονταν ότι το καθεστώς της Κρήτης δεν διαταράσσει την ειρήνη καθώς οι Κρήτες

³⁵ Λ. Καλλιβρετάκη, «Κρήτη 1871-1913», στο *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ. 5^{ος}, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, ό.π., σελ. 327.

³⁶ *Σκριπ*, 4/8/1898, 1.

³⁷ Λ. Καλλιβρετάκη, «Κρήτη 1871-1913», ό.π., σελ. 328.

³⁸ *Σκριπ*, 10/8/1898, 2.

³⁹ Λ. Καλλιβρετάκη, «Κρήτη 1871-1913», ό.π., σελ. 328.

⁴⁰ *Σκριπ*, 17/02/1901, 1

ευημερούν από την διοίκηση του Πρίγκιπα, ενέτεινε το αδιέξοδο, ανεξάρτητα αν ο πρίγκιπας προσπαθούσε να επιτύχει την επιθυμητή λύση για το νησί⁴¹.

Αντίθετα η απεμπλοκή από την άμεση διεθνή κηδεμονία με την πλήρη εφαρμογή των θεσμών της αυτοτελούς συνταγματικής ηγεμονίας, την ολοκλήρωση της αυτοδιοίκησης και τη συγκρότηση της συνταγματικά προβλεπόμενης πολιτοφυλακής αποτελούμενη από έλληνες αξιωματικούς πρόταση του ίδιου του πρίγκιπα Γεώργιου⁴² με διακοίνωση του στις Δυνάμεις όπως αναφέρει η εφημερίδα⁴³, θα επέτρεπε την εγκαθίδρυση ενός λειτουργικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος ενώ παράλληλα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις μιας πλέον ευέλικτης πολιτικής στο διεθνές σκηνικό.

Παρόλα αυτά όμως ο πρίγκιπας Γεώργιος δεν επιθυμούσε το συνταγματικό περιορισμό των εξουσιών του. Το σύνταγμα της κρητικής πολιτείας ήταν υπερβολικά συντηρητικό⁴⁴ και παραχωρούσε πολλές υπερεξουσίες στον «Ηγεμόνα» όπως έλεγε, τον Αρμοστή. Η ασάφεια επίσης στον καθορισμό των αρμοδιοτήτων των υπηρεσιών και των οργάνων της διοίκησης δημιούργησε πολύ σύντομα προσωπικά και διοικητικά προβλήματα. Τον αρχικό ενθουσιασμό διαδέχτηκε σύντομα η γενική δυσφορία, που την επιδείνωνε η κατάληψη θέσεων και αξιωματών από τους συμβούλους του πρίγκιπα Γεώργιου. Επιπλέον άρχισε να φαίνεται και η διάσταση απόψεων στο κρίσιμο ζήτημα της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Ο πρίγκιπας Γεώργιος δεν επιθυμούσε να κατηγορηθεί ότι ήθελε να εξασφαλίσει για τον εαυτό του την εγκαθίδρυση ενός ηγεμονικού θρόνου, θεωρούσε το χειρισμό της διεθνούς πτυχής του κρητικού ζητήματος προνομιακό χώρο της δυναστείας. Έτσι έμεινε πιστός στο καθεστώς της αυτονομίας, όπως το προσδιόρισαν και εγγυήθηκαν οι Δυνάμεις, θεωρώντας ότι η λύση του μεγάλου εθνικού θέματος θα ωρίμαζε με συνεχή υπομνήματα. Ο πρίγκιπας Γεώργιος είχε την πεποίθηση ότι οποιαδήποτε λύση θα προερχόταν από τις Δυνάμεις και κατά την γνώμη του οι πολιτικοί παράγοντες της Κρήτης ήταν άσχετοι με το θέμα και επιζήμιοι. Αυτό μπορεί να δικαιολογήσει την συχνά βάνανυση συμπεριφορά του προς τους τοπικούς ηγέτες. Στάθηκε αδύνατο γι αυτόν να αντιληφθεί τη σημασία της πολιτικής κινητοποίησης των Κρητικών καθώς και την εύλογη απαίτησή τους να αποκτήσουν τον έλεγχο της τύχης τους μετά από συνεχόμενους αγώνες κατά των Τούρκων. Δεν κατάφερε επίσης να εκτιμήσει τη σημασία των πολιτικών ρευμάτων της Κρήτης και την αναγνώριση της τάσης των νέων δυναμικών ανθρώπων που εκπροσωπούσε ο Βενιζέλος και ο κύκλος της ανερχόμενης αστικής τάξης, οι οποίοι προσχώρησαν σχεδόν όλοι στο στρατόπεδο του Θέρισου το 1905.⁴⁵

Αντίθετες ήταν οι απόψεις του Ε. Βενιζέλου, συμβούλου της Δικαιοσύνης, που ήδη είχε αναδειχθεί σε ηγετική φυσιογνωμία. Στο επίμαχο ζήτημα της ένωσης πίστευε, ότι η λύση θα ήταν σταδιακή, με βαθμιαίες κατακτήσεις κάθε φορά διότι πίστευε, ότι η άμεση επίτευξη της ένωσης ήταν αδύνατη⁴⁶. Η δε παράταση του καθεστώτος της αρμοστείας οδηγούσε στην αναστολή των μέτρων, τα οποία θα βοηθούσαν στην σταδιακή αποδέσμευση της Κρήτης από τις διάφορες μορφές εξαρτήσεις επιβάλλοντας υποταγή στις αποφάσεις των Δυνάμεων καθιστώντας την έρμαιο των αντικρουόμενων ουσιαστικά ευρωπαϊκών συμφερόντων. Επίσης θεωρούσε ότι η εφαρμογή της αυτονομίας θα οδηγούσε στην εξασφάλιση της αυτοδιοίκησης στο εσωτερικό και την κατοχύρωση των συμφερόντων του νησιού στο εξωτερικό. Επομένως ως πρώτη κατάκτηση θεωρούσε την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις και την

⁴¹ Σκριπ, 20/2/1901, 1

⁴² Σκριπ, 10/03/1901, 3

⁴³ Σκριπ, 16/02.1901, 2

⁴⁴ Θ. Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*, ό.π., σελ., 440.

⁴⁵ Λ. Μαρκάκη, *Ελευθέριος Βενιζέλος 1864-1910, Η διάπλαση ενός εθνικού ηγέτη*, ό.π., σελ., 403.

⁴⁶ Κ. Δ., Σβολόπουλος., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την αυτόνομον Κρήτη 1901-1906*, Ικαρος, 1974, σελ., 50.

αντικατάστασή τους από πολιτοφυλακή, με Έλληνες αξιωματικούς⁴⁷ και τη διοίκηση του νησιού από διοικητή που θα καθόριζαν οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, θα άνοιγε την προοπτική της δημιουργίας καθεστώτος ανάλογου με της Ανατολικής Ρωμυλίας.

Η κρητική συνέλευση συνέρχεται τον Απρίλιο του 1901 και θεωρείται ότι η Αντιπολίτευση, η οποία φαίνεται ισχυρή θα ζητήσει να οδηγήσει την κυβέρνηση σε συζητήσεις για το ζήτημα της ένωσης με συνέπεια ο Υπάτος Αρμοστής, υποστηρίζει το *Σκριπ* να βρεθεί σε πολύ δυσχερή θέση⁴⁸. Επίσης ο Βενιζέλος δεν αναγνώριζε στο πρίγκιπα το δικαίωμα της προσωπικής διαχείρισης του εθνικού ζητήματος.

Η αντίθεση αυτή οξύνθηκε ραγδαία τους πρώτους μήνες του 1901, όταν ο Βενιζέλος υπέβαλε τις προτάσεις του στο Ηγεμονικό συμβούλιο χωρίς να πετύχει την υποστήριξη των υπολοίπων συμβούλων-υπουργών. Με αποτέλεσμα να υποβάλλει την παραίτησή του, επικαλούμενος τη διαφωνία με τους συναγωνιστές του και την αντίθεση του με την πολιτική του αρμοστειακού καθεστώτος. Ο πρίγκιπας Γεώργιος τον απέλυσε με διάταγμα στις 20 Μαρτίου 1901⁴⁹ επικαλούμενος λόγους απειθαρχίας, ώστε να μην του δώσει τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί την αποχώρησή του ως συμβολική πράξη διαμαρτυρίας⁵⁰. Το δε *Σκριπ* υποστηρίζει ότι ο *Κρης σύμβουλος υποβαλών τόσοσ παρατόπως και απροόπτως ατομικάς γνώμας περί μεταβολής του καθεστώτος* πλέον δεν θα μπορούσε να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη του πρίγκιπα Γεωργίου. Όποτε το διάταγμα της απόλυσης του δεν άργησε να εκδοθεί με την αιτιολογία ότι ο Βενιζέλος απολύεται διότι εξέφρασε αντιρρήσεις προς το «φρόνημα» και την εντολή εκείνου, ο οποίος ανέλαβε την διοίκηση του νησιού⁵¹. Αν και η βοήθεια του θεωρείται σημαντική στην οργάνωση και διοίκηση του νησιού, όπως παραδέχεται το *Σκριπ*, ο Βενιζέλος όμως θεωρεί ότι η πατρίδα του είναι «κατά τύπους» αυτόνομη, βρίσκεται όχι μόνον υπό την επικυριαρχία της Πύλης αλλά και υπό την στρατιωτική κηδεμονία των τεσσάρων Δυνάμεων⁵², επίσης εκφράζει συχνά την άποψη ότι η Κρήτη πρέπει να αποκτήσει μεγαλύτερη ελευθερία αποβλέποντας στην εκλογή Ηγεμόνα από τον κρητικό λαό. Μ' αυτό τον τρόπο ο λαός της Κρήτης θα αποκτούσε περισσότερα δικαιώματα τα οποία θα βελτίωναν την εσωτερική και εξωτερική κατάσταση του νησιού. Οι προτάσεις θεωρούνται από την εφημερίδα μη πραγματοποιήσιμες καθώς θα απομακρύνουν την Κρήτη από την Ελλάδα⁵³.

Οι βουλευτικές εκλογές του 1901 και 1903 ανέδειξαν μια ισχυρή φιλοπριγκιπική πλειοψηφία που φάνηκε ότι δικαιώνουν την πολιτική του πρίγκιπα Γεωργίου, ενώ η πολιτική και οι απόψεις του Βενιζέλου περιθωριοποιούνταν και ο ίδιος γίνονταν στόχος και αντικείμενο συστηματικών διώξεων. Με την πάροδο του χρόνου και καθώς συνεχιζόταν η περίοδος της αρμοστείας χωρίς να διαφαίνεται στο διεθνή ορίζοντα η πολυπόθητη λύση και ενώ η συσσώρευση των εσωτερικών προβλημάτων (η οικονομική δυσπραγία, τα δημοσιονομικά αδιέξοδα και η κακοδιοίκηση) αναδείκνυναν τα αποτελέσματα ενός ανεξέλεγκτου προσωποπαγούς καθεστώτος, οι συνθήκες άρχιζαν να αλλάζουν. Σχηματίστηκε η «Ηνωμένη εν Κρήτη Αντιπολίτευσις» με την συμμετοχή του Βενιζέλου στις 26 Φεβρουαρίου 1905 και με τη συμμετοχή όλων όσων ήταν δυσαρεστημένοι από την απολυταρχική διοίκηση του Πρίγκιπα Γεωργίου. Η επιτροπή διατύπωσε με σαφήνεια την πολιτική της : «*Πρώτον και κύριον μέλημα ημών έστω η επίτευξις της ενώσεως*⁵⁴

⁴⁷ *Σκριπ*, 18/01/1901, 3,

⁴⁸ *Σκριπ* 25/1/1901, 2

⁴⁹ Α. Καλλιβερέακη, «Κρήτη 1871-1913», ό.π., σελ., 331.

⁵⁰ Α. Μαρκάκη, *Ελευθέριος Βενιζέλος 1864-1910, Η διάπλαση ενός εθνικού ηγέτη*, ό.π., σελ., 400.

⁵¹ *Σκριπ*, 31/03/1901, 1.

⁵² *Σκριπ*, 18/03/1901, 1

⁵³ *Σκριπ*, 18/03/1901, 1

⁵⁴ *Σκριπ*, 23/03/1905, 1

[...], θέλομεν επιδιώξει την πολιτικήν προσέγγισιν της πατρίδος μας μετά της ελευθέρας Ελλάδος. [...] και όπως απαλλάγει ο τόπος του δεσποτισμού Του⁵⁵.

Στις εκλογές στις 20 Μαρτίου 1905 η αντιπολίτευση αποφάσισε να μην κατέλθει καταγγέλλοντας τα ανελεύθερα μέτρα του πρίγκιπα καλώντας το λαό σε αποχή⁵⁶. Έτσι οι αντιπολιτευόμενοι, Ελ.Βενιζέλος, Κ.Φούμης, Κ.Μάνος⁵⁷ στις 10 Μαρτίου 1905 ύψωναν στο Θέρισσο την ελληνική σημαία οργανώνοντας την «Προσωρινή Κυβέρνηση Κρήτης⁵⁸», κηρύσσοντας την πολιτική και συνταγματική ένωση με το Βασίλειο της Ελλάδας⁵⁹. Στο ψήφισμά τους προς την κυβέρνηση της κρητικής πολιτείας γνωστοποιούν ότι το πολιτικό κίνημα αποσκοπεί στο να εξαναγκάσει τις Μ. Δυνάμεις να ενεργήσουν για την οριστική επίλυση του κρητικού ζητήματος προβάλλοντας τους λόγους για τους οποίους ο κρητικός λαός αδυνατεί πλέον να ανεχθεί την παράταση του δημιουργηθέντος νόθου πολιτικού καθεστώτος.

Τις επόμενες ημέρες το *Σκριπ* αναφέρεται στη Κατάσταση που επικρατεί στη Κρήτη υποστηρίζοντας ότι το *ανακενιθέν εν Κρήτη ζήτημα και το εκείθεν αγγελόμενον αντάρτικον κίνημα* δικαίως προκαλεί την δυσθυμία και την λύπη παντός ενδιαφερομένου⁶⁰ υπέρ των εθνικών ημών πραγμάτων και καθόλου και ιδία υπέρ της Κρητικής υποθέσεως.

Η εφημερίδα αναφέρεται στον Βενιζέλο και την συμμετοχή του στο κίνημα χαρακτηρίζοντας αντεθνική την προσπάθεια των επαναστατών η οποία δεν βοηθά στην εκπλήρωση των εθνικών πόθων του κρητικού λαού αποτελώντας έγκλημα κατά της Κρήτης. Θεωρεί, ότι οι συμμετέχοντες στο επαναστατικό κίνημα δεν συμμετείχαν σε αυτό μόνο για το ιερό πόθο της ένωσης με την Ελλάδα αλλά και ότι το ίδιο το κίνημα είναι πρόσχημα για να παρασύρουν τον κρητικό λαό σε καταστάσεις επιζήμιες για τις εθνικές υποθέσεις. Επιπλέον ασκεί δριμεία κριτική στο Βενιζέλο αμφισβητώντας τις προθέσεις του ισχυριζόμενη ότι στρέφεται ενάντια στο πολιτειακό καθεστώς της Κρήτης⁶¹. Η βίαιη ανατροπή του θα επιφέρει σύμφωνα με την εφημερίδα «ζημία» στην εθνική υπόθεση, τον όλεθρο και την απεμπόληση των Εθνικών δικαίων. Εάν, αναρωτιέται η εφημερίδα, η παρουσία του έλληνα πρίγκιπα στην Κρήτη ο οποίος αποτελεί παράγοντα σταθερότητας, δεν συγκινεί την αδυσώπητη φιλαρχία του Κρητικού πολιτευτή πρέπει να προβληματιστούμε για το μέλλον και για τα αντεθνικά εγχειρήματα αυτού του είδους.

Εξάλλου το *Σκριπ* εκφράζει την άποψη ότι οι Κρήτες δεν θα έπρεπε να επιτρέψουν αντεθνικές ενέργειες εκθέτοντας το έθνος σε κίνδυνο, οι οποίες θα επιφέρουν την «εθνική χρεωκοπία» όχι μόνο στο Κρητικό ζήτημα αλλά στο Μακεδονικό το οποίο βρίσκεται σε κρίσιμη φάση. Το διπλωματικό οικοδόμημα της χώρας το οποίο με τόσες θυσίες στηρίχτηκε θα καταρρεύσει υποστηρίζει το *Σκριπ* εξαφανίζοντας όλες τις ελπίδες του Γένους για εθνική ολοκλήρωση. Επομένως πρέπει να αναλογιστούν «οι παρατόλμως εξεγειρόμενοι» κατά του πολιτειακού καθεστώτος της Κρήτης ότι το κίνημα τους δεν προσφέρει τη λύση που επιζητούν για την Κρήτη.

Επίσης η Ευρώπη χαρακτηρίζοντας το κρητικό λαό επαναστάτη δεν θα θελήσει να αποσύρει τις δυνάμεις της από το νησί φοβούμενη την «διασάλευση της τάξεως⁶²» κρίνοντας την παρουσία τους αναγκαία. «Είμεθα της γνώμης συνεχίζει η εφημερίδα ότι δεν δικαιολογούνται οι υποκινηταί του κινήματος οποιαδήποτε και αν είναι τα αίτια που τους εξώθησαν σε αυτό», αφού το εθνικό συμφέρον απαιτεί να υπάρχει στο νησί υποδειγματική τάξη με την «δεινοπαθούσα»

⁵⁵ Λ.Καλλιβρετάκη, «Κρήτη 1871-1913», ό.π.,σελ.,331

⁵⁶ Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*,ό.π.,σελ.,445.

⁵⁷ *Σκριπ*,18/03/1905,1.

⁵⁸ Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*,ό.π.,σελ.,446.

⁵⁹ *Σκριπ*,18/03/1905,1

⁶⁰ *Σκριπ*,13/03/1905,1

⁶¹ *Σκριπ*,23/03/1905,1

⁶² *Σκριπ*,14/03/1905,1

αντιπολίτευση να υπομένει τα πάντα αγόγγυστα. Επισημαίνεται προσπαθώντας να ισορροπήσει η εφημερίδα ανάμεσα στις δυο παρατάξεις, ότι αντιλαμβάνεται ότι η Κρήτη δεν μπορεί να διοικείται συνέχεια από απολυταρχικό «τραγελαφικόν» πολίτευμα. Και καλεί τους Έλληνες να βοηθήσουν για τη λύση του κρητικού ζητήματος έστω και αν θεωρούμε ότι «κακώς και άκαιρως εγένετο η ανακίνησις». Τα ψηφίσματα⁶³, οι προκηρύξεις, δηλώσεις των ανά την Ελλάδα Κρητών και οι λόγοι των επαναστατών διαπνέονται από το όραμα της ένωσης με την Ελλάδα επιδοκιμάζοντας το αντάρτικο κίνημα.

Όμως ο πρίγκιπας Γεώργιος χαρακτηρίζει το κίνημα της λεγόμενης Κρητικής Αντιπολίτευσης ως προδοτικό, ότι βλάπτει την εθνική υπόθεση, καλύπτει κομματικά πάθη και προσωπικές φιλοδοξίες.⁶⁴ Αν οι στόχοι του κινήματος ήταν απαλλαγμένοι από προσωπικές βλέψεις θα μπορούσαν υποστηρίξει το *Σκριπ*, να υποβάλλουν τα αιτήματά τους οι διαφωνούντες με την πολιτική του πρίγκιπα για να συζητηθούν ενώπιον της Βουλής. Η ένωση της Κρήτης υποστηρίζει η εφημερίδα δεν κηρύσσεται πρώτη φορά ο δε λόγος των όπλων μεταφράζεται κάθε φορά εις ψήφισμα για την ένωση και μεταβιβάζεται στις Δυνάμεις. Εξάλλου ο πρίγκιπας αναφέρει στη συνέχεια των δηλώσεων του προς την Εφημερίδα αποκρούοντας τις κατηγορίες της αντιπολίτευσης, ότι επιθυμεί την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα εργαζόμενος γι' αυτό το σκοπό από την ημέρα που ανέλαβε την διοίκηση του νησιού. «Άτοπον» χαρακτηρίζει ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Δηλιγιάννης το κίνημα του Θέρισου σε δηλώσεις του τις οποίες δημοσιεύει το *Σκριπ*, ξεκαθαρίζοντας ότι ο Βενιζέλος έπρεπε να γνωρίζει ότι τα συμφέροντα της Ελλάδας και Κρήτης συνταυτίζονται και όφειλε έχοντας την ηθική υποχρέωση να ενημερώσει την Ελληνική κυβέρνηση. Θεωρεί ότι η κίνηση των επαναστατών οδηγεί στο να εκβιαστούν οι Μ. Δυνάμεις, ότι δεν θα λάβει μεγάλες διαστάσεις ίσως δε μετά από δυο ή τρεις ημέρες ατονήσει διότι τα εθνικά συμφέροντα διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο.

Σε ολόκληρη την πόλη των Χανίων κυμάτιζε η ελληνική σημαία για τον εορτασμό της Εθνικής επετείου του 1821 και παράλληλα ο κρητικός λαός «ζητωκραυγάζει υπέρ της ενώσεως»⁶⁵. Ήταν η εορτή των επαναστατών έγραφε το *Σκριπ* περιγράφοντας τον μεγαλόπρεπο εορτασμό και την απροσδόκητα μεγάλη συμμετοχή του κόσμου, στο χωριό Παναγιά έξω από την πόλη των Χανίων. Εξάλλου και ο ίδιος ο Βενιζέλος στην ομιλία του προς το συγκεντρωμένο πλήθος δήλωσε ότι οι Κρήτες έχουν καθήκον να διαθέσουν καθ' οιονδήποτε τρόπο τους εαυτούς τους ζητούντες μετά της φιλοστοργού μητρός μας, ένωση. Επίσης κατηγορεί τον πρίγκιπα Γεώργιο αναφέροντας ότι δεν μπορεί να είναι ο μόνος αντιπρόσωπος της Εθνικής ιδέας στην Κρήτη. Αυτό το δικαίωμα το έχει μόνο ο κρητικός λαός να αποκτήσει τίτλους εθνισμού και να μην παρίσταται ανάγκη να εκπροσωπείται μόνο από τον εθνικό αντιπρόσωπό του. Στη συνέχεια αναφέρεται στο κίνημα του Θέρισου λέγοντας ότι πολύ το θεωρούν «άκαιρον» ή ότι δεν συμφέρει το έθνος αφού υπάρχουν άλλα φλέγοντα ζητήματα, το Μακεδονικό, το Αλβανικό κ.ά. όμως το κρητικό ζήτημα πρέπει να λυθεί διότι ο αγώνας του κρητικού λαού διαρκεί για τουλάχιστον ένα αιώνα.

Η Κρήτη αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της Ελλάδας υποστηρίζει το *Σκριπ* στις αρχές Απριλίου του 1905 η οποία κηρύσσει την ένωση με την Ελλάδα με την ορκωμοσία των βουλευτών της κηρύσσοντας παράλληλα πίστη προς τον Βασιλέα Γεώργιο⁶⁶. Εκτός από το πανηγυρικό κλίμα του κρητικού λαού για το Κίνημα στο Θέρισο υπάρχει και η αντίθετη άποψη η οποία υποστηρίζει ότι οι επαναστάτες επιδιώκουν με την ένοπλη επανάσταση την σύγκρουση με τον ευρωπαϊκό στρατό και την χωροφυλακή ώστε να δημιουργηθεί μια επικίνδυνη για το κρητικό λαό κατάσταση επιρρίπτοντας την ευθύνη στον πρίγκιπα Γεώργιο προκαλώντας την απομάκρυνσή του όπως

⁶³ *Σκριπ*, 15/03/1905, 1

⁶⁴ *Σκριπ*, 18/03/1905, 3

⁶⁵ *Σκριπ*, 24/03/1905, 1

⁶⁶ *Σκριπ*, 2/04/1905, 1

αναφέρει το Σκριπ. Φαίνεται ότι οι επαναστάτες του Θέρισου και ιδιαίτερα ο Βενιζέλος επιδίωκαν την οριστική λύση του ζητήματος συνδέοντας το με την εσωτερική διακυβέρνηση της Κρήτης από το Έλληνα πρίγκιπα.

Γι' αυτό και η γνωστοποίηση των επαναστατικών επιδιώξεων προκάλεσαν ιδιαίτερη εντύπωση στους εκπροσώπους των Δυνάμεων με το υπόμνημα προς τους προξένους που κατέθεσαν οι εκπρόσωποι των επαναστατών⁶⁷. Στο οποίο απάντησαν ότι: «Οι προστάτιδες δυνάμεις είναι καθ' ομοφωνίαν σύμφωνες να μη επιτρέψουν υπό τας παρούσας συνθήκας την ένωση της νήσου μετά του Βασιλείου της Ελλάδος» και την οποία αποδέχτηκαν οι εκπρόσωποι της Ηνωμένης Αντιπολίτευσης.

Από την αρχή του κινήματος ισχυρίζεται το Σκριπ ότι το κίνημα του Θέρισου ήταν πρόσχημα το οποίο εκάλυπτε τα προσωπικά συμφέροντα των επαναστατών τα οποία δηώθηκαν ξεκάθαρα με την απάντηση τους προς τους αρχηγούς των διεθνών στρατευμάτων. Έτσι δέχονται την απόφαση των δυνάμεων όσον αναφορά την ένωση και περιορίζουν τις απαιτήσεις τους στο να ζητήσουν «εσωτερικά μεταρρυθμίσεις»⁶⁸ δικαίως αναρωτιέται το Σκριπ για το λόγο που οι επαναστάτες προχώρησαν στο κίνημα τη στιγμή που δέχτηκαν χωρίς προσκόμματα την απόφαση των Δυνάμεων. Για να ισχυριστεί στη συνέχεια ότι, επαναστάσεις γίνονται μόνο όταν επιχειρείται να εκβιαστεί η «θέλησις του κρατούντος».

Η εφημερίδα στη συνέχεια επιχειρεί να ασκήσει κριτική στον τρόπο διοίκησης του νησιού υποστηρίζοντας ότι η διοίκηση του πρίγκιπα Γεώργιου, χωρίς να παραγνωριστεί ό πατριωτισμός του, υπήρξε «υπέρ το δέον απολυταρχική και αδιάλλακτος» μπορεί το πολίτευμα της Κρήτης εισηγητής του οποίου υπήρξε ο ίδιος ο Βενιζέλος, «ήταν καλόν δια την πρώτην περίοδον της Αρμοστείας,» την περίοδο δηλαδή που έπρεπε να δημιουργηθούν οι δομές της κρητικής πολιτείας. Όμως η απόλυτη πειθαρχία που επιβλήθηκε δημιούργησε μια ανελεύθερη διακυβέρνηση την οποία ο λαός δεν μπορεί να ανεχτεί. Επιβάλλονται συνεχίζει η εφημερίδα συνταγματικές μεταρρυθμίσεις εντός των ορίων του λογικού και του πρέποντος. Αν ο πρίγκιπας Γεώργιος επιμένει στο σημερινό καθεστώς διακυβέρνησης «ας είνε βέβαιος ότι η επανάστασις ήτις τόσον παταγωδώς αποτυγχάνει σήμερον, θα εκραγεί πολύ προσεχώς εκ νέου και υπό μάλλον επικίνδυνον μορφή.» Συμβουλεύει λοιπόν τον πρίγκιπα να συντελέσει στην εφαρμογή φιλελεύθερων θεσμών, όχι μόνον χάριν του ιδίου συμφέροντος, αλλά χάρη του συμφέροντος της Κρήτης.

Επίσης η εφημερίδα ισχυρίζεται ότι οι Δυνάμεις κρίνουν άτοπον και άκαιρο το διάβημα των επαναστατών, χωρίς να επιδοκιμάζεται από όλο τον Κρητικό λαό, θεωρείται ότι θα προκαλέσει την διασάλευση της δημόσιας τάξης. Δημοσιεύματα πολλών ξένων εφημερίδων όπως ο «Χρόνος» των Παρισίων εκφράζει την άποψη ότι για τα γεγονότα στην Κρήτη οι Δυνάμεις δεν πρέπει να παρεμβάλλουν αιώνιο φραγμό στην επιθυμία των Κρητών λέγοντας ότι η στιγμή είναι ακατάλληλος να ενωθώσι μετά της Ελλάδος»⁶⁹

Οι εξελίξεις αυτές έφεραν σε δυσμενή θέση τον πρίγκιπα Γεώργιο αλλάζοντας και την στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι του, καθώς οι πρόξενοι είχαν απευθείας επαφές με τους επαναστάτες που είχαν αρχικά αντιμετωπιστεί ως «ένοπλες συμμορίες»⁷⁰. Η ουσιαστική αποδοχή του αιτήματος να συσταθεί ειδική επιτροπή για να προτείνει τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις⁷¹, σηματοδότησαν και την στροφή της ευρωπαϊκής πολιτικής. Αυτό ήταν που επιζητούσε και ο Βενιζέλος μια «ανεπίσημη» νομιμοποίηση του κινήματος που ουσιαστικά τώρα αποδέχονταν οι Δυνάμεις.

⁶⁷ Σκριπ, 15/03/1905, 4

⁶⁸ Σκριπ, 23, 24/02/1905, 1

⁶⁹ Σκριπ 15/03/1905, 2

⁷⁰ Α. Καλλιβρετάκη, «Κρήτη 1871-1913», ό.π., σελ., 332.

⁷¹ Κ. Δ. Σβολόπουλος, Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την αυτόνομον Κρήτη 1901-1906, ό.π., σελ. 170.

Η υιοθέτηση όλων αυτών των προτάσεων από τις Μεγάλες Δυνάμεις χαιρετίστηκαν ως δικαίωση των προσδοκιών της αντιπολίτευσης. Ενώ ο πρίγκιπας παραμένοντας προσηλωμένος στην αδιάλλακτη στάση του έναντι της παράταξης του Βενιζέλου βρέθηκε στο περιθώριο των εξελίξεων. Οι απολυταρχικές αντιλήψεις του τον είχαν εμποδίσει να ενσωματώσει τους βαθύτερους προβληματισμούς και τους ανταγωνισμούς της κρητικής κοινωνίας οι οποίοι είχαν συντελέσει στη πτώση της δημοτικότητας του με αποτέλεσμα, χωρίς να είναι φυσικά υπεύθυνος για τη μη επίτευξη της ένωσης, να χρεωθεί την αποτυχία της πολιτικής του και σε αυτό τον τομέα..

Η αναχώρηση του πρίγκιπα Γεώργιου από την Κρήτη σηματοδοτούσε και το άδοξο μιας πορείας με πολλές ελπίδες. Η επιτροπή που είχε αναλάβει τις μεταρρυθμίσεις και την εκπόνηση του νέου Συντάγματος, εξέδωσε μέσα σε κλίμα εθνικής συμφιλίωσης το ενωτικό ψήφισμα της 30^{ης} Ιουλίου του 1906. Επίσης με απόφαση των Μ.Δυνάμεων παραχώρησαν στο βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιο Α΄ το δικαίωμα να διορίζει εκείνος τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης. Αυτό αποτελούσε σημαντικό βήμα στην προώθηση του Κρητικού ζητήματος. Νέος ύπατος αρμοστής διορίστηκε ο μετριοπαθής Αλ. Ζαΐμης ενώ η Β΄ Συντακτική Συνέλευση των Κρητών προχωρούσε στην ψήφιση του νέου Συντάγματος.

Η οικονομία, η δημόσια διοίκηση οργανώθηκαν γρήγορα, στο τομέα της δικαιοσύνης ψηφίστηκαν νέοι νόμοι, συγκροτήθηκε νέα πολιτοφυλακή που εξελίχθηκε σε αξιόλογη στρατιωτική δύναμη. Τον Ιούλιο του 1907 άρχισε η αποχώρηση των στρατευμάτων των Μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες τώρα ανέλαβαν επίσημα την υποχρέωση, να εκκενώσουν εντελώς την Κρήτη μέσα σε ένα χρόνο με μόνη εγγύηση την ασφάλεια των Μουσουλμάνων της νήσου. Σε λιγότερο από ένα χρόνο τα ξένα στρατεύματα αποσύρθηκαν και η κρητική βουλή εξέδωσε ευχαριστήριο ψήφισμα (Μάιος 1908) προς τις προστάτιδες δυνάμεις για την συμβολή τους στην εξέλιξη του Κρητικού ζητήματος⁷².

2.2. Τα γεγονότα στην Κρήτη 1908-1912 μέσα από τις σελίδες της εφημερίδας *Σκριπ*

Η αναχώρηση στις 24 Ιουλίου 1908 σημαντικού τμήματος της ευρωπαϊκής στρατιωτικής δύναμης και η εξαγγελία της απόφασης για την αποχώρηση και των τελευταίων αγιμάτων σε διάστημα ενός έτους, από το ένα μέρος συνέβαλε στην ολοκλήρωση της αυτονομίας και από το άλλο καθιστούσε ευχερέστερη την επιβολή, σε δεδομένη στιγμή των θελήσεων του κρητικού λαού⁷³. Οι ραγδαίες εξελίξεις στα Βαλκάνια, το κίνημα των Νεότουρκων, η αυτοανακήρυξη της πλήρους ανεξαρτησίας της Βουλγαρίας και η προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στην Αυστροουγγαρία, έδιναν το έναυσμα για την ανατροπή του καθεστώτος της κρητικής αυτονομίας και την ελπίδα της ένωσης με την Ελλάδα. Οι Κρήτες οδηγούνταν σε έναν καινούργιο ξεσηκωμό. Οι Ε.Βενιζέλος, Ε.Ξηράς, Χ.Πλουμιδάκης, και Ε.Παπαγιαννάκης εξέδωσαν προκήρυξη με την οποία καλούσαν το λαό σε συγκέντρωση στα Χανιά για την κήρυξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Έτσι στις 23 Σεπτεμβρίου 1908 διοργανώθηκαν σε όλη την Κρήτη συλλαλητήρια με σκοπό την πολυπόθητη ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Τις επόμενες ημέρες η Κυβέρνηση της Κρήτης και η βουλή των Κρητών εξέδωσαν σχετικά ψηφίσματα, κηρύσσοντας «*την ανεξαρτησίαν της Κρήτης και την ένωσιν μετά της Ελλάδος, όπως μετ' αυτής αποτελέση αδιαίρετον και αδιάσπαστον Συνταγματικόν Βασίλειον*»⁷⁴. Η Ελληνική σημαία αντικατέστησε παντού εκείνη της κρητικής αυτονομίας, ενώ τα μέλη της κυβέρνησης της Κρήτης έδωσαν πίστη στον «Συνταγματικόν Βασιλέα των Ελλήνων» ο οποίος κλήθηκε να καταλάβει τη νήσο.

⁷² Θ.Δετοράκη, *Ιστορία της Κρήτης*, ό.π., σελ., 451.

⁷³ Κ.Δ., Σβολόπουλος, «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ.Βενιζέλο», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ., ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1977, σελ., 199-215.

⁷⁴ Λ.Καλλιβρετάκη, «Κρήτη 1871-1913», ό.π., σελ., 333.

Στις 24 Σεπτεμβρίου 1908 η κυβέρνηση της Κρήτης κήρυξε την ένωση με την Ελλάδα. Η εφημερίδα πανηγυρίζει χαρακτηρίζοντας Χαρμόσυνο μήνυμα την είδηση της ένωσης με την μητέρα πατρίδα. Αλλά την φοράν αυτήν κατ' ουδενός εγείρονται όπλα⁷⁵ διότι ουδείς υπάρχει από δεκαετίας κύριος της Κρήτης. Τα πάντα είναι ελληνικά, το κρητικό σύνταγμα καταργήθηκε και εισήχθη το ελληνικό, οι αστυνομικές δυνάμεις, οι διοικητικές και δικαστικές υπηρεσίες. Η εφημερίδα θεωρεί, ότι η κήρυξη της ένωσης δεν αποτελεί κήρυγμα πολέμου αλλά κήρυγμα ειρήνης. Η ελληνική κυβέρνηση, για να αποφύγει τις διαμαρτυρίες της Τουρκίας υπέδειξε στον Α. Ζαΐμη, εκείνες τις ημέρες να μην επιστέψει στην Κρήτη, κρατώντας τυπικά ουδέτερη στάση και μεταθέτοντας το ζήτημα στην κρίση των Μεγάλων Δυνάμεων, περιορίστηκε σε παρασκηνιακές οδηγίες. Γι' αυτό και η ελληνική κυβέρνηση επικρίνεται ιδιαιτέρως από την εφημερίδα για την απραξία της εκφράζοντας ταυτόχρονα την ελπίδα, ότι τελικά θα εκδήλωνε την δυσανεξία της για το ζήτημα της ένωσης, αναφέροντας ότι σε ένα τέτοιο σοβαρό ζήτημα η ελληνική κυβέρνηση δεν μπορούσε να μένει «απαθής και αδιάφορος»

Επιπλέον, οι Μ. Δυνάμεις αναγνώρισαν, σύμφωνα με την εφημερίδα, ότι η Κρήτη ανήκει εις την Ελλάδα και ότι είχαν ήδη να αποσύρουν τα στρατεύματά τους η ολοκλήρωση της οποίας θα γίνει εντός ολίγων μηνών. Οι Μ.Δυνάμεις φάνηκαν να δέχονται σιωπηρά τις νέες εξελίξεις στην Κρήτη και δεν αντέδρασαν, παρά τις συνεχείς και έντονες διαμαρτυρίες της Τουρκίας δείχνοντας ότι ήταν διατεθειμένες να εισηγηθούν «μετ' ευμενείας» τη συζήτηση του θέματος με την Τουρκία. Θέλοντας να μετριάσει στη συνέχεια η εφημερίδα τις αντιδράσεις των Τούρκων μεταφέρει τα φιλικά αισθήματα της Ελλάδας προς την Τουρκία⁷⁶ λέγοντας, ότι η απόφαση των Κρητών δεν θα «σκιάσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών». Οι Κρήτες θα παρέχουν στο Μουσουλμανικό πληθυσμό την ασφάλεια που επιθυμούν αντιμετωπίζοντας τους «ουχί ως προς εχθρούς και αντιπάλους αλλά ως αδελφούς από τους οποίους τους χωρίζει η θρησκεία μετά των οποίων τους ενώνει η πατρίς» για να συνεχίσει ότι δεν θα διαιρούνται πλέον χριστιανοί και Μωαμεθανοί μιας που «η τύχη όλων είναι πλέον κοινή διότι πάντες ανήκουν εις μίαν και αυτήν πατρίδα». Επίσης, συμβουλεύει την κυβέρνηση λέγοντας, ότι πριν προβή εις οιονδήποτε απόφασιν πρέπει να επεκαλίσθη των Δυνάμεων την γνώμην και τας συμβουλάς, διότι ώφειλε να σεβασθή την παρουσία αυτών εν Κρήτη και δεν επιθυμεί να δώση αφορμήν παρεξηγήσεως της πολιτικής της υπό της Τουρκίας. Η ελληνική κυβέρνηση σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας⁷⁷ αναμένει δήλωση της γνώμης των Μεγάλων δυνάμεων για το Κρητικό ψήφισμα. Οι ενταύθα λέει πρεσβευτές φαίνεται ότι περιορίστηκαν να εκφράσουν την «μετριοπαθή τους στάση» απέναντι στην ενωτική απόφαση της Κρήτης «όπως μη η Ελλάς απολέση εν τοιαύτη ψυχολογική στιγμή τας συμπάθειας της Ευρώπης». Δεν γνωρίζουμε αναρωτιέται η εφημερίδα, μέχρι τίνος θα είναι δυνατόν να εξακολουθήσει η «μετριοπαθής στάσις» η οποία σημαίνει σύμφωνα με την άποψη της εγκατάλειψιν της Κρήτης εις την μετέωρον αυτής εξάρτησης από του ενωτικού ψηφίσματος.

Η Ελληνική κυβέρνηση, όπως μας ενημερώνει η εφημερίδα διστάζει να λάβει την πρωτοβουλία για την οριστική λύση του ζητήματος και παραπέμπει το θέμα στις Κυβερνήσεις των Μ. Δυνάμεων όπως αναλάβουν αυτά το ζήτημα, δηλώσωσι δε ταυτοχρόνως προς τους Κρήτας ότι θα φροντίσουν αι ίδιαι περί της οριστικής του ζητήματος λύσεως⁷⁸. Αφού αποφεύγει να κρίνει την ανακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης, υποδεικνύει ως αναγκαίο μέχρι της οριστικής απόφασης των Δυνάμεων να επιτραπεί η μεγαλύτερη προσέγγιση με το ελληνικό κράτος⁷⁹, αλλά και οι

⁷⁵ Σκριπ, 25/09/1908

⁷⁶ Σκριπ, 25/09/1908

⁷⁷ Σκριπ, 27/09/1908.

⁷⁸ Σκριπ, 29/09/1908.

⁷⁹ Σκριπ, 29/06/1908.

δυνάμεις δεν πρέπει να αφήσουν το ζήτημα σε αβεβαιότητα μέχρι να πραγματοποιηθεί το πιθανολογούμενο συνέδριο. Η δήλωση των δυνάμεων προς τους Κρήτες ότι θα φροντίσουν για την οριστική λύση του ζητήματος φαίνεται ότι θα έχει ευνοϊκά αποτελέσματα εκτιμά η εφημερίδα. Διότι σε άλλο της άρθρο μεταφέρει την δήλωση της αγγλικής κυβέρνησης⁸⁰, ότι το ζήτημα της Κρήτης θα παραπεμφθεί σε Διεθνή συνδιάσκεψη, και ότι δεν μπορεί να αναγνωρισθεί *οιανδήποτε μεταβολήν εις το πολιτειακόν καθεστώς της Κρήτης άνευ προηγουμένως συναινέσεως των Δυνάμεων*. Εκτιμά ότι η δήλωση αυτή δεν είναι αποθαρρυντική και εύχεται να παραπεμφθεί η λύση του ζητήματος σε ευρωπαϊκή συνδιάσκεψη, διότι τόσο η Αγγλία όσο και οι άλλες Δυνάμεις θα αναγνωρίσουν την δυσχέρεια *εις ήν ευρίσκεται σήμερον η Ελλάς προσκαλούμενη υπό των Κρητών να διοικήσῃ την Κρήτην στο όνομα του Βασιλέως των Ελλήνων, [...]*, καλώντας την ελληνική κυβέρνηση να παρακολουθεί «άγρυπνος» την εξέλιξη των πραγμάτων, ελπίζοντας, ότι οι Δυνάμεις παρακολουθώντας τον αγώνα του Κρητικού λαού θα δώσουν την ποθητή λύση. Τέλος, εκφράζει την πεποίθησή της ότι ένα τέτοιο γεγονός δεν θα δημιουργούσε προβλήματα *«των Αίμων κρατών ή στην Τουρκία δυσκολεύοντάς της το έργο της μεταπολιτεύσεως ή θα προέβαλλε προσκόμματα στο «μέγα έργο του εκπολιτισμού της Ανατολής»* για τον οποίο ενδιαφέρεται και το ίδιο το Βρετανικόν κράτος⁸¹. Πιστεύει ότι θα διατηρηθεί η απαραίτητη ισορροπία στην περιοχή των Βαλκανίων με τις Δυνάμεις να αναγνωρίζουν την άμεση ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα συσφίγγοντας τους *«άρρητους δεσμούς»*⁸² μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην εδραίωση *«του νέου εν Τουρκία καθεστώτος»*⁸³.

Αν και η αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων δεν ήταν αρνητική στην ένωση όμως μετά από ολιγοήμερες διαβουλεύσεις εκδίδουν ανακοίνωση⁸⁴ στην οποία αναφέρουν : *«Αι προστάτιδαι Δυνάμεις της νήσου θεωρούσιν, ότι η ένωσις της Κρήτης μετά της Ελλάδος εξαρτάται εκ της συγκαταθέσεως των Δυνάμεων, [...] ουχ ήττον αποκλίνουσιν υπέρ της αποφάσεως, όπως μετ' ευμενείας αποβλέψωσι προς την μετά της Τουρκίας συζήτησιν του ζητήματος της ενώσεως, εάν η τάξις τηρηθή επί της Νήσου, εξ' άλλου δ' εξασφαλισθή η ασφάλεια του εν αυτή Μουσουλμανικού πληθυσμού»*. Οι Δυνάμεις εκφράζουν την επιφύλαξή τους βάζοντας ως όρους την προστασία της μουσουλμανικής κοινότητας προσέχοντας μ' αυτό τον τρόπο να διατηρήσουν την ισορροπία στις κοινότητες του νησιού αλλά και να μην εξοργίσουν περαιτέρω την Τουρκία σε αυτή τη φάση του εκσυγχρονισμού της.

Όμως η Ελληνική κυβέρνηση εξέφραζε την επιθυμία να εντάξει την επίλυση του Κρητικού ζητήματος στο γενικότερο πλαίσιο μιας ελληνοτουρκικής προσέγγισης η οποία δεν φαίνονταν πραγματοποιήσιμη μέχρι αυτή τη χρονική στιγμή. Τόσο οι ελληνικές προσδοκίες όσο και οι καλές ευρωπαϊκές προθέσεις, δεν ήταν δυνατό να οδηγήσουν σε άμεσα θετικά αποτελέσματα, εξαιτίας της αντίδρασης της τουρκικής πλευράς. Αν και η εφημερίδα θριαμβολογεί για την επικράτηση των Νεότουρκων και θεωρεί ότι θα βοηθήσει την Τουρκία στην προοδευτική της διάπλαση⁸⁵. Οι Νεότουρκοι μετά την αναγκαστική υποχώρηση απέναντι στη Βουλγαρία και στην Αυστροουγγαρία αναζητούν στην ματαίωση της ενωτικής λύσης, στο έρεισμα μιας πρώτης διπλωματικής επιτυχίας⁸⁶. Έτσι λοιπόν η επιθυμητή ένωση δεν φαινόταν να πραγματοποιείται

⁸⁰ Σκριπ, 28/09/1908.

⁸¹ Σκριπ, 30/09/1908

⁸² Σκριπ, 30/09/1908

⁸³ Η ένωσις άρα της Κρήτης μετά της Ελλάδας δεν είναι μόνον έργον δικαιοσύνης, αλλά και έργον προνοίας των Δυνάμεων προς ασφάλειαν δεσμών και παγίωσιν ειρήνης και τάξεως εκ των οποίων τα μάλιστα εξαρτάται η πραγματοποίησις του μεγάλου έργου της εκπολίτισεως της Ανατολής. (σκριπ 30/09/1908).

⁸⁴ Σκριπ, 16/10/1908

⁸⁵ Σκριπ, 12/07/1908

⁸⁶ Κ.Δ., Σβολόπουλος «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ.Βενιζέλο»,όπ.,σελ.,214.

άμεσα και η αισιόδοξη στάση της εφημερίδας απέναντι στο μεταρρυθμιστικό καθεστώς των Νεότουρκων, φαίνεται ότι διαψεύδεται. Επίσης η καθυστερημένη αντίδραση των Μ. Δυνάμεων και η μη ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων δείχνει αρχικά την επιφυλακτικότητα και την υπαναχώρηση στη συνέχεια των Μεγάλων Δυνάμεων⁸⁷.

Επίσης, η Τουρκία έκρινε σκόπιμο να ζητήσει και την πλήρη διευκρίνιση των ευρωπαϊκών προθέσεων. Έτσι η απαντητική διακοίνωση της 4ης Ιανουαρίου 1909 φαίνεται ότι ανταποκρινόταν στις τουρκικές αξιώσεις, υπογραμμίζοντας βέβαια ότι δεν είχε ακόμη φτάσει η στιγμή για τον επιβαλλόμενο διακανονισμό του κρητικού ζητήματος, με προϋπόθεση τη σύμφωνη γνώμη της Πύλης⁸⁸. Η ουσιαστική απεμπόληση της διαπραγματευτικής διαδικασίας με άμεσο στόχο την ένωση δεν ανέστειλε την εφαρμογή της απόφασης των Δυνάμεων να αποσύρουν από τη Κρήτη τα υπόλοιπα στρατεύματά τους. Οι τέσσερις κυβερνήσεις όφειλαν ήδη να λάβουν υπόψη τους όχι μόνο τις τουρκικές αλλά και τις ελληνικές αντιδράσεις καθώς και την εντεινόμενη ανυπομονησία του κρητικού λαού. Ο ίδιος ο Βενιζέλος, γνωστός τόσο για τη μετριοπάθεια του, όσο και για την αποφασιστικότητά του, στις 15 Ιουνίου 1909, αξίωνε στα πλαίσια της Εκτελεστικής Επιτροπής την πιστή τήρηση της ευρωπαϊκής υπόσχεσης. Το «Σκριπ» μεταφέρει το κλίμα ανησυχίας των Κρητών για το τι θα πράξουν οι Μεγάλες Δυνάμεις οι οποίες αποφάσισαν να αναβάλουν «*επί ωρισμένον χρόνον την ένωσιν*»⁸⁹. Πιστεύει, ότι αυτή η απόφαση θα είναι κατ' ουσίαν υπέρ της ένωσης, και μαζί με την αποχώρηση των διεθνών στρατευμάτων θα ανακοινωθεί και η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Όμως δεν παύει να αναρωτιέται, η εφημερίδα για τι θα ανακοινωθεί και τι θα πράξουν οι Δυνάμεις⁹⁰. Θα προβούν δηλαδή εις ανακοίνωσιν οριστικής αποφάσεως περί οριστικού καθεστώτος⁹¹; Με επιφυλακτικότητα σε επόμενο άρθρο της 19/06/1909 αναμένει την ανακοίνωση τους προς τους Κρήτες καλώντας και τους αναγνώστες της να είναι επιφυλακτικοί στις ειδήσεις που ακούγονται. Η δε δήλωση του Βενιζέλου στον ανταποκριτή του Σκριπ στις 23/06/1909 επιβεβαιώνει την ανακοίνωση των δυνάμεων διατυπώνοντας την πρόθεση του Κρητικού λαού να σεβαστεί τα δικαιώματα της μουσουλμανικής κοινότητας.

Στις 30 Ιουνίου 1909 οι εκπρόσωποι των Δυνάμεων συνόδευσαν την επαναβεβαίωση της 24^{ης} Ιουλίου 1909 ως ημέρα αποχώρησης των τελευταίων αghμάτων, με την εξαγγελία της σταθερής τους πρόθεσης να προστατεύσουν, αν παραστεί ανάγκη, τη μουσουλμανική μειονότητα και να διαφυλάξουν πιστά την έννομη τάξη και τα επικυριαρχικά δικαιώματα του Σουλτάνου. Ωστόσο, οι καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων αποδεικνύονται ανίκανες να κατευνάσουν τον τουρκικό παροξυσμό. Η εκτόξευση απειλών, η κινητοποίηση άτακτων στις παραμεθόριες περιοχές, η διασπορά πληροφοριών για επικείμενη αποβίβαση τουρκικών δυνάμεων στην Κρήτη⁹² συνθέταν την εικόνα γενικής σύγχυσης. Ήδη, μετά τις πρώτες ελπίδες από την επικράτηση των Νεότουρκων, η ελληνική κοινή γνώμη αναρωτιόταν αν η νέα όξυνση δεν αποτελούσε την εκδήλωση της αδιάλλακτης εχθρότητας του νέου καθεστώτος απέναντι στο ελληνικό στοιχείο⁹³.

⁸⁷ Σκριπ, 3/01/1909. Ο Κιαμήλ πασάς όπως αναφέρει η εφημερίδα σε δηλώσεις του στη Βουλή εκφράζει επιφυλάξεις για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα εφόσον το ζήτημα παραμένει εκκρεμές, ερμηνεύοντας ως απόρριψη του κρητικού ψηφίσματος την επιφυλακτική απάντηση των Δυνάμεων.

⁸⁸ Κ. Δ., Σβολόπουλος, «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ. Βενιζέλο», ό.π., σελ., 214,

⁸⁹ Σκριπ, 15/06/1909

⁹⁰ Σκριπ, 15/06/1909.

⁹¹ Σκριπ, 18/06/1909.

⁹² Κ., Σβολόπουλος, «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ. Βενιζέλο», ό.π., σελ., 215.

⁹³ Κ., Σβολόπουλος, «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ. Βενιζέλο», ό.π., σελ., 215.

• Η αποχώρηση των Διεθνών στρατευμάτων

Η εκκένωση της Μεγαλονήσου από τα τελευταία ευρωπαϊκά στρατεύματα πραγματοποιήθηκε χωρίς να σημειωθεί το παραμικρό επεισόδιο. Η σταθερή ευρωπαϊκή στάση αποδεικνυόταν, για μια ακόμη φορά ικανή να υπερκεράσει τις εκβιαστικές τουρκικές πιέσεις. Από την άλλη πλευρά η ευρωπαϊκή συμβολική χειρονομία, ήταν εύλογο ότι αναπτέρωσε το ηθικό της ελληνικής κοινότητας. *«Απέρχονται από την Κρήτη τα διεθνή στρατεύματα»⁹⁴* και η επιθυμία του Κρητικού λαού για απελευθέρωση δείχνει σταδιακά να πραγματοποιείται. *Αισθάνονται, συνεχίζει η εφημερίδα, οι Κρητικοί ευγνωμοσύνη προς τις ξένες δυνάμεις, οι στρατοί των οποίων κατέλαβαν την νήσον ίνα καταλύσουν την μακραίωνη τυραννίαν του κυρίαρχου, καθ' ης τόσον έχουν χυθεί ποταμοί ηρωικού αίματος και τόσαι καταβληθή θυσίαι υπό του απαραμίλλου γενναιότητος και πατριωτικής φιλοτιμίας λαού. Επίσης και εκδήλωση χαράς, ότι πλέον οι Δυνάμεις θεωρούν περιττή την περαιτέρω κηδεμονία του νησιού, εμπιστευόμενοι την τήρησιν της τάξεως εις τους ιδίους Κρήτας⁹⁵ [...] υπό την εγγύησιν των νόμων του ελληνικού κράτους.* Στη συνέχεια το άρθρο ασκεί κριτική για μια ακόμη φορά στην νέα ελληνική κυβέρνηση του Ράλλη και την σύγχυση στην οποία βρίσκεται: *ευρίσκεται εν ακατανόητη παραζάλη εις την διαχείρησιν των ζητημάτων της εξωτερικής πολιτικής⁹⁶, για τα λάθη που έκανε, για τις δηλώσεις και τις εξηγήσεις που ζήτησε από τις Δυνάμεις σχετικά με την ένωση της Κρήτης που σκοπό έχουν να οδηγήσουν σε αποτυχία των προσπαθειών του Κρητικού λαού προετοιμάζοντας ταυτόχρονα και την κοινή γνώμη για την αποτυχία αυτή «προσοικειώση τον ελληνικόν λαόν προς την ιδέαν της αποτυχίας της ένωσης με την Ελλάδα».* Τους υποδεικνύει να σταματήσουν να μιλούν οι «σοφοί κυβερνήται» και «αν δεν είναι ικανοί προς τίποτε καλόν, ας περιοριστούν να διεξάγουν την μηχανικήν κυβερνητικήν υπηρεσίαν απολαμβάνοντας τας τιμάς του υπουργικού τίτλου χωρίς να προδικάζουν αυτοί την Κρήτη και την τύχη αυτής». Νομίζει κανείς ότι οι κυβερνώντες έχουν αναλάβει να θάψουν την ιδέα της ένωσης⁹⁷ ισχυρίζεται το Σκριπ, καλώντας το Στέμμα, να αναλάβει τας ευθύνas απέναντι στον ελληνικό λαό διότι η κυβέρνηση ούτε φρονεί, ούτε τι ζητεί μπορεί να καταλάβει κανείς⁹⁸.

Παράλληλα η τουρκική κυβέρνηση αρχίζει να αντιδρά, ο Ραφήητ πασάς προέβη σε διάβημα στον πρεσβευτή της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη Γρυπάρη. Ο Τούρκος αξιωματούχος συστήνει στην Ελληνική κυβέρνηση να επέμβει ασκώντας πιέσεις στην Κρήτη *«δια να παύση η διοίκησης του νησιού εν ονόματι του Βασιλέως, να ανακληθούν οι Έλληνες αξιωματικοί, να διαγραφεί από τα Κρητικά γραμματόσημα η λέξη Ελλάδα»⁹⁹.* Ήδη, όμως οι σημαίες με τα ελληνικά χρώματα είχαν κατακλύσει τους εξώστες και τις στέγες των ιδιωτικών κατοικιών και των δημοσίων κτιρίων, συμβολίζοντας την αμετακίνητη πρόθεση των κατοίκων της Μεγαλονήσου να διακρίνουν στην επιβεβαίωση της αυτονομίας, το δικαίωμα για την εθνική αυτοδιάθεση. Όμως παρέμενε ερωτηματικό, ποιο θα ήταν το αντίκρισμα της εύλογης αυτής προσδοκίας στο επίπεδο της πολιτικής πραγματικότητας. Η Ευρώπη πραγματικά μετά την επιχειρούμενη ολοκλήρωση της Κρητικής αυτονομίας δεν ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει κάτω από την πίεση της γενικότερης διεθνούς συγκυρίας την ένωση με την Ελλάδα. Έτσι στις 4 Αυγούστου 1909 οι προστάτιδες Δυνάμεις, με μια ακόμη διακοίνωσή τους προς την Εκτελεστική επιτροπή, επισημαίνουν ότι η διατήρηση της Ελληνικής σημαίας στα δημόσια κτήρια, ιδιαίτερα μάλιστα η ανύψωσής της στις

⁹⁴ Σκριπ, 13/07/1909.

⁹⁵ Σκριπ, 13/07/1909.

⁹⁶ Σκριπ, 14/07/1909.

⁹⁷ Σκριπ, 14/07/1909.

⁹⁸ Σκριπ, 17/07/1909.

⁹⁹ Σκριπ, 16/07/1909.

επάλξεις του λιμενοβραχίονα των Χανίων, ήταν ασυμβίβαστη με το διεθνή χαρακτήρα του αυτόνομου καθεστώτος.

Η εφημερίδα εκφράζοντας την ανησυχία της για τις δηλώσεις και τη στάση των Δυνάμεων εύχεται να επικρατήσει «ομόνοιαν και σύνεσιν»¹⁰⁰ μεταξύ του κρητικού λαού, ελπίζοντας, ότι δεν θα επέλθει ο «διχασμός» όσο οδυνηρό και αν είναι η κατάβαση της σημαίας από τις επάλξεις του λιμανιού, διότι «Είνε πράξις ανυπερβλήτου ανάγκης, όπως αναφέρει κατά της οποίας ουδεμία επιτρέπεται αντίπραξις», διότι αυτό θα διακυβεύση την τύχην του όλου αγώνος και θα ρίξουν την Κρήτη στην άβυσσο των κινδύνων»¹⁰¹. Επίσης η εφημερίδα μεταφέρει την αγωνία της αλλά και την αγωνίαν του λαού θεωρώντας ότι απαιτείται σύνεση για να ολοκληρωθεί το πατριωτικό έργο που έφεραν την Κρήτην εις τα προύλαια της ενώσεως. Η δήλωση των αντιπροσωπευτικών αρχών της Κρητικής πολιτείας, ότι αδυνατούν να επιβάλλουν μια τέτοιου είδους απόφαση, διότι είναι αντίθετη στη βούληση του Κρητικού λαού, πρόκειται να οξύνει πάλι την κατάσταση. Η Πύλη από την άλλη μεριά, με αυστηρή διακοίνωση ζητούσε από την κυβέρνηση των Αθηνών να αποδοκιμάσει την ενωτική κίνηση, απειλώντας την με διακοπή των διπλωματικών σχέσεων. Η απάντηση του Ράλλη ότι η Ελληνική κυβέρνηση έχει αφήσει την λύση του ζητήματος στις αποφάσεις των Δυνάμεων»¹⁰² κρινόταν από την τουρκική πλευρά ανεπαρκής. Έτσι στις 14 Αυγούστου ο Ράλλης ζήτησε την παρέμβαση των δυνάμεων, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος της πολεμικής σύγκρουσης ενώ η εφημερίδα αναρωτιέται αν η μεσολάβηση των Δυνάμεων προς την Τουρκία μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκής εγγύηση αποφυγής του πολέμου¹⁰³. Παρόλα αυτά οι Μεγάλες Δυνάμεις κάλεσαν την Πύλη σε απευθείας διαβουλεύσεις. Το Σκριπ σε άρθρο του(6/8/1909) αναφέρει ότι η Τουρκία έχει να διακινδυνεύσει περισσότερα από την Ελλάδα, κατηγορώντας την ότι ασκεί φιλοπόλεμη τακτική. Επίσης καλεί την Ελληνική κυβέρνηση να μην εφησυχάζει αποδεικνύοντας, ότι δεν εκτιμά για άλλη μια φορά τα πράγματα με το μέτρον του προσήκοντος¹⁰⁴ ενώ σε άλλο άρθρο της καλεί την κυβέρνηση να είναι δύσπιστος και να προνοεί δε και δια τους απώτατους κινδύνους¹⁰⁵.

Για την αποτροπή μεγαλύτερης έντασης μεταξύ των δύο πλευρών και να αποκατασταθεί η ηρεμία στο νησί κρίθηκε αναγκαίο η υποστολή της ελληνικής σημαίας από το φρούριο των Χανίων. Μετά την παραίτηση της Προσωρινής κυβέρνησης της Κρήτης (Αύγουστος 1909), η κρητική βουλή όρισε νέα τριμελή επιτροπή για την άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας. Την επιτροπή αυτή διαδέχθηκε νέα κυβέρνηση στις 29 Δεκεμβρίου 1909 η οποία προκήρυξε εκλογές για την ανάδειξη νέας Βουλής. Στις εκλογές που έγιναν στην άνοιξη του 1910 πλειοψήφησε το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου ο οποίος σχημάτισε νέα κυβέρνηση λίγους μήνες αργότερα. Η κυβέρνηση αυτή ανασχηματίστηκε, όταν ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος κάλεσε στην Αθήνα, μετά την επανάσταση στο Γουδί, τον Ελ.Βενιζέλο να αναλάβει την πρωθυπουργία (Σεπτέμβριος του 1910).

¹⁰⁰ Σκριπ, 1/08/1909.

¹⁰¹ Σκριπ, 11/08/1909

¹⁰² Σβολόπουλος Κ., «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ.Βενιζέλο»,ό.π.,σελ., 215.

¹⁰³ Σκριπ, 6/08/1909

¹⁰⁴ Σκριπ,6/08/1909

¹⁰⁵ Σκριπ ,7/08/1909

2.3. Η είσοδος του Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας και οι εξελίξεις στο Κρητικό ζήτημα

2.3.1 . Το κίνημα στο Γουδί

Η κατάσταση στην Ελλάδα το 1909 ήταν αρκετά δύσκολη με πολλά προβλήματα. Το «εθνικό ζήτημα» ήταν κυρίαρχο, συνδεόταν με την πορεία του Ανατολικού ζητήματος με τα αλτρωτικά οράματα αμείωτα, παρά την πρόσφατη ήττα στο ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, η οποία είχε βιωθεί ως εθνική ταπείνωση.

Το Κρητικό και Μακεδονικό αποτελούσαν τα κρίσιμα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής. Στο εσωτερικό το ανερχόμενο κοινωνικό ζήτημα, σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση, η οποία επηρεαζόταν από την διεθνή οικονομική ύφεση¹⁰⁶, η σταφιδική κρίση, οι φόροι που αυξάνονταν, ο Διεθνής οικονομικός έλεγχος που δυσκόλευε την ανάπτυξη της χώρας έπιανε το γενικευμένο κλίμα δυσφορίας, που κατευθυνόταν εναντίον των κομμάτων, του Στέμματος και της Αυλής. Επίσης υπήρχαν άλυτα κοινωνικά προβλήματα, η δημιουργία πολλών πτυχιούχων πανεπιστημίου, η εξαγορά δικαστών, η διαφθορά πολιτικών ενώ συχνά δημιουργούσαν προβλήματα οι κινητοποιήσεις των φοιτητών¹⁰⁷ όπως τα «Ευαγγελικά και τα «Ορεσטיακά».

Το κίνημα των Νεότουρκων το 1908, το οποίο υποσχόταν ισοπολιτεία και ισονομία στις εθνότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και το κλίμα εκσυγχρονισμού δημιούργησαν αυτομάτως σύγκριση με το αντίστοιχο περιβάλλον που υπήρχε στη Ελλάδα και αποτέλεσε για τους αξιωματικούς, ειδικότερα για τους μακεδόνες, θετικό παράδειγμα προς μίμηση στο μέτρο που εξέφραζαν με τρόπο την επιθυμία τους να χειραφετηθούν από την αναποτελεσματική πολιτική εξουσία και να διεκδικήσουν με την ενεργό τους δράση την προετοιμασία για την σωτηρία του ελληνικού έθνους-κράτους.¹⁰⁸ Από την κατάσταση της χώρας ήταν δυσαρεστημένοι οι αξιωματικοί για την κατάληψη επιτελικών θέσεων από τους πρίγκιπες και της γενικής διοίκηση από τον Διάδοχο καθώς και την ευνοιοκρατία που επικρατούσε. Η ψήφιση το 1908 νόμου που καταργούσε τις δυνατότητες προαγωγής των υπαξιωματικών στους ανωτέρους βαθμούς απασχολούσε έντονα τους στρατιωτικούς. Ήδη από τον Οκτώβριο του 1908 δημιουργήθηκε ο πρώτος πυρήνας του Στρατιωτικού συνδέσμου αποκλειστικά από ανθυπολοχαγούς με σκοπό την επιβολή μη κομματικής κυβέρνησης, η οποία θα προχωρούσε ταχύτατο στην ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων.

Τον Ιανουάριο του 1909 η πρώτη δημόσια έκφραση διαμαρτυρίας εκείνης της χρονιάς ήταν το υπόμνημα των συντεχνιών προς το βασιλιά το οποίο παρέδωσαν στο Γεώργιο Α'¹⁰⁹ σκεπτόμενοι την « μέγιστην δύναμιν την οποία ασκεί το Στέμμα εις τα κυβερνητικά πράγματα επ' αγαθώ του Έθνους. Την δύναμιν σοφότατα επικαλεσθησαν και τώρα οι συντεχνίες λέγοντας ότι ελπίζωμεν ότι ο Βασιλεύς δεν θα παραδίδη τους πόθους και τας ανάγκας του λαού Του»¹¹⁰.

«Τα Στέμματα αναφέρει το Σκριπ υπάρχουνσι χάριν των Λαών διότι σε αυτά κορυφούται η ιδέα του έθνους [...]» οι πρόεδροι των συντεχνιών υπέδειξαν στο βασιλιά ότι ο λαός είναι πρόθυμος και άλλους φόρους να πληρώσει αρκεί να έχει διοίκηση και ασφάλεια. Με δραματικό ύφος από την εφημερίδα περιγράφεται η οικονομική δυσπραγία του εμπορικού κόσμου και των παραγωγικών τάξεων. Επιπλέον αναφέρεται σε έλλειψη ευνομίας, εκμετάλλευσης των

¹⁰⁶ Β. Τσίχλης, *Το κίνημα του Γουδι και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, Αθήνα, Πολύτροπον, 2007, σελ., 47.

¹⁰⁷ *Σκριπ*, 13/1/1901, 3 «Συλλαλητήριο των φαρμακοποιών και φοιτητών της φαρμακευτικής»

¹⁰⁸ Ν. Μαρωνίτη, *Το κίνημα στο Γουδί εκατό χρόνια μετά. Παραδοχές ερωτήματα νέες προοπτικές*, Αθήνα, Αλεξανδρεία, 2010, σελ., 51.

¹⁰⁹ *Σκριπ*, 19/02/1909, 3

¹¹⁰ *Σκριπ*, 20/02/1909, 1

παραγωγικών τάξεων από την εγχώρια τοκογλυφία, στις αυξήσεις των έμμεσων φόρων, την κυριολεκτικά φτωχή επαρχία, τις δυσκολίες των αστικών περιοχών, την μετανάστευση των πολιτών στο εξωτερικό κ.ά. Η αφορμή για όλα αυτά δεν είναι άγνωστη ισχυρίζονται οι εκπρόσωποι των συντεχνιών οι οποίοι καταφέρονται ενάντια στα κόμματα, *αρχήν την φιλαρχίαν έχοντα, αφέθησαν, ίνα διασπαθίζωσι το δημόσιον χρήμα, εις βάρος πάντοτε του πτωχού λαού*». Την ίδια ημέρα διοργανώθηκε αντικυβερνητική διαδήλωση των οπαδών του Ράλλη έξω από κοινοβούλιο την ώρα που συνεδρίαζε το σώμα των βουλευτών¹¹¹. Οι διαδηλωτές πολιόρκησαν και λιθοβόλησαν το βουλευτήριο με συνθήματα «*Κάτω η κυβέρνησις*». Μιλώντας προς διαδηλωτές ο Γ. Ράλλης γιος του αρχηγού της μείζονος αντιπολίτευσης, ανέφερε ότι δικαίως ο λαός εξεγείρεται για την «*φρικτώδη κατάστασιν*» που βρίσκεται η χώρα αφήνοντας αιχμές, σύμφωνα με την εφημερίδα, εναντίον της κυβέρνησης, «*παραστήσα το βάραθρον εις το οποίον αυτή θέλει να ρίψη το έθνος*.»

Η ύπαρξη της συγκεκριμένης οργάνωσης έγινε γνωστή στην κυβέρνηση Θεοτόκη στις 25 Ιουνίου του 1909 όταν πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση ανθυπολοχαγών στο σπίτι του υπολοχαγού Χατζημιχάλη. Μολονότι διέθετε μεγάλη πλειοψηφία στη Βουλή, ο πρωθυπουργός Θεοτόκης προτίμησε να παραιτηθεί στις 4 Ιουλίου. Αντικαταστάθηκε από τον ισχυρό του αντίπαλο Δ.Ράλλη που αρχικά φάνηκε διατεθειμένος να διαπραγματευτεί μαζί τους. Η αποτυχία του νέου πρωθυπουργού να συλλάβει τους στρατιωτικούς και να συνεννοηθεί με τους κινηματίες τον ανάγκασε να παραιτηθεί και τη θέση του ανέλαβε ο Κ.Μαυρομιχάλης διάδοχος του Θ. Δηλιγιάννη και αρχηγό του τρίτου σε δύναμη κόμματος στη Βουλή¹¹², οδήγησε τελικά στην εκδήλωση του κινήματος¹¹³.

Ο αρχηγός του Στρατιωτικού συνδέσμου Ν.Ζορμπάς γράφει: «*το κίνημα του στρατού δεν κατέληξε την 15^η Αυγούστου εις λαϊκήν επανάστασιν, αλλά παρέμεινε [...] ως ένοπλος στρατιωτική στάσις της φρουράς των Αθηνών, διότι ο λαός δεν αναμείχθαι στο κίνημα, ουδέ εξεδήλωσε τι υπέρ τούτου αλλά έμεινεν αδρανών και αμφιβάλλων περί του πρακτέου*»¹¹⁴. Ο πρώτος τριγμός του επί σειρά ετών κλυδωνιζόμενου αυτού του ταλαίπωρου σκάφους, το οποίο λέγεται *Ελληνικόν κράτος, ηκούσθη* αναφέρει χαρακτηριστικά η εφημερίδα *διαχύσας την φρίκην και την απόγνωσιν*». Ουδέποτε τέτοιο επαναστατικό κίνημα είχε διαταράξει την κανονική λειτουργία του Πολιτεύματος κλονίζοντας τα θεμέλια του κράτους. Αιτία της κίνησης ήταν σύμφωνα με το *Σκριπ* ο Ράλλης ο οποίος με την αφροσύνη του και την «*μωροτάτη πολιτεία του*» οδήγησε την χώρα στο χάος και την άβυσσο από την οποία πολύ δύσκολα θα καταφέρει στο μέλλον οποιοσδήποτε κυβερνήτης να διοικήσει το κράτος σύμφωνα με τους κείμενους νόμους και το πολίτευμα. Συνεχίζοντας η εφημερίδα ισχυρίζεται, ότι καταφρονεί το ιερόν πόθον του έθνους, ότι μεριμνά μόνο για την κατάρτιση των κομματικών του συνδυασμών. Αφού απέπεμψε την επιτροπή που μετέφερε το υπόμνημα των αξιωματικών, η εφημερίδα πιστεύει, ότι οι αξιωματικοί βρέθηκαν σε δίλημμα, ή να υποκύψουν διακόπτοντας κάθε ενέργεια ή σώζοντας την τιμή τους να προχωρήσουν στο κίνημα για να επιτύχουν εκείνο το οποίο *δια των κείμενων νόμων δεν θα μπορούσαν να επιτύχουν*. Έπρεπε να διέλθει ο τόπος αναφέρει το *Σκριπ*, στην επανάσταση και την αναρχία για να αντιληφθεί ο Ράλλης ότι η θέση του δεν ήταν πλέον στην κυβέρνηση. Από τον πατριωτισμό την δεξιότητα αλλά και το σθένος της νέας κυβέρνησης Μαυρομιχάλη εξαρτάται η επαναφορά της τάξης και λειτουργίας του πολιτεύματος. Η εφημερίδα εκφράζει την ελπίδα ότι ο ανερχόμενος πολιτικός με την φιλοπατρία και την πολιτική ευθύτητα που τον διακρίνει θα επιφέρει νέο ήθος στη

¹¹¹ *Σκριπ*, 19/02/1909, 4

¹¹² Α.Βερέμης, « Το στρατιωτικό κίνημα του 1909» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. ΙΔ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1977, σελ., 260.

¹¹³ *Σκριπ*, 17/08/1909, 1

¹¹⁴ Α.Βερέμης, « Το στρατιωτικό κίνημα του 1909» ό.π., σελ., 259.

διακυβέρνηση της χώρας με την βοήθεια του αξιωματικών και του λαού απομακρύνοντας μια ενδεχόμενη εθνική καταστροφή¹¹⁵. Η επαναστατική κίνηση ζήτησε εκείνο που η φωνή ολόκληρου του έθνους απηχεί. Να συγκληθεί η Βουλή και να εργαστεί με την κυβέρνηση για την οργάνωση του στρατού και στόλου, αντάξιων των περιστάσεων ικανών να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους αναφέρει το *Σκριπ*.

Ο Μαυρομιχάλης στη συνέχεια δέχτηκε όλους τους όρους του Συνδέσμου¹¹⁶, με αποτέλεσμα οι κινηματίες να επιστρέψουν στις θέσεις τους χωρίς να διαλύσουν την οργάνωσή τους. Το άρθρο του *Σκριπ* στις 21 Αυγούστου αναφέρεται στις «*Δηλώσεις του Βασιλέως*» και στα γεγονότα των προηγούμενων¹¹⁷ ημερών. «Η αυτού Μεγαλειότης δεν διενόηθη να αμφισβητήσει το δίκαιον της δυσφορίας που εξώθησε τους αξιωματικούς στο κίνημα εκφράζοντας την λύπη του και *ως πατήρ αγαπών τα τέκνα του εβεβαίωσεν, ότι πρώτος αυτός θα ηγείτο πάσης ενέργειας προς βελτίωσιν των κακών και των οικτρών κειμένων*».

Το κίνημα έγινε δεκτό από τον παγκόσμιο τύπο με αρνητικά σχόλια. Το αποκαλούσαν απομίμηση του κινήματος των Νεότουρκων με λίγες ελπίδες επιτυχίας και τόνιζαν τους κινδύνους από την εκθρόνιση του Γεωργίου. Η ανησυχία αυτή προκαλείται από τον φόβο των εκπροσώπων του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου ότι η Ελλάδα δε θα ήταν πια σε θέση να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της προς τους δανειστές της και η αποχώρηση του βασιλιά θα σήμαινε και απώλεια της σημαντικότερης εγγύησης σταθερότητας.

«*Τις πταίει*» αναρωτιέται το *Σκριπ* σε άρθρο την 20 Αυγούστου παρουσιάζοντας την άποψη του Ευρωπαϊκού τύπου για το επαναστατικό κίνημα. Ο ευρωπαϊκός τύπος θεωρεί ότι το κίνημα των αξιωματικών στρεφόταν κατά του Βασιλιά περιγράφοντας τις υπηρεσίες που προσφέρει ο ίδιος στην χώρα του απολαύοντας την ανεκτίμητη συμπάθεια όλης της Ευρώπης. Αναφέρεται στη στάση των ευρωπαίων οι οποίοι διαπίστωσαν τις μεγάλες ευθύνες των πολιτικών κομμάτων, των «κυβερνητών» όπως αναφέρει, λέγοντας πως τους βαρύνει τεράστια ευθύνη για το κίνημα των αξιωματικών διότι είναι αυτοί που εγκατέλειψαν τα πάντα «*εις την πολιτικήν ακολουσία περιήγαγον τον τόπον εις πλήρη οικονομικήν εξάντλησιν, εις στρατιωτικήν ανεπάρκειαν και εις εθνικόν εξευτελισμόν*»¹¹⁸. Δικαιολογημένα αναρωτιέται: ποιος αρχηγός των πολιτικών κομμάτων ερχόμενος στην εξουσία προσπάθησε να εξυγιάνει τη Διοίκηση παρουσιάζοντας ένα αληθινό πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης το οποίο θα ενίσχυε την κοινωνία, την οικονομία και την στρατιωτική προπαρασκευή της χώρας; Ασκεί κριτική στον Βασιλιά για τον τρόπο που διαχειρίστηκε την πολιτική κατάσταση παρασυρόμενος, όπως αναφέρει, από τις δημοσκοπικές υποσχέσεις και της μικροπολιτικής που άσκησαν τα κόμματα. Αλλά δυστυχώς όλοι οι «*κυβερνήται της δυσμοίρου ταύτης χώρας απεδείχθησαν ανάξιοι της λαϊκής εμπιστοσύνης και αφοσιώσεως διαψεύδοντας τις ελπίδες του λαού καταφρονήσαντες πάντα Εθνικόν πόθον και προσκολληθέντες ψυχή και σώματι εις το άρμα της Συναλλαγής, αδιαφορήσαντες δια πάσαν Εθνικήν βελτίωσιν και πρόοδον εις το βαθμόν, συνεχίζει η εφημερίδα, να ζητεί σήμερον μετ' απογνώσεως μίαν οϊανδήποτε μεταβολή έστω και επιθυσία και αυτού του πολιτεύματος*». Βεβαίως επισημαίνει ότι κανείς δεν επιθυμεί την παράτασιν της επαναστατικής κατάστασης για μεγάλο χρονικό διάστημα.

¹¹⁵ *Σκριπ*, 17/08/1909, 1.

¹¹⁶ Γ.Θ.Μαυροκορδάτος, «Οι πολιτικές εξελίξεις από το Γουδί ως τη Μικρασιατική καταστροφή» στο *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, τομ.6^{ος}, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σελ., 10

¹¹⁷ *Σκριπ*, 27 Αυγούστου 1909. Αναφέρεται στις αρετές του ελληνικού λαού δεν είναι ίσως από τους έχοντας τα λιγότερα ελαττώματα εις την εθνικήν των σταδιοδρομίαν και δράσιν. Αλλά υπεραπάντων πάντων των ελαττωμάτων αυτού διαλάμπουν αρεταί, [...] καθώς ο κεντρικός αδόμας των αρετών του είνε της ψυχής η ευγένεια η συνδεδεμένη μετά του έθνους προσωπικού μεγαλείου.

¹¹⁸ *Σκριπ*, 20/08/1919, 1

Το «Γιγαντώδες»¹¹⁹ συλλαλητήριο που οργανώθηκε από τον Σύνδεσμο την 14^η Σεπτεμβρίου σε συνεννόηση με τους συλλόγους και τις συντεχνίες¹²⁰ έδειξε και την αποδοχή εκ μέρους του λαού του κινήματος. Ο λαός με πλήρη συναίσθηση και σύνεση «μετεβλήθη σε σοφό λαό δείχνοντας ιδιαίτερη ωριμότητα διότι συμμετείχε στη διαμαρτυρία με τάξη, ευπρέπεια και σεμνότητα»¹²¹. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1909 το Σκριπ με το τίτλο «Σήκω» καλεί τον λαό να διαδηλώσει το φρόνημα του, να υψώσει την θέληση του, επιδεικνύοντας τη δύναμη του, ανυψώνοντας ουσιαστικά την Πατρίδα του. Το σημερινό συλλαλητήριο θα είναι το πρώτο βήμα, αναφέρει στο δρόμο για την ανάσταση της Ελλάδας. Καλεί τους αντιπροσώπους του έθνους να εισακούσουν τα αιτήματα του λαού, ώστε ο αγώνας του να συμβάλλει στον αγώνα ανόρθωσης της χώρας. Το παλλαϊκό συλλαλητήριο της 14^{ης} Σεπτεμβρίου συνιστούσε σε επίπεδο πολιτικού λόγου και πρακτικής, ποιοτική τομή με το παρελθόν καθώς η εφημερίδα χωρίς πολιτικό φανατισμό παρουσιάζεται να υπερασπίζεται την ανάγκη των πολιτών να εκφράζουν την γνώμη τους ελεύθερα έτσι σχολιάζει θετικά τις κινητοποιήσεις του λαού: «ουδαμού μου ηκούετο ο συνήθης θόρυβος των κομματικών συλλαλητηρίων και διαδηλώσεων. Ουδαμού εφάνη η εικόν λαϊκού τινός ειδώλου περιανομένου επί κοντού, ούτε κομματικά σύμβολα ενεφανίσθησαν που, ούτε βεβακχευμένα φωναί οπαδών του κόμματος ετάραζαν την σεμνότητα της πόλεως. [...] ο λαός προσήρχετο σεμνός και επιβλητικός να διαδηλώση το φρόνημα του [...] ο λαός για πρώτη φορά έδειξε ότι δεν είναι δούλος προσώπων αλλά ότι άγεται υπό ιδεών»¹²² αλλά και εφάνη υποστηρίζει η εφημερίδα ότι υπάρχει και εν Ελλάδι δημόσια γνώμη η οποία ανύψωσε την σημαία της ανορθώσεως καλών τους επίλεκτους ίνα ταχθώσιν υπ'αυτήν και φέρωσιν εις πέρας το έργον του.» Παρόλη την αλλαγή, παρατηρεί η εφημερίδα στις εκδηλώσεις του λαού προβληματίζεται και ρωτά στους οργανωτές του συλλαλητηρίου «αν πράγματι συμμερίζονται τον αγώνα της αναπλάσεως, εις ην απέβλεψε το στρατιωτικό κίνημα» διότι οι πάντες συνεχίζει, επιθυμούν την αποκατάσταση της ομαλότητας και την τάχιστη δια της Βουλής θεραπεία των πληγών ένεκα των οποίων εξηγέρθη η εθνική συνείδηση, διερμηνεύς αυτής, ο στρατός εις το κίνημα»¹²³.

Το ψήφισμα που επιδόθηκε στο βασιλιά από επιτροπή που αποτελούνταν από τους προέδρους των συντεχνιών τον ενημέρωνε ότι η διοίκηση είχε περιέλθει σε άθλια κατάσταση, ο Λαός στέναζε υπό το βάρος της άνισης φορολογίας και του ζητούσε να φροντίσει να επαναφέρει το Σύνταγμα εις την κανονικήν τροχία του. Πρέπει η Βουλή να συζητήσει και να εξεύρει τα μέσα της ανόρθωσης εγκρίνοντας μέτρα ανεξάρτητα των ιδεών και πεποιθήσεων της, να τα καταθέσει στην Κυβέρνηση, ώστε ο αγώνας να είναι κοινός Στέμματος, λαού και στρατού.

Την ίδια άποψη αναφέρει η εφημερίδα, έχει και ο Βασιλιάς ο οποίος δηλώνει την πίστη του προς το Σύνταγμα της χώρας αναγνωρίζοντας ουσιαστικά την «πίστην του προς τα συμφέροντα του Λαού». Ο Βασιλιάς καλείται από τον Λαό να τεθεί επικεφαλής αυτού του αγώνα της ανόρθωσης. Οι δε αποφάσεις της Βουλής θα συμβάλλουν στην ανόρθωση της χώρας μέσα από νομοθετικές μεταρρυθμίσεις.¹²⁴ «Εζητήσαμεν την επαναστατική πνοή να διαδράμη όλον τον μηχανισμό της Διοικήσεως δια να αποξέση τας σκωρίας και να αποκόψει τα σαθρά και τα σαπρά. Δεν δύναται λοιπόν κανείς συνεχίζει η εφημερίδα να αποδώσει εις την πολιτείαν της εφημερίδος ταύτης ιδέας συντηρικότητος» διότι υποστηρίζοντας την επαναστατική κίνηση ως μέσο για την αποκατάσταση των λειτουργιών του κράτους που θα συμβάλλει ώστε να εξέλθει η χώρα εκ της ανωμαλίας με όσον το δυνατόν περισσότερες ηθικές ωφέλειας και ολιγοτέρας ζημίας. Το

¹¹⁹ Σκριπ, 15/09/1909, 1

¹²⁰ Σκριπ, 4/9/1909.

¹²¹ Σκριπ, 15/09/1909, 2

¹²² Σκριπ, 15/09/1909, 2

¹²³ Σκριπ, 8, 29/9/1909, 1

¹²⁴ Σκριπ, 10/11/1909, 1

επαναστατικό κίνημα εκδηλώθηκε δημόσια μέσα στο πλαίσιο της υφιστάμενης πολιτειακής και συνταγματικής νομιμότητας.

Παρά τους οργισμένους τόνους του πολιτικού λόγου των συντεχνιών και τον εφιάλη της στρατοκρατίας που πίεζε τους πολιτικούς να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις το κοινωνικό στρατιωτικό κίνημα δεν κατευθύνθηκε κατά του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος ή του θεσμού της Βασιλείας. Ήταν μια συλλογική κίνηση διαμαρτυρίας με σκοπό την μεταρρύθμιση και οργάνωση του κράτους και του τρόπου λειτουργίας του πολιτικού συστήματος και όχι την ανατροπή τους.

Με την απειλή της στρατιωτικής επέμβασης¹²⁵, την οποία ο πρωθυπουργός Μαυρομιχάλης φρόντιζε να υπενθυμίζει στους άλλους πολιτικούς, η Βουλή ψήφισε τρία νομοσχέδια σχετικά με την μετάκληση ξένων οργανωτών του στρατού, την κατάργηση της Γενικής διοίκησης και του Γενικού επιτελείου και την αποπομπή των πριγκίπων από τις διοικήσεις τους στο στρατό και στο ναυτικό¹²⁶. «Πλην της γενικής διοικήσεως η κατάργηση της οποίας θα είναι και ουσιαστική, τα άλλα αιτήματα του Συνδέσμου αναφέρει το άρθρο της εφημερίδας αν θα ψηφιστούν, θα ατονήσουν. Εξάλλου η εξυγίανση και η ανόρθωση του στρατεύματος το οποίο ζητούν οι αξιωματικοί δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με «μονομερή θεραπεία ενός μόνο κλάδου, δεν είναι δυνατή, εφόσον όλος ο οργανισμός της Πολιτείας νοσεί.»¹²⁷ Ο δε υπουργός στρατιωτικών Λαπαθιώτης με την κατάθεση του νομοσχεδίου υποστήριξε σύμφωνα με το Σκριπ, ότι μεριμνά για την στρατιωτικό εξοπλισμό και την διοργάνωση του στρατού της χώρας στο δύσκολο έργο της ανόρθωσής της προσπαθώντας να αποδείξει ότι η Ελλάδα είναι σε θέση να οργανώσει στρατό άξιο του προορισμού της, όχι για να προκαλέσει τους εχθρούς της, αλλά για να αμυνθεί σε δεδομένη περίπτωση. Μιλώντας, στη συνέχεια με πατριωτισμό επικαλέσθηκε την συνδρομή της Βουλής και την βοήθεια των πολιτικών παρατάξεων για την σωτηρία και ανόρθωση της πατρίδας.

Το Νοέμβριο ο σύνδεσμος αντιμετώπισε μεγάλα προβλήματα. Καθώς όταν ξεκίνησε η έκτακτη σύνοδος της Βουλής ψηφιστήκαν πολλοί νόμοι τους οποίους οι βουλευτές ενέκριναν χωρίς συζήτηση, ότι τους επέβαλλε ο στρατιωτικός σύνδεσμος και η κυβέρνηση. Η φθορά του καθεστώτος είχε ξεκινήσει, όταν εκδηλώθηκε νέο κίνημα από τον υποπλοίαρχο Κ. Τυπάλδο με αφορμή τον χειρισμό θεμάτων που αφορούσαν το ναυτικό. Στην συνέχεια άρχισαν να πληθαίνουν οι αντιδράσεις για την φορολογική πολιτική της κυβέρνησης. Στις αρχές Δεκεμβρίου ο υπουργός οικονομικών Ευταξίας κατέθεσε προϋπολογισμό με ελλείμματα, επομένως και η υιοθέτηση νέων φόρων φαινόταν επιβεβλημένη, προκαλώντας την οργή των συντεχνιών. Η αδυναμία των στρατιωτικών να κατανοήσουν τον τρόπο λειτουργίας του κοινοβουλευτισμού έκανε τη συνεργασία με τους πολιτικούς ολοένα και πιο δύσκολη¹²⁸. Εξάλλου και ο ίδιος ο Σύνδεσμος αντιμετώπιζε εσωτερικά προβλήματα που η οξύτητα τους μεγάλωνε μετά από κάθε σύγκρουση τους με το κοινοβούλιο. Ο ριζοσπαστισμός των νέων αξιωματικών εκδηλωνόταν με προτάσεις διάλυσης της Βουλής και άμεσης ανάληψης της εξουσίας από το Σύνδεσμο¹²⁹. Κανείς άλλωστε ισχυρίζεται το Σκριπ δεν μπορούσε να φανταστεί ότι θα εγεννάτο περιπλοκήν εις την πολιτικήν κατάσταση καθ' ην ώρα εθεωρείτο ότι ήρθη πας τοιούτος κίνδυνος και τα πράγματα έβαινον αποκαθιστάμενα εις τον κανονικόν δρόμον¹³⁰.

Η εφημερίδα υποστηρίζει ότι δεν πρέπει να υπάρχουν προστριβές που δημιουργούν αβεβαιότητα και πλήρη αοριστία στην προσπάθεια για την σωτηρία της πατρίδας κρατώντας μια θετική στάση υπέρ της προσπάθειας ανόρθωσης της χώρας που μάλλον πηγάζει από την στάση

¹²⁵ Σκριπ, 29/09/1909, 1

¹²⁶ Α. Βερέμης, « Το στρατιωτικό κίνημα του 1909 », ό.π., σελ., 261.

¹²⁷ Σκριπ, 8/11/1909, 1

¹²⁸ Σκριπ, 10/12/1909, 1

¹²⁹ Σκριπ, 10/12/1909, 1

¹³⁰ Σκριπ, 10/12/1909, 1

που τήρησε και ο ίδιος ο Βασιλιάς στις διαμαρτυρίες του λαού καθώς αναφέρει ότι αυτό που προέχει είναι η σωτηρία της δημόσιας τάξης, της πολιτικής τάξεως, και τέλος της τάξεως του πολιτεύματος της χώρας. Γι' αυτό και η επαναστατική κίνηση των στρατιωτικών δεν στράφηκε ενάντια του Πολιτεύματος η οποία θα μπορούσε να το είχε «σαρώσει», όπως χαρακτηρίστηκε αναφέρει. Επιπλέον θεωρεί απαραίτητο, ότι η κρίση οφείλει σταδιακά να ξεπεραστεί για την καλή λειτουργία του Πολιτεύματος και όλοι πρέπει να συνδράμουν, σε λύση η οποία θα αποτελέσει δείγμα «ειλικρινούς φιλοπατρίας».

2.3.2.Ο Στρατιωτικός σύνδεσμος και ο Ελ.Βενιζέλος

Ο εκφραστής της αλλαγής που επαγγελλόταν το κίνημα των αξιωματικών δεν ήταν εύκολο να αναζητηθεί στο υπάρχον πολιτικό προσωπικό της Ελλάδας, οι οποίοι αντιπροσώπευαν το παλαιό καθεστώς¹³¹. Η απόφαση του Συνδέσμου να προσφύγει στο Βενιζέλο υπαγορεύτηκε κάτω από επίδραση συναισθηματικών και ορθολογικών κινήτρων. Ο Βενιζέλος εξέφραζε στην πράξη τη διττή προσήλωση στην εθνική ιδέα και στους δημοκρατικούς θεσμούς αλλά είχε αποδείξει με τις ενέργειες του, ότι αποτελούσε φορέας αντιλήψεων και μεθόδων που έβρισκαν ευνοϊκή ανταπόκριση στο χώρο των επαναστατών. Η δημιουργία σύγχρονου κράτους, ικανού να αντιμετωπίσει τις εντεινόμενες διεθνείς πιέσεις και να συμβάλει στην άμεση βελτίωση των όρων της κοινωνικής ζωής είχε αποτελέσει την ενιαία συνισταμένη τόσο των προγραμματικών αρχών του Βενιζέλου, όσο και των προγραμματικών διακηρύξεων του Συνδέσμου. Επιπλέον, η προσφυγή του το 1905 σε επαναστατικό κίνημα αποδείκνυε την επαναστατική διάθεση και δυναμική στην υπεράσπιση των εθνικών συμφερόντων της χώρας. Η ουσιαστική αναγωγή του Βενιζέλου, ιδίως μετά τον τερματισμό του κινήματος στο Θέρισο, σε ενεργό παράγοντα της πολιτικής ζωής, καταξιωνόταν οριστικά στη συνείδηση των ανδρών του Συνδέσμου, με τους αγώνες του για την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος δεν είχε την πρόθεση να επιβάλει στρατιωτική δικτατορία. Επεδίωκε την προώθηση των αιτημάτων του μέσω της Βουλής αποβλέποντας στο σχηματισμό κυβέρνησης, η οποία θα εφάρμοζε το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα. Ο Βενιζέλος εκλήθη όταν η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη απέτυχε να ανταποκριθεί απόλυτα στις απαιτήσεις και τις αξιώσεις του κινήματος.

Οι αξιωματικοί του Στρατιωτικού Συνδέσμου αντιλαμβάνονταν ότι δεν διέθεταν την ανάλογη πείρα για να διαχειριστούν τα πολιτικά ζητήματα που είχαν ανακύψει άρα είχαν ανάγκη από έναν πολιτικό που διαθέτει πολιτική εμπειρία και δυναμισμό. Υπέδειξαν το Βενιζέλο ο οποίος δεν είχε διστάσει να συγκρουστεί με τον πρίγκιπα Γεώργιο στην Κρήτη και ικανοποιούσε τα αντιδυναστικά αισθήματα πολλών από τους οπαδούς του κινήματος. Στις 29 Δεκεμβρίου 1909 ο Βενιζέλος αποβιβάστηκε στο Πειραιά. Συνδυάζοντας τον πολιτικό ρεαλισμό και την αίσθηση της πολιτικής ευθύνης, αντί να σπεύσει να αναλάβει την εξουσία, αρνήθηκε να αναλάβει την πρωθυπουργία υποστηρίζοντας ότι η παρουσία του στην Κρήτη ήταν προς το παρόν απαραίτητη *«Η θέσις μου είναι εις την Κρήτην, εφόσον το ζήτημα ημών μένει εκκρεμές. Εις το δρόμον εις τον οποίον η πολιτική ημών το εισήγαγε»*¹³². Έτσι υπέδειξε ως πιο κατάλληλους για το αξίωμα του πρωθυπουργού το Σκουλούδη και το Δραγούμη¹³³, αφού είχε ζητήσει την αντικατάσταση της κυβέρνησης Μαυρομιχάλη και την σύγκληση Αναθεωρητικής Βουλής η οποία θα οδηγούσε στην ομαλή μετάβαση, από την εκτροπή του 1909, στην αποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας και την καθιέρωση νέων πολιτικών όρων στη δημόσια ζωή της χώρας.

¹³¹ Σβολόπουλος Κ., «Η είσοδος του Ελ.Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας και οι εσωτερικές εξελίξεις από το τέλος του 1909 ως το 1912»,ό.π.,σελ.,266.

¹³² Σκριπ,30/12/1909.

¹³³ Σβολόπουλος Κ., «Η είσοδος του Ελ.Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας και οι εσωτερικές εξελίξεις από το τέλος του 1909 ως το 1912»,ό.π.,σελ.,267.

Πάντως ο Βενιζέλος θα πρέπει να θεώρησε ότι η ανάδειξη του στο κορυφαίο αξίωμα της κρητικής πολιτείας, στα τελευταία χρόνια της αυτονομίας, όταν η Κρήτη διεκδικούσε δυναμικά την ένωση με την Ελλάδα, ήταν η τελευταία του συνεισφορά ως πολιτικού παράγοντα του νησιού. Η εκλογή του όμως στο πρωθυπουργικό αξίωμα δεν έγινε υπό τις ομαλότερες συνθήκες. Και γι' αυτό στις κρητικές εκλογές της 7^{ης} Μαΐου 1910 οι Βενιζελικοί δεν ήταν πλειοψηφία, καθώς πρώτο κόμμα είχε αναδειχθεί το κόμμα του Α.Μιχελιδάκη. Ο Βενιζέλος προσπάθησε με ενωτικό τρόπο να συγκροτήσει μικτή κυβέρνηση κοινά αποδεκτή. Στην κρητική βουλή είχαν όμως εκλεγεί πληρεξούσιοι και 12 μουσουλμάνοι οι οποίοι με την καθοδήγηση της Τουρκίας αρνούνταν να προχωρήσουν στην ορκωμοσία τους στο όνομα του Έλληνα βασιλιά, διότι με αυτή την πράξη θα συναινούσαν και οι ίδιοι στην ένταξη του νησιού στο ελληνικό κράτος. Έτσι το θέμα της ορκωμοσίας πήρε διαστάσεις τόσο στον ελληνικό τύπο, όσο και στον Τούρκικο, αλλά και στο εξωτερικό. Οι εκλογές στην Ελλάδα ορίστηκαν στις 8 Αυγούστου 1910 μέσα σε ένα ζοηρό και διαρκώς ανανεωνόμενο περιβάλλον στο οποίο κυριάρχησε η επιδίωξη για ριζικές πολιτειακές μεταβολές. Όλοι αναζητούσαν στο πρόσωπο του Βενιζέλου τον αντιπροσωπευτικό φορέα για το αίτημα της πολιτικής αλλαγής¹³⁴. Εξασφαλίζοντας την πρώτη θέση στην περιφέρεια Αττικοβοιωτίας, παραιτήθηκε από την ηγεσία του κόμματος του στην Κρήτη και στις 5 Σεπτεμβρίου 1910 αποβιβάσθηκε στον Πειραιά. Στην πρώτη του ομιλία στο Σύνταγμα έκανε τις πρώτες του αναφορές για την προσπάθεια να ανανεωθεί η πολιτική ζωή και να ανορθωθεί η χώρα, υποστηρίζοντας ότι η Βουλή πρέπει να είναι αναθεωρητική. Η αναθεώρηση του Συντάγματος θα ήταν το μέσο για τον κύριο πολιτικό στόχο του να βγάλει τη χώρα από την περίοδο της φαυλοκρατίας και της συναλλαγής, να ανανεώσει την πολιτική ζωή, προχωρώντας παράλληλα σε μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα ώστε να γίνει η Ελλάδα ένα σύγχρονο κράτος, απαλλαγμένο από τις δεσμεύσεις του παλαιοκομματισμού όπως ήταν και το αίτημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου¹³⁵. Ενώ σχημάτισε την πρώτη του κυβέρνηση στις 6 Οκτωβρίου για να ενισχύσει την θέση του στο κοινοβούλιο παραιτήθηκε λίγες ημέρες αργότερα και ζήτησε από το βασιλιά Γεώργιο να προκηρύξει νέες εκλογές για αναθεωρητική βουλή. Στις 28 Νοεμβρίου 1910 αναδείχτηκε πρωθυπουργός της Ελλάδας.

2.4. Οι διπλωματικοί χειρισμοί του Βενιζέλου και η θέση του Κρητικού ζητήματος

Η συνειδητοποίηση της ανεπάρκειας του Ελληνικού κράτους στις εθνικές του διεκδικήσεις σε διπλωματικό και στρατιωτικό πεδίο, ενίσχυσε τον Βενιζέλο στην απόφασή του να καλλιεργήσει κλίμα ύφεσης¹³⁶ στις σχέσεις με τους βαλκανικούς γείτονες του και ιδίως με την Τουρκία. Ο νέος πρωθυπουργός επεδίωκε να αποφύγει μια πολεμική περιπέτεια, αλλά και να κερδίσει πολύτιμο χρόνο στην προσπάθειά του να ενισχύσει στρατιωτικά τη χώρα. Η άμεση συνειδητοποίηση της γενικότερης αυτής αναγκαιότητας εξηγεί και την συγκρατημένη και μετριοπαθή στάση του απέναντι στην Τουρκία, στα τελευταία χρόνια της πολιτείας του στην Κρήτη.

Άμεσα συναρτημένη με τη γενικότερη αυτή φροντίδα είναι δυνατό να θεωρηθεί και η τακτική του Βενιζέλου στην αντιμετώπιση των ειδικότερων προβλημάτων της κρητικής πολιτείας. Η εξελικτική διαδικασία προς την ενωτική λύση ακόμη και την αποχώρηση των ευρωπαϊκών στρατευμάτων και την ολοκλήρωση της αυτονομίας, ερχόταν να υπογραμμίσει την αναπόσπαστη

¹³⁴ Κ., Σβολόπουλος, «Η είσοδος του Ελ.Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας και οι εσωτερικές εξελίξεις από το τέλος του 1909 ως το 1912»,ό.π.,σελ.,268.

¹³⁵ «Πατρίς», *Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος Η πορεία μιας ζωής μέσα από τα κείμενα, τις ομιλίες και την αλληλογραφία του*, Φεβρουάριος,2009, σελ.,43

¹³⁶Κ.,Σβολόπουλος, «Διπλωματικές εξελίξεις από το 1909 ως το 1912» στο *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τομ.,ΙΔ,Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα,1977, σελ.,280-289.

σύνδεση του Κρητικού με το γενικότερο πρόβλημα της Βαλκανικής. Μετά την πρώτη διάψευση της μακρόχρονης προσδοκίας του, ότι η απαλλαγή από το καθεστώς της στρατιωτικής παρουσίας θα καθιστούσε δυνατή την επιβολή της ένωσης ο Βενιζέλος έσπευσε να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα και να δηλώσει ότι το Κρητικό ζήτημα ήταν θέμα στρατιωτικής ισχύος¹³⁷, ώσπου το ελεύθερο βασίλειο αποδεικνυόταν ικανό να εξισορροπήσει τις τουρκικές πιέσεις, θα όφειλε να αποφευχθεί η όξυνση των σχέσεων με την Πύλη. Η επίκληση των δήθεν αντιτουρκικών ενεργειών του ελληνικού στοιχείου στην Κρήτη ή την ελεύθερη Ελλάδα έδωσε από το 1910 το έναυσμα για την ανάληψη μιας ευρείας εκστρατείας σε βάρος των ελληνικών εμπορικών συμφερόντων σε όλο τον χώρο της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι προκλήσεις των Νεότουρκων με την εφαρμογή καταπιεστικών μέτρων σε βάρος του ξένου και ιδιαίτερα του ελληνικού στοιχείου ή την αντιπαράταξη στρατιωτικών δυνάμεων κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων, έδινε την αυξανόμενη ένταση στις σχέσεις των δύο κρατών. Έτσι στις 22 Απριλίου του 1911, η Ελληνική κυβέρνηση έκανε επίσημη έκκληση στις ευρωπαϊκές δυνάμεις.

Άλλωστε ο Βενιζέλος στην δημιουργία της νέας κυβέρνησης τον Μάρτιο του 1910 εξήγγειλε τις επιδιώξεις του για την διεθνή αναγνώριση του « ενωτικού καθεστώτος, την τήρηση της τάξεως ,και την προστασία της Μουσουλμανικής μειονότητας,» παράλληλα δε αντιτασσόταν στον εξαναγκασμό των μουσουλμάνων βουλευτών να δώσουν όρκο πίστεως προς τον Έλληνα βασιλιά¹³⁸. Έτσι ο κρητικός λαός αναφέρει η εφημερίδα(Σκριπ,12/5/1909) πρέπει να παράσχει *τας μέγιστας αποδείξεις ώστε να άρουν πλέον και παν πρόσχημα, υφ' ο θα ηδύνατο να εμφανισθώσι δυσμενείς προς αυτούς διαθέσεις των καλουμένων να κρίνωσι την τελική των τύχην.* Οι Κρήτες, συνεχίζει το άρθρο, δεν δύναται να μεταβάλλουν πορεία την ιδίαν τηρούντες πολιτική της τάξεως και της προστασίας του Μουσουλμανικού στοιχείου, θα επιδιώξουν τελειωτική αναγνώρισιν της ενώσεως. Χωρίς τέλος να αμφιβάλλομεν για την ειλικρίνιαν και την εξακολούθησιν των αισθημάτων αυτών. Όμως η κατάσταση είναι κρίσιμη και στον τύπο υπάρχουν αναφορές για τον απόπλου του τουρκικού στόλου προς την Κρήτην. Αλλά και δημοσιεύματα- ανταποκρίσεις του ξένου τύπου, όπως του «*Ημερησίου τηλέγραφου*»¹³⁹ όπου αναφέρει για τα σχέδια των Μ. Δυνάμεων οι οποίες σχεδιάζουν επαναφορά του προ του 1908 αρμοστειακού καθεστώτος, χρησιμοποιώντας ακόμη και βία για να επιβάλλουν αυτό εις τους Κρήτες. Επίσης, οι εφημερίδες του Παρισιού όπως αναφέρει το «*Σκριπ*» παρουσιάζουν συχνά απόψεις φιλοτουρκισμού¹⁴⁰ και συνεχίζει λέγοντας ότι *οι απειλαί βίας εκ Παρισίων δεν σημαίνουν τίποτε περισσότερον των απειλών που προέρχονται από την Κωνσταντινούπολη.* Άλλωστε το καθεστώς το προ του 1908 δεν κατελύθη μόνον υπό των Κρητών συγκατελύθη και υπό των Δυνάμεων οι οποίες αναγνώρισαν και αναγνωρίζουν το νέον καθεστώς. Στις 25 Μαΐου 1910 με κοινή διακοίνωση τους οι τέσσερις Δυνάμεις προειδοποιούν την Κρητική κυβέρνηση ότι «*εάν οι Μουσουλμάνοι βουλευταί και δημόσιοι υπάλληλοι δεν γίνουν δεκτοί άνευ όρκου, αντικειμένου εις τα αισθήματα των, ήθελον λάβει μέτρα*». Η απειλητική αυτή αναφορά για τη στρατιωτική κατάληψη της Μεγαλονήσου, συνοδευόταν και από την διαβεβαίωση ότι θα διαφύλατταν τα «κυριαρχικά δικαιώματα» του Σουλτάνου. Η θέση του Κρητικού ζητήματος απέβαινε για μια ακόμη φορά κρίσιμη. Η ελληνική κυβέρνηση αδύναμη να αναλάβει οποιαδήποτε πρωτοβουλία περιοριζόταν να υποδείξει ως μόνη λύση, την αναγκαστική προσαρμογή στις υποδείξεις των Μ. Δυνάμεων.

¹³⁷ Σβολόπουλος Κ., «Διπλωματικές εξελίξεις από το 1909 ως το 1912», ό.π.,σελ.,280.

¹³⁸ Σκριπ, 2/5/1909.

¹³⁹ Σκριπ, 12/5/1909.

¹⁴⁰ Σκριπ, 12/5/1909.

2.4.1. Δυσχέρειες στην ελληνική κυβέρνηση από την αδιαλλαξία των Κρητών Αποφασιστική στάση του Βενιζέλου απέναντι τους.

Η εκβιαστική πίεση των Τούρκων προς την κατεύθυνση τόσο της Ελλάδας η οποία βρισκόταν διπλωματικά απομονωμένη και στρατιωτικά απροετοίμαστη, όσο και των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, ιδιαίτερα ευαίσθητων στη διατήρηση της ισορροπίας των δυνάμεων στα Βαλκάνια και την Ανατολή, δημιούργησε δυσκολίες στην αυτοδιάθεση των κατοίκων της αυτόνομης Κρήτης. Από τον Οκτώβριο του 1911, η Κρήτη βρισκόταν σε επαναστατική κατάσταση δυσαρεστημένη από τη στάση των Δυνάμεων αλλά και του πρωθυπουργού της Ελλάδας Ελ.Βενιζέλου. Η ανάδειξη του Βενιζέλου στην ηγεσία της ελληνικής κυβέρνησης είχε δημιουργήσει προσδοκίες για άμεση ένωση. Όμως ο Βενιζέλος σταθμίζοντας την αδύναμη εσωτερική και διεθνή θέση της χώρας, δεν θέλησε να προχωρήσει σε καμιά κίνηση. Έτσι το Νοέμβριο του 1911 εκλέγεται, από ένοπλα συλλαλητήρια στις επαρχίες του νησιού, πολυπληθής επαναστατική συνέλευση που συνέρχεται στα Χανιά και εκλέγει Γενική διοικητική επιτροπή, μια μορφή ολιγάριθμης βουλής με πρόεδρο το Μιχελιδάκη και στόχο να αποσταλούν οι Κρήτες βουλευτές στην ελληνική βουλή, ελπίζοντας την επιθυμητή ένωση με την Ελλάδα, αποτελώντας ένα από τα τελευταία δραματικά γεγονότα των κρητικών αγώνων.

Στις σκέψεις των συμπατριωτών του διαμηνύει ο Βενιζέλος ότι δεν πρέπει να γίνει αυτό διότι θα αντιδράσει η Τουρκία που ήδη απειλεί με εισβολή στην Θεσσαλία. Ο Βενιζέλος δεν διστάζει να «αποκηρύξει» την απειλή των Κρητών για συμμετοχή στην ελληνική Βουλή. *«Μυστική συνθήκη Ελλάδος και Τουρκίας για να μην γίνουν δεκτοί στην Αθήνα οι Κρήτες βουλευτές υποψιάζεται το Σκριπ¹⁴¹»*. Παρά τις αντιδράσεις οι Κρήτες βουλευτές είναι ακλόνητοι στις αποφάσεις τους *«τας οποίας εμπνέει αγνός και άδολος πατριωτισμός άγνωστος εις τους εν Αθήνας κυβερνώντες»* συνεχίζοντας την επίθεση του το Σκριπ στην ελληνική κυβέρνηση. Το κίνημα των Κρητών ισχυρίζεται η εφημερίδα είναι αποτέλεσμα λαϊκής πρωτοβουλίας και προϊόν *εσχάτης απογνώσεως* διότι απορρέει από τις συνεχείς αναβολές των υποσχέσεων των Μ. Δυνάμεων για την οριστική λύση του κρητικού ζητήματος. Ο κρητικός λαός σύμφωνα με την εφημερίδα εκφράζει την αποδοκιμασία του όχι μόνο προς τις προστάτιδες δυνάμεις αλλά και προς τα κόμματα της Κρήτης και της *«Φιλελεύθερης κυβέρνησης των Αθηνών η οποία, εν αρχή θέλησε να αρνηθεί και να διαβάλλει το κίνημα προσποιούμενη διότι δεν θα επιτύχει. Χρησιμοποιώντας και απειλές για οικονομικό αποκλεισμό από τις Δυνάμεις. Όμως οι Κρήτες, ισχυρίζεται η εφημερίδα αφού διακήρυξαν την ασφάλεια των μουσουλμάνων εξασφάλισαν τον σεβασμό των Δυνάμεων και παράλληλα πραγματοποίησαν και το τελευταίο αποφασιστικό βήμα προς την ένωση»*.

Ο Βενιζέλος το βράδυ της Πέμπτης 10 Νοεμβρίου 1911, βρέθηκε στην πιο δραματική και δύσκολη στιγμή της πολιτικής του καριέρας ανεβαίνοντας στο βήμα του ελληνικού κοινοβουλίου, και αποκρούοντας με σκληρά λόγια την αξίωση των Κρητών συναγωνιστών του να συμμετέχουν στην συνεδρίαση της ελληνικής βουλής: *«Οι εν Κρήτη έπρεπε να γνωρίζωσιν ότι, εφ'όσον η παρούσα κυβέρνησις θα είχε την τιμήν να προΐσταται των κοινών εν Ελλάδι, οι Κρήτες δεν θα εγίνεντο δεκτοί¹⁴²»*. Γνωρίζοντας ότι με απόφασή του θα μπορούσε να δώσει λύση στο πρόβλημα της ένωσης και την αποδοχή των Κρητών βουλευτών δεν το έπραξε, διότι ήξερε ότι η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να αντέξει το βάρος των συνεπειών, κυρίως των στρατιωτικών, από την Τουρκία και τη διεθνή κοινότητα.

Η εφημερίδα Σκριπ και ολόκληρος ο αντιπολιτευτικός τύπος καταφέρεται εναντίον του, με σκληρά λόγια. Είναι αυτός που *«σχεδιάζει να χρησιμοποιήσει και να εκμεταλλευτεί προς*

¹⁴¹ Σκριπ, 9/11/1911.

¹⁴² Πατρίς, Κρητική Πολιτεία. 94 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, χορηγία Τράπεζα Πειραιώς, Παρασκευή 30 Νοεμβρίου 2007, σελ.,60.

ιδιοτελείς σκοπούς» την απόφαση αυτή. Αυτός είχε το δικαίωμα να διαθέσει την Κρήτη κατά ιδίας αυτού βλέψεις; αναρωτιέται η εφημερίδα, γιατί αγωνίσθηκε η Κρήτη και έβαψε δια του αίματος της και θυσίασε πολλούς ανθρώπους για να ακούσει από τον κ. Βενιζέλο ότι δεν είναι δεκτή, λαμβάνοντας ως αντιστάθμισμα την άρση του εμπορικού αποκλεισμού με τον οποίο απειλούσε η Τουρκία, θυσιάζοντας την Κρήτη με αυτόν τον επαίσχυντο τρόπο. Και καταλήγει, ότι αν η πραγμάτωση του εθνικού οράματος είναι η εμπορία του εδάφους της και η εξαγορά της γαλήνης του πολιτικού βίου του Βενιζέλου δεν έχει ανάγκη ούτε της μεσολαβήσεως αυτού, ούτε του προγράμματος της ψευδοανορθώσεως του¹⁴³.

Στον εκφωνηθέντα λόγο του Βενιζέλου στη Βουλή, η εφημερίδα απάντησε με τον τίτλο «Κατάδικος εις την εθνικήν συνείδησιν» ότι προτίμησε την διατήρηση της εξουσίας του από τον εθνικόν σκοπόν, θυσιάζοντας όχι πλέον την Κρήτη, αλλά την εθνική ιδέα και την εθνική τιμήν κατηγορώντας τον Βενιζέλο ότι μέσα στην ελληνική βουλή ανάφερε ότι το κίνημα των Κρητών και η αποστολή των βουλευτών στην Αθήνα θεωρείται αιτία πολέμου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ως πρωθυπουργός της Ελλάδας συνεχίζει η εφημερίδα έπρεπε να αποκρούσει τις αιτιάσεις της Τουρκίας¹⁴⁴ κατηγορώντας τον ότι η μη αποδοχή του αιτήματος των βουλευτών είναι προδοσία της εθνικής ιδέας και απειμπόλησης των εθνικών δικαιωμάτων της Ελλάδος, [...], ότι ο ίδιος δεν εκφράζει την λαϊκή θέληση διότι είναι πλαστογράφηση του λαϊκού και εθνικού φρονήματος, και ο ελληνικός λαός του οποίου προσβάλλεται η εθνική του τιμή και υπόσταση ως έθνους όφειλε να αντιδράσει», όπως πρέπει να αντιδράσει και το Στέμμα συμβουλευοντας τον βασιλιά να μην επιτρέψει τον εμπαιγμό του έθνους και τον διασυρμό της εθνικής τιμής. Έτσι η αποστολή των πληρεξουσίων βουλευτών δεν θα φτάσει στον Πειραιά, διότι οι Μεγάλες Δυνάμεις εμποδίζουν την αναχώρησή τους για τον Πειραιά.

Η αδυναμία να επιλυθεί το κρητικό ζήτημα δημιουργούσε πρόσθετες δυσκολίες αφού οι Κρήτες βουλευτές δήλωναν την άκαμπτη απόφασή τους να μετάσχουν στις εργασίες του Ελληνικού κοινοβουλίου με την πεποίθηση ότι μετά τη μονομερή ανακήρυξη της ένωσης το 1908, θα συνέβαλλαν στην τυπική επικύρωσή της και θα εκβίαζαν τελικά τη διεθνή αναγνώριση. Η αντίδραση του Βενιζέλου ήταν άμεση και κατηγορηματική διότι σε μήνυμα στον κυβερνητικό εκπρόσωπο στα Χανιά, Ραγκαβή ανέφερε ξεκάθαρα ότι: «[...] οι Κρήτες λησμονούν ότι τίθεται αντιμετώπιση όχι μόνον της Τουρκίας και των Μ. Δυνάμεων αλλά και του Ελληνικού Βασιλείου, [...] του οποίου η κυβέρνηση δεν εννοεί να αποδεχτεί το κρητικόν πραξικόπημα και να έλθει εις άκαιρον ρήξιν με την Τουρκίαν»¹⁴⁵.

Η ταυτόχρονη με την Ελλάδα, στις 11 Μαρτίου 1912, διεξαγωγή εκλογών στη Κρήτη για την εκλογή 69 αντιπροσώπων, ανέδειξε την άνοδο της συντηρητικής μερίδας σε σχέση με την δύναμη των φιλελευθέρων. Ο συμβολισμός ήταν προφανής, Έλληνες βουλευτές θα εκλέγονταν τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κρήτη. Η αντιβενιζελική ταυτότητα της πλειονότητας των νέων αντιπροσώπων προδίκασε την περιορισμένη απήχηση των εκκλήσεων του Έλληνα πρωθυπουργού προς του συμπατριώτες του Κρητικούς για επίδειξη σύνεσης και μετριοπάθειας. Αυτή τη φορά αρκετοί Κρήτες βουλευτές κατάφεραν να φτάσουν στον Πειραιά παρά την προσπάθεια των Μ.Δυνάμεων να τους εμποδίσουν. Με εντολή του πρωθυπουργού Βενιζέλου εμποδίζονται να εισέλθουν στην ελληνική βουλή. Ο Βενιζέλος πίστευε ότι οι συνθήκες δεν ήταν κατάλληλες για την αποδοχή του αιτήματος των Κρητών βουλευτών κάτι που θα έδειχνε στην Ευρώπη, ότι η Ελλάδα συνηγορούσε στην ένωση. Η προσπάθεια πραγματοποιήθηκε στις 19 Μαΐου 1912, ημέρα κατά την οποία συγκαλείται για πρώτη φορά η νεοεκλεγείσα βουλή των Ελλήνων. Το κοινοβούλιο

¹⁴³ Σκριπ, 10/11/1911.

¹⁴⁴ Σκριπ, 11/11/1911.

¹⁴⁵ Κ., Σβολόπουλος, «Διπλωματικές εξελίξεις από το 1909 ως το 1912» ό.π., σελ., 284

ήταν περιστοιχισμένο από δυνάμεις του στρατού και της αστυνομίας καθώς η είδηση της άφιξης των βουλευτών είχε ξεσηκώσει τους Αθηναίους, που ζητούν να εισέλθουν οι πληρεξούσιοι στην αίθουσα συνεδριάσεων. *«Όσον εγγίζει η ημέρα της ενάρξεως των εργασιών της Βουλής, τόσο μεγαλώνει η ανησυχία και η αμφιβολία γι αυτά που θα συμβούν τα οποία όπως αναφέρει και η εφημερίδα θα προκαλέσουν σοβαρότατα πολιτειακά προβλήματα»*¹⁴⁶. Κατηγορεί την κυβέρνηση για την επιπολαιότητα και την πολιτική της αναισθησία, διότι διασπείρει *προς όλας τας διευθύνσεις απειλές συστάσεις και επικλήσεις*, ώστε να παρεμποδιστεί η είσοδος των Κρητών βουλευτών στην ελληνική βουλή. *Όμως οι απειλές αυτές δεν πτοήσαν ούτε τους εδώ κρήτες βουλευτές ούτε τους εν Κρήτη*. Έτσι στην πρώτη συνεδρίαση λίγο πριν από την εκλογή προέδρου του σώματος, λέγεται ότι ακούστηκε μέσα στην αίθουσα μια φωνή που έλεγε «Ζήτω η Κρήτη-Ζήτω η ένωση», ήταν ο βουλευτής Ρεθύμνης Δασκαλάκης¹⁴⁷, ο οποίος συνόδευε τον βουλευτή Κ.Κουμουνδούρο. Ο Βενιζέλος τον πλησίασε και με αυστηρό ύφος και του είπε: *Δεν είστε βουλευτής κύριε. Εισήλθατε ως ιδιώτης από λάθος των φρουρών*. Και διατάζει να τον απομακρύνουν.

Το Σκριπ με άρθρο του εξαπολύει δριμύτατη επίθεση εναντίον του Βενιζέλου. Χαρακτηρίζει «αναξιοπρεπή» το επίσημο κράτος που εισηγείται και *εκλιπαρεί τας Δυνάμεις να συλλάβουν και να κρατήσουν σε αιχμαλωσία τους εν Κρήτη βουλευτάς*, κατακεραυνώνει την κυβέρνηση, γιατί φαίνεται ότι *«ελλείπει εκείνο που συγκρατεί και μεγαλώνει τα έθνη, δηλαδή την εθνική πίστη, τον εθνικό ενθουσιασμό»*. Η αποπομπή σήμερα των Κρητών βουλευτών, συνεχίζει η εφημερίδα, είναι *η επίσημος αποκήρυξις της Κρήτης από μέρους του ελεύθερου κράτους, είνε το πτόν και η σκαπάνη, δια των οποίων ανοίγουν βαθύ τον εθνικόν τάφον*¹⁴⁸

Ο πόλεμος με την Τουρκία τον οποίο επικαλέσθηκε και ο Βενιζέλος προβληματίζει την εφημερίδα γι' αυτό και εξετάζει με άρθρο της, τις αιτιάσεις της κυβέρνησης για πόλεμο με την Τουρκία. Δεδομένου, όπως ισχυρίζεται, *ουδεμιάς χώρας η διεθνής θέση μετεβλήθη άνευ πολέμου ή άνευ κινδύνου, τότε και αυτόν τον πόλεμον θα αντιμετωπίσουμε, εάν πρόκειται να έχωμεν εθνικήν πολιτικήν*¹⁴⁹. Επίσης σε σχετικά άρθρα¹⁵⁰ της παραθέτει την στρατιωτική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Τουρκία αλλά και ο ελληνικός στρατός ο οποίος είναι τώρα ανώτερος, διότι *έχει την φιλοτιμίαν να εκπλύνη την ήττα του 1897 [...]*. Επίσης πιστεύει ότι διπλωματικά η Ελλάδα δεν παρουσιάζει το κρητικό ζήτημα με την προσήκουσα θέση, διότι η Ελλάς έσπευσε να δηλώσει ότι το κίνημα των Κρητών δεν είναι εθνικόν, αλλά κομματικόν.

2.4.2. Η πλήρης ρήξη μεταξύ Κρητών και του πρωθυπουργού Βενιζέλου

Οι αποφάσεις του Βενιζέλου ήταν γνωστές στους βουλευτές πολύ πριν αυτοί έρθουν στην Αθήνα. Και ενώ μέσα στο κοινοβούλιο ο βουλευτής Δασκαλάκης (σύμφωνα αφιέρωμα της εφημερίδας «Πατρίς» ήταν ο Δολαψάκης¹⁵¹) απομακρύνεται από τους φρουρούς, έξω ένοπλοι στρατιώτες και χωροφύλακες απώθησαν τους Κρήτες πληρεξούσιους. Τελικά, ο Βενιζέλος δέχθηκε μια ολιγομελή επιτροπή των βουλευτών ο οποίος τους εξήγησε ότι ήταν αδύνατον η Ελλάδα σε αυτή τη χρονική στιγμή να αναγνωρίσει την Ένωση με την Κρήτη. Οι βουλευτές, όπως

¹⁴⁶ Σκριπ 7/5/1912

¹⁴⁷ Πατρίς, Κρητική Πολιτεία. 94 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, χορηγία Τράπεζα Πειραιώς, Παρασκευή 30 Νοεμβρίου 2007.

¹⁴⁸ Σκριπ 7/5/1912

¹⁴⁹ Σκριπ, 15/5/1912.

¹⁵⁰ Σκριπ, 16/5/1912

¹⁵¹ Πατρίς, Κρητική Πολιτεία. 94 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, χορηγία Τράπεζα Πειραιώς, Παρασκευή 30 Νοεμβρίου 2007

μας αναφέρει η εφημερίδα,¹⁵² ζήτησαν να μάθουν από τον πρωθυπουργό, γιατί το ζήτημα των Κρητών βουλευτών και η υποδοχή τους στην ελληνική Βουλή, μπορεί να προκαλέσει πόλεμο μεταξύ των δύο χωρών. Ο πρωθυπουργός, υποστηρίζει η εφημερίδα, δεν είχε να επιδείξει καμία διακοίνωση και απειλή εκ μέρους της Τουρκίας εν μέσω και του ιταλοτουρκικού πολέμου. Έτσι αναγκάζει την εφημερίδα να υποστηρίξει, ότι η επιμονή του πρωθυπουργού είναι *αδικαιολόγητος*, χαρακτηρίζοντας *ολόγυμνον* από επιχειρήματα, *τον πιστόν θεράποντα της Αγγλικής πολιτικής και τον επίφθονον της Τουρκίας σύμμαχον*¹⁵³. Η συνάντηση με τους Κρήτες βουλευτές *απεδείχθει αναγκαία* αναφέρει η εφημερίδα, διότι κατέρριψε το επιχείρημα του Βενιζέλου για πόλεμο με την οθωμανική αυτοκρατορία, το οποίο έθετε κατά των Κρητών και του ελληνικού λαού στην περίπτωση που η Ελλάδα δεχόταν τους Κρήτες βουλευτές στη Βουλή. Και αναρωτιέται η εφημερίδα *«Πού λοιπόν η περί πόλεμον ιδέα εστηρίζετο;»* Έτσι απομένει μόνο στους Κρήτες βουλευτές να αποφασίσουν, για το τι πρέπει να κάνουν μεταξύ του εθνικού καθήκοντος και της εθνικής κατασχύνης, για να καταλήξει ότι οι Κρήτες είναι αποφασισμένοι να εκτελέσουν την εντολή του Κρητικού λαού, όπως άλλωστε και έπραξαν, σώζοντας μ' αυτόν τον τρόπο την τιμήν του έθνους. *Καμία λόγχη δεν φαίνεται ικανή να τους σταματήσει. Αι λόγχοι του στρατού δεν ατιμασθώσιν υψούμεναι εναντίον στρατιωτών της τιμής και της εθνικής ιδέας. Φυγάδες δε ή ριψασπίδες ουδέποτε ημαύρωσαν τας δοξασμένας και αιματοβαφείς σελίδες της ιστορίας της Κρήτης.*

Η κυβέρνηση και ο ίδιος ο Βενιζέλος κράτησαν σκληρή στάση απέναντι στους Κρήτες πληρεξούσιους με αποτέλεσμα να παραιτηθεί ο υπουργός δικαιοσύνης Δημητρακόπουλος¹⁵⁴ μετά από την διαφωνία του για την αντιμετώπιση των Κρητών βουλευτών. Η παραίτηση αυτή ενισχύει την ιδέα ότι η κυβερνητική εμμονή για την εκδίωξη των βουλευτών προσέκρουσαν στα ιδιοτελή και προσωπικά συμφέροντα του πρωθυπουργού δείχνοντας, ότι υπάρχει και η άλλη άποψη, ότι η είσοδος των Κρητών δεν μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την εθνική υπόθεση. Ερχόμενοι οι Κρήτες με *εθνικούς παλμούς να πέσουν εις την αγκάλην της μητρός πατρίδος και να της ζητήσουν να μην τους εγκαταλείψει έκθετους εις τον βέβαιον κίνδυνον* της πολιτικής και εθνικής απώλειας, αντιμετώπισαν τις λόγχες. Θα γίνει η κυβέρνηση δολοφόνος των Κρητών; αναρωτιέται η εφημερίδα και να καταλήξει ότι *«κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει, ότι η άστοχος αντιεθνική πολιτική του πρωθυπουργού υπέστη αξιοθρήνητη ήττα*¹⁵⁵».

Όμως οι σχετικά γρήγορες εργασίες της Βουλής με την ψηφοφορία για την εκλογή του Προέδρου της Ι. Τσιριμώκου και με την απόφαση για τον ορισμό ως ημερομηνίας της επόμενης συνεδρίασης της, την 10 Οκτωβρίου 1912, έδωσε την δυνατότητα στο Βενιζέλο να αποφύγει τη χειροτέρευση των σχέσεων με τη Τουρκία και με τις Μ.Δυνάμεις. Ωστόσο το κρητικό ζήτημα έπαιρνε και πάλι νέα αναβολή, η οποία δεν ήταν η επιθυμητή στην Ελλάδα και στην Κρήτη. Ο χειρισμός του Βενιζέλου, παρά τον αντιδημοτικό χαρακτήρα του, άφησε ελεύθερο το έδαφος για μια Βαλκανική συνεννόηση που προετοίμασε την κοινή συμμαχία για την διεξαγωγή του πολέμου του 1912.

Παρά την σκληρή κριτική της εφημερίδας για την «αντεθνική πολιτική» του Βενιζέλου φαίνεται, ότι οι επιλογές του δικαιώνονται.. Την 1^η Οκτωβρίου 1912, με το ξέσπασμα των Βαλκανικών πολέμων ο Ελ. Βενιζέλος δέχεται τους Κρήτες βουλευτές στην Ελληνική Βουλή δηλώνοντας ότι πλέον υπάρχει ένα κοινό κοινοβούλιο και για την Ελλάδα και για την Κρήτη. Οι

¹⁵² Σκριπ, 18/5/1912

¹⁵³ Σκριπ, 18/5/1912

¹⁵⁴ Το Σκρίπ χαιρετίζει τη πράξη του υπουργού δικαιοσύνης διότι εξυψώνει τον ίδιο στην κοινή συνείδηση του λαού, συγκεντρώνοντας την προσοχή της κοινής γνώμης, η οποία όπως ισχυρίζεται η εφημερίδα είναι με πλευρά των Κρητών. Σκριπ, (19/05/1912).

¹⁵⁵ Σκριπ, 19/5/1912

Κρήτες συγκινημένοι εισέρχονται στη Βουλή¹⁵⁶ μαζί με την πολιτική ηγεσία της χώρας, «Οι Κρήτες βουλευτές παρακαθήμενοι εις το Εθνικόν Συνέδριον. Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας χαιρετίζει την Κρήτην» ήταν η αναγνώριση των αγώνων του Κρητικού λαού. Η δικαίωση αυτών των αγώνων σφραγίστηκε με την έναρξη ενός νέου πολέμου, που αυτή τη φορά δεν αφορά την Κρήτη. Η Ελλάδα τώρα επιθυμεί την ενσωμάτωση εδαφών που κατοικούνται από Έλληνες ενώ η οθωμανική αυτοκρατορία άρχισε να καταρρέει.

Οι λαϊκές εκδηλώσεις ήταν πρωτοφανείς η ελληνική σημαία υψώθηκε στο φρούριο του Φρικό εν μέσω εθνικού ενθουσιασμού. «Ο Νικήτης βασιλιάς και η ανάστασις της Κρήτης» ήταν ο τίτλος της εφημερίδας η οποία πανηγύριζε την κηρυχθείσα ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα σφραγίζοντας το όνειρο αιώνων ολόκληρων (Σκριπ, 1/12/1913). Στις επάλξεις του λιμενοβραχίονα που τον Αύγουστο του 1909 τα ναυτικά αγγίγματα των Δυνάμεων κατέβαζαν το εθνικό σύμβολο, «σήμερα αναφέρει το Σκριπ θα αναρτηθεί από τον ίδιο το βασιλιά Κωνσταντίνο το ιερό σύμβολο, λέγοντας «μακάριοι ημείς ότι ηζιώθημεν να παρασταστώμεν εις τοιαύτην ημέραν [...] ότι ηνυχήσαμεν να ιδώμεν νικήτην στρατηλάτην Βασιλέα περιάγοντα την εθνικήν σημαίαν από την κορυφή της Ροδόπης και των ακροκεραυνίων ορέων μέχρι της Ίδης».

Σε άλλο άρθρο της αναφέρεται στα πρόσωπα όπως λέγει που πραγματικά συνετέλεσαν στην πραγματοποιηθείσα ένωση εξαίροντας τον ρόλο και το σθένος του Βασιλιά Κωνσταντίνου και του ελληνικού στρατού «δια του ηρωισμού τους». Φυσικά, αναφέρεται και στο Βενιζέλο λέγοντας, ότι για την ελευθερία της Κρήτης και την ένωση της με την Ελλάδα κανείς δεν μπορεί να έχει την τόλμη να ισχυριστεί ότι αυτή συντελέστηκε με τους αγώνες και τις πράξεις του κ.Βενιζέλου. Ακόμη και αυτή την στιγμή της πολυπόθητης ένωσης η εφημερίδα δεν φαίνεται να δέχεται, ως σωστούς τους χειρισμούς του Βενιζέλου στο κρητικό ζήτημα. Διότι όπως συνεχίζει αυτό θα ήταν «ύβρις προς την αλήθειαν και ασέβεια προς τους ιερούς και ηρωικούς αγώνας τώσων εθνικών ανδρών, αγώνας τους οποίους είχε γνωστόν τίνες επρόδιδον και εματαίουν»¹⁵⁷. Καμιά αναφορά για την προσπάθεια και την συνεισφορά του Βενιζέλου. Αν και ίδιος είτε συμμετείχε στις Κυβερνήσεις της Αυτόνομης Κρήτης, είτε πρωτοστατούσε στο κίνημα του Θέρισου είχε το βλέμμα του στραμμένο στη μητέρα Ελλάδα. Ανεξάρτητα από τις όποιες αλλαγές θέσεων για λόγους καθαρά διπλωματικούς ήταν παρών στους εθνικούς αγώνες για την ένωση ήταν σταθερός στην άποψή του για το μέλλον του νησιού. Φαίνεται, ότι η αντιπαράθεσή του Βενιζέλου με τον πρίγκιπα Γεώργιο στα χρόνια της αρμοστείας του και η απόφαση του να ξεκινήσει μια ακόμη επανάσταση, είναι αυτό το γεγονός που δεν ξεχνά η εφημερίδα. Άσχετα από τις διαφορετικές επιλογές στην τακτική, στόχος όλων ήταν η ένωση. Ο πρίγκιπας δεν ήταν ικανός να αντιληφθεί τη λεπτή διαφορά μεταξύ της δεσποτικής διακυβέρνησης με ξένη κηδεμονία και, από την άλλη μεριά, της πλήρους αυτονομίας, χωρίς ξένες επεμβάσεις και με κυβερνήτη διορισμένο από την ελληνική κυβέρνηση που υποστήριζε ο Βενιζέλος ως λύση για την απώτερη επίτευξη του ενωτικού σκοπού. Αυτή ακριβώς η αδυναμία κατανόησης ήταν η κύρια αιτία της καχυποψίας και της αντιπάθειας που έδειξε στο Βενιζέλο. Ακόμη και τώρα που με τόσο λαμπρό τρόπο πραγματοποιήθηκε η ένωση το Σκριπ δεν αναφέρεται στη προσφορά του, όμως ο Βενιζέλος βρίσκεται δίπλα στο βασιλιά Κωνσταντίνο ο οποίος υψώνει τη σημαία στην Κρήτη.

¹⁵⁶ Σκριπ 2/10/1912.

¹⁵⁷ Σκριπ, 4/12/1913

3 . Ο εθνικός αγώνας στη Μακεδονία

3.1. Η εξέγερση των αντάρτικων βουλγαρικών σωμάτων μέσα από την εφημερίδα *Σκριπ*

Το *Σκριπ* με αφορμή τα γεγονότα στη Μακεδονία δημοσιεύει άρθρα με ιστορικό περιεχόμενο κάνοντας συχνά αναδρομές σε σημαντικά γεγονότα όπως ήταν Σχίσμα¹⁵⁸ «Πώς απεκηρύχθησαν οι Βούλγαροι υπό της ορθοδόξου ελληνικής εκκλησίας. Όλη η ιστορία του Σχίσματος. Αι λυσσώδεις ραδιουργίες των πανσλαβιστών. Η ανδρική στάσις των πατριαρχείων. Η απόφασις της Μεγάλης Συνόδου», αναφερόμενη στη συμπλήρωση τριάντα ετών από την δημιουργία του σχίσματος. Αναφέρεται στην ιστορία της Θεσσαλονίκης από την ίδρυση της ως σήμερα, επειδή τη θεωρεί προπύργιο του ελληνισμού στη Μακεδονία. Δημοσιεύει κριτικές και αναλύσεις βιβλίων σχετικά με τη Μακεδονία και μάλιστα κάποια σε συνέχεια¹⁵⁹.

Από τις 6 Ιουλίου το *Σκριπ* δημοσιεύει σε συνέχειες βιβλίο με τίτλο *Μακεδονία*, του πρώτου έλληνα δημοσιογράφου Ε.Ι. Ευστρατιάδη, ο οποίος διακινδυνεύοντας και τη ζωή του τις κρίσιμες εκείνες ημέρες διέτρεξε τη Μακεδονία για να περιγράψει ιδίοις όμμασι και με τρόπο εφάμιλλο των ξένων ανταποκριτών τα τεκταινόμενα. Και η εφημερίδα δίκαια καυχείται για τη δημοσιογραφική της επιτυχία γιατί μέχρι τότε μόνο ξένοι περιηγητές ή ανταποκριτές εφημερίδων μετέδιδαν στο αναγνωστικό κοινό τέτοιου είδους πληροφορίες¹⁶⁰. Ήταν η πρώτη περιοδεία του Έλληνα δημοσιογράφου και μεταφέρει το «*Τι είδε, τι ήκουσε, τι αντιλήφθη*», περιγράφει με λεπτομέρειες την κατάσταση μεταφέροντας με υπηρηφάνεια το θρίαμβο του ελληνισμού όπως αναφέρεται¹⁶¹. Επίσης δημοσιεύει σε συνέχειες αποσπάσματα από το βιβλίο του Γνάσιου Μακεδονού (φιλολογικό ψευδώνυμο Σ. Δραγούμη) με τίτλο *Μακεδονική κρίσις*.¹⁶² Η εφημερίδα δημοσιεύει σχόλια και άρθρα σχεδόν σε καθημερινή βάση. Την επανάσταση του Ίλιντεν την παρουσιάζει ως μια ξενοκίνητη, και υποκινούμενη από τους Βούλγαρους, εξέγερση του ντόπιου βουλγαρικού πληθυσμού. Σε λίγες δε περιπτώσεις αναφέρεται ότι μαζί με τους Βουλγάρους εξεγέρθηκαν και Έλληνες εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Μια τέτοια περίπτωση είναι το άρθρο του *Σκριπ* στις 2/7/1903, στο οποίο ο αρθρογράφος διαμαρτύρεται για το έγγραφο του έλληνα προξένου στο Μοναστήρι. Ο Έλληνας πρόξενος διαμαρτύρεται στην ελληνική κυβέρνηση για την αθρόα σύλληψη «Βουλγάρων» και την παράδοσή τους στις τουρκικές αρχές. Ο πρόξενος αναφέρει ότι οι περισσότεροι από αυτούς είναι Έλληνες και μάλιστα ανήκουν στους γνησιότερους των Ελλήνων, οι οποίοι υπήχθησαν στο Μακεδονικό Κομιτάτο είτε διά της βίας είτε συχνότερα επειδή πείσθηκαν ότι το κομιτάτο μάχεται για μια αυτόνομη και ελεύθερη Μακεδονία¹⁶³ και λέγει ότι «είναι επιζήμια μια τέτοια πράξη για τον αγώνα και τα ελληνικά συμφέροντα στη Μακεδονία». Η εφημερίδα την επόμενη ημέρα επανέρχεται στο ίδιο θέμα και δηλώνει επικριτικά «είναι Βούλγαροι αμφισβητώντας μετ' εξεγέρσεως την επικίνδυνην γνώμην του περί των ανθρώπων αυτών και να τω συστήσωμεν αυστηρότερον έλεγχον επί των πληροφοριών του οποίου έχει» αναφερόμενη στον Έλληνα πρόξενο. Επίσης αναφέρει ότι κανείς από τους καταδιωχθέντες και συλληφθέντες και απελαθέντες από τις ελληνικές αρχές ήταν Έλληνας, «εάν δια τον τίμιον αυτού ονόματος εννούμεν τον χρηστόν και νομιμόρφωνα Μακεδόνα. Αλλά και αν υποτεθή ότι μεταξύ των καταδιωκομένων «ως Βουλγάρων» υπάρχουν και κομίται Ελληνικής καταγωγής δηλαδή σχισματικοί ή ορθόδοξοι εκβιασθέντες, το γεγονός ότι ούτοι παρέχουν

¹⁵⁸ *Σκριπ*, 17/9/1903, *Σκριπ*, 20/9/1903.

¹⁵⁹ *Σκριπ*, 17/9/1903.

¹⁶⁰ *Σκριπ* 6/7/1903, 20/09/1903,

¹⁶¹ *Σκριπ*, 30/3/1903, 01/04/1903, 3/04/1903, 30/03/1903.

¹⁶² *Σκριπ* 7/7/1903, 9/7/1903, 25/7/1903

¹⁶³ *Σκριπ*, 2/7/1903

τη συνδρομήν των εις το κοιτάτο δεν είνε υποθέτομεν και λόγος διά να παρασημοφορηθώσι ως ζητεί σχεδόν ο εν Μοναστηρίω έλλην αντιπρόσωπος. Απεναντίας η ποινή πρέπει να είναι πολύ αυστηροτέρα προς τους αρνησιπάτριδας αυτούς εάν επανάλαμβάνομεν υπάρχον τοιούτοι. Δεν υφίσταται υποθέτομεν ζήτημα ιστορικής και εθνολογικής εξακριβώσεως επί του παρόντος εν Μακεδονία. Υφίσταται μόνο ζήτημα κοιτάτου και επομένως ουδεμίαν σημασίαν έχει εάν ο συλλαμβανόμενος είναι Βούλγαρος ή σχισματικός Έλλην ή Εβραίος ή αθίγγανος. Εφόσον είναι εχθρός της τάξεως και της πατρίδος είναι ένοχος, και είναι Βούλγαρος ο οποίος δίνει χείρα βοηθείας εις το καταχθόνιο έργο του κοιτάτου [...]. Για να καταλήξει ο αρθρογράφος ότι την χειρότερη εντύπωση σε εμάς δε προξενούν οι απελάσεις των συλλαμβανομένων, αλλά το γεγονός ότι αυτές οι απελάσεις δεν γίνονται με αυστηρότητα. Έτσι πρέπει να υπενθυμίσουμε στον υπουργό εξωτερικών και στην κυβέρνηση ότι όποιοι επεφωλούνται των πολιτικών μας ανωμαλιών δημιουργούν δυσάρεστες καταστάσεις. Υπάρχει δε επείγουσα ανάγκη νέου αδυσώπητου διωγμού αυτών των αχρείων καθαρμάτων, τα οποία διατηρούμε ως όψεις εις του κόλπους μας». Δίνοντας υποστήριξη στο δραστήριο και έντιμο έργο της Τουρκικής καταδίωξης, προασπίζοντας του εν Μακεδονία καθεστώτος. Επεικώς φωνάζει εις την κυβέρνησης η προξενική αγαθοπιστία και ημείς φωνάζουμε προς τας αρχάς της καταδιώξεως των εθνικών μας δολοφόνων αμειλίκτως.».¹⁶⁴

Αν και το Σκριπ έχει την ίδια ιδεολογική τοποθέτηση με άλλες εφημερίδες και σχεδόν την ίδια θεματολογία με τα γεγονότα της Μακεδονίας, ο τρόπος γραφής πολλές φορές διαφέρει. το Σκριπ αν και δημοσιεύει άρθρα κυρίως ειδησεογραφικό περιεχόμενο, κάνει χιούμορ ακόμη κι όταν αναφέρεται σε δυσάρεστες καταστάσεις. Έτσι αναφερόμενη σε σφαγές Ελλήνων από τα τουρκικά στρατεύματα στη Μακεδονία, αποδοκιμάζει την ελληνοτουρκική συμμαχία και την ανελευθερία της τελευταίας, που δεν δέχεται να διακινούνται στην Κωνσταντινούπολη ελληνικές εφημερίδες γράφοντας στους τίτλους των άρθρων: «Δεν εσκοτώθησαν Έλληνες αλλά μόνον απεκεφαλίσθησαν. Τα αποτελέσματα της συμμαχίας. Η εισαγωγή των ελληνικών εφημερίδων στην Τουρκίαν»¹⁶⁵.

Μέσα από τις στήλες της αναδύονται όψεις της Μεγάλης Ιδέας. Γράφει το Σκριπ στις 30/08/1903 μεταφέροντας τα λόγια του πρίγκιπα Γεώργιου «Οιανδήποτε φάσιν και αν λάβη το μακεδονικόν ζήτημα, ο Ελληνισμός θα εξέλθη λίαν ωφελήμενος». Στο ίδιο κλίμα συνεχίζει και ο υπουργός Δικαιοσύνης Π.Μερλόπουλος «Η γνώμη μου είνε ότι η κατάσταση, ήτις εδημιουργήθη εν Μακεδονία, επιβάλλει θυσίας, μεγάλας, ου μόνον εις την επίσημον Ελλάδα, αλλ' εις πάντας τους αποτελούντας το ελληνικόν Έθνος. Λέγων δε Έθνος εννοώ το Πανελλήνιον ο εθνικός κίνδυνος είνε μέγας και πρέπει να συνενωθώμεν πάντες, οι τε ελεύθεροι και υπόδουλοι Έλληνες όπως αμυνθώμεν

¹⁶⁴ Σκριπ, 3/7/1903

¹⁶⁵ Και συνεχίζει το άρθρο αναφέροντας ότι: «Το χθεσινόν ανακοινωθέν της Τουρκικής πρεσβείας μας καθιστάσε τελοσπάντων. Η πρεσβεία μας βεβαιεί ότι κανείς Έλλην δεν έπαθεν εις το Κρούσοβον και εν γένει στη Μακεδονίαν. Αλλά η δήλωσις είναι περιττή διότι υμείς δεν εγράψαμεν ότι έπαθαν οι Έλληνες τίποτε, αλλά ότι απλώς οι Τούρκοι τους έκοψαν το κεφάλι. Είνε δυνατόν να γίνεται λόγος αδερφέ δια τόσον μικρόν πράγμαν. Έπειτα το είπομεν και άλλοτε ότι είμεθα σύμμαχοι με τους Τούρκους, το καθήκον δε της Τουρκίας προς τους συμμάχους είνε να κάμνη κιμά. Ο θαυμάσιος στρατιωτικός Μπαχτιάρ Πασσάς, ο οποίος ηγείτο του εισβαλόντος εις Κρούσοβον τουρκικού στρατού είχε μελετήσει βαθέως το Διεθνές Δίκαιο και ιδίως την τελευταίαν ελληνο-τουρκικήν σύμβασιν. Έκοψε τόσους Έλληνας, όσους δεν είδεν εις το όνειρον του ο Φωκάς, ο καθηγητής της χειρουργικής. Εννοείται ότι καλά την επάθαμεν και ημείς από καιρό τώρα φωνάζομεν Ζήτω η ελληνοτουρκική συμμαχία! Όπου ευρίσκομεν Τούρκον τον ησπαζόμεθα φωνάζοντες» «Χαίρε αδερφε» [...] Αποτέλεσμα της Ελληνοτουρκικής συμμαχίας ήτο και η περίφημος εισαγωγή των ελληνικών εφημερίδων εις την Τουρκίαν. Τουτό έγινε επί πέντε ημέρας. Την πρώτην ημέραν μας εγύρισαν πίσω το φύλλο, την δευτέραν μας το κατέσχεσαν, την τρίτην μας το εκράτησαν εις την αστυνομίαν, την τετάρτην δεν το εδέχθησαν, και την πέμπτην η λογοκρισία ετύλιξεν με τας ελληνικάς εφημερίδας τυρί. Πληροφορηθέντες δε ότι οι λογοκριτές ήταν ολίγο αδιάθετοι αποσύραμεν εκ Κωνσταντινουπόλεως τας εφημερίδας διά να μην πάθουν τίποτα χειρότερον. Αι ευκολία τας οποίας παρέσχεν η τουρκική λογοκρισία εις την εισαγωγή των ελληνικών εφημερίδων είνε απερίγραπτη. Είμεθα πιγνέμενοι εις τας υποχρεώσεις με αυτούς τους ανθρώπους». Σκριπ, 17/9/1903

κατά της καταστάσεως ταύτης [...]»¹⁶⁶. Όταν πρόκειται για το εθνικό ζήτημα σε κρίσιμους καιρούς όπως βρίσκεται το Μακεδονικό πρέπει όλοι να είμαστε ενωμένοι και κάτω από την σημαία της φιλοπατρίας δείχνοντας την απαραίτητα αυταπάρνηση αντοχή και ενθουσιασμό να προχωρήσουμε «εις θυσίας και εις υπηρεσίαν ουχί δουλικήν αλλά αληθώς ελευθέραν. Εάν αληθεύει ότι το Έθνος δεν είναι τυχαίο τι και αδιάφορον, αλλ' έχει προορισμόν εν τη παγκόσμια ιστορία οφείλει τούτο να προβαίνει εις την εκτέλεσιν του προορισμού του» είναι τα λόγια του Εισαγγελέα του Άρειου Πάγου.

Κατά τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο προτού δηλαδή ξεσπάσει η επανάσταση του Ίλιντεν, οι αρθρογράφοι των εφημερίδων προσπαθούν να διεγείρουν και να κρατούν σε ετοιμότητα την κοινή γνώμη, δημοσιεύοντας ανακοινώσεις των ξένων και ελλήνων προξένων στις κυριότερες πόλεις της Μακεδονίας, στις οποίες οι πρόξενοι εκδηλώνουν το φόβο για επανάληψη των βομβιστικών επιθέσεων¹⁶⁷ που συντάραζαν τη Θεσσαλονίκη τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου¹⁶⁸, με σκοπό κυρίως να προσελκύσουν την προσοχή των Μ. Δυνάμεων στη περιοχή ζητώντας από τις κυβερνήσεις τους να στείλουν πολεμικά πλοία για την προστασία των κατοίκων.

Επίσης δεν διστάζει να ασκήσει και κριτική στους έλληνες προξένους και στις εκθέσεις τους όταν θεωρεί ότι αυτές υποστηρίζουν τις ενέργειες των «δολοφόνων Βουλγάρων»¹⁶⁹ έτσι με άρθρα όπως αυτό στις 14/07/1903 αναρωτιούνται οι αρθρογράφοι του «*Ποιους υποστηρίζουν ο πρόξενοι μας*» αναφερόμενοι στον ρόλο του Λ.Κοροβέση. Αφού κατηγορεί ως εύπιστους τους Έλληνες προξένους που υπηρετούν στην επαναστατημένη Μακεδονία καταγγέλλει τον Κοροβέση ότι είναι μέλος του Κεντρικού Κομιτάτου της Σόφιας και ηθικός αυτουργός των κυριότερων φόνων και ληστρικών πράξεων της περιοχής του. Είναι επίσης και ο βασικότερος οργανωτής του «εν Ελλάδι μυστικού υποκομιτάτου». Το Σκριπ θεωρεί ότι η Ελλάδα και ιδιαίτερα η Θεσσαλία έχει γίνει κέντρο τροφοδοσίας όπλων των βουλγαρικών κομιτάτων. Ο Λάμπρος Κοροβέσης, ο οποίος έχει εξελληνίσει το όνομα του για να αποσιεί από πάνω του τις όποιες υποψίες, πρώην σύντροφος του διαβόητου Τσακαλάρωφ με χρήματα του κομιτάτου έχει αγοράσει τσιφλίκι στη παραμεθόριο περιοχή της Θεσσαλίας, όπου φιλοξενεί τακτικά τον προαναφερθέντα Βούλγαρο καθώς και αντάρτικα σώματα του κομιτάτου και χρησιμοποιεί το προαναφερθέν τσιφλίκι ως χώρο αποθήκευσης και εύκολης παροχέτευσης πολεμοφοδίων στα Βουλγαρικά αντάρτικα σώματα¹⁷⁰.

Έπειτα, συνεχώς τονίζουν την εισροή στρατιωτικών σωμάτων από τη Βουλγαρία, τα οποία άλλοτε με τη πειθώ κυρίως όμως με τη βία και την καταπίεση, οδηγούσαν τα χωριά στο να ασπαστούν το σχίσμα, ενώ εξανάγκαζαν τους χωρικούς να τους εφοδιάζουν με τα απαραίτητα και να τους στηρίζουν στις πολεμικές επιχειρήσεις. Τα βουλγαρικά αυτά σώματα τα αποκαλούν συνήθως «ληστανταρτικά», αλλά δεν λείπουν και οι περιπτώσεις που για ανεξήγητο λόγο αναφέρονται ως «επαναστατικά». Για παράδειγμα σε δημοσίευμα του Σκριπ¹⁷¹ διαβάζουμε : «*Σοβαρώτατον κίνημα των Βουλγάρων εν Μακεδονία. Δεκάξι συμμαχίες εισβάλλουσαι εις Σκόπια και Μοναστήριον. Τα σοβαρώτατα επεισόδια αναγγέλησαν τηλεγραφικώς σήμερον εκ Κωνσταντινουπόλεως, μέγα κίνημα επαναστατικό συνέβη εις τα βιλαέτια Μοναστηρίου και Σκοπίων της Μακεδονίας*».¹⁷²

¹⁶⁶ Σκριπ, 30/08/1903.

¹⁶⁷ Επιθέσεις όπως η ανατίναξη του γαλλικού πλοίου «Γκουανταλκιβίρ» στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, η πυρπόληση καταστήματος της Οθωμανικής Τράπεζας, σειρά δολοφονιών Ελλήνων και Τούρκων κ.ά.. στο Γ.Μέγας, *Οι Βαρκάρηδες της Θεσσαλονίκης: Η αναρχική Βουλγαρική ομάδα και οι βομβιστικές ενέργειες του 1903*, Αθήνα, 1994.

¹⁶⁸ Σκριπ, 18/4/1903

¹⁶⁹ Σκριπ, 14/07/1903.

¹⁷⁰ Σκριπ 14/7/1903

¹⁷¹ Σκριπ, 24/07/1903

¹⁷² Σκριπ, 24/07/1903

Συχνά οι αρθρογράφοι της εφημερίδας αναφέρουν ότι μέσα στο ελληνικό έδαφος έχουν εισχωρήσει Βούλγαροι αξιωματικοί¹⁷³ όπως ο λοχαγός του μηχανικού Νικόλωφ ο οποίος συνελήφθει από την ελληνική αστυνομία στο Βόλο και καταγγέλλουν την ελληνική κυβέρνηση για την αδράνεια που επιδεικνύει Το Σκριπ τον θεωρεί επικίνδυνο υποπτεύεται ότι είναι από αυτούς που εισερχόμενοι μέσα στο ελληνικό έδαφος προχωρούν σε δολιοφθορές. και με συνεχόμενες ανταποκρίσεις από διάφορες περιοχές της χώρας αποδεικνύει τη δράση αυτών των ατόμων «Αποκαλύψεις δια τους Βούλγαρους της Θεσσαλίας. Όλες οι Απαίσιαι λεπτομέρειαι. Πώς εργάζονται μέσα στην Ελλάδα ο λοχαγός Νικόλωφ και οι ομόλογοι του» αποκαλύπτοντας τις αποθήκες πυρομαχικών που διαθέτουν οι λησταντάρτες στη πόλη του Βόλου με σκοπό να τα χρησιμοποιήσουν στον αγώνα για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Παράλληλα δεν διστάζει η εφημερίδα να αναφερθεί και στο εκφοβισμό που υφίστανται ο αστυνόμος και ο εισαγγελεύς του Βόλου λαμβάνοντας απειλητικές επιστολές για την σύλληψη του επικίνδυνου όπως τον χαρακτηρίζει λησταντάρτη, δεν διστάζει όμως να κρίνει και την επεικλή απόφαση για την απελευθέρωση του από την ελληνική δικαιοσύνη. Φυσικά αναρωτιέται πως είναι δυνατόν να αφήνονται ελεύθεροι οι δολοφόνοι του έθνους μας¹⁷⁴.

Περιγράφει τις «ωμότητες» που διαπράττουν οι Βούλγαροι κατά του ντόπιου πληθυσμού, αναφέρεται συχνά σχεδόν καθημερινά στις επιδρομές ληστανταρτών¹⁷⁵ που επιδίδονται σε σφαγές, πυρπολήσεις χωριών¹⁷⁶, βιασμούς γυναικών, ακρωτηριασμών όσων δεν θέλουν να συνεργαστούν και καταστροφή σοδιών, πάντα όμως ελπίζει ότι θα αποκατασταθεί η τάξη από τις Τουρκικές αρχές. Συχνά δε περιγράφουν παραστατικά και με πολλές λεπτομέρειες τις βιαιοπραγίες, με σκοπό όχι να ενημερώσουν αλλά κυρίως να αγγίξουν το συναίσθημα και να διεγείρουν το μίσος.¹⁷⁷ Σε άλλες περιπτώσεις¹⁷⁸ αναφέρεται με θαυμασμό στις ηρωικές πράξεις των ελλήνων, καταφέροντας να διεγείρει τον πατριωτισμό τους, κατά των δολοφόνων της πατρίδας στη συγκεκριμένη περίπτωση αναφέρεται στην εξόντωση της συμμορίας του βούλγαρου Καρσάκωφ λέγοντας ότι «[...] ο πρώτος άξιος αντιπρόσωπος της φυλής του έγινε ο εκδικητής των βαρβάρων ο υπερασπιστής ενός πληθυσμού πατριωτών δεινοπαθούντων υπό την τρομοκρατία».

Οι εφημερίδες αυτές αναφέρονται επίσης στον αντίκτυπο που έχουν οι «βιαιοπραγίες στη Μακεδονία» στις ξένες δυνάμεις και την Πύλη, στις επιχειρήσεις, τη συχνή χρήση δυναμίτιδας για την ανατίναξη γεφυρών και σιδηροδρομικών γραμμών¹⁷⁹ ώστε να δυσκολευτεί η μετακίνηση του οθωμανικού στρατού και τις δολιοφθορές στις γραμμές του τηλεγράφου, προκειμένου να φέρουν προσκόμματα στις επικοινωνίες¹⁸⁰.

Σχετικά με το ελληνικό κράτος δημοσιεύουν άρθρα και προτρέπουν την ελληνική κυβέρνηση είτε να αποστείλει στρατό, είτε να επιτρέψει οπλισμένους Μακεδόνες, που διαμένουν στη χώρα, να περάσουν ελεύθερα τα σύνορα προκειμένου να υπερασπιστούν την περιουσία τους και τις οικογένειες τους. Η κριτική που ασκείται στην κυβέρνηση για τη μη στρατιωτική εμπλοκή της είναι πολλή σκληρή με οξείς χαρακτηρισμούς και αναφορές στις επιστρατεύσεις του 1878, 1881 και 1885 χωρίς να γίνεται μνεία στη «τραγωδία» του 1897. Έτσι το Σκριπ κριτικάροντας την απάθεια που κατά την άποψη του δείχνει η ελληνική κυβέρνηση απέναντι στο μακεδονικό ζήτημα γράφει ότι ο « ενθουσιασμός μας υπέρ της Μακεδονίας και των θυμάτων της παρήλθε. Όλα όσα έπρεπε να είχαν διάρκεια ζουν εδώ την ζωήν των ρόδων, των εντόμων της ανοίξεως. Εκείνα που

¹⁷³ Σκριπ, 8/6/1903

¹⁷⁴ Σκριπ, 09/06/1903.

¹⁷⁵ Σκριπ, 2/6/1903.

¹⁷⁶ Σκριπ, 17/9/1903, 25/7/1903, 21/9/1903

¹⁷⁷ Σκριπ, 25/7/1903.

¹⁷⁸ Σκριπ, 28/07/1903.

¹⁷⁹ Σκριπ 20/7/1903.

¹⁸⁰ Σκριπ, 18/04/1903.

γηράζουν και είναι πάντοτε αιωνόβια είναι η διάλυση της Βουλής, η «Εφημερίς της Κυβερνήσεως», οι πολιτικά αηδία. Τι συνέλεξε η επιτροπή των Μακεδόνων; 150 χιλιάδες χρυσά φράγκα και άλλα τόσα άρθρα. Και τα μεν και τα δε για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα έχουν το αυτό βάρος. πίνουν την αυτήν θέση. Και ποιος πταίει διά να ομιλήσομεν κατά την ελληνική συνήθεια της ζητήσεως ευθυνών,[...] Η επιτροπή, οι Έλληνες; Το κράτος; [...]». Ο αρθρογράφος παραπονιέται, ότι δυνάμει μήνες με τη Μακεδονία να πυρπολείται και τους Έλληνες να κατακρεουργούνται θα έπρεπε να είχαν συγκεντρωθεί τουλάχιστον ένα εκατομμύριο. Και παραπονιέται ότι η Μακεδονία για τους Έλληνες του Βασιλείου της Ελλάδος μάλλον είναι άγνωστη από γεωγραφική, ιστορική άποψη και τους ενθουσιάζει σαν ένα πυροτέχνημα και την άλλη μέρα την ξεχνούν πέφτοντας πάλι στη νωθρότητα κλείνοντας παραθέτει ένα ποίημα του Πούσκιν «να χαθεί η μαλθακή ακινησία μας σαν το θάνατο, να χαθεί η νωθρή μας τεμπελιά μονότονη σαν τα τραγούδια των σκλάβων, διότι οι θλιβερότεροι σκλάβοι είναι οι ελεύθεροι σκλάβοι»¹⁸¹.

Επιπλέον το Σκριπ μας ενημερώνει ότι στρατιωτική άμυνα η Ελλάδα δεν μπορεί να αντισταθεί, ούτε ενόπλιως, ούτε αόπλιως, δηλαδή στρατό δεν έχουμε. Με το ίδιο συγκλονιστικό τρόπο μας πληροφορεί ότι δεν υπάρχει και ισχυρή διπλωματική εκπροσώπηση¹⁸² απέναντι στην Ευρώπη, η «οποία δένει τις χείρας του οικοδεσπότη και αφήνει ελεύθερον τον επιδρομέα» για να συνεχίσει να κατηγορεί και να διαμαρτύρεται για τον τρόπο που αντιμετωπίζουν οι Ευρωπαίοι τα τεκταινόμενα στη Μακεδονία αλλά και η ελληνική κυβέρνηση του Ράλλη η οποία σύμφωνα με το Σκριπ αρνείται την «άδεια» στους Έλληνες να εξέλθουν εις Μακεδονίας, εις τας εστίας των» και να πολεμήσουν.

Εκφράζεται θετικά με την πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης για φιλία και συνεργασία με την οθωμανική Πύλη σε όλους τους τομείς. Μάλιστα αναφέρουν με ανακούφιση την καταδίωξη των «λειτουργικών βουλγαρικών συμμοριών», που πυρπολούν τα μακεδονικά χωριά, από τον τουρκικό στρατό, σαν να επρόκειτο για ελληνικός στρατός.¹⁸³ Ωστόσο δεν μπορεί εν ονόματι της φιλίας με την Τουρκία η κυβέρνηση να παραβλέπει την υποχρέωση της απέναντι στους υπόδουλους Έλληνες, εγκαταλείποντας τους στο έλεος των Βουλγάρων.

Επίσης το Σκριπ¹⁸⁴ επανέρχεται στο θέμα της αδράνειας της ελληνικής κυβέρνησης και με οξύτατους χαρακτηρισμούς επικρίνει τους χειρισμούς της. «Χάνομεν με απάθειαν συνένοχον τας πολυτιμότερας στιγμάς του εθνικού ζητήματος μας». Για τη στρατιωτική συμμαχία Ελλάδος και Τουρκίας ο ανταποκριτής της «Σημαίας» του Λονδίνου στη Βιέννη και συνεργάτης του Σκριπ αναφέρει ότι ελληνικός στρατός θα τεθεί υπό τις διαταγές Τούρκου αρχιστρατήγου ο δε Τουρκικός στόλος μαζί με τον ελληνικό θα τεθεί υπό τις διαταγές έλληνα ναυάρχου.¹⁸⁵ Το Σκριπ δημοσιεύει συχνά ειδήσεις για συλλαλητήρια και διαμαρτυρίες που διοργανώνονται κυρίως από το Μακεδονικό Σύλλογο και πολλές φορές καυτηριάζουν την ελληνική κοινή γνώμη που αντιμετωπίζει με τέτοια νωθρότητα την απόπειρα εξολόθρευσης του ελληνισμού της Μακεδονίας. Ταυτόχρονα αναφέρονται και σε συλλαλητήρια που διοργανώνουν οι Βούλγαροι στη Σόφια ή γενικότερα στο εξωτερικό, υποκινούμενα από τη βουλγαρική και ελληνική προπαγάνδα. Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι πραγματοποιήθηκε έρανος ομογενών στο Λονδίνο υπέρ των Ελλήνων θυμάτων στο Κρούσοβο. Συχνά αναφέρεται σε συλλόγους που διοργανώνουν εράνους υπέρ των Ελλήνων της Μακεδονίας με αφορμή τις διενεργούμενες εκεί βιαιοπραγίες. Το Σκριπ δημοσιεύει ευχαριστήρια επιστολή της Επικούρου Μακεδόνας Επιτροπής, η οποία ευχαριστεί την εφημερίδα για την συνεισφορά της στον έρανο υπέρ των θυμάτων του Κρούσобо, η οποία ανερχόταν στο

¹⁸¹ Σκριπ 18/9/1903,

¹⁸² Σκριπ, 02/08/1903.

¹⁸³ Σκριπ, 29/7/1903.

¹⁸⁴ Σκριπ, 3/08/1903.

¹⁸⁵ Σκριπ, 20/08/1903.

σύνολο των πωλήσεων μιας μέρας του φύλλου της εφημερίδας και οι οποίες ανερχόταν σε 628 λίρες¹⁸⁶.

Η συχνή αναφορά στις δράσεις τόσο της ελληνικής όσο και της βουλγαρικής προπαγάνδας μας οδηγεί στην υπόθεση ότι δρούσαν και οι δύο παράλληλα με τη διοργάνωση συλλαλητηρίων, εράνων, τη δημοσίευση δημογραφικών στατιστικών¹⁸⁷. Η ελληνική κυβέρνηση δημοσιεύει στην ημιεπίσημη εφημερίδα της κυβέρνησης της Κολωνίας στατιστική στην οποία αποδεικνύεται η συντριπτική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου απέναντι στο Βουλγαρικό. Το ίδιο αποτέλεσμα προκύπτει, αποφαίνεται η εφημερίδα, και από τις στατιστικές του μαθητικού πληθυσμού, που διενήργησαν στα βίλαετια της Μακεδονίας τόσο το Οικουμενικό Πατριαρχείο όσο και η Βουλγαρική Εξαρχία. Η κόμισσα Λουίζα Ριανκούρ γνωστή για τον φιλελληνισμό της δημοσιεύει άρθρα που συγκινούν την ευρωπαϊκή γνώμη στην εφημερίδα *Αλήθεια* στο Παρίσι και *Ταχυδρόμο* στη Γενεύη¹⁸⁸. Ο Μακεδονικός Σύλλογος στην Ελλάδα δημοσιεύει ένα υπόμνημα για την εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας και το διανέμει τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Όμως ο αρθρογράφος του *Σκριπ* υποστηρίζει ότι στην παρούσα φάση για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας τα στοιχεία αυτά διδόμενα στη δημοσιότητα μόνο βλάβη μπορούν να δημιουργήσουν στις διεκδικήσεις των ελλήνων στη Μακεδονία.¹⁸⁹ Για το δραστήριο σύλλογο των εν Αθήνα Μακεδόνων γράφει το *Σκριπ* ότι διαμαρτυρήθηκε για το έγγραφο του έλληνα προξένου στο Μοναστήρι, σύμφωνα με το οποίο οι συλλαμβανόμενοι στην Ελλάδα ως Βούλγαροι είναι Έλληνες¹⁹⁰. Ενδιαφέρον έχει ο τρόπος με τον οποίο αναφέρονται ή χαρακτηρίζουν γενικά τους Βούλγαρους ή μεμονωμένους Βούλγαρους ειδικότερα. Με σειρά απαξιωτικών σχολίων προσπαθούν να κατασκευάσουν μια εικόνα για το βουλγαρικό λαό ως κατώτερο, απολίτιστο και βάρβαρο. Το *Σκριπ* αναδημοσιεύει συνέντευξη του Βουλγάρου υπουργού Εξωτερικών Πετρώφ σε Γάλλο δημοσιογράφο του *Journal* των Παρισίων, ο οποίος πρόβη σε ανακοινώσεις «*λίαν ενδιαφερούσας παρόλη την άφθονον δόση ταρταρινισμού, ο οποίος τας διαπνέει*». Σε αντίθεση με το χαρακτηρισμό του *Σκριπ* ως έμπλης ταρταρινισμού, η συνέντευξη του Πετρώφ κάθε άλλο παρά μισαλλόδοξη εμφανίζεται στον προσεκτικό αναγνώστη, λέει χαρακτηριστικά ότι «*Το αυστρωσικό πρόγραμμα σφάλει τρομερά λέγων ότι οι μεταρρυθμίσεις θα εκτελεστούν ευθύς ως κατασταλή η επανάστασις. Είναι τερατώδες αφήνεται δηλαδή στους Τούρκους ελευθερίαν ενεργείας όπως καταστήλουν τας εξεγέρσεις ούτοι δε επωφελούνται αυτής δια να καταστρέψουν συστηματικώς ολόκληρον τον χριστιανικόν πληθυσμόν*». Ενδιαφέρον έχει ότι δεν διακρίνει εξαρχικούς από πατριαρχικούς Βούλγαρους από Έλληνες. Και συνεχίζει: «*Αρκούνται τώρα, εννοώντας τους Τούρκους, στη σφαγίν αθών χωρικών, εις πυρπόλωση χωρίων, εις προσβολάς γυναικών τότε δε μόνο επολεμούν τα επαναστατικά σώματα, όταν δεν μπορούν να κάμουν τίποτε άλλο [...]*». Και το *Σκριπ* έρχεται να συμπληρώσει διαμαρτυρόμενο για το έγγραφο έλληνα προξένου στο Μοναστήρι, ο οποίος ζητά να μην παραδίδονται στους Τούρκους και να τιμωρούνται οι Έλληνες έστω και αν συνεργάστηκαν με το κομιτάτο, ότι τέτοιοι άνθρωποι δεν μπορεί να είναι Έλληνες «*Και η αστυνομία αυτή έχει να παρουσιάσει τόσο βαρβαρόφωνα ονόματα εις τα όμματα των αγνοούντων ή των πεπλανημένων, τόσα βαρβαρόφωνα ονόματα και τόσα βουλγαρικάς στρατιωτικάς στολάς [...]* ώστε δεν γνωρίζομεν έναν η προσοχή της κυβερνήσεως πρέπει να επιστηθή επί της επιεικίας ή επί της αμειλίκτου διώξεως των συλλαμβανομένων [...] *Ημείς αντί να προσθέσομεν τας συστάσεις μας εις την έκθεση του προξένου Μοναστηρίου θα υπενθυμίσομεν στον κύριο υπουργό Εσωτερικών, του οποίου γνωρίζουμε την πατριωτική μέριμνα επί του προκειμένου ζητήματος, ότι από τινός*

¹⁸⁶ Σκριπ, 19/09/1903.

¹⁸⁷ Σκριπ, 19/9/1903

¹⁸⁸ Σκριπ, 20/9/1903

¹⁸⁹ Σκριπ 22/9/1903

¹⁹⁰ Σκριπ 4/7/1903

επωφελούμενοι των πολιτικών μας ανωμαλιών τα στελέχη και αι καταχθόνια ενέργειαι του καταχθόνιου κοιματάτου επληθύνθησαν και εν Αθήναις και εν Θεσσαλία και ότι υπάρχει επείγουσα ανάγκη αδυσωπήτου διωγμού αυτών των αχρείων καθαρμάτων, τα οποία διατηρούμεν ως όφεις στους κόλπους μας»¹⁹¹.

Επιπλέον σε άρθρο με τον τίτλο «μάχη για τον Τσακαλάρωφ» στο οποίο περιγράφεται η περιοδεία του έλληνα δημάρχου της Καστοριάς στην εξεγερμένη Μακεδονία και αφού αναφέρεται σε αυτόν με πολλούς επαίνους, το *Σκριπ* γράφει για να ευτελίσει εμφανώς τους βούλγαρους αντιπάλους με τους εξής χαρακτηρισμούς: «Ο παρά το δήμαρχο στρατός εξ εκατό ανδρών διαιρεθείς εις δύο κέρατα και εις κέντρο, επολέμισεν γενναίως τους επιδρομείς και μολονότι εφείδετο των φυσιγγίων του μη έχοντος παρά αυτού 60-80 φυσίγγια [...] εντούτοις κατόρθωσε να καταστρέψει και να κατατροπώσει τα άνανδρα κρούμα οντάρια, τα δεικνύοντα τη δύναμιν των μόνο εις αόπλους και εις γυναίκας».

3.2. 1904-1908: Ο Ελληνικός αγώνας στην Μακεδονία.

Στην αρχή του 1904 η κυβέρνηση Θεοτόκη υπό την πίεση της κοινής γνώμης άρχισε να παίρνει διστακτικά ορισμένα μέτρα για τη Μακεδονία. Ο ίδιος ανησυχούσε ιδιαίτερα για την τύχη των Ελλήνων στη Μακεδονία¹⁹² καθώς αντιλαμβανόταν ότι έπρεπε να βοηθήσει με κάποιο τρόπο, όχι, όμως, με ένοπλο αγώνα.¹⁹³ Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε παραβίαση των συμβατικών υποχρεώσεων που είχε αναλάβει η Ελλάδα απέναντι στην Οθωμανική αυτοκρατορία και ίσως οδηγούσε σε επανάληψη του 1897. Διαπίστωσε, την ανάγκη να αντικατασταθούν από μια καινούργια γενιά προξενικών αξιωματούχων που ήταν μάλλον αδιάφοροι κουρασμένοι υπάλληλοι στη Μακεδονία που έρεπαν προς την ηττοπάθεια και από τις εκθέσεις τους έλλειπαν η οξυδέρκεια. Μια από τις κυριότερες εξελίξεις ύστερα από την εξέγερση του Ίλιντεν ήταν η συμφωνία για μια ακόμη φορά για μεταρρυθμίσεις που πρότειναν οι Αυστρία Ρωσία στο Murzsteg τον Οκτώβριο του 1903 με την σύμφωνη γνώμη και των άλλων δυνάμεων. Η οποία μεταξύ άλλων καθόριζε τον διορισμό δυο πολιτικών συμβούλων του Γενικού επιθεωρητή στη Θεσσαλονίκη, αναδιοργάνωση της χωροφυλακής, μεταβολές στα όρια των διοικητικών περιφερειών των βιλαετιών, σαντζακιών και καζάδων κ.ά.. Αυτή η παράγραφος ερμηνευόταν από τους εμπλεκόμενους στο βαλκανικό χώρο ως επιδίωξη να διαχωριστούν οι εθνότητες. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης, σε συνδυασμό με την πεποίθηση πως οι Δυνάμεις εργάζονταν ήδη για κάποια μορφή αυτονομίας της Μακεδονίας, ήταν η προσπάθεια των ενδιαφερομένων να ισχυροποιήσουν ο καθένας την θέση του για έναν ενδεχόμενο διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η κατάσταση είναι πολύ σοβαρή όχι διότι διασπάστηκε η ευρωπαϊκή ομοφωνία για τη ρύθμιση του καθεστώτος της Μακεδονίας η οποία θα αποτελεί σύμφωνα με τις αποφάσεις της Ευρώπης τμήμα της Τουρκίας, αλλά όσον αφορά τη στάση της Βουλγαρίας και των κοιματάτων της τα οποία συνεχίζουν να ενισχύονται από το επίσημο βουλγαρικό κράτος σύμφωνα με συνέντευξη ευρωπαίου διπλωμάτη την οποία δημοσιεύει το *Σκριπ*. Επίσης ισχυρίζεται η εφημερίδα ότι ο ίδιος ο Τσόντσεφ αναφερόμενος στη κατάσταση στη Μακεδονία δηλώνει ότι δεν είναι έτοιμες οι βουλγαρικές δυνάμεις να αναμετρηθούν με τους στρατιωτικά ανώτερους Τούρκους, αλλά θα προσπαθήσουν με επαναστατικά κινήματα να προκαλέσουν την επέμβαση της Ευρώπης¹⁹⁴. Σε άλλο άρθρο που δημοσιεύει το *Σκριπ* παρουσιάζει συνέντευξη αυστριακού αξιωματούχου αναφέρεται ότι ο πόλεμος μεταξύ των Τούρκων, Σέρβων και Βουλγάρων είναι αναπόφευκτος χωρίς να υπάρχει άλλη διέξοδος. Η αρνητική πολιτική της Αυστρίας οδήγησε στην δημιουργία παραγόντων που θα οδηγήσουν σε πολεμική σύρραξη καθώς

¹⁹¹ *Σκριπ*, 3/7/1903

¹⁹² *Σκριπ*, 8/06/1904, 1

¹⁹³ D.Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, Εκδ. Α. Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη, 1996. σελ., 233.

¹⁹⁴ *Σκριπ*, 18/01/1904, 1

επέτρεψαν στους Τούρκους στην ανασυγκρότηση του στρατού τους, οι δε Βούλγαροι ανάγκασαν τον Αυστριακό στρατό να κινητοποιηθεί βρισκόμενος σε πολεμική ετοιμότητα. Πρέπει ισχυρίζεται ο αυστριακός διπλωμάτης η Ευρώπη αν θέλει να απαλλαγεί από τους «*ληστές της Μακεδονίας να επιτρέψει σε εμάς να συντρίψουμε τη Βουλγαρία, όπου οι λησταί ούτοι ευρίσκουσι κρησφύγετα, πολεμοφόδια, χρήματα και οπαδούς*». Το σφάλμα των Δυνάμεων σύμφωνα με την γνώμη του αυστριακού πολιτικού είναι ότι εμπιστεύτηκε την Τουρκία χωρίς αποτέλεσμα καθώς οι ίδιοι οι Τούρκοι φάνηκαν ανίκανοι να τηρήσουν την τάξη στη περιοχή τιμωρώντας αυτούς οι οποίοι δεν πρέπει να τιμωρηθούν. Δηλώνει ότι η Αυστρία δεν πρέπει να αναμειχθεί σε μια πολεμική διένεξη. Όλοι, συνεχίζει αναφερόμενος στις ευρωπαϊκές δυνάμεις είναι αδύναμοι και φοβούνται να ασχοληθούν σοβαρά με το Μακεδονικό ζήτημα επιβάλλοντας στην Τουρκία να αποσύρει τα στρατεύματα της από τη Μακεδονία εγκαθιστώντας εκεί ευρωπαϊκή δύναμη η οποία θα απέδιδε το δίκαιο εις όλας ανεξαιρέτως τας φυλάς και εις όλας τας θρησκείας¹⁹⁵. Όμως σε άλλη ανταπόκριση από την Σόφια του Αρθρογράφου του «*Παρισινού Χρόνου*» και αναδημοσιεύει το *Σκριπ*, αναφέρεται στη στασιμότητα που υπάρχει στην εξέλιξη του μακεδονικού ζητήματος και στη διαφαινόμενη αναποτελεσματικότητα των ξένων δυνάμεων υπεύθυνων για την τήρηση της τάξης λέγοντας, ότι δεν προσδοκούν σύντομα αποτελέσματα από την εγκατάσταση των ευρωπαίων αξιωματικών της χωροφυλακής καθώς εκλείπει η εκτελεστική δυνατότητα. Αλλά και η διαπίστωση, ότι οι τούρκικες αρχές δεν διευκολύνουν τις ευρωπαϊκές δυνάμεις στο έργο τους¹⁹⁶. Συνεχίζοντας η εφημερίδα σκιαγραφεί το έργο των αυστριακών αξιωματικών στο μακεδονικό χώρο οι οποίοι καταγίνονται με στρατηγικές και τοπογραφικές μελέτες στην περιοχή των Σκοπίων, των Ρώσων και των Ιταλών αξιωματικών οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται την κατάσταση που επικρατεί στην περιοχή επικρίνοντας την «παντελή» άγνοια τους, όπως ισχυρίζεται, που επικρατεί στη Θεσσαλονίκη και Μοναστήρι αντίστοιχα. Ενώ μόνο οι Γάλλοι αξιωματικοί στη περιοχή των Σερρών παρέχουν σωτήριαν *εξαίρεσιν [...]* όπως εκπληρώσωσι τα καθήκοντα τους.

Ο Ελληνισμός βρίσκεται δια πυρός και σιδήρου. Ιδού η «κραυγή» των εχθρών μας την οποία *συνησπίσθησαν* δια να την εκτελέσουν Τούρκοι, Βούλγαροι, Σέρβοι και Ρουμάνοι υπό την ένοχο αδιαφορία των αντιπροσώπων της ευνομίας και της ειρήνης των Ευρωπαίων αξιωματούχων. Ελληνισμός ακραιφνής και ελεύθερος δεν υπάρχει σχεδόν στον αγροτικό πληθυσμό της Μακεδονίας καθώς η βία και η απειλή από τη μια τον «εξάσλαυσε» τείνοντας στη συνέχεια να τον «εκρουμανίσει»¹⁹⁷. Φυσικά όλα αυτά γίνονται εν μέσω των βουλγαρικών βαρβαροτήτων. Ο φόβος του ελληνικού στοιχείου είναι διάχυτος καθώς κανείς δεν τολμά να αναφέρει ότι είναι ορθόδοξος υπερασπίζοντας την οικία και την περιουσία του, υποστηρίζει η εφημερίδα δηλώνοντας παράλληλα και το φόβο της για τους Έλληνες της Μακεδονίας. Εξάλλου, πολύ συχνά ξένα έντυπα αναφέρονται στο Μακεδονικό ζήτημα τα οποία παρουσιάζει η εφημερίδα, περιγράφοντας την ουσιαστικά «*οικτράν κατάστασιν*» της χώρας ένεκα των κακουργημάτων¹⁹⁸ των Βουλγάρων οι οποίοι ασκώντας βία και δολοφονώντας έχουν ως σκοπό να αναγκάσουν τους κατοίκους των χωριών και πόλεων να προσέλθουν στο σχίσμα και στην Βουλγαρική ιδέα όπως την αποκαλεί η εφημερίδα. Πολύ συχνά επιτίθενται εμποδίζοντας τους Έλληνες δασκάλους να μεταβούν στα σχολεία. Σε κάθε πόλη σε κάθε χωριό υπάρχει και δρα μια συμμορία αναφέρει ο «*Παρισινός Γαλάτης*» από τον οποίο αναδημοσιεύει άρθρο του το *Σκριπ* αποτυπώνοντας την κατάσταση του 1904. *Γουμένισα, τα χωριά των Σερρών, το Νευροκόπι, Μελενικούδι, Θεσσαλονίκη* αναφέρονται στο άρθρο μέσα από το οποίο σκιαγραφούνται οι αγριότητες των Βουλγαρικών

¹⁹⁵ *Σκριπ*, 26/03/1904, 1

¹⁹⁶ *Σκριπ*, 25/01/1905, 4

¹⁹⁷ *Σκριπ*, 23/02/1905, 1

¹⁹⁸ *Σκριπ*, 08/11/1904, 5

κοιμιτάτων, η εμφάνιση νέων συμμοριών οι οποίες απειλούν τους Έλληνες κατοίκους εκφοβίζοντας τους λέγοντας ότι αν οι έλληνες κάτοικοι δεν θέλουν να γίνουν Βούλγαροι, θα υποστούν φοβερόν θάνατον και ας μη νομίζουν, ότι είναι ασφαλής επειδή υπάρχουν στη περιοχή τουρκικές φρουρές. Η δε ανταπόκριση του γαλλικού «Φανού»¹⁹⁹ από την περιοχή των Σερρών που αναδημοσιεύει το Σκριπ εκπλήσσει, με την περιγραφόμενη από τον αρθρογράφο της εξοικείωση των κατοίκων της Μακεδονίας στην βία που υφίστανται από τις βουλγαρικές συμμορίες. Επίσης συγκλονίζει και η παραδοχή των κατοίκων για τον ανύπαρκτο ρόλο της ευρωπαϊκής χωροφυλακής, η οποία δε χρησιμεύει σε τίποτα, όπως ισχυρίζονται οι κάτοικοι. Την ευγνωμοσύνη του εκφράζει το Σκριπ στην γαλλική εφημερίδα «Πρωία» για την «πιστότητα» των πληροφοριών που μεταφέρει στο γαλλικό κοινό. Η γαλλική εφημερίδα με το φλογερό άρθρο της περιγράφει τις ωμότητες των Βουλγάρων στη Μακεδονία. Αναφέρεται στην αποτυχία της Εσωτερικής Οργάνωσης και στην αδυναμία της να υλοποιήσει τις επιβαλλόμενες μεταρρυθμίσεις οι οποίες επιβλήθηκαν προς την Υψηλή Πύλη από την Αυστρία και Ρωσία με την συμφωνία του Murzsteg. Έτσι διαπιστώνουμε αναφέρει το Σκριπ, εστιάζοντας στον ρόλο των βουλγαρικών κοιμιτάτων, ότι ελάχιστα μεριμνούν για την οργάνωση και την διοίκηση τηρώντας την τάξη και εξασφαλίζοντας την πρόοδο, την δικαιοσύνη για όλους τους πληθυσμούς στην περιοχή. Η εφημερίδα ελπίζει, ότι η Ευρώπη δεν θα αφήσει να αποθρασυνθούν περισσότερο οι βούλγαροι πιστεύοντας ότι θα επέμβει με διπλωματικά μέσα για την προάσπιση της ειρήνης στην περιοχή προστατεύοντας στους ντόπιους πληθυσμούς, Τούρκους, Σέρβους και Έλληνες, ιδίως τους έλληνες από την επιχειρούμενη βουλγαροποίησή τους. Γι' αυτό και υποστηρίζει καταδεικνύοντας την πραγματικότητα, ότι «πλείστοι ξένοι προξενικοί πράκτορες κλείνουν τους οφθαλμούς αυταρέσκως προ των βουλγαρικών κακουργημάτων. Κανείς εξ αυτών δεν κινείται κανείς δεν διαμαρτύρεται, όταν οι Έλληνες πέπτουσι κατά δεκάδες εις τα τενάγη του αίματος.»

Αντίθετη άποψη εκφράζει το άρθρο που αναδημοσιεύει το Σκριπ από την εφημερίδα «Φως» του Βερολίνου, με τίτλο «Αι ρίζαι του μακεδονικού κακού». Στο οποίο αναφέρονται ως αιτίες των βιαιοτήτων, η σύμπραξη Σερβίας και Ελλάδας στην Μακεδονία με τις δύο χώρες να έχουν κυρίως εκκλησιαστικές διαφορές όχι εθνικές, η απαίτηση της Ελλάδας για την «απόδοσιν σε αυτήν» των 186 βουλγαρόφωνων χωριών τα οποία από το 1903 αποσκίρτησαν εις την Βουλγαρικήν Εξαρχίαν, η άποψη ότι οι φρικαλεότητες και οι πολιτικοί φόννοι προκαλούνται από τους επίσημους προξενικούς αντιπροσώπους των τριών βαλκανικών χωρών των Σέρβων, στα Σκόπια, Βουκουρέστι, των Ελλήνων στο Μοναστήρι με τον Καλλέργη και Ι.Δραγούμη, τον γενικό πρόξενο Λ.Κορομηλά και Ν.Κοντογούρη στη Θεσσαλονίκη και των προξένων Σαχτούρη στις Σέρρες και Ν.Μαυρουδή στην Καβάλα, οι οποίοι φαίνεται ότι λειτουργούσαν ως παράγοντες συνοχής της ελληνικής κίνησης. Η εφημερίδα ισχυρίζεται ότι τον συντονισμό όλων αυτών έχει αναλάβει η πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη ως κέντρο δράσης αυτής της βάρβαρης πολιτικής. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και ο εμπορικός αντιπρόσωπος της Βουλγαρίας στη Θεσσαλονίκη. Όλοι είναι υποκινητές και αρχηγοί των διαφόρων εγκληματικών «προπαγανδών» επομένως σύμφωνα με την γερμανική εφημερίδα η ειρήνευση στη Μακεδονία θα απομείνει ευσεβείς πόθος των «φιλανθρωπικώς σκεπτόμενων Ευρωπαίων». Η γερμανική εφημερίδα εκφράζει μια διαφορετική άποψη για τα γεγονότα στη Μακεδονία τη περίοδο που γίνεται αντιληπτό από την ελληνική πλευρά η ανάγκη για καλά οργανωμένη, ένοπλη άμυνα του Ελληνισμού στη Μακεδονία και μια εντατική προπαγανδιστική εκστρατεία με στόχο να εξυψώσει το ελληνικό φρόνημα στην περιοχή.

- **Ο εθνικός ήρωας Παύλος Μελάς**

¹⁹⁹ Σκριπ, 22/01/1904, 1

Η δυσχερής θέση των κατοίκων της Μακεδονίας φαίνεται ότι οδήγησαν την ελληνική κυβέρνηση να συνταχθεί με τις απόψεις εκείνων οι οποίοι τόνιζαν τον κίνδυνο που διέτρεχε ο ελληνισμός της Μακεδονίας. Βέβαια αν και η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας δεν ήταν προσανατολισμένη σε ένοπλο αγώνα που θα ήταν δυνατό να περιπλέξει την χώρα σε μια νέα περιπέτεια με την Τουρκία όμως είδε την ανάγκη να τοποθετηθούν νέοι πρόξενοι στη Μακεδονία σε αντικατάσταση εκείνων που έδειχναν αδιάφορη στάση και που τους χαρακτήριζε η απαισιοδοξία στις εκθέσεις τους. Σημαντικό έργο επιτέλεσε ο Λ. Κορομηλάς πρόξενος στη Θεσσαλονίκη ο οποίος απαίτησε να αποσπαστούν έλληνες αξιωματικοί του στρατού στα προξενεία ως πράκτορες για την συλλογή πληροφοριών για να οργανώσουν την επιχειρησιακή κατάσταση των ελληνικών ένοπλων σωμάτων μέσα από μια συντονισμένη δράση με την επαρκή υποστήριξη από τους πόρους του ελληνικού κράτους και της διασποράς.²⁰⁰

Έτσι τον Αύγουστο του 1904, ο Π. Μελάς ορίστηκε από το Μακεδονικό κομιτάτο της Αθήνας γενικός αρχηγός όλων των σωμάτων στην περιοχή του Μοναστηρίου-Καστοριάς συνειδητοποιώντας: την δύσκολη κατάσταση που επικρατούσε την ανάγκη σχηματισμού μικρών ένοπλων σωμάτων από ντόπιους κατοίκους των περιοχών τα οποία θα ενισχύονταν με τον απαραίτητο οπλισμό, ότι χρειαζόνταν περισσότεροι μυημένοι στον αγώνα αξιωματικοί, ότι έπρεπε να δημιουργηθούν τοπικές ομάδες αυτοάμυνας για την ασφαλέστερη διαφύλαξη των περιοχών. Επιπλέον συνειδητοποίησε ότι εκείνο που είχε γίνει με τη βία δεν μπορούσε να διορθωθεί παρά μόνο με βία καθώς οι περισσότεροι από τους ηγέτες των εξαρχικών στην περιοχή προέρχονταν από ημιμαθή φυγόποινα στοιχεία, νέοι που είχαν εγκαταλείψει τα βουλγαρικά σχολεία και ήταν κατά βάση επαναστάτες και αυτό φαίνεται με το σκληρό τρόπο που δρούσαν στην περιοχή με τις «*συστηματοποιημένες δολοφονίες εναντίον του δια του τρόμου του πυρός, του σιδήρου και της δυναμίτιδος, εκβιασμού της Εθνικής συνειδήσεως των ημετέρων ομοφυλών*»²⁰¹

Ο θάνατος του οδήγησε σε ενεργοποίηση του ελληνικού κράτους και ενώ ως τότε η υπόθεση της Μακεδονίας ήταν υπόθεση μικρού αριθμού Ελλήνων, από το θάνατο του Μελά έγινε υπόθεση ολόκληρου του ελληνισμού²⁰². Ενέπνευσε διπλάσιο πατριωτικό μένος υποστηρίζει η εφημερίδα εις τα υπάρχοντα ελληνικά σώματα τα οποία ενισχύθηκαν με την κατάταξη σε αυτά νέων αγωνιστών²⁰³. Ο Π.Μελάς θυσιάσε τον εαυτό του ισχυρίζεται η εφημερίδα «*προς κατάπαυσιν της εν Μακεδονία εθνοκτόνου νηνεμίας*» [...] *αφυπνίζοντας την ανάληψη αδιαφορία των σύγχρονων Ελλήνων ανακηρύσσεται μάρτυρας της εθνικής ιδέας*. Η θυσία του προκάλεσε το έντονο ενδιαφέρον των ευρωπαϊών διπλωματών οι οποίοι σχολιάζουν θετικά την «*πρωτοβουλία του Μελά εγκαινίασης νέας εν Μακεδονία δράσεως, η οποία ευχαρίστως απήχησε*»²⁰⁴» ο Π.Μελάς εκλόσισεν αναφέρει το *Σκριπ* την *καθεστώσαν νεφελώδη έννοια της αριστοκρατίας* αγωνίστηκε και πέθανε με την αληθινή έννοια της τιμής. Δικαίως και ο λαός της Ελλάδος αναφέρει η εφημερίδα τον τίμησε με μια μεγάλη εθνική τελετή πένθους για την αυτοθυσία και την ελευθερία της Μεγάλης Πατρίδας και της αφοσίωσής του στα εθνικά ιδεώδη.²⁰⁵

- **Η ανάγκη αντιδράσεως**

Το μακεδονικό κομιτάτο ανακοινώνει σε όλο το Ελληνικό λαό την σύσταση του²⁰⁶. Η ίδρυση του Ελληνικού κομιτάτου και η ιδέα της ένοπλης δράσης είναι για την εφημερίδα το τελευταίο

²⁰⁰ D.Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, Εκδ.Α.Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη, 1996.σελ.,232.

²⁰¹ *Σκριπ*, 8/06/1904, 1

²⁰² *Σκριπ*, 19/10/1904, 1

²⁰³ *Σκριπ*, 29/10/1904, 1

²⁰⁴ *Σκριπ*, 30/10/1904, 1.

²⁰⁵ *Σκριπ*, 20/10/1904, 1

²⁰⁶ Στα τέλη Μαΐου 1904 πρώην μέλη της «Εθνικής Εταιρείας» ίδρυσαν το Μακεδονικό κομιτάτο, με πρόεδρο τον ιδιοκτήτη της ανερχόμενης εφημερίδας *Εμπρός*, τον Δημήτρη Καλαποθάκη, πρώην διευθυντή που

μέσο «διασώσεως» του καταδιωκόμενου εθνισμού της χώρας. Γι' αυτό και αναμένει περισσότερα έργα και λιγότερη ρητορική από τους ιδρυτές του διότι όπως και το *Σκριπ* θεωρεί ότι η αντιμετώπιση των δολοφονικών κομιτάτων της Σόφιας πρέπει να αντιμετωπιστούν με ένα *αντιδολοφονικό και αντικακουργικό κομιτάτο αμύνης* το οποίο θα προστατεύει τον ντόπιο πληθυσμό από την εξόντωσή του. Χωρίς να μείνει ατιμώρητο το έργο των βουλγαρικών κομιτάτων, το έργο του δικού μας κομιτάτου υποστηρίζει το *Σκριπ* πρέπει να αγωνίζεται κατά της αναρχίας και του εγκλήματος παράλληλα με τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις και την πρόθεση αυτών να διαφυλάξουν την έννομη τάξη στη περιοχή. Καταπονημένοι από τις θυσίες και τους μόχθους του μακροχρόνιου αγώνα ζητούσαν αναφέρει η εφημερίδα «*την προσωρινήν ησυχίαν και ειρήνην για την ανάκτησιν των απολεσθέντων δυνάμεων*» αλλά την στιγμή που η Ελλάδα κατέθετε τα όπλα κίνδυνος μεγάλος παρουσιάστηκε για τον Ελληνισμό της Μακεδονίας. Οι συστηματικές δολοφονίες προκρίτων οδήγησε στη σκέψη ότι ο Σουλτάνος θα μπορούσε να λάβει μέτρα ικανά που θα περιφρουρούσαν την ζωή και ελευθερία των κατοίκων της Μακεδονίας. Η υπάρχουσα κατάσταση απειλεί την ύπαρξη του Ελληνισμού γι' αυτό και το Μακεδονικό κομιτάτο ανακοινώνει στο Πανελλήνιον την «*σύνταξιν αυτού*» δηλώνοντας απερίφραστα ότι δεν θα προσφύγει σε αναρχικά μέτρα ανατινάζοντας σιδηροδρόμους και δημόσια κτήρια, αλλά θα λάβει μέτρα άμυνας για τους αδελφούς στη Μακεδονία διακηρύσσοντας ότι «ουδέν έγκλημα εναντίον Ελλήνων θα μείνει ατιμώρητον». Έτσι το μακεδονικό κομιτάτο ζητεί τη συνδρομή όλων όσοι μπορούν να φανούν χρήσιμοι στον Ιερό τούτο σκοπό. Επίσης καλούν όλους τους Έλληνες να μην μένουν απαθής και αδιάφοροι στα επιβαλλόμενα μέτρα άμυνας. Το δυσκολότερο και πιο απαιτητικό έργο που χρειάστηκε να επιτελέσει το Μακεδονικό κομιτάτο ήταν η στρατολόγηση κατάλληλων και έμπιστων ανδρών για την στελέχωση των σωμάτων που δρούσαν στη Μακεδονία. Οι κύριες δεξαμενές από την οποία αντλούσαν στελέχη που αποστέλλονταν εκεί, ήταν η Κρήτη, οι νέοι αξιωματικοί του Στρατού, καθώς και οι ντόπιοι Μακεδόνες.

3.2.1. Η δράση των ελληνικών ομάδων στην Μακεδονία.

Οι «ελληνομακεδονικά συμμορία» όπως αναφέρει το *Σκριπ* άρχισαν την δράση τους στη Μακεδονική γη εκδικούμενοι τα μέλη των βουλγαρικών συμμοριών τα οποία συμμετείχαν στις δολοφονίες πατριωτών μακεδόνων. Έτσι η εφημερίδα μας πληροφορεί για τις συμπλοκές των ελληνικών ομάδων με τις αντίστοιχες βουλγαρικές και τις βιαιότητες που αυτές άσκησαν ενάντια σε βούλγαρους ιερείς, στρατιώτες (*Σκριπ*, 11/3/1905, 3). Οι Έλληνες όπως φαίνεται είχαν αρχίσει να υιοθετούν τις τρομοκρατικές μεθόδους των εξαρχικών, οι οποίοι τώρα άρχιζαν να διαμαρτύρονται στις αρχές, με τον ισχυρισμό ότι οι Τούρκοι δεν κατέβαλαν καμία προσπάθεια να εντοπίσουν τα ελληνικά σώματα²⁰⁷. Φαίνεται ότι η εμφάνιση των ελληνικών σωμάτων (όπως και των Σερβικών) ήταν ευπρόσδεκτη για τους Τούρκους, όσο λειτουργούσαν σαν αντίβαρο στη βουλγαρομακεδονική επαναστατική κίνηση.

Έτσι η Βουλγαρία άρχισε να στρέφεται κατά των ελλήνων δείχνοντας την αγανάκτηση της κατά «των κακουργημάτων» που διαπράττονται από τα ελληνικά σώματα στη Μακεδονία. Εάν η Οθωμανική κυβέρνηση δεν επιβάλλει την τάξη και οι Βούλγαροι του Μοναστηρίου και των άλλων διαμερισμάτων εγκαταλειφθούν στις αιματηρές εκτελέσεις και την βία που ασκείται από την

πολιτικού γραφείου του Τρικούπη. Από το ιδρυτικό κείμενο του καταστατικού φαίνεται ότι το Κομιτάτο ανέλαβε ευρύτατες αρμοδιότητες που επεκτείνονταν στους τομείς της στρατολογίας και της προπαρασκευής σωμάτων. Β.Γούναρης «Μακεδονία 1871-1909. Από τη βαλκανική εξарχία στο Κίνημα των Νεότουρκων» στο *Ιστορία του νέου Ελληνισμού* τομ., Ε., Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σελ. 270

²⁰⁷ *Σκριπ*, 25/03/1905, 1

πλευρά των Ελλήνων οι Βούλγαροι θα αναγκαστούν να ανταποδώσουν και να συγκρουσθούν με «τους εξ Ελλάδος επελαύνοντα»²⁰⁸.

Συλλαλητήρια²⁰⁹ αναφέρει το Αθηναϊκό πρακτορείο πραγματοποιούνται στη Σόφια σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την βαρβαρότητα των ελλήνων.²¹⁰ Διαμαρτυρόμενοι οι Βούλγαροι ζητούσαν από τον Φερδινάνδο να κλείσει τα ελληνικά σχολεία και απολύσει από τις δημόσιες υπηρεσίες τους υπαλλήλους, να εκδιωχθούν οι Έλληνες υπήκοοι από την Βουλγαρία και να αποκλειστούν από τα λιμάνια τα ελληνικά πλοία. Στη διάρκεια των συλλαλητηρίων συντάχθηκαν ψηφίσματα με τα οποία οι βούλγαροι διαμαρτύρονται κατά των Ελληνικών συμμοριών οι οποίες διαπράττουν πολλαπλά κακουργήματα, ενώ καλούν κάθε Βούλγαρο που αγαπά την πατρίδα του να συμμετάσχει στην εξόντωση των Ελλήνων. Τα ψηφίσματα αυτά αναφέρει το *Σκριπ* δόθηκαν και τους πρεσβευτές των Δυνάμεων στη Σόφια. Επίσης επιδόθηκαν και στην βουλγαρική κυβέρνηση και τον Ηγεμόνα της παρακαλώντας να λάβουν μέτρα για τον τερματισμό των ελληνικών βαρβαροτήτων. Έτσι οι Βούλγαροι διαπιστώνουν ότι οι Έλληνες μακεδόνες χάνοντας την υπομονή τους κατάφεραν να υψώσουν το ανάστημά τους επιδεικνύοντας την θέλησή τους για εκδίωξη από την Μακεδονία των βουλγαρικών σωμάτων. Επόμενο ήταν να δημοσιεύονται άρθρα στο *Σκριπ* τα οποία αναφέρονται στη Μακεδονία και τη Θράκη και την εκεί παρουσία και δράση των ελληνικών σωμάτων.

Η Βουλγαρική πλευρά πολύ συχνά αναφέρεται στη δράση των ελληνικών σωμάτων καταδεικνύοντας την ανεπάρκεια της βουλγαρικής εξωτερικής πολιτικής. (Σκριπ, 17/4/1908,4) καθώς τώρα πλέον οι βούλγαροι υφίστανται τη βία από τις ελληνικές δυνάμεις. Επίσημα πάντως, οι Τούρκοι καταδίκασαν τον ένοπλο αγώνα που είχαν ξεκινήσει οι Έλληνες²¹¹. Η κατάσταση στην ανατολή είναι «δεινή» σύμφωνα με τη εφημερίδα η οποία περιγράφει την εκρηκτική κατάσταση στη Μακεδονία και τους φόβους για επαναστατικό κίνημα την προσεχή άνοιξη του 1905 το οποίο οφείλεται στις ενέργειες των Σλαβικών κομιτάτων. ακόμη και οι Βούλγαροι δημοσιογράφοι αναφέρουν τη πολύ άσχημη κατάσταση που επικρατεί σε ολόκληρη τη Μακεδονία²¹² όπου οι μεταρρυθμίσεις αδρανούν προσφέροντας την δυνατότητα στις πολυάριθμες συμμορίες να δρουν ανενόχλητες.

Και ενώ η Βουλγαρία «παρασκευάζεται» όπως αναφέρει το *Σκριπ*, η Τουρκία κινητοποιεί στρατούς και καλεί εφεδρείες, ο Ηγεμών της Βουλγαρίας περιοδεύει στις ευρωπαϊκές χώρες κάνοντας πολιτικά διαβήματα ενημερώνοντας τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για την κατάσταση που θα αντιμετωπίσουν οι κάτοικοι της Μακεδονίας την άνοιξη. Αναρωτιέται λοιπόν η εφημερίδα *εμείς τι πράττομεν; Εκλογάς βουλευτικές*. Για να συνεχίσει, ασκώντας κριτική στην πολιτική ηγεσία της χώρας, ότι «*ημείς αρκούμεθα νυν εις τα μακεδονικά και μόνα σώματα, ως εις αυτά και μόνα να συνεκεντρώσαμεν την όλην ζωτικήν δύναμιν ημών ως Έθνους*». Αν λοιπόν θέλουμε να υπάρξουμε ως Έθνος πρέπει να διεκδικήσουμε τα δίκαια μας όχι μοιρολατρώντας καθώς την πολιτική του Έθνους δεν την καθορίζει η αισθηματολογία αλλά η υλιστική, η πραγματική εκτίμηση των πραγμάτων διότι δεν αρκούν μόνο οι ιστορικοί και εθνολογικοί λόγοι ύπαρξής μας στη χερσόνησο του Αίμου, όπου δικαίως τους επικαλούμαστε. Την τελευταία χρονιά υποστηρίζει η εφημερίδα, βλέπουμε την βουλγαρική εθνότητα να βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση, και η Ανατολική Ρωμυλία αποτελεί απόδειξη των προσπαθειών της, επίσης το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας με αρκετά μεγάλο αριθμό αλύτρωτων ελλήνων εκσλαβίζεται με την μέθοδο των βερατίων και των κομιτάτων, την ελληνικότετη Θράκη να απειλείται από συμμορίες και την Εκκλησία διωκόμενη, φυσικά εμείς

²⁰⁸ *Σκριπ*, 30/10/1904, 1

²⁰⁹ *Σκριπ*, 07/04/1905, 1

²¹⁰ *Σκριπ*, 13/4/1905, 2

²¹¹ D. Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, ό.π., σελ., 260.

²¹² *Σκριπ*, 14/1/1905, 5

ως Ελλάδα τί πράξαμε αναρωτιέται η εφημερίδα και προειδοποιεί την ελληνική ηγεσία για τα «φρικωδέστερα που θα ιδωμεν αύριο». Ενώ προσπαθεί να την παρακινήσει να δράσει μην μένοντας απαθής και άπραγη κοιτάζοντας την επερχόμενη «πανελλήνια πανωλεθρία της». Μοιρολάτρες του χειρίστου είδους οι οποίοι ατενίζοντας το μέλλον φρονούμε ότι «εξ ουρανού ή εκ των ισχυρών της Γης θα έλθει η βοήθεια [...] διότι ουδέν πραττόντες και μακαρίως εφησυχάζοντες, απεργαζόμεθα τον όλεθρον του έθνους το οποίον ήδη απειλεί ο σλαβικός χείμαρρος²¹³». Όλος ο αγώνας μας θα μοιάζει, σύμφωνα με το Σκριπ αστεία βατραχομουμαχίαν, της οποίας ίχνος δεν θα απομείνει, αφού δεν θα έχωμεν τουλάχιστον ένα Όμηρο να την περιγράψει. Πρέπει σε σύντομο χρονικό διάστημα, για να μην φτάσουμε στο τέλος του εθνικού μας αγώνα να συγκροτήσουμε τις πολεμικές μας δυνάμεις.

Μόνο στα 1905, μπορούμε να πούμε ότι εδραιώνεται η ελληνική άμυνα στη Μακεδονία με τη τοποθέτηση ικανότατων Ελλήνων αξιωματικών σε καίρια σημεία του μακεδονικού χώρου. Ειδικότερα το σώμα του Κ.Μαζαράκη πέτυχε ισχυρά πλήγματα κατά των ρουμανιζόντων εξαρχικών το αντίστοιχο στο βάλτο των Γιαννιτσών, και έθεσε τις βάσεις της οργανωτικής δραστηριότητας του ελληνισμού της κεντρικής Μακεδονίας εκτός από τα ελληνικά σώματα, υπήρχαν και πολλές μικρές τοπικές ομάδες που ασχολούνταν με την άμυνα σε τοπικό επίπεδο ή την φύλαξη διοδίων επικοινωνίας. Στα τέλη του 1905 ο ελληνισμός είχε αφυπνιστεί, είχε εμψυχωθεί, είχε αναλάβει δυνάμεις και ήταν σε θέση να επεκτείνει τη δράση του. Σε αντίθεση με τη βουλγαρική πλευρά που προσπαθούσε να κρατήσει τοπικά τον αγώνα ωστόσο δοθεί κάποια λύση από τις Δυνάμεις.²¹⁴ Το 1906 υπήρξε η αποφαιτικότερη χρονιά για τον μακεδονικό αγώνα τόσο στο βιλαέτι της Θεσσαλονίκης με την «Οργάνωση Θεσσαλονίκης» όσο και στο βιλαέτι Μοναστηρίου. Ο αγώνας στο Βάλτο έκρινε την τύχη του μακεδονικού αγώνα στο Βιλαέτι της Θεσσαλονίκης το οποίο απομονωμένο όπως ήταν από την υπόλοιπη Ελλάδα με την παρεμβολή της κοιλάδας των Γιαννιτσών που την κατείχαν Τούρκοι γαιοκτήμονες αλλά και βουλγαρικές συμμορίες, παρουσίαζε δυσκολίες στην κίνηση και στον ανεφοδιασμό των ελληνικών σωμάτων. Όλοι πολεμούσαν δείχνοντας απaráμιλλη αυτοθυσία γενναιότητα καθώς τίποτα δεν θα είχε επιτευχθεί χωρίς την συμπαράσταση των ντόπιων ελληνομακεδονικών πληθυσμών.

Σταδιακά στα 1907 εδραιώνεται η ελληνική παρουσία στον μακεδονικό χώρο. Η Μακεδονία είναι πάντοτε από «άκρου εις άκρον ελληνική²¹⁵ υποστηρίζει το Σκριπ αναφέροντας ότι σε κανένα επιδρομέα και σφετεριστήν δεν επιτρέπομεν «ουδέ σπιθαμή γης» να λάβουν οι εχθροί αυτής και του Έθνους. Οι Έλληνες πραγματοποιούν σημαντικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στο Βέρμιο, Γευγελή, Στριμώνιτσα κ.ά. Ο μακεδονικός ελληνισμός δημιουργεί τα δικά του σώματα και συντονίζει τις ενέργειες του δείχνοντας την συμπαράσταση του στα αντάρτικα σώματα. Αλλά από τον Ιούλιο του 1907 μπροστά στη σφοδρή τουρκική καταδίωξη και τη σύλληψη αρκετών Ελλήνων αγωνιστών, την καταστροφή σημαντικών ελληνικών χωριών από τα βουλγαρικά σώματα, που προσπαθούσαν μ' αυτόν τον τρόπο να εκτονωθούν από τις αλλεπάλληλες διαφωνίες και τις εσωτερικές συγκρούσεις τους, καθώς η Βουλγαρική Οργάνωση διαρκώς αποδυναμωνόταν, παρατηρήθηκε έντονη χαλάρωση των ελληνικών αντάρτικων ενεργειών, η οποία απασχόλησε όχι μόνο την ελληνική πολιτική λόγω των διαρκών αναταραχών που αναφύονταν μέσα στο Μακεδονικό κομιτάτο, αλλά επηρέασε ιδιαίτερα και την πορεία του μακεδονικού αγώνα στα 1908.²¹⁶

²¹³ Σκριπ, 3/1/1905, 1

²¹⁴ Ι.Μαζαράκης, «Η Μακεδονία στις παραμονές του αγώνα» στο Νεώτερος ελληνισμός από το 1881 ως το 1913, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ.ΙΔ, Αθήνα, 1977, σελ., 249.

²¹⁵ Σκριπ, 7/03/1908, 1

²¹⁶ Κ.Α.Βακαλοπουλος, *Οι Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912* ό.π., σελ. 123.

Στους πρώτους μήνες του 1908 τα θέματα που εξετάζει η εφημερίδα αναφέρονται στην πρόταση της Αγγλίας για το νέο καθεστώς που προτείνει για τη Μακεδονία και αφορά: ορισμό διοικητή, την ανάγκη εφαρμογής δικαστικών και άλλων μεταρρυθμίσεων στην περιοχή για το συμφέρον της ειρήνης και της ησυχίας, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά σε αναδημοσίευση από γερμανική εφημερίδα στο Σκριπ²¹⁷. Όμως η εφαρμογή των συμφωνημένων μεταρρυθμίσεων προβληματίζει έντονα τις Δυνάμεις καθώς θεωρούν ότι η Τουρκία δεν θα ενδώσει σε μια πρόταση η οποία περιορίζει τις εξουσίες του ίδιου του Σουλτάνου. Έξαλλου και ο Χιλμή πασάς αναφέρει σε δήλωσή του στις 10/08/1904 στον Κλ.Νικολαΐδη, ότι η Τούρκικη πλευρά υιοθέτησε τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις μεριμνώντας ουσιαστικά και για τους χριστιανούς και για τους Τούρκους με τους ξένους να εισέρχονται στην υπηρεσία του Σουλτάνου «εξωραΐζοντας» με την παρουσία τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο τούρκος αξιωματούχος, την αυτοκρατορία αντιμετωπίζοντας μάλλον θετικά την παρουσία των ξένων στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Το αγγλικό σχέδιο²¹⁸ είναι αδύνατο να εφαρμοστεί στη Μακεδονία υποστηρίζει άρθρο γερμανικής εφημερίδας που αναδημοσιεύει το Σκριπ, διότι: ο γενικός διοικητής της περιοχής ακόμη και αν ήταν χριστιανός θα ήταν πραγματικά ανεξάρτητος να εφαρμόσει μια διαφορετική διοίκηση στην περίπτωση που θα μπορούσε να διόριζε μόνος τους, υπάλληλους της επαρχίας για την αντιμετώπιση των συμμοριών ή των χριστιανών στασιαστών. Εξάλλου αν ήθελε η κυβέρνηση να καταπνίξει τις συμμορίες στην Μακεδονία θα το είχε πραγματοποιήσει. Αλλά ο αλληλοσπαραγμός των χριστιανικών εθνοτήτων την συνέφερε αποτελώντας σημαντικό παράγοντα στους πολιτικούς σχεδιασμούς της στο πλαίσιο της οικονομικής ανασυγκρότησης της περιοχής. Για αυτό και η εφημερίδα καταλήγοντας αναφέρει ότι η αποδοχή της αγγλικής πρότασης από τις άλλες Δυνάμεις και την Τουρκία έχει μεγάλη σημασία για την οικονομική εξέλιξη της χώρας με την ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου που θα έδινε πρόσβαση στις ευρωπαϊκές δυνάμεις στην Ανατολή. Η οικονομική διείσδυση των Δυνάμεων στο χώρο της Μακεδονίας εξελισσόταν σε σημαντικό θέμα²¹⁹ υποστηρίζει η εφημερίδα που έδειχνε τις προθέσεις των συμμαχικών χωρών για περιοχή της Μακεδονίας. Το σιδηροδρομικό δίκτυο όπως εξελίσσεται χαρακτηρίζεται ως σοβαρό ζήτημα το οποίο, σύμφωνα με την εφημερίδα, θα μεταβάλει την κατάσταση στην χερσόνησο του Αίμου γι αυτό και χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή καθώς αφορά την έξοδο στην Αδριατική των Σλάβων. Επίσης αναφέρεται ότι η Γερμανία δεν επιθυμεί την διάσπαση της Ευρωπαϊκής ομοφωνίας και επιδιώκει την οριστική επίλυση του προβλήματος με την διάλυση των «συμμοριών» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει για να ησυχάσει η χώρα και να εξαλειφτεί μια πηγή καταστροφών και διαταράξεων της παγκόσμιας ειρήνης. Τελειώνοντας αναφέρει ότι πλάγιες βλέψεις και πλάγιους σκοπούς δεν έχει η Γερμανική διπλωματία.

3.3. Το κίνημα των Νεότουρκων ο αντίκτυπος στα Βαλκάνια- Η στάση των Ελλήνων.

Το 1908 ο μακεδονικός αγώνας προσεγγίζει τεχνητά προς το αμφίρροπο τέλος του. Γιατί αν δεν ξεσπούσε το Νεοτουρκικό κίνημα τον Ιούνιο του 1908 ήταν αδύνατο να προβλεφτεί ποια θα ήταν η κατάληξή του. Οι Νεότουρκοι θεωρούσαν ότι πρωταρχική προϋπόθεση για την επιβίωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν η πολιτειακή αλλαγή. Τον ίδιο μήνα οι εκπρόσωποι του κομιτάτου «Ένωση και Πρόοδος» έστειλαν υπόμνημα προς τους διπλωματικούς εκπροσώπους των Δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη σχετικά με την δραστηριότητα και τους σκοπούς της Οργάνωσης τους. τα γεγονότα εξελίχθησαν ραγδαία υπήρξαν μεμονωμένοι φόνοι, δολοφονίες²²⁰ και βιαιοπραγίες. Οι περισσότεροι αξιωματικοί του Τουρκικού στρατού εκφράζονταν με αγανάκτηση

²¹⁷ Σκριπ, 9/02/1908, 1

²¹⁸ Σκριπ, 8/03/1908, 1

²¹⁹ Σκριπ, 9, 11/02/1908, 1.

²²⁰ Κ.Α.Βακαλόπουλος, *Οι Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912* όπ., σελ. 190.

για την ισχύουσα κατάσταση στη Τουρκία και παντού συζητιόταν η επικείμενη εισαγωγή του συνταγματικού πολιτεύματος. Συστηματικά οργανωμένοι και εργαζόμενοι οι Νεότουρκοι, υποστηρίζει το *Σκριπ* είχαν ήδη κατηχήσει τα πλήθη προετοιμάζοντας για το κίνημα τους²²¹. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην δημιουργηθούν αιματηρές ρήξεις και εξάψεις φανατισμού έτσι λαός και στρατός ενωμένοι εντάσσονται στο κίνημα των Νεότουρκων. Η εσπευσμένη ενέργεια των τούρκων αξιωματικών για το κίνημα τους οφειλόταν στο ότι η οργάνωση είχε αρχίσει να διαβρώνεται από τις παρεμβάσεις της Πύλης και στο γεγονός ότι οι Μ. Δυνάμεις σχεδίαζαν να επέμβουν δυναμικά για να δώσουν λύση στην μακεδονική περιπέτεια. Ο άγγλος υπουργός εξωτερικών τον Μάρτιο του 1908 είχε προτείνει την αυτονομία της Μακεδονίας, ενώ οι μονάρχες της Ρωσίας και Αγγλίας επρόκειτο να συναντηθούν για να συζητήσουν το μέλλον του τμήματος αυτού της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Σουλτάνος πληροφορούμενος από καιρό για τις επικείμενες διαδικασίες στο μακεδονικό χώρο προσπαθούσε μάταια να προλάβει την κατάσταση. Αναγνώρισε το κίνημα τον Ιούλιο του 1908 και έθεσε σε ισχύ το τούρκικο σύνταγμα του 1876 που είχαν θέσει ως προϋπόθεση οι αξιωματικοί του κινήματος²²² δεχόμενος και την προκήρυξη εκλογών με τη συμμετοχή του χριστιανικού πληθυσμού της Αυτοκρατορίας.

Ο δε μέγας Βεζίρης Σαΐδ πασάς υποστηρίζει η εφημερίδα υπέδειξε στον Σουλτάνο τη διενέργεια εκλογών για την ανάδειξη των αντιπροσώπων του λαού, ως διατάσει το Σύνταγμα του οποίου η εφαρμογή άρχεται ήδη. Η έκδοση του ειδικού διατάγματος για τις εκλογές θα πείσει τον λαό για τις προθέσεις του Σουλτάνου με την παραχώρηση του Συντάγματος. Η συγκίνηση μεταξύ των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης είναι απεριγράπτη. Η πόλη σημαιοστόλιστη γιορτάζει, οι χριστιανοί και τούρκοι αγκαλιάζονται συγκινημένοι με τον ενθουσιασμό να κυριαρχεί στις εκδηλώσεις των κατοίκων της. Η ίδια ατμόσφαιρα ενθουσιασμού κυριαρχεί και στις άλλες πόλεις του Μοναστηρίου, Σέρρες, Θεσσαλονίκη, Σκόπια, Ιωάννινα²²³ και στις Αλβανικές πόλεις οι οποίες δέχονται το γεγονός χωρίς εξάρσεις βίας.

Ευχάριστο είναι το γεγονός, υποστηρίζει το *Σκριπ* διότι η Τουρκική επανάσταση έφτασε στο τέλος της με αναίμακτο τρόπο. Η γρήγορη εξέλιξη των πραγμάτων αποδεικνύει ότι δεν υπάρχουν πλέον φανατικοί παλαιότουρκοι. Αυτό οφείλεται στη γρήγορη και οργανωμένη αντίδραση των Νεότουρκων που ήδη είχαν «κατηχήσει» τα πλήθη. Έτσι στρατός και λαός ακολουθούν το κήρυγμα των Νεότουρκων κηρύσσοντας την εφαρμογή του νέου Συντάγματος σε όλη τη Μακεδονία. Η εφαρμογή του αποτελεί για το *Σκριπ* πράξη πολιτικής σύνεσης από την πλευρά του Σουλτάνου ικανοποιώντας παράλληλα τον αγώνα και τους σκοπούς των Νεότουρκων. Επίσης η εφημερίδα εκφράζει την βεβαιότητα ότι το επιτυχημένο κίνημα των Νεότουρκων θα αποθαρρύνει εκείνους που επιθυμούν την επέμβαση στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Ολόκληρη η αυτοκρατορία μεταρρυθμίζεται αναφέρει η εφημερίδα παρουσιάζοντας ένα προοδευτικό πρόσωπο το οποίο αποδυναμώνει τα επιχειρήματα των ξένων Δυνάμεων για επέμβαση. Οι οποίες επιθυμούν την συνέχιση των μεταρρυθμίσεων στην περιοχή της Μακεδονίας, αλλά και την τήρηση της τάξης και ασφάλειας. Γι' αυτό και είναι πρόθυμες να βοηθήσουν στον σχηματισμό όπως υποστηρίζει η εφημερίδα, σωμάτων ευζώνων τα οποία θα παραχωρηθούν στο Τούρκο διοικητή για την αμερόληπτη και αυστηρή καταδίωξη των συμμοριών²²⁴.

Η είδηση αποδοχής των απαιτήσεων των Νεότουρκων από την Πύλη έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από όλες τις εθνότητες της Μακεδονίας. Έλληνες, Βούλγαροι, Αρμένιοι Τούρκοι πανηγύριζαν στους δρόμους της Θεσσαλονίκης²²⁵ διότι ξεκινά μια νέα εποχή ειρηνικής

²²¹ *Σκριπ*, 13/07/1908, 1

²²² *Σκριπ*, 12/07/1908, 1

²²³ *Σκριπ*, 17/07/1908, 3

²²⁴ *Σκριπ*, 17/07/1908, 4

²²⁵ *Σκριπ*, 27/07/1908, 5

συμβίωσης μέσα σε καθεστώς ισότητας και ισονομίας όλων των λαών της αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα της Μακεδονίας. Το πανηγυρικό θέαμα της Θεσσαλονίκης και οι πυκνές συγκεντρώσεις των μαζών υπήρξαν πρωτοφανείς για τα χρονικά της μακεδονικής πρωτεύουσας. Το χριστιανικό στοιχείο έδειχνε ενθουσιασμό από τις άμεσες εξαγγελίες του Χιλμή πασά, ότι επρόκειτο να αρχίσουν προκαταρκτικές εργασίες για τη διεξαγωγή των επερχόμενων βουλευτικών εκλογών²²⁶. Αυτή τουλάχιστον ήταν η πρώτη εντύπωση²²⁷. Το *Σκριπ* περιγράφει : «*Πανταχόθεν της Τουρκίας, και εκ Μακεδονίας και εκ Θράκης και εκ Μικράς Ασίας, εκπληκτικά αγγέρονται αγγέλαμτα αδελφώσεως Ελλήνων και Τούρκων, ενθουσιώντων επί τη ανακηρύξει του Συντάγματος*» και η ενθουσιώδη υποδοχή από την εφημερίδα των ενεργειών της Τουρκικής πλευράς την οδηγεί στο διατυπώνει την άποψη ότι Τούρκοι και Έλληνες αποφάσισαν διαβλέποντας του επερχόμενους κινδύνους να εργαστούν υπέρ της Ανατολής, ώστε να επιδοθούν εις το έργο της δι' ισονομίας και ισοπολιτείας προαγωγής της Ανατολής, ήτις πρέπει να παραμείνει Ελληνοτουρκική²²⁸.

Η εφημερίδα φτάνει στο σημείο να αναφέρει ότι οι απaráμιλλες εκδηλώσεις ενθουσιασμού όταν ανακηρύσσεται πανηγυρικά το Σύνταγμα σε όλη την Μακεδονία και η ατρόμητη αδέρφωση Ελλήνων και Τούρκων αποκαλύπτουν στα μάτια της Ευρώπης ότι οι δυο φύλακες της Ανατολής θα συμπράξουν και θα αγωνισθούν για να συντρίψουν την απειλούμενη Ανατολή²²⁹. Βέβαια υπάρχουν και προβληματισμοί από τις έντονες εκδηλώσεις χαράς οι οποίες περιγράφονται από όλες τις εφημερίδες. Το *Σκριπ* αφού εκφράζεται με ειλικρινή και ανυπόκριτον χαρά για όσα συμβαίνουν στο αλλόφυλο κράτος μέσα στο οποίο συμπράττει συμβίει ένα μεγάλο τμήμα του Έθνους μας το οποίο στο μέλλον θα απολαύσει όλα τα αγαθά και τα ευεργετήματα που προέρχονται από την νέα κατάσταση,. Πιστεύει δε ότι με την ανακήρυξη του συντάγματος δεν θα υφίσταται πλέον Μακεδονικό ζήτημα²³⁰, δεν υφίσταται Αλβανικό, παρά μόνο η απαρέγκλιτη τήρηση του Συντάγματος από το οποίο εξαρτάται η διάπλαση του νέου βιώσιμου πολιτικού καθεστώτος από το οποίο εξαρτώνται όλοι οι πληθυσμοί της Ανατολής, οι οποίοι προσδοκούσαν σημαντικά οφέλη από την πολιτειακή μεταβολή. Αναφέρει ότι «*Η νίκη των Νεότουρκων είναι μεγάλη απaráμιλλος και σωστική. Η εφημερίς αυτή από της εμφανίσεως αυτής αγωνισθείσα υπέρ των Νεοτούρκων και κηρυχθείσα υπέρ της διαπλάσεως Νέας Τουρκίας, [...] μετ' ενθουσιασμού σήμερον χαιρετίζει την επικράτησιν των Νεοτούρκων, ων την νίκην ως ιδίαν θεωρεί νίκην.*» Καταλήγει όμως λέγοντας ότι «*οσονδήποτε έκτακτος και αν είναι μία περίστασις, είνε πάντοτε επιβεβλημένον εις ένα λαόν να έχη την εθνικήν μνήμην και συνείδησιν και ακράδαντον τον σεβασμόν προς τας εθνικάς του παραδόσεις*». Θεωρεί ότι η τουρκική αναγέννηση όπως περιγράφεται από την εφημερίδα είναι πραγματικότητα και ολόκληρη η Ευρώπη απεδέχθη με θερμή την φιλελεύθερη μεταβολή του πολιτεύματος της Τουρκίας. Αυτή η μεταβολή απαλλάσσει την Ευρώπη από ενδεχόμενη πολεμική αναμέτρηση καθώς το τούρκικο σύνταγμα εξασφαλίζει την ειρήνη και την παροχή όλων των δικαιωμάτων σε όλους τους αποτελούντας το τούρκικο κράτος, λαούς άνευ διακρίσεως φυλής η θρησκείας, η πλήρης ελευθερία στην ζωή και την σκέψη των ατόμων. Με μια λέξη θα «έχωμεν ισόνομον και ελεύθερον πολίτευμα» ισχυρίζεται ο Ενβέρ μπέης σε συνέντευξη που παραχωρεί στο *Σκριπ* στα τέλη Ιουλίου του 1908.

Οι Έλληνες έδειξαν λιγότερη βιασύνη πριν εγκαταλείψουν τον αγώνα και οι οποίοι σταδιακά κατέθεταν τα όπλα τους²³¹. Οι Νεότουρκοι ανησυχούσαν για την συνεχιζόμενη δράση των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων όπως συνέβη με την καταστροφή του εξαρχικού χωριού

²²⁶ Κ.Α.Βακαλόπουλος, *Οι Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912* ό.π., σελ.,199

²²⁷ *Σκριπ*, 19/07/1908,1

²²⁸ *Σκριπ*, 13/07/1908,1

²²⁹ *Σκριπ*, 26/07/1908,1

²³⁰ *Σκριπ*, 13/07/1908,1

²³¹ D.Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, ό.π.,σελ.505.

Ριμπάρτσι στο Μορίχοβο το οποίο δημιούργησε ιδιαίτερη αίσθηση²³². Τέτοιες ενέργειες δεν βοηθούσαν το κίνημα καθώς οι Νεότουρκοι απέβλεπαν στο να αποδείξουν στην Ευρώπη ότι είχε επέλθει ειρήνευση στη Μακεδονία, ότι το μακεδονικό ζήτημα ήταν ανύπαρκτο και οποιαδήποτε ευρωπαϊκή επέμβαση θα ήταν μάταιη όπως ακριβώς ανέφερε και το *Σκριπ*.

Το κίνημα των Νεότουρκων έδωσε την ευκαιρία στη Βουλγαρία να ανακηρύξει την ανεξαρτησία²³³ της (Οκτώβριος 1908) και στην Αυστρία να προσαρτήσει τη Βοσνία Ερζεγοβίνη. Οι Νεότουρκοι σύμφωνα με πληροφορίες της εφημερίδας συγκατατίθεται στην ανακήρυξη της Βουλγαρίας σε βασιλείο αλλά υπό τον όρο να καταργηθεί στην Κωνσταντινούπολη η Βουλγαρική εξαρχία. Οι Έλληνες και οι Σέρβοι κατάφεραν να αποσοβήσουν την αυτονομία της Μακεδονίας. Η ελληνική πολιτική από τις αρχές του αιώνα στρέφονταν προς την εσωτερική ανασύνταξη του βασιλείου και την ενίσχυση των δυνάμεων του ελληνισμού μέσα στην οθωμανική αυτοκρατορία δεν αντιστρατεύονταν τη συνεργασία με τους Νεότουρκους. Πολλοί ήταν εκείνοι που νόμισαν ότι υπό το νέο καθεστώς ο Ελληνισμός θα αναδεικνυόταν σε ηγετική δύναμη μιας εκσυγχρονισμένης αυτοκρατορίας. Η Οργάνωση της Κωνσταντινούπολης με το Ι. Δραγούμη και το Σουλιάτη, είχε ως στόχο να κρατήσει τους Έλληνες μέσα στα όρια ενός μεταρρυθμισμένου κράτους το οποίο εκσυγχρονισμένο και ισχυρό, θα ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει την πίεση των Σλάβων²³⁴. Επίσης υποστήριζαν ότι η Ελλάδα έπρεπε να συμβάλλει στη διατήρηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αν η Αυτοκρατορία διαμελιζόταν, άλλες Δυνάμεις θα αποκόμιζαν τη λεία ενώ η υπόθεση του Ελληνισμού θα χανόταν.²³⁵

«Θερμή» ήταν και η υποστήριξη της ελληνικής αντιπολίτευσης στο κίνημα των Νεότουρκων καθώς ο Ράλλης όταν επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη αμέσως μετά την επανάσταση δεν έκρυψε τον ενθουσιασμό του δείχνοντας τη μεγαλύτερη δυνατή εμπιστοσύνη προς το νέο Οθωμανικό καθεστώς και τους Νεότουρκους χωρίς να συμβουλευτεί εκείνους που διέθυναν τον Μακεδονικό αγώνα.²³⁶ Στην δε Κωνσταντινούπολη ο Ράλλης έγινε δεκτός από τον Σουλτάνο²³⁷ το *Σκριπ* ισχυρίζεται ότι διαφαίνεται η σύναψη συμμαχίας μεταξύ της Ελλάδας και Τουρκίας²³⁸. Η συμφωνία αυτή υπόσχεται πολλά και στα δυο έθνη, αναφέρει ο Ράλλης σε δηλώσεις του, τα οποία έχουν πολλαπλά κοινά συμφέροντα. Η συνεννόηση των δυο εθνών αποτελεί ασφαλές εγγύη του μέλλοντος σε μια εποχή που η Τουρκία αλλάζει με την παροχή του Συντάγματος. Καθήκον δε του ελληνισμού είναι σύμφωνα με τον Ράλλη η υποστήριξη του κινήματος των Νεότουρκων²³⁹. Η δε συνάντηση του Ράλλη με το Σουλτάνο επιβεβαιώνει τον απώτερο πολιτικό σκοπό της επίσκεψης του και ότι «κατόπιν αυτού δύναται να θεωρηθεί βεβαία η σύναψις Ελληνοτουρκικής συμμαχίας». Αυτοί όμως αποτέλεσαν μειοψηφία μεταξύ των Ελλήνων ιθυνόντων, που γενικά δεν ήταν αισιόδοξοι για την πολιτική των Νεότουρκων απέναντι στους Έλληνες, τόσο των υποδούλων, όσο και των ελευθέρων. Ανάμεσά τους ήταν και ο Πατριάρχης Ιωακείμ, ο οποίος ανέφερε στον Ράλλη στην συνάντησή τους ότι οι Νεότουρκοι ήταν εχθρικοί προς τον Ελληνισμό και ότι η επανάστασή τους θα τερματιζόταν σύντομα²⁴⁰.

Τα πράγματα άρχισαν να οξύνονται και από τον Οκτώβριο του 1908 φαίνεται ότι ξανάρχισε ο ένοπλος αγώνας με νέες επιθέσεις των Βουλγάρικων ανταρτικών σωμάτων σε χωριά στο βιλαέτι της Θεσσαλονίκης και του βορειότερου τμήματος στο βιλαέτι του Μοναστηρίου, με

²³² Κ.Α.Βακαλοπουλος, *Οι Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912* ό.π., σελ.,195.

²³³ *Σκριπ*,13,14,23/09/1908,5

²³⁴ D.Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, ό.π.,σελ.507.

²³⁵ D.Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, ό.π.,σελ.507.

²³⁶ *Σκριπ*,3/09/1908,5

²³⁷ *Σκριπ*,13/09/1908,4

²³⁸ *Σκριπ*,14/09/1908,5

²³⁹ *Σκριπ*,15/09/1908,3

²⁴⁰ D.Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, ό.π.,σελ.509.

αποτέλεσμα να ξεκινήσει ένας αγώνας μεταξύ εξαρχικών²⁴¹ και πατριαρχικών μέχρι το τέλος σχεδόν του 1908.

Το Νεοτουρκικό κοιτάτο προσπαθεί να διατηρήσει τις ισορροπίες γι' αυτό δήλωνε στη συνεχιζόμενη διαμάχη Βουλγάρων και Ελλήνων για την κατάληψη των εκκλησιών από τους Βουλγάρους: ότι «*πάσα Βουλγαρική αρπαγή ναού θα θεωρηθή ως προσβολή κατά του Συντάγματος όπου οι ένοχοι θα τιμωρούνται αυστηρώς*²⁴²» χωρίς όμως να επιλύεται οριστικά το θέμα με αποτέλεσμα να επαναληφθούν οι εχθροπραξίες μεταξύ των αντιπάλων σωμάτων. Η τεταμένη αυτή κατάσταση με τη θλιβερή έξαρση των εθνικών ανταγωνισμών και την αιφνίδια υποτροπή της πολιτικής κατάστασης που παρατηρήθηκε αμέσως μετά την θέσπιση του συνταγματικού πολιτεύματος στην Τουρκία και έπειτα από τις πολλές επαγγελίες των Νεότουρκων έδειχνε την πολυπλοκότητα του μακεδονικού ζητήματος και την ρευστότητα του πολιτικού κλίματος²⁴³. Όπως φαίνεται σε άρθρο του *Σκριπ*²⁴⁴ ο πόλεμος των συμμοριών στη Μακεδονία, η δράση των Δυνάμεων, και *αι φήμες περί των τελευταίων σκοπών των νέων ενώσεων είναι αφορμές να τηρούν σε διαρκή εξέγερση την χώρα*. Η Βουλγαρική πλευρά δεν σταματά να στρατολογεί εθελοντές συμβουλευοντας τα χωριά να συνεχίσουν τη στρατιωτική εκπαίδευση γι αυτό και ο ελληνικός στρατός είναι έτοιμος να επέμβει, επιβεβαιώνει τη φήμη ότι ο Τουρκο-Βουλγαρικός πόλεμος είναι «*άφευκτος*²⁴⁵» καθώς η Εσωτερική οργάνωση της Βουλγαρίας ζητούσε την εξίσωση όλων των θρησκευτικών κοινοτήτων σε μια συνομοσπονδία επαρχιών, τα όρια των οποίων έπρεπε να οριστούν με βάση την εθνικότητα κ.ά.

Γι αυτό και ο Χιλμή πασάς αναφέρει το *Σκριπ* και οι Ευρωπαίοι υπάλληλοι επί των μεταρρυθμίσεων αποφάσισαν να συλλάβουν τους αρχηγούς που κινητοποιούσαν τους πληθυσμούς στο μακεδονικό χώρο διότι σε ολόκληρη την Μακεδονία δρουν βουλγαρικές συμμορίες οι οποίες φορολογούν τους κατοίκους, τους οπλίζουν και παράλληλα προβαίνουν σε βιαιότητες εναντίον των Ελλήνων και προετοιμάζονταν για σοβαρότατο κίνημα. Εξάλλου μεγάλο πλήγμα αποτελούσαν για την περιοχή οι εξαρχικοί που αφέθηκαν ελεύθεροι από τις φυλακές με την εφαρμογή της αμνηστίας, ξαναρχίζοντας την δράση τους δημιουργώντας σε πολλά μέρη κοιτάτα για να διαχειρίζονται τους κοινοτικούς φόρους²⁴⁶ τρομοκρατώντας απειλώντας τους χωρικούς.

Τους δυο τελευταίους μήνες του 1908 ολόκληρη η Μακεδονία παρουσίαζε εικόνα αναρχούμενης επαρχίας. Η κατάσταση χειροτέρευε και λόγω της προεκλογικής περιόδου καθώς οι Νεότουρκοι αλλά και οι χριστιανικές εθνότητες είχαν αποδυθεί σε μια χωρίς προηγούμενο εκστρατεία για την όσο το δυνατόν ευρύτερη αντιπροσώπευση τους στην Οθωμανική Βουλή. Από τον Σεπτέμβριο του 1908 είχαν αρχίσει και στη Μακεδονία οι σχετικές διαδικασίες για την υπόδειξη και την εκλογή των υποψηφίων βουλευτών²⁴⁷ και εκλεκτόρων, που θα αντιπροσώπευαν το μουσουλμανικό στοιχείο και τις εθνικές μειονότητες στην οθωμανική βουλή. Καθώς το κοιτάτο θα πρότεινε ισχυρίζεται το *Σκριπ* υποψηφίους σε όλες τις εκλογικές περιφέρειες όπου υπάρχουν ελπίδες επιτυχίας. Θα εκλεχτούν αυτοί που είναι αφοσιωμένοι στο κίνημα και το πολιτικό τους πρόβλημα θα είναι σε γενικές γραμμές σύμφωνο με αυτό των Νεότουρκων. Η εφημερίδα εκφράζει την άποψη ότι το κοιτάτο θα καταφέρει να επιτύχει την προσπάθεια του καθώς το μέλλον της Τουρκίας εξαρτάται από το αποτέλεσμα των εκλογών. Οι Νεότουρκοι πρέπει να επιτύχουν την πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο διαφορετικά θα καταρρεύσουν.

²⁴¹ *Σκριπ*, 29/07/1908, 5

²⁴² *Σκριπ*, 29/07/1908, 5

²⁴³ Κ. Α. Βακαλόπουλος *Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912*, σελ. 218

²⁴⁴ *Σκριπ*, 10/07/1908

²⁴⁵ *Σκριπ*, 17/09/1908, 4

²⁴⁶ *Σκριπ*, 10/10/1908, 3

²⁴⁷ *Σκριπ*, 31/08/1908, 4

Ο εκλογικός νόμος ο οποίος δεν είχε επεξεργαστεί συνταγματικά από εκλεγμένο νομοθετικό σώμα περιείχε πολλές διατάξεις οι οποίες απέβλεπαν στην ελαχιστοποίηση της εκπροσώπησης των μη μουσουλμανικών-τουρκικών εθνοτήτων²⁴⁸ όπως και των αντιπάλων κομμάτων του Νεοτουρκικού κοιμιτάτου «Ένωση και Πρόοδος». Σε ολόκληρο το μακεδονικό χώρο οι εκλογικές διαδικασίες διεξήχθησαν μέσα σε κλίμα απειλών, εκβιασμών, βαιοπραγιών και ψυχολογικής βίας και πολύ συχνά εμφανίζονται στην εφημερίδα περιστατικά από διάφορες περιοχές όπως οι Τούρκοι διέγραψαν από τους εκλογικούς καταλόγους σε χωριό κοντά στο Σόροβιτς, πάνω από διακόσιους Έλληνες «όπως επιτύχουν πλειοψηφία» ή στον Λαγκαδά πραγματοποιήθηκαν παράνομες εγγραφές «πολλών γύφτων και άλλων μη πληρωνόντων ουδένα φόρον, [...]» στις αρχές Οκτωβρίου τα τηλεγραφήματα από την Κωνσταντινούπολη προς το Αθηναϊκό πρακτορείο ανέφεραν όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα ότι συνεχίζονται οι τουρκικές παρανομίες κατά των Ελλήνων στις εκλογές. Η δυσaráσκεια ήταν έντονη όπου και το ίδιο το Πατριαρχείο παρενέβη εκφράζοντας την ανησυχία του²⁴⁹ για τις *πολλαπλές παρανομίες και τις αυθαιρέτους αποφάσεις κατά τις εκλογές*. Η δυσaráσκεια των Ελλήνων εναντίον των Νεότουρκων γίνεται πλέον εμφανής και οφειλόταν κατά μεγάλο μέρος από τον τρόπο διεξαγωγής των εκλογών για το οθωμανικό κοινοβούλιο. Πολλές δυσκολίες ανέκυψαν κατά τη σύνταξη των εκλογικών καταλόγων. Τόσο οι Έλληνες και οι Βούλγαροι κατηγόρησαν τους Νεότουρκους για τη μείωση του αριθμού των ψηφοφόρων τους διότι ο αριθμός των «εθνικών» ψήφων που αναλογούσαν σε κάθε σαντζάκι καθόριζε τον αριθμό των αντιπροσώπων που θα διέθετε κάθε εθνότητα. Επομένως δεν ήταν δυνατή η πολιτική σύμπραξη της Ελλάδας με το νέο καθεστώς και η εξασφάλιση αληθινής ισοπολιτείας για το ελληνικό στοιχείο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το Σκριπ.²⁵⁰

Για τον μακεδονικό ελληνισμό το νεοτουρκικό καθεστώς αποδείχτηκε εχθρικό. Από τις αρχές του 1910 αναλήφθηκαν πρωτοβουλίες με στόχο την περιστολή των ελληνικών εμπορικών δραστηριοτήτων στην οθωμανική επικράτεια. Τον περιορισμό της ελληνικής οικονομικής ισχύος.²⁵¹ Οι πραγματικές διαθέσεις των Νεότουρκων δεν άργησαν να εκδηλωθούν. Οι Τούρκοι στρατιωτικοί επιθυμούσαν την διατήρηση της ακεραιότητας της αυτοκρατορίας και των προνομίων της τουρκικής άρχουσας φυλής σε σχέση με τις άλλες εθνότητες. Γι αυτό και η εφημερίδα υποστηρίζει ότι το ελληνικό στοιχείο δεν δύναται να *στέρξη μείωσιν της θέσης του*, την οποία έχουν οι ίδιοι οι Νεότουρκοι εγγυηθεί με τις εξαγγελίες τους για το φιλελεύθερο και συνταγματικό καθεστώς που εγκαθίδρυσαν με το κίνημά τους. Η εφημερίδα αναρωτιέται ότι δεν μπορεί ανάμεσα στους Νεότουρκους να υπάρχουν κάποιοι που επιθυμούν την θυσία του εθνισμού των Ελλήνων και άλλων εθνοτήτων. Αυτή η ιδέα είναι εσφαλμένη και θα φέρει την καταστροφή όπως χαρακτηρίστηκε αναφέρει ο Πατριάρχης Ιωακείμ στο Άγγλο ανταποκριτή του «Ημερησίου Τηλεγράφου» του Λονδίνου. Η εφημερίδα εκφράζεται θετικά για την παρέμβαση του Πατριάρχη, αρχίζοντας να μεταβάλλει την αρχική στάση της, αντιλαμβανόμενη τις εχθρικές διαθέσεις των Νεότουρκων προς τον Ελληνισμό, αφού φαίνεται ότι συμφωνεί με την άποψη του ότι «οι Έλληνες είναι απαραίτητοι δια την Συνταγματικήν Οθωμανικήν Αυτοκρατορία καθώς απαραίτητη είναι και για τον ελληνικό πληθυσμό και η ευδαιμονούσα Οθωμανική Αυτοκρατορία» καθώς η αποτυχία του μεγαλύτερου πολιτικού πειράματος θα σήμαινε καταστροφή για την Οθωμανική αυτοκρατορία που θα παρυσύρε και τον ελληνισμό. Έτσι δεν άργησε και η επίθεση από τον

²⁴⁸ Κ.Α.Βακαλοπούλος, *Οι Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912* όπ.,σελ., 242.

²⁴⁹ *Σκριπ*,10/10/1908,3

²⁵⁰ *Σκριπ*,28/10/1908,1

²⁵¹ Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Το Μακεδονικό και η Γερμανία Απόρρητα έγγραφα του Γερμανικού υπουργείου εξωτερικών*, μτφρ Στρ. Ν.Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, Θεσσαλονίκη, εκδ Αφοι Κυριακίδη α.ε.,2013, σελ.,68..

Τούρκικο τύπο η «*Τανιν*»²⁵² στο Έλληνα πρεσβευτή Γρύπαρη τον οποίον θεωρούν ως υποκινητή των αντιδράσεων του ελληνικού στοιχείου.

3.3.1. Η στάση των Δυνάμεων απέναντι στην επανάσταση των Νεότουρκων.

Χαρακτηριστικό είναι άρθρο του *Σκριπ* που αναφέρεται στην στάση των δυνάμεων απέναντι στο κίνημα των Νεότουρκων και το χαρακτήρα που είχε η τουρκική επανάσταση²⁵³. Ισχυρίζεται ότι οι περισσότεροι στην Ευρώπη θεωρούν το κίνημα των τούρκων φιλελεύθερο σύμφωνα με τα πρότυπα της γαλλικής επανάστασης με σκοπό να αντικαταστήσει τον αφόρητο δεσποτισμό της οθωμανικής διοίκησης του Σουλτάνου. Επιπλέον εκτός από φιλελεύθερη η επανάσταση χαρακτηρίζεται εθνική δηλαδή πατριωτική και συνάμα θρησκευτική διότι ο Ισλαμισμός για τους μουσουλμάνους είναι η μεγάλη πατρίς» η μεγάλη ιδέα της πατρίδος. Η ελευθερία οι μεταρρυθμίσεις, το Σύνταγμα είναι το «μέσον» για να πραγματοποιήσουν τον σκοπόν του που είναι η διατήρηση και η ενίσχυση της εναπομείνας Οθωμανικής πατρίδας. Το άρθρο ισχυρίζεται ότι η κακοδιοίκηση της Αυτοκρατορίας οδήγησε σε εδαφικές απώλειες και η επανάσταση κατάφερε να περιορίσει αυτές με τις υποσχέσεις για ισότητα μεταξύ των διαφορετικών φυλών, δικαιοσύνη, ανεξιθρησκία. Η προσπάθεια όμως να επιδείξουν ένα διαφορετικό πρόσωπο σχεδόν φιλικό²⁵⁴ κατέρρευσε σύμφωνα με την εφημερίδα η οποία αναφέρει ότι Αρμένιοι, Έλληνες είναι «Δεύτερης τάξης συμπατριώτες» το δε κοιμιάτο «Ένωσης και πρόοδος» δεν θεωρεί τους άλλους λαούς Τούρκους ή Οθωμανούς γι' αυτό και ακύρωσε εκλογές σε διάφορες περιοχές και επέτρεψε την εκλογή ορισμένου αριθμού βουλευτών άλλων εθνοτήτων 'ώστε να δείξει σε όλη την Ευρώπη ότι όλες οι φυλές αντιπροσωπεύονται στο Οθωμανικό κοινοβούλιο.

Η επαναφορά της ελευθερίας στην χώρα του κλασικού δεσποτισμού και η προσπάθεια της αναδιοργάνωσης της είναι ο τελικός σκοπός των Νεότουρκων και η δυτική Ευρώπη οφείλει να το κατανοήσει ώστε να αναπτύξει καλές σχέσεις με την Τουρκία και όλο τον ισλαμικό κόσμο διότι όπως μας πληροφορεί και η εφημερίδα ότι οι Δυνάμεις επιθυμούν την βελτίωση των πραγμάτων στη Μακεδονία οφείλουν να μην φέρουν «*προσκόμματα εις το έργον του Σουλτάνου, προβάλλουσαι τας ταπεινάς αυτών αντιζηλίες*»²⁵⁵. Η πρώτη δύναμη που το κατανόησε ήταν η Αγγλία και «*περιποιείται τους Νεότουρκους*» για και διευκολύνουν την θέση της προς την Ανατολή στην Ινδία και Αίγυπτο.

Σε γενικές γραμμές ο Γκρέν υποδέχτηκε ευνοϊκά την επανάσταση των Νεότουρκων και σε τηλεγράφημα του *Σκριπ* από την Κωνσταντινούπολη αναφέρεται ότι η Αγγλία θα υποστηρίξει θερμά τους Νεότουρκους στον αγώνα τους εναντίον των αντιδραστικών με πρόσχημα την εδραίωση του Συνταγματικού καθεστώτος.²⁵⁶ Το ίδιο και η Αυστριακή πλευρά η οποία μετά την προσάρτηση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης παρεχώρησε στην Τουρκία το Νόβι Παζάρ. Με την πράξης αυτή φανερώνει τις βλέψεις της στην Ανατολή και το Αιγαίο, αναφέρει η εφημερίδα. Γι αυτό και η Αυστρία θεωρεί ότι νέο καθεστώς της Τουρκίας *θα καταστή ισχυρό παράγοντας στην Ανατολή και καλός γείτονας για την Αυστρία*.²⁵⁷ Η δε Αγγλία προτείνει για την επίλυση των ζητημάτων με την Τουρκία μετά την προσάρτηση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης από την Αυστρία, για την οποία διαμαρτύρεται έντονα η Σερβία,²⁵⁸ την σύγκλιση Διεθνής συνδιάσκεψης στην οποία θα τεθούν όλα τα ζητήματα που οδηγούν στον διαμελισμό της Τουρκίας. Η εφημερίδα μας ενημερώνει ότι η προσέγγιση της Τουρκίας με την Αυστρία ναυάγησε καθώς οι συνομιλίες διακοπήκαν οριστικά. Η

²⁵² *Σκριπ*, 28/10/1908, 5

²⁵³ *Σκριπ*, 31/12/1908, 1

²⁵⁴ D. Dakin, *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, ό.π., σελ. 501.

²⁵⁵ *Σκριπ*, 26/07/1908, 1.

²⁵⁶ *Σκριπ*, 12/10/1908, 3

²⁵⁷ *Σκριπ*, 12/10/1908, 4

²⁵⁸ *Σκριπ*, 11/10/1908, 4

δε Γερμανία υποστηρίζει τις αξιώσεις της συμμάχου της και τα τηλεγραφήματα από την Κωνσταντινούπολη εμφανίζουν μια δύσκολη κατάσταση με τα εκκρεμή ζητήματα να λύνονται σύντομα. Εξάλλου ενδεικτική είναι και η δήλωση του Φερδινάνδου οποίος αφού ανακήρυξε την Βουλγαρία σε Βασίλειο εξέφρασε την ελπίδα για το αίσιο διακανονισμό αυτού του ζητήματος δηλ. την αναγνώριση της ανεξαρτησίας, τονίζοντας ότι η Βουλγαρία επιθυμεί, την ειρήνη. Επίσης ο Ηγεμών αναφέρθηκε μάλλον θετικά υπέρ της Αυστρίας, εκφράζοντας παράπονα για την στάση της Ρωσίας διότι δεν αντιμετώπισε θετικά την ανακήρυξη ανεξαρτησίας της Βουλγαρίας. Αναφερόμενος στην Τουρκία και στο νέο καθεστώς της θεωρεί ότι η Βουλγαρία δεν θα μεταβάλλει τα εθνικά της ιδεώδη ξεκαθαρίζοντας ότι η Μακεδονία θα είναι το ιδεώδες της Βουλγαρίας²⁵⁹.

²⁵⁹ Σκριπ, 16/10/1908, 5

4. Η αναταραχή στα Βαλκάνια 1909-1913.

Η περίοδος της πρώτης θητείας του Βενιζέλου στο πρωθυπουργικό αξίωμα χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να αποφευχθεί κάθε ένταση στις σχέσεις με την Τουρκία, προτού ολοκληρωθεί η εσωτερική ανασύνταξη και κυρίως η στρατιωτική προπαρασκευή της χώρας. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ιταλοτουρκική πολεμική εμπλοκή, επιτρέπει την αποκατάσταση κλίματος σχετικής ύφεσης ανάμεσα στην Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη. Οπωσδήποτε, όμως παρά κάποιες στιγμιαίες ή μεμονωμένες ενθαρρυντικές εκδηλώσεις, η προσέγγιση ή έστω η συνδιαλλαγή μεταξύ των δυο κρατών δεν είχε αποδειχτεί εφικτή. Ο Βενιζέλος δεν είχε διαστάσει, μετά το 1908 να αποβλέψει στην ιδέα της στενής ελληνοτουρκικής συνεργασίας ως εναλλακτική λύση για την επίλυση του ελληνικού προβλήματος.

Η προσέγγιση με την Τουρκία και η συνεννόηση με τα χριστιανικά έθνη της Βαλκανικής αποτελούσαν τις δυο βασικές εναλλακτικές δυνατότητες της ελληνικής διπλωματίας στο επίπεδο των σχέσεων με τα γειτονικά κράτη. Ήδη όμως η επίσπευση των ευρύτερων ευρωπαϊκών και των ειδικότερων ενδοβαλκανικών εξελίξεων καθιστούσαν δυνατή, όσο αναγκαστική τη σύνταξη της Ελλάδας με την μια ή άλλη πλευρά. Ο ίδιος ο Βενιζέλος ανέπτυξε στις 21 Μαΐου 1913, από το βήμα της Βουλής του λόγους που απαγόρευαν την πολιτική συμπόρευση του με τα γειτονικά σλαβικά έθνη: *«δεν εξαρτάτο από εμένα να εκλέξω τους συμμάχους μου δια τον αγώνα κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τους συμμάχους τους παρέσχον τα πράγματα, τους παρέσχεη η γεωγραφική και πολιτική ιστορία και η σύστασις, η εθνολογική, η οποία διεπλάσθη εν τη Χερσονήσω του Αίμου, [...]»*.

Η ελληνοβουλγαρική συνθήκη συμμαχίας διαδέχτηκε χρονικά την αντίστοιχη σερβοβουλγαρική και λίγο αργότερα ακλούθησε άλλη ανάμεσα στη Βουλγαρία και το Μαυροβούνιο. Οι επαφές των βαλκανικών χωρών προκάλεσαν την ανησυχία των Δυνάμεων. Έτσι ο Γάλλος πρωθυπουργός επισκέφτηκε από τους πρώτους μήνες του 1912, για τη διαφανόμενη συμμαχική συσπείρωση των βαλκανικών χωρών, την Πετρούπολη με την πρόθεση να αποτρέψει την απειλούμενη πολεμική ανάφλεξη. Η ενημέρωση του από τη ρωσική κυβέρνηση γύρω από την σερβοβουλγαρική συμμαχία ενέτεινε την ανησυχία του. Καθώς με την ρωσική υποστήριξη φάνηκαν οι επιθετικές διαθέσεις του Βελιγραδίου και της Σόφιας. Στις 14 Αυγούστου η Γαλλία πρότεινε στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες την ανάληψη κοινής μεσολαβητικής πρωτοβουλίας ανάμεσα στη Πύλη και τις Βαλκανικές χώρες γνωστοποιώντας με κοινό διάβημα τους προς την Αθήνα, τη Σόφια, το Βελιγράδι και το Μαυροβούνιο ότι δεν θα επέτρεπαν σε καμιά περίπτωση, έστω και μετά από τυχόν νικηφόρα έκβαση του πολέμου, τη μεταβολή του εδαφικού καθεστώτος στο βαλκανικό χώρο.

4.1. Οι εξελίξεις στις σχέσεις με την Τουρκία και η κήρυξη του Α΄ βαλκανικού πολέμου

Τη διεκδίκηση των λαών της βαλκανικής, στο πεδίο της μάχης την αναγνώριση των εθνικών δικαιών τους φαίνεται ότι συνέτειναν και ιδιαίτερες συνθήκες: η παράταση του Ιταλοτουρκικού πολέμου, η εξέγερση των μουσουλμάνων στο Κοσσυφοπέδιο, ιδίως η εξέγερση των Αλβανών και η παραδοχή των αιτημάτων τους από την οθωμανική κυβέρνηση, ικανή να δημιουργήσει έντονες ανησυχίες στη Σερβία και την Ελλάδα για την τύχη των ομοεθνών τους στη περιοχή των Σκοπίων και του Μοναστηρίου. Η έντονη τέλος πίεση της εσωτερικής κοινής γνώμης των βαλκανικών χωρών καθώς και των αλύτρωτων ομοεθνών της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κάτω από αυτές τις

συνθήκες οι βαλκανικές κυβερνήσεις ενέτειναν τις προετοιμασίες για την πολεμική αναμέτρηση. Στις αρχές Οκτωβρίου οι τρεις πρέσβεις στην Κωνσταντινούπολη επέδωσαν διάβημα στην τουρκική κυβέρνηση απαιτώντας εκτός από την ανάκληση της επιστράτευσης, την εισαγωγή ριζικών μεταρρυθμίσεων²⁶⁰ στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η αντίδραση της Πύλης ήταν αρνητική απορρίπτοντας τις συμμαχικές αξιώσεις ενώ οι τούρκοι πρέσβεις εγκατέλειπαν τις τρεις πρωτεύουσες. Στις «*άκαρπες προσπάθειες προς την διατήρησιν της ειρήνης εν πνεύματι ομοφωνίας μετά των λοιπών χριστιανικών βαλκανικών κρατών, τα οποία ως και η Βουλγαρία, εξήντησαν όλην την φιλειρηνικήν υπομονήν των*»²⁶¹ οι διπλωματικοί εκπρόσωποι των χωρών εγκατέλειπαν την Κωνσταντινούπολη αφού επέδωσαν διακοίνωση για την κήρυξη του πολέμου, στις 4/17 Οκτωβρίου 1912.

Η ελληνική κυβέρνηση, αν και αιφνιδιαστήκε από τις εξελίξεις δεν δίστασε να προχωρήσει στο ενιαίο βαλκανικό μέτωπο. «*Ημείς οι Έλληνες οι οποίοι έχωμεν αδερφούς να ελευθερώσουμε από κατηραμένον ζυγόν [...] εμμή αποφασίζοντες ίνα τα πάντα θυσιάσωσιν εις τον βωμόν της Πατρίδος*» αναφέρει το Σκριπ²⁶² επικρίνοντας τη στάση των Δυνάμεων απέναντι στην απόφαση της συμμαχίας των βαλκανικών κρατών να κηρύξουν τον πόλεμο στην Οθωμανική αυτοκρατορία, τα οποία όπως υποστηρίζει η εφημερίδα, ήταν αποφασισμένα να διεκδικήσουν τα δίκαια τους στηριζόμενα στις δικές τους δυνάμεις και στους συμμάχους. Οι λαοί των σύμμαχων βαλκανικών κρατών είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν δεινότερες περιστάσεις, χωρίς να υποχωρήσουν στις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν. Εξάλλου ουδεμία ποτέ θυσία υπέρ του δίκαιου αγώνα απέβη μάταιος καθώς «*ο αγών ον ανέλαβον οι λαοί της Βαλκανικής Χερσονήσου είναι μέγας, δίκαιος, και ιερός, όσο ιερός ήταν και ο αγώνας για την ανεξαρτησία του 1821*».

Η ελληνική επιστράτευση απέδωσε την προβλεπόμενη από τα σχέδια επιστρατευμένη δύναμη. Το σύνολο του ελληνικού στρατού ξηράς κατανεμήθηκε σε δυο μεγάλες μονάδες το στρατό Θεσσαλίας με διοικητή τον αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο και το στρατό Ηπείρου με διοικητή τον αντιστράτηγο Κ. Σαπουντζάκη. Όλες οι τηλεγραφικές πληροφορίες ισχυρίζεται το Σκριπ²⁶³ δείχνουν την κρισιμότητα της κατάστασης καθώς ο πόλεμος θεωρείται «*αναπότρεπτος*» δεν μας χωρίζουν παρά ελάχιστες ημέρες από την έναρξη του ένοπλου αγώνα. Ο στρατός και ο λαός αναμένουν με αγωνία «*την στιγμήν που θ' ακουσθή η πρώτη βολή του ελληνικού τηλεβόλου [...] οι έφεδροι όλοι είναι έτοιμοι καταταγμένοι εις τα σώματα των και πειθαρχικώτατοι, δεν συζητούν δεν ζητωκραυγάζουν αλλ' αναμένουν το πρόσταγμα*». Επίσης μας πληροφορεί το Σκριπ για την στάση των δυνάμεων οι οποίες Αυστρία και Ρωσία δεν ήταν διατεθειμένες να επέμβουν εις τα «*ενωμένα βαλκανικά κράτη*» για να επιβάλουν την ειρήνη καθώς ούτε η Αυστρία, ούτε η Ρωσία ήταν διατεθειμένες να αναλάβουν να γίνουν ο χωροφύλαξ της Τουρκίας.

Οι Βαλκανικές χώρες είναι αποφασισμένες και έτοιμες για πολεμική αναμέτρηση καθώς στις αρχές Οκτωβρίου διεκόπησαν οι σχέσεις τους με την Τουρκία²⁶⁴. Ιδιαίτερα όταν ανακοινώθηκε ότι η Πύλη επέδωσε στους πρεσβευτές της Σερβίας και Βουλγαρίας, όχι όμως και στον Έλληνα, τα διαβατήρια τους.

Πρώτη η Σερβία και στη συνέχεια η Βουλγαρία απέστειλε τηλεγράφημα προς την Πύλη, αναφέρει η εφημερίδα, η οποία κήρυττε τον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Αμέσως συγκαλείται στην Ελλάδα στο υπουργείο στρατιωτικών έκτακτο υπουργικό συμβούλιο για να αποφασιστεί ποια στάση έπρεπε να τηρήσει η ελληνική πλευρά, ιδίως αν έπρεπε να αμέσως να εκηρύσσεται ο πόλεμος ή

²⁶⁰ Ι.Κολιόπουλος, «Η κατάσταση στη Μακεδονία από το 1909 έως το 1912»όπ.,σελ.,288

²⁶¹ Σκριπ,25/9/1912,1

²⁶² Σκριπ, 24/9/1912,1

²⁶³ Σκριπ,25/09/1912,1

²⁶⁴ Σκριπ,4/10/1912,1

να αναμένεται η εκ μέρους της Πύλης επίδοσις των διαπιστευτηρίων εις τον κ.Γρυπάρην. Όλοι όσοι συμμετείχαν στο έκτακτο υπουργικό συμβούλιο υποστήριξαν ότι έπρεπε σεβόμενοι τους συμμάχους να κηρυχτεί αμέσως ο πόλεμος εξουσιοδοτώντας τον υπουργό εξωτερικών Κορομήλα να ενημερώσει την Πύλη για την απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης. Στην ανακοίνωση που στάλθηκε στον τύπο η κυβέρνηση υποστήριζε ότι η *Ελλάς [...] θέλοντας να πιστοποιήσει ότι η ένωσις η Βαλκανική, εις της οποίας την σύναψιν επρωτοστάτησε παράμενε [...] ισχυρά, εμμήθη και αυτή το παράδειγμα των λοιπών συμμάχων της κηρύζασα τον πόλεμον κατά της Ομόρου Επικράτειας*» το δε υπουργικό συμβούλιο με την συγκατάθεση του Βασιλιά απέστειλε τηλεγραφήματα στις κυβερνήσεις των σύμμαχων βαλκανικών κρατών μέσω του οποίου εύχεται την νίκη και τον θρίαμβο στο κοινό αγώνα τους.

«Ο πόλεμος εκηρύχθη». Μέσα σε έντονο συναισθηματισμό η εφημερίδα επικαλούμενη την Θεία Πρόνοια προσπαθεί να ανυψώσει το ηθικό του ελληνικού λαού. Η θεία Πρόνοια θα θέσει τέρμα στην τυραννία των Χριστιανικών λαών της Ανατολής οι οποίοι για χρόνια βρίσκονταν υπό «στυγερή δουλεία».

Τα βαλκανικά κράτη *αδερφώθησαν* και θα αναλάβουν τον μέγα αγώνα της απελευθέρωσης των λαών της βαλκανικής, πάνοπλα με το δίκαιο με το μέρος τους θα κατέρθουν στο πεδίο της μάχης και με τη βοήθεια της λόγχης θα διώξουν τους εχθρούς από τους «άγιους αυτών τόπους διότι πείσθηκαν πλέον οι συμμαχικοί λαοί ότι δεν ήταν δυνατόν να επέλθει συνεννόηση με την Τουρκία για την βελτίωση της ζωής των χριστιανών στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι δε βασιλείς των χριστιανικών κρατών βρίσκονται επί κεφαλής των στρατών. Ο ενθουσιασμός (*«Ελληνες στρατιώται ήλθεν η ημέρα της εκδίκησεως»*) και η αισιοδοξία ξεπροβάλλουν μέσα από τα άρθρα της εφημερίδας²⁶⁵ η οποία δηλώνει ότι τα πάντα προλέγουν την νίκη, που θα προσφέρει ευημερία και ελευθερία στους λαούς της βαλκανικής. Ο δε ελληνικός στρατός *«μνήμων των μεγάλων παραδόσεων του κατά της μεγάλης και ιερωτάτης αποστολής του, δεν θα δειχθή κατώτερος εαυτού και θα τιμήση τα ελληνικά όπλα»*. Ο στρατός μας συνεχίζει η εφημερίδα θα δοξάσει την Ελλάδα, και θα καταφέρει επιτέλους να *«εκπλύνει το αίσχος του 1897, να μεγαλυνθή η ωραία Πατρίς μας και ανακτώσα δυνάμεις ίνα προχωρήση εις την εκπλήρωσιν της μεγάλης εκπολιτιστικής αποστολής της! Στο γεωγραφικό χώρο της Ανατολής»*.

Το εθνικό όραμα κυριαρχεί στην αρθογραφία της εφημερίδας η οποία ξεδιπλώνει μέσα από τις σελίδες της την αγωνία τον ενθουσιασμό για την ολοκλήρωση του στόχου της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Οι αναφορές όπως, *«ενθυμηθήτε το σχοινί του Πατριάρχου»* ή *«εν ονόματι του Θεού και της Πατρίδας η Ελλάς εκήρυξε τον πόλεμον»*, η εφημερίδα προσπαθεί με τις αναφορές της στο ένδοξο Βυζάντιο να προσδιορίσει τον στόχο της χώρας, την ενσωμάτωση περιοχών, της Μ. Ασίας και Κωνσταντινούπολης με τους αλύτρωτους έλληνες, όπως ισχυρίζεται να είναι αριθμητικά περισσότεροι από τη Μακεδονία.

Για τους Οθωμανούς το ζωτικό μέτωπο ήταν εκείνο της Θράκης απέναντι στον βουλγαρικό στρατό, η προέλαση του οποίου οδηγούσε στην Αδριανούπολη και από εκεί στην Κωνσταντινούπολη. *«Οι Βούλγαροι προ της Αδριανούπολης»*²⁶⁶ ανέφερε η εφημερίδα στους αναγνώστες της παρουσιάζοντας στο άρθρο της την πολεμική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Τουρκία και την προσπάθεια που κατέβαλε η τουρκική κυβέρνηση να συγκεντρώσει στα βουλγαρικά σύνορα ένα αρκετά μεγάλο αριθμό στρατιωτών οι οποίοι όμως ήταν λιγότεροι από την αντίστοιχη ευρωπαϊκή στρατιωτική δύναμη. Ο τουρκικός στρατός αντιμετώπιζε πολλά οικονομικά προβλήματα, στερείται ικανών στελεχών, και ήταν δυσκίνητος, επομένως ήταν εύκολο σε μια υφιστάμενη επίθεση να υποστεί μεγάλα ρήγματα για να αποσυντεθεί. Αντίθετα ο στρατός των

²⁶⁵ Σκριπ, 5, 6/10/1912, 1

²⁶⁶ Σκριπ, 8, /10/1912, 1

συμμαχικών χωρών με την ανωτερότητα, την ετοιμότητα τους, σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα που το προσδιορίζει στις οκτώ εβδομάδες ο ελληνικός στρατός θα καταφέρει να καταλάβει την Θεσσαλονίκη, την Ήπειρο, και το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας. Ο δε βουλγαρικός και σερβικός στρατός θα *«αλώση την Αδριανούπολη και την Κωνσταντινούπολη εντός ενός μηνός»* η επιτυχής έκβαση του πολέμου εκτιμά η εφημερίδα θα ολοκληρωθεί με την επέμβαση των Δυνάμεων οι οποίες θα αναλάβουν την διευθέτηση του ζητήματος με Διεθνή διάσκεψη. Οι δε Δυνάμεις θα αναγκαστούν να επέμβουν για να συγκρατήσουν την απειλητική διάθεση των *«Νεότουρκων και κυβερνητικών»* οι οποίοι καθώς θα υποχωρούν, θα προβούν σε λεηλασίες, πυρπολήσεις και σφαγές των χριστιανών. Έτσι οι Δυνάμεις πιστεύεται ότι θα εκβιάσουν με αποκλεισμό τα Δαρδανέλια για να αποκαταστήσουν την τάξη. Οι στόλοι αυτών θα εισέλθουν στο Βόσπορο, ο Ρωσικός από το Βορρά και ο ενωμένος στόλος των υπόλοιπων δυνάμεων από το νότο.

Οι Σέρβοι βρέθηκαν επίσης αντιμέτωποι με ισχυρά οθωμανικά στρατεύματα εκεί όπου σοβούσε η κρίση με την Βοσνία. Απέναντι στις ελληνικές δυνάμεις απέμειναν ισχνές τουρκικές δυνάμεις στο θεσσαλικό μέτωπο με αποτέλεσμα την εύκολη και γρήγορη προέλαση προς τα βόρεια. *«Το Γρίμποβον και η Ελασσόνα έχουν περιέλθει εις τα χείρας των Ελλήνων»* οι οποίοι μετά από τετράωρη αιματηρή μάχη στα οχυρώματα της Ελασσόνας κατάφεραν να αποπλύνουν ολοσχερώς το αίσχος του 1897. Η εθνική υπερηφάνεια για τις νίκες του ελληνικού στρατού προβάλλουν μέσα από τις στήλες της εφημερίδας, δοξάζοντας τα ελληνικά όπλα, τους ήρωες της νέας γενιάς οι οποίοι αποκατέστησαν με την γενναιότητα τους την εθνική τιμή²⁶⁷. Ο ελληνικός στρατός απέδειξε ότι γνωρίζει να βαδίζει προς το θάνατο αποδεικνύοντας ότι δικαίως το έθνος στήριξε σε αυτούς τις ελπίδες του και την τιμή του. Καταλήγει λέγοντας ότι *«Έθνος δε τοιούτον στρατόν είχαν δικαιούται να μη φοβήται το μέλλον, [...] αλλά «Τιμή και κλέος εις τον αρχηγόν αυτού Κωνσταντίνου»²⁶⁸, όστις αυτοπροσώπως ηγηθή της πρώτης νίκης του τακτικού ημών στρατού.»* το άγγελμα της νίκης εξαπλώνεται παντού *«Ας έχη δόξαν ο Θεός»* ο ελληνικός στρατός ανοίγει νέους ορίζοντες για το Έθνος το οποίο αισθάνεται ότι αναγεννήθηκε εθνικά εισερχόμενο σε νέα περίοδο διεθνούς αναγνώρισης με συνεχή επίμονο αγώνα θα συμμετάσχει στην *προς διαρρύθμισιν των πραγμάτων της Ανατολής*²⁶⁹ [...] *διότι η Ελλάς εις το μέλλον θα έχη την εμφάνισιν Κράτους στρατιωτικού, εννοούντος να διεκδικήσει τα δίκαιά του και δια των ιδίων του δυνάμεων.*

Μετά την ανατροπή των τουρκικών θέσεων στο Σαραντάπορο στις 9 Οκτωβρίου 1912, η ελληνική προέλαση προς τη Θεσσαλονίκη καθυστέρησε μόνο εξαιτίας των δυσκολιών στον ανεφοδιασμό και στη συγκροτημένη κίνηση μονάδων μέσα από τα στενά περάσματα. Όμως, όπως υποστηρίζει η εφημερίδα, ο ελληνικός στρατός με τη δράση του μαρτυρεί το *«θαύμα»* το οποίο συνετελέσθη κατά το διάστημα της τελευταίας δεκαπενταετίας από τον πόλεμο του 1897 διότι ο ελληνικός στρατός το 1897 δεν νικήθηκε λόγω έλλειψης ανδρείας και φιλοτιμίας ή ηθικού αλλά νικήθηκε διότι έπαυσε το ελληνικό έθνος να είναι στρατιωτικά οργανωμένο. Η τακτική που ακολούθησε ο στρατός στη μάχη του Σαρανταπόρου μαρτυρά το στρατιωτικό πνεύμα του σεπτού αρχιστράτηγου, ο οποίος κατά το 1897 έπεσε θύμα των ελλείψεων με την γενικότερη αποδιοργάνωση του ελληνικού κράτους. Στη συνέχεια υπογραμμίζει η εφημερίδα το ρόλο που διαδραμάτισε στις ένδοξες νίκες της χώρας το Στέμμα στις τάξεις του οποίου υπηρετεί ο μελλοντικός βασιλιάς και ρυθμιστής των πολιτικών εξελίξεων της Ελλάδας, Κωνσταντίνος. Αποδεικνύεται αντάξιος των μεγάλων εθνικών παραδόσεων, ο πορφυρογέννητος, ο προορισμένος να οδηγήσει το έθνος εις την γη της επαγγελίας²⁷⁰.

²⁶⁷ Σκριπ, 7/10/1912, 1

²⁶⁸ Σκριπ, 9/10/1912, 1

²⁶⁹ Σκριπ, 11/10/1912, 1

²⁷⁰ Σκριπ, 12, 14/10/1912, 1

Οι Οθωμανοί δεν κατάφεραν να συγκεντρώσουν επαρκείς δυνάμεις²⁷¹ για να αντισταθούν στη γραμμή του Αλιάκμονα. Ο τουρκικός στρατός ηττήθηκε κοντά στα Γιαννιτσά στις 19 Οκτωβρίου. Ο δρόμος προς την Θεσσαλονίκη άνοιξε²⁷², αφού τα ελληνικά στρατεύματα κατάφεραν να ξεπεράσουν την δύσκολη αντιμετώπιση με τα τουρκικά στρατεύματα στη γραμμή Πτολεμαΐδα-Αμύνταιο. Η νικηφόρα προέλαση του ελληνικού στρατού παρακολουθείται από την εφημερίδα και οι πηγαίοι τίτλοι της όπως «*Η θριαμβευτική είσοδος του στρατού εις Βέρροϊαν ή «Η νίκη του στρατού εν τη Αικατερίνη»*» δείχνουν το ενθουσιασμό των ελλήνων για την είσοδο του ελληνικού στρατού στις πόλεις της Μακεδονίας, προοιωνίζουν και την θριαμβευτική κατάληψη της Θεσσαλονίκης²⁷³. «*Ζήτω το Έθνος! Κατελήφθη η Θεσσαλονίκη μας!*» Η κατάληψη της Θεσσαλονίκης και του λιμανιού της είχε μεγάλη πολιτική σημασία για την Ελλάδα, ήταν στρατιωτικά απαραίτητη, για να λυθεί το πρόβλημα ανεφοδιασμού και μεταφορών που ταλάνιζε τον ελληνικό στρατό. Στενότατη ήταν η πολιορκία της Θεσσαλονίκης για την οποία υπογράφει το *Πρωτόκολλον της παράδοσής της πόλης*, αναφέρει η εφημερίδα, το απαίτησε η Α.Υ. ο διάδοχος αρχηγός του στρατού. Ο τούρκος κυβερνήτης αναλογιζόμενος ότι πλέον η άμυνα της πόλης δεν είναι δυνατή από τις τουρκικές δυνάμεις υπέγραψε το πρωτόκολλο της παράδοσης της Θεσσαλονίκης.

Στις 26 Οκτωβρίου ο ελληνικός στρατός βρισκόταν έξω από την πόλη της Θεσσαλονίκης²⁷⁴ ο στρατιωτικός διοικητής συνθηκολόγησε την ίδια ημέρα και παρέδωσε την πόλη με πολλούς αιχμαλώτους. Η κατάληψη της πόλης είχε ιδιαίτερη σημασία διότι διεκδικούνταν από όλες τις βαλκανικές χώρες μετατρέποντας την Ελλάδα σε μεγάλη κερδισμένη αυτής της φάσης του πολέμου²⁷⁵. Τα αίτια της νικηφόρας πορείας του ελληνικού στρατού που αναζητούνται μέσω δημοσιευμάτων σε πρωινές εφημερίδες²⁷⁶ όπως υποστηρίζει το *Σκριπ* υπήρξαν «*τα ηθικά κριτήρια*», η γενναία φύση του Έλληνα, η ευσυνειδησία του προς την πατρίδα, ο πατριωτισμός του, η γενναιότητα των αξιωματικών του, η στρατηγική ικανότητα του αρχιστράτηγου Διαδόχου ήταν αυτά που ενέπνευσαν το θάρρος και την αυτοπεποίθηση στο στράτευμα και οδήγησαν στην μόλις δεκατριών ημερών νικηφόρα προέλαση του στρατού βοηθώντας τον αγώνα για την ελευθερία των υποδούλων αδερφών του. Ο ενθουσιασμός της εφημερίδας ήταν ανυπέρβλητος μεγάλος για την νικηφόρα προέλαση του στρατού υπό τον διάδοχο όπου την οδηγεί στο να ανακαλέσει και να δημοσιεύσει πλήθος εθνικών παραδόσεων και προρρήσεων που προλέγουν το τέλος της Τουρκίας. «*Ο Αγαθάγγελος αναφέρει το Σκριπ είναι εκείνος όστις εξάσκησε μεγάλην επιρροήν εις το πνεύμα του λαού, εχρησίμευσε [...] προς αναρρίπισιν του εθνικού φρονήματος [...] και όταν η Ελλάς εκηρύχθη βασιλείον ανεξάρτητον και πάλιν ο λαός επίστευεν ότι ο Οθων ή τουλάχιστον η δυναστεία του ήτο προωρισμένη να βασιλευση εις την Κωνσταντινούπολιν*. Επίσης και μετά την πτώσιν του Όθωνος ο λαός δεν έπαυσε να πιστεύων εις τας προρρήσεις [...] παραδεχόμενος ότι μιαν ημέραν θα ελύετο το Ανατολικόν πρόβλημα και θα κατελύετο το κράτος των Αγαρηνών οι οποίοι θα κατεδιώκετο μέχρι της Κόκκινης Μηλιάς». σε διάστημα λοιπόν λίγων ημερών η Ευρωπαϊκή Τουρκία *εσαρώθη*, ισχυρίζεται η εφημερίδα, οικοδόμημα τεσσάρων και πλέον αιώνων κατέπεσε οι Τούρκοι απώλεσαν τα πάντα χωρίς να καταφέρουν να σώσουν την τιμή της Αυτοκρατορίας.

Επίσης αναφέρεται και στις θέσεις των Δυνάμεων απέναντι στη θριαμβευτική κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Έτσι η εφημερίδα αναφερόμενη στην Αυστρία, υποστηρίζει ότι πρέπει επιτέλους να κατανοήσει ότι η ένωση των Βαλκανικών κρατών και η σημερινή κατάσταση άλλαξε την εικόνα των κρατών της Χερσονήσου του Αίμου. Η Αυστρία παραδέχεται η εφημερίδα είχε

²⁷¹ *Σκριπ*, 8/10/1912,1

²⁷² *Σκριπ*,22/10/1912,1

²⁷³ *Σκριπ*,24,27/10/1912,1.

²⁷⁴ *Σκριπ*,2/11/1912,1

²⁷⁵ *Σκριπ*,25/10/1912.1.

²⁷⁶ *Σκριπ*,20/10/1912,1

βλέψεις στην συγκεκριμένη περιοχή. Η προσάρτηση σε αυτήν της Βοσνίας Ερζεγοβίνης την οδηγούσε σε συνεχείς μηχανορραφίες εμποδίζοντας την ένωση περιοχών όπως της Σερβίας με το Μαυροβούνιο καταδικάζοντας την Σερβία σε ασφυξία. Επίσης η Αυστροουγγαρία εξέφραζε την άποψη για αυτοδιοίκηση των εθνотήτων που βρίσκονται στη Τουρκία. Σε αυτό το πλαίσιο ήταν η δημιουργία της Αυτόνομης Αλβανίας η οποία θα περιελάμβανε εδάφη της Σερβίας, το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας και ολόκληρη την Ήπειρο (βιλαέτι Κοσσυφοπεδίου, Μοναστηρίου, Ιωαννίνων και Σκόρδας). Όπως ήταν αναμενόμενο τα βαλκανικά κράτη βλέποντας την υποδούλωσή τους από μια νέα Δύναμη, συνασπίστηκαν κάνοντας διάβημα προς την Πύλη για την λήψη των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων, «*όπερ προκάλεσε τον παρόντα πόλεμο*». Τα αποτελέσματα του οποίου άλλαξαν την κατάσταση καθώς η Σερβία, η Μακεδονία και η Θράκη είναι πλέον ελεύθερες από την οθωμανική αυτοκρατορία.

«*Η θλιβερά ιστορία των Τούρκων εν Ευρώπη έλαβε τέλος*» επομένως ξεκαθαρίζει η εφημερίδα *ουδεμία δύναμις του κόσμου δύναται σημερινόν να είπη εις τους ελευθερωτάς και τους ελευθερωθέντας να ανεχθώσι την επανίδρυσιν του κράτους του Σουλτάνου*. Η ξένη προστασία και οι ξένες βλέψεις για τη Χερσόνησο του Αίμου τερματίστηκαν με τον αγώνα των λαών για ελευθερία. Η Ευρώπη πρέπει να αισθάνεται ευχαριστημένη που την απαλλάξαμε από το Ανατολικό Ζήτημα. όσον αφορά την Αυστρία υποστηρίζει η εφημερίδα δεν υποτιμούνται τα οικονομικά της συμφέροντα με την Σερβία να είναι πρόθυμη να διαπραγματευτεί μαζί της εξαλείποντας κάθε διαφωνία που δυσκολεύουν την συνεργασία των δυο χωρών. Η επίλυση των προβλημάτων θα επιφέρει στις χώρες των νέων κρατών της βαλκανικής μεγάλη οικονομική ανάπτυξη καθιστώντας αυτές κέντρα διεθνούς εμπορίου. Έτσι η Αυστρία και οι Δυνάμεις θα εύρουν σ' αυτές νέες αγορές προς κατανάλωση των προϊόντων τους και διάθεση των κεφαλαίων τους. η ειλικρίνεια, η εδαφική ανιδιοτέλεια και τα οικονομικά συμφέροντα υπαγορεύουν στην Αυστρία να αποδεχτεί το δημιουργηθέν καθεστώς στη Βαλκανική και να μη επιζητά τη διεθνοποίηση της Θεσσαλονίκης²⁷⁷.

Η γρήγορη προέλαση της Ελλάδας και η κατάληψη της Θεσσαλονίκης προκάλεσε τη δυσареσκεια των συμμάχων, ιδιαίτερα της Βουλγαρίας η οποία παγιδευμένη στο σκληρό μέτωπο της Θράκης ένιωσε ότι πολέμουσε για χάρη των Ελλήνων στους οποίους περνούσε το μεγαλύτερο τμήμα της διεκδικούμενης μακεδονικής επικράτειας η οποία οφειλόταν και στην μεγάλη κινητοποίηση των Ελλήνων εθελοντών. Μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης, τον Νοέμβριο, ο ελληνικός στρατός κινήθηκε προς τη Δυτική Μακεδονία για να βοηθήσει τους Σέρβους²⁷⁸ να καταλάβουν το Μοναστήρι, το Σόροβιτς και να στραφεί προς τη Φλώρινα και την Κορυτσά. Άλλες δυνάμεις στράφηκαν προς τα νησιά του Αιγαίου²⁷⁹ και προς το μέτωπο της Ηπείρου όπου τα ελληνικά στρατεύματα βρίσκονταν για μεγάλο διάστημα έξω από τα Ιωάννινα. Τα νησιά αρχίζουν σταδιακά να κηρύττουν την ένωση με την Ελλάδα. Η κατάληψη της Χαλκιδικής από τον ελληνικό στόλο²⁸⁰, της Σάμου,²⁸¹ της Ίμβρου, της Σαμοθράκης, Θάσου, Μυτιλήνης και Χίου «*σκεπάζονται πλέον υπό τας Πτυχάς της κυανολέγκου*» αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού βασιλείου.

Η κατάληψη του Μοναστηρίου ήταν για *Σκριπ* και το σημείο ολοκλήρωσης των πολεμικών επιχειρήσεων από την πλευρά των Βαλκανικών χωρών, έτσι δικαιολογημένα και η εφημερίδα υποστηρίζει ότι ο πόλεμος ουσιαστικά θεωρείται *λήξας και [...] προκειμένου να διεξαχθώσι διαπραγματεύσεις προς συννομολόγησιν της ειρήνης δικαίως πάντες αποβλέπουσιν [...]*

²⁷⁷ *Σκριπ*, 28/10/1912, 1

²⁷⁸ *Σκριπ*, 7/11/1912, 1.

²⁷⁹ *Σκριπ* 18/11/1912, 1

²⁸⁰ *Σκριπ*, 3/11/1912, 1

²⁸¹ *Σκριπ*, 14/11/1912, 1

εις την διανομήν των ελευθερωθεισών χωρών μεταξύ των συμμαχικών κρατών τα οποία πιστεύεται ότι θα καθορίσουν από την αρχή τις σφαίρες επιρροής τους έτσι ώστε οι κυβερνήσεις να λύσουν με ομαλό τρόπο την διανομή των εδαφών της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Εκείνο που εξετάζει στη συνέχεια είναι τα «δικαιώματα που έχει κάθε σύμμαχος χώρας στην διανομή των εδαφών τα οποία προσδιορίζονται από την συμβολή της στον πόλεμο. Η Ελλάδα προσέφερε τα περισσότερα επομένως έχει και τα περισσότερα δικαιώματα ή «ίσα» προς τους συμμάχους διότι η δράση της κατά ξηρά και θάλασσα είναι προφανής όχι μόνο ηρωικά αλλά και αποτελεσματικά στην εξασφάλιση της τελικής νίκης. Η εφημερίδα επισημαίνει ότι κανείς από τους συμμάχους δεν κατόρθωσε με την γενναιότητα του να σταματήσει τον τούρκικο στρατό τον οποίο απέκλεισε ο ελληνικός στόλος στην Ασία όπως «σπανιώτατο στρατιωτικό κατόρθωμα» αποτελεί για την εφημερίδα η θριαμβευτική πορεία του διαδόχου από την Λάρισα στην Θεσσαλονίκη εντός είκοσι ημερών. Για όλα αυτά αποβλέπομεν ως χώρα αναφέρει το Σκριπ ότι το τέλος του αγώνα θα είναι αντάξιο προς τις μεγάλες θυσίες τις οποίες έχει υποβληθεί ολόκληρο το έθνος²⁸².

Στις 20 Νοεμβρίου η Σερβία²⁸³ η Βουλγαρία, και το Μαυροβούνιο συμφώνησαν ανακωχή με την οθωμανική πλευρά ώστε να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις ειρήνης, εκτός της Ελλάδας.²⁸⁴ Ο ουσιαστικός λόγος για τον οποίο δεν υπέγραψε η Ελλάδα ήταν ότι επιδίωκε στο διάστημα μέχρι την έναρξη των διαπραγματεύσεων, να ολοκληρώσει την κατάληψη της Ηπείρου²⁸⁵, ειδικότερα των Ιωαννίνων, και να διατηρήσει τον έλεγχο του Αιγαίου. για να προσέλθει στη συνέχεια σε διαπραγματεύσεις για την ειρήνη μαζί με τους άλλους συμμάχους σε πνεύμα πλήρους σύμπνοιας και αλληλεγγύης. Επιπλέον η εφημερίδα εκφράζει την ελπίδα ότι στο προσεχές μέλλον ενωμένοι και σε πλήρη συνεννόηση με τους συμμάχους θα διαπραγματευτούμε του όρους της ειρήνης. Η Ελλάδα μέσα από τους νικηφόρους αγώνες της κατάφερε να είναι ισχυρή και δυνατή τόσο στην ξηρά με τον πολυάριθμο νικηφόρο στρατό, όσο και στην θάλασσα με ισχυρό ναυτικό της. Η ανακωχή όριζε ως τόπο σύγκλισης της ειρηνευτικής διάσκεψης το Λονδίνο.

Το μέτωπο της Ηπείρου αρχικά είχε τις λιγότερες ελληνικές δυνάμεις που αποτελούν κυρίως από εθελοντές και άτακτα σώματα. Μετά την κατάληψη της Πρέβεζας οι ελληνικές δυνάμεις σταμάτησαν στην οχυρωμένη περίμετρο των Ιωαννίνων και ο πόλεμος μεταβλήθηκε σε σειρά ανιμαχιών. Στην αποκομμένη από το κέντρο οθωμανική πλευρά το ζήτημα της αλβανικής ανεξαρτησίας έγινε βασικός παράγοντας των εξελίξεων²⁸⁶ καθώς όπως αναφέρει η εφημερίδα ήδη δυο από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις Αυστρία και Ιταλία συμφωνούν για την Αλβανική ανεξαρτησία και αυτό με την κατάλυση του τούρκικου καθεστώτος η αυτονομία της Αλβανίας είναι ο νέος τρόπος της εγγύησης των συμφερόντων των δυο δυνάμεων. Γι αυτό το λόγο και ενισχύθηκαν οι ελληνικές δυνάμεις υπό την διοίκηση του ίδιου του αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου, οποίος συνέτριψε τον εχθρό και καθάρισε όλες τις περιοχές από κάθε αντίσταση. Στις 20 Φεβρουαρίου η γενική επίθεση είχε ως αποτέλεσμα την παράδοση της πόλης από τον Εσάτ Πασά. Η γενική κατάσταση επέβαλε τη γρήγορη επιστροφή στη Μακεδονία, ενώ στον αλβανικό χώρο οι διεθνείς διπλωματικές περιπλοκές άφηναν λιγότερα περιθώρια για ελιγμούς.

4.2. Η συνθήκη του Λονδίνου και η αυτόνομη Αλβανία

Το «Σκριπ» στις 12 Δεκεμβρίου 1912, δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «*Η αυτόνομος Αλβανία*» η εφημερίδα αναφέρεται στα αποτελέσματα της συνδιάσκεψης του Λονδίνου. Σύμφωνα με την οποία οι έξι Μ. Δυνάμεις αποφάσισαν *περί της ιδρύσεως ως αυτόνομου Αλβανίας ως επίσης ότι και*

²⁸² Σκριπ, 7/11/1912, 1

²⁸³ Σκριπ, 24/11/1912, 1,

²⁸⁴ Σκριπ, 22/11/1912, 1

²⁸⁵ Σκριπ, 23/11/1912, 1.

²⁸⁶ Σκριπ, 26/11/1912, 1

οι αντιπροσωπεύοντες τα Βαλκανικά κράτη παρέδεχτησαν την απόφαση αυτή στηριζόμενα στην αρχή των εθνοτήτων. Για συνεχίσει κατακρίνοντας, (δείχνοντας ότι δεν συμφωνεί με τις αποφάσεις της συνδιάσκεψης), την ευρωπαϊκή διπλωματία ως «ειδική» στην δημιουργία οξύμωρων σχημάτων. Δεν θεωρεί δίκαιο και ορθό να ιδρυθεί «Αυτόνομος Αλβανία», «ήτοι να δημιουργηθεί ληστρικόν κράτος», όπως το περιγράφει «εν τη Χερσονήσω του Αίμου εν κατ' εξοχήν κοιτώνα του πολιτισμού» όμως καταλήγει, ότι αυτό επιτάσσουν τα συμφέροντα της Αυστρίας και Ιταλίας, ίσως δε και άλλων ευρωπαϊκών Δυνάμεων.

Σε αυτό το σκληρό άρθρο για την απόφαση της Συνδιάσκεψης του Λονδίνου, το *Σκριπ* υποστηρίζει ότι θεωρεί ύβρη κατά της ιστορίας και της εθνογραφίας να επικαλούνται οι Δυνάμεις την αρχή των εθνικοτήτων για την ίδρυση της Αυτόνομου Αλβανίας διότι πού υπάρχει αυτή η Αλβανία; Αναρωτιέται η εφημερίδα. Ποιά είναι τα όρια της; Και τι είδους λαοί είναι αυτοί οι οποίοι αναφέρονται ως Αλβανοί. «Όσον και αν περισθώσι τα όρια της λεγομένης Αλβανίας πάντοτε θα περιλαμβάνει προς βορρά μεν σλαβικά στοιχεία, προς νότον δε ελληνικά» για να συνεχίσει ότι μόνο οι μουσουλμάνοι είναι ξένοι προς τον ελληνισμό, και ότι ουδέποτε θα δεχτούν ως ισότιμους τους χριστιανούς, ενώ οι ορθόδοξοι είναι άρρηκτα δεμένοι με τους Έλληνες και να αναρωτηθεί «αν είναι δίκαιον και ανθρώπινον να ιδρυθή Αλβανικόν κράτος χάριν των αγρέων μουσουλμανικών οрдών του Μπεκτιήρ αγά, ή πρέπει να ιδρυθή χάριν του περιωνύμου Ισμαήλ Κεμάλ, του δουλευτέντος εις αλλότρια συμφέροντα; για να καταλήξει «ότι ημεείς έχομεν την επιθυμίαν να ιδρυθή τοιούτον Κράτος, ίνα παραστώμεν μάρτυρες εμφυλίων σπαραγμών, ους ουδέποτε είδεν ο κόσμος». Επίσης σε άλλο άρθρο «Η κλεις της διανομής των από του τούρκικου ζυγού απελευθερωθείσων χωρών»²⁸⁷ θεωρεί ότι η διανομή των εδαφών της καταρρέουσας Οθωμανικής αυτοκρατορίας πρέπει να πραγματοποιηθεί μεταξύ των Ελλάδας, Βουλγαρίας, και Σερβίας-Μαυροβουνίου, επειδή αυτές οι χώρες, αφού συγκρότησαν την Βαλκανική συμμαχία, πραγματοποίησαν πόλεμο ο οποίος είναι «ουχί κατακτητικός αλλ' απελευθερωτικός και ανακτητικός», επομένως η εφημερίδα θεωρεί ότι η διανομή των εδαφών πρέπει να γίνει βάσει των «Ιστορικών δικαίων εκάστου των συμμάχων» και βάσει των εθνολογικών και εθνογραφικών δικαίων. Η δε προτεινόμενη λύση της διανομής βάσει της προτεραιότητας της καταλήψεως χαρακτηρίζεται από την εφημερίδα μη εφαρμόσιμη και άστοχη. Οι «καλοθεληταί» όπως αναφέρει το *Σκριπ* που θέτουν τέτοιο θέμα επιδιώκουν να θέσουν σε αυτό καθεστώς συγκυριαρχίας Ελλάδος και Βουλγαρίας και την Θεσσαλονίκη αγνοώντας τα ελληνικά εθνικά και ιστορικά δίκαια της Ελλάδας. Οι επιτυχίες στους Βαλκανικούς πολέμους βοήθησαν τους Έλληνες να διασπάσουν εύκολα τους δεσμούς με τους όμαιμους γείτονες. Στο πρόσωπο των Σέρβων είχαν ανακαλύψει έναν νέο αδελφό και τον πολυπόθητο «σύμμαχο».

Η διάσκεψη άρχισε της εργασίες της το Δεκεμβρίου 1912. Οι σύμμαχοι με δυσκολία κατόρθωσαν να σχηματίσουν ενιαίο μέτωπο απέναντι στην ηττημένη οθωμανική αυτοκρατορία. Ρυθμιστικό ρόλο έπαιζαν όχι μόνο οι ενδοσυμμαχικές διαπραγματεύσεις αλλά και οι περιορισμοί που έθεταν οι σύμμαχοι. Όλοι προσδοκούσαν κέρδη από τον διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Έντονες ήταν οι βουλγαρικές απαιτήσεις στη Μακεδονία.

Το *Σκριπ* αναδημοσιεύει άρθρο από το «*Νέον Ελεύθερον τύπον*»²⁸⁸ στο οποίο αναφέρεται ότι η ανακωχή μεταξύ της Τουρκίας και των Βαλκανικών χωρών υπογράφηκε χωρίς την συμμετοχή της Ελλάδας, «ήτις ηδύνατο να εξακολουθήση μόνη τον πόλεμον εάν τον επιθυμεί. Δια τούτο εδηλώθη εις την Ελλάδα κατά τρόπον αυτόχρημα σαρκαστικόν, ότι η Βουλγαρία δεν προτίθεται να θεωρήση ως ίδια τα Ελληνικά συμφέροντα και ότι μάλλον έχει απόφασιν να εξακολουθήση τον δρόμον της παραμερίζουσα απλούστατα τους Έλληνας.»

²⁸⁷ *Σκριπ*, 18 Δεκεμβρίου, 1912.

²⁸⁸ *Σκριπ*, 27/11/1912, 1

Η εξωτερική αφορμή των διαφωνιών υποστηρίζει η εφημερίδα μεταξύ των δύο χωρών αφορά την συναίνεση της Βουλγαρίας για τον επισιτισμό των φρουρίων μεταξύ των οποίων βρίσκονται και τα Ιωάννινα περιοχή για την οποία ενδιαφερόταν η Ελλάδα, και δεν έφερε καμία αντίρρηση στην απαίτηση της Τουρκίας για την άρση του αποκλεισμού του Αιγαίου κατά την διάρκεια της ανακωχής. Αυτή ήταν η αφορμή δια την αρχή των εντάσεων μεταξύ των δυο χωρών. Η αιτία που χειροτέρεψε την κατάσταση ήταν η διεκδίκηση και η κατάληψη της Θεσσαλονίκης από την Ελλάδα.

Εξαρχής λοιπόν φάνηκε ότι η περιοχή της Θεσσαλονίκης και η κατοχή ενός τόσο σπουδαίου λιμένος και εμπορικής θέσεως θα καθίστατο σοβαρόν σημείον ερίδων μεταξύ των συμμάχων που μαζί με το ζήτημα της ανακωχής, αύξησε την ένταση μεταξύ των δύο χωρών. Σε άλλο δημοσίευμα της εφημερίδας²⁸⁹ αποκαλύπτεται προσυμφωνημένο προσχέδιο για την διανομή των διεκδικούμενων εδαφών της Μακεδονίας και Θράκης. Αφού χαρακτηρίζει τραγωδία την Βαλκανική συμμαχία για την οποία δεν «ερωτήθη το ελληνικό έθνος» αναφέρει ότι υπάρχουν σκοτεινά σημεία τα οποία πρέπει να εξαλειφθούν για να μην οδηγηθούν οι ελληνικοί πληθυσμοί της Θράκης και της Μακεδονίας σε χειρότερη καταπίεση από τον Τούρκικο ζυγό «*χάριν μικράς αυξήσεως*» του ελληνικού κράτους. Εξετάζει επίσης αν ο Έλληνας πρωθυπουργός με τον βούλγαρο ομόλογο του είχαν έρθει σε συμφωνία και διανομής των εδαφών πριν την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων,²⁹⁰ ο Έλληνας πρωθυπουργός τόσο μέσα από συνεντεύξεις και ανακοινώσεις του από το βήμα της Βουλής διευκρινίζει ότι δεν είχε συμφωνήσει για την παράδοση της Θράκης και των περιοχών της Καβάλας Δεδααγάτς, Σερρών τις οποίες προβάλλει ως απαιτήσεις η Βουλγαρία. Όμως το *Σκριπ* αναφέρει ότι δημοσίευμα στο ημιεπίσημον όργανο του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας «*Courier de Bulgarie*» το οποίο στις 8 Σεπτεμβρίου ένα μήνα πριν την έναρξη των εχθροπραξιών, ανέφερε του όρους της συμφωνίας ανάμεσα της Βουλγαρίας, Σερβίας, Μαυροβούνιο και Ελλάδας, μεταξύ άλλων αναφερόταν σε αυτόνομη, ανεξάρτητη, ουδέτερη Μακεδονία το δε υπόλοιπο του οθωμανικό κράτος στη Ευρώπη διανέμεται μεταξύ των συμμαχικών κρατών, στην προσάρτηση στη Βουλγαρία των Θρακικών, Μακεδονικών περιοχών, των 40 εκκλησιών, της Αδριανούπολης, της Δράμας των Σερρών. Στην Ελλάδα παραχωρείται τμήμα της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, της Ελασσόνας. Οι υπόλοιπες περιοχές θα ανήκουν στο ουδέτερο ανεξάρτητο Αλβανικό κράτος. Το βουλγαρικό σχέδιο φαίνεται ότι επαληθεύεται εκτός από την περιοχή της Θεσσαλονίκης η οποία καταλαμβάνεται από την Ελλάδα δυο ημέρες νωρίτερα πριν τον βουλγαρικό στρατό. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η διανομή των χωρών του Οθωμανικού κράτους μεταξύ των δυο Σλαβικών χωρών είχε συμφωνηθεί και η μεν Σερβία ελάμβανε ότι άνηκε σε αυτή, η δε Βουλγαρία ελάμβανε ως μερίδιο όλες τις ελληνικές περιοχές και αναρωτιέται, «*Τι υπέλειπετο λοιπόν να προσφέρει εις την Ελλάδα;*» το νότιον μέρος της Μακεδονίας και η Θεσσαλονίκη. Αλλά η Βούλγαροι θεωρούν την Θεσσαλονίκη «*ως την ιεράν του Βουλγαρισμού πόλιν [...] το κυριώτερον παράθυρον όπερ θα εφώτιζεν ολόκληρον το Βουλγαρικόν οικοδόμημα*». Συμπερασματικά η εφημερίδα θεωρεί, ότι η ελληνοβουλγαρική συνεννόηση έχει στηριχθεί σε σαθρές βάσεις την οποία δέχτηκε η ελληνική κυβέρνηση όποτε έπρεπε να εγκαταλείψει τα σχέδια για την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης την Θράκη, τις Σέρρες Δράμα και την Καβάλα τα οποία εξασφάλισαν οι Βούλγαροι αντιπροτείνοντας, κατευνάζοντας με τον τρόπο αυτό την ελληνική διπλωματία, την αυτονομία της Μακεδονίας.

Η δημιουργία ενός ουδέτερου κράτους θα περιλάμβανε την περιοχή της Θεσσαλονίκης καθώς και τις υπόλοιπες περιοχές του βίλαετιου. Εύλογα σε αυτό το σημείο η εφημερίδα διερωτάται αν οι Βούλγαροι θα τηρήσουν την συμφωνία αυτή. Η απάντηση είναι αρνητική για το

²⁸⁹ *Σκριπ*, 7/5/1913, 1

²⁹⁰ *Σκριπ*, 8/5/1913, 1

Σκριπ αναφέροντας ότι ο «ακήρυχτος πόλεμος» τον οποίον κήρυξαν οι άσπονδοι εχθροί του ελληνισμού με τους οποίους συμμαχίσε η ελληνική κυβέρνηση έχουν ως στόχο την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Γι' αυτό και η Βαλκανική συμμαχία ήταν μια απάτη που μονό οι Βούλγαροι ωφελήθηκαν με την κάθοδο τους στο Αιγαίο διεκδικώντας εδάφη ελληνικά.

Αν και αποδοκιμάζονται οι προθέσεις της Βουλγαρίας για την συμμετοχή της στην Βαλκανική συμμαχία. Η αναμενόμενη επιτυχή διεκπεραίωση των συνομιλιών της ελληνικής κυβέρνησης με τη Σερβία για την επίτευξη της ελληνοσερβικής συμμαχίας αποτελεί για την εφημερίδα την επισφράγιση της κοινής τους πορείας και αγώνων ανά τους αιώνες οι οποίοι συνδέθηκαν από κοινού με την αντιμετώπιση του «εξ Ασίας εχθρού». Συμφέρον της Σερβίας είναι να συμμαχήσει με την Ελλάδα αποκρούοντας «τας υπερφιάλους και αρπακτικές ορέξεις της αδίκου, ανειλικρινούς Βουλγαρίας» η εφημερίδα υποστηρίζει ότι τα συμφέροντα της Σερβίας κινδυνεύουν από την Βουλγαρία η οποία προσπαθεί να οικειοποιηθεί όλους τους πληθυσμούς της Μακεδονίας και της Παλαιάς Σερβίας, οι οποίοι *ουδέν κοινόν έχουσι προς τους Βουλγάρους*. Η ένταση με την Ελλάδα την οποία επιδιώκουν οι Βούλγαροι θα επηρεάσει και την Σερβία, επομένως συμφέρον της Σερβίας είναι μια ισχυρή Ελλάδα η οποία θα υπερασπίσει τα συμφέροντα των δυο λαών στη Μακεδονία και Αλβανία καθώς ουδέποτε θα συναινέσει να παραμεριστεί πολιτικά η θέση της Σερβίας στα Βαλκάνια. Έτσι θα αντιμετωπιστεί και η επεκτατικότητα της Αυστρίας στην περιοχή η οποία προσπαθεί να επιβληθεί οικονομικά προσεταιρίζοντας τη Βουλγαρία. Συμφέρον της Σερβίας αποτελεί, ισχυρίζεται η εφημερίδα, η συνεργασία με την Ελλάδα για το κοινό συμφέρον των δυο χωρών καθώς η συμμαχία τους θα τους οδηγήσει στην εξασφάλιση του στόχου για τον οποίον πραγματοποιήθηκε η βαλκανική σύγκρουση με την Οθωμανική αυτοκρατορία²⁹¹. Σκοπός του Βενιζέλου που παραβρέθηκε στη διάσκεψη ήταν να επιτύχει μια συνθήκη διανομής μεταξύ των συμμάχων πριν να αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις με την Τουρκία. Με τη συνθήκη του Λονδίνου 17/5/1913 η Οθωμανική Τουρκία παραχώρησε στους Βαλκανικούς συμμάχους όλα τα εδάφη δυτικά από τη γραμμή Μηδείας-Αίνου και την Κρήτη. Η συνθήκη άφηνε σε εκκρεμότητα τα σύνορα της νεοεμφανιζόμενης τότε Αλβανίας γύρω από την περιοχή της Αυλώνας, όπως επίσης και τα νησιά του Αιγαίου. Τα Δωδεκάνησα παρέμεναν υπό ιταλική κατοχή ως εκβιαστικό μέσο μέχρι την υποχώρηση των Τούρκων από το μέτωπο της Λιβύης.

4.3. Φόβοι νέου Βαλκανικού πολέμου

Ο Βενιζέλος διατηρούσε κάποιες ελπίδες ότι αν εξασφαλιζόταν μια ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη, η βαλκανική συμμαχία θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για μόνιμη ειρήνη στην περιοχή. Σύμφωνα με τον Βενιζέλο ισορροπία σήμαινε μια κατανομή εδαφών που θα καθιστούσαν τη Βουλγαρία ισοδύναμη με τη Ελλάδα και τη Σερβία. Η Βουλγαρία ωστόσο αρνιόταν την μείωση της έκτασης των εδαφών που έκρινε πως της ανήκουν, σύμφωνα με την Συνθήκη της 28^{ης} Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου του 1912 που είχε υπογράψει με τους Σέρβους και προέβιανε σε προκλήσεις σε βάρος των Ελλήνων και των Σέρβων. Μετά όμως από πόλεμο σχεδόν εννέα μηνών το έθνος υποστηρίζει η εφημερίδα βρίσκεται σε νέες περιπέτειες σχεδόν στην αρχή ενός νέου πολέμου. «Παν ό,τι κατέχει εκ της Μακεδονίας αμφισβητείται αυτό υπό των συμμάχων»²⁹², αμφισβητούνται περιοχές της Ηπείρου από την Ιταλία, αμφισβητούνται ελληνικές περιοχές οι οποίες απελευθερώθηκαν από τον ελληνικό στρατό και κινδυνεύουν να παραχωρηθούν στην «υπό κατασκευήν Αλβανίαν», τα νησιά του Αιγαίου κινδυνεύουν να βρεθούν πάλι στην Τουρκία, ενώ νησιά τα οποία δεν κατέχονται από τον ελληνικό στρατό κινδυνεύουν να παραχωρηθούν σε άλλη δύναμη. Υπό αυτές τις συνθήκες και τον κίνδυνο η Ελλάδα να βρεθεί από

²⁹¹ Σκριπ 14/05/1913,1.,

²⁹² Σκριπ,15/05/1913,1

νικητής, ηττημένη, το Έθνος δεν μπορεί να δεχτεί την υπογραφή μιας συνθήκης ειρήνης με ταπεινωτικούς όρους. Αντιρρήσεις εκφράζει η εφημερίδα και για τις μη παρεχόμενες από την Τουρκία διασφάλισης των προνομίων των Ελληνικών πληθυσμών που κατοικούν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Διότι η ηττημένη Τουρκία, η σχεδόν εκδιωχθείσα από την Ευρώπη αρνήθηκε να παραχωρήσει οποιαδήποτε εγγύηση στα δικαιώματα των ελληνικών πληθυσμών της Τουρκίας.

Σε αυτό το σημείο η εφημερίδα κατηγορεί, τον Έλληνα πρωθυπουργό, που αν και παντοδύναμος χωρίς να τον αντιπολιτεύονται ασκώντας του έλεγχο για τις αποφάσεις του, σχεδόν δικτάτορας, ότι εξερχόμαστε από τον πόλεμο εθνικά ταπεινωμένοι έχοντας όλα τα εθνικά ζητήματα εκκρεμεί, την πατρική μας κληρονομία σε χέρια ξένων, και την εθνική μας υπόσταση σε κίνδυνο. Ο Έλληνας πρωθυπουργός αν και προσήλθε στη βαλκανική συμμαχία τελευταίος²⁹³ δεν προέβλεψε, δεν εξασφάλισε, τίποτα για την χώρα του. Ούτε κατάφερε να διαγνώσει τις αληθινές προθέσεις των *«άσπονδων εχθρών του»* έτσι κατηγορεί τον Βενιζέλο, ότι αποκήρυξε τις ελληνικές διεκδικήσεις στην Θράκη και μαζί με αυτές την μεγάλη εθνική Ιδέα με την οποία έζησαν ολόκληρες γενιές εφαρμόζοντας μια αντιεθνική πολιτική²⁹⁴. Το ίδιο συμβαίνει και με την Μακεδονία η οποία αποτελούσε τον κύριο στόχο των ελληνικών διεκδικήσεων. Άφησε σχεδόν τα πάντα στην τύχη μεταβάλλοντας τον πόλεμο *«εις αγώνα δρόμου, ου το τέρμα ήτο το έπαθλον του πρώτου καταλαβόντος»*. Με την στάση του αυτή ουσιαστικά θυσίασε την Θράκη διότι όπως υποστηρίζει το Σκριπ *«διεκήρυττεν [...] ότι και προσφερόμενην την Θράκην δεν θα την εδέχετο, διότι η Θράκη θα έβλαπτε την σπονδυλικήν στήλην του Έθνους!» προσθέσατε σε αυτά τις πείσμονας και επανειλημμένες δηλώσεις αυτού ότι ουδεμίαν συμφωνίαν έκαμεν, ότι εις ουδεμίαν συνεννόησιν προέβη ελπίζοντας ότι οι διαφορές μεταξύ των συμμάχων θα διευθετηθούν με αίσιο τρόπο.*

Η Βουλγαρία ωστόσο δεν αρνιόταν κάθε συζήτηση για μείωση της έκτασης των εδαφών που έκρινε ότι της ανήκαν σύμφωνα με την συνθήκη που είχε υπογράψει με την Σερβία και προέβαινε σε προκλήσεις σε βάρος των Ελλήνων και της Σέρβων. Οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Σερβίας πραγματοποίησαν ανεπίσημες επαφές οι οποίες κατέληξαν την 18 Μαΐου/1 Ιουνίου στην Ελληνοσερβική συμμαχία, συνθήκη φιλίας και αμυντικής συμμαχίας που έκρινε τελικά την έκβαση των διαφορών μεταξύ των συμμάχων του πολέμου κατά της Τουρκίας. Με την συνθήκη αυτή οι δυο χώρες προσέφεραν την αμοιβαία εγγύηση ότι θα κρατήσουν οριστικά τις εδαφικές τους κτήσεις, και ανέλαβαν την υποχρέωση, σε περίπτωση που ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη δεχόταν επίθεση από Τρίτη χώρα, να παράσχουν τη βοήθεια τους και να μην συνάψουν χωριστή ειρήνη με την επιτιθεμένη χώρα παρά μόνον από κοινού.

Το «Μακεδονικό» ήταν για τη Βουλγαρία κεντρικό εθνικό και πολιτικό ζήτημα. Οι σλάβικοι πληθυσμοί του μακεδονικού χώρου είχαν σε μεγάλο ποσοστό στραφεί προς τη Βουλγαρία, η οποία στήριζε τις απελευθερωτικές πρωτοβουλίες τους σε σκληρό ανταγωνισμό με τους Έλληνες, τους άλλους σημαντικούς διεκδικητές των ίδιων περιοχών. Για αυτό το λόγο αυτό και η εφημερίδα κατηγορεί τον Βενιζέλο για τις συνεννοήσεις του με τους άλλους πρωθυπουργούς των βαλκανικών χωρών υποστηρίζοντας ότι η ελληνική διπλωματία παρακολούθει τις ενέργειες των Βουλγάρων ελπίζοντας ότι από την μεγαθυμία τους και την φιλανθρωπία τους να κερδίσει *«ό,τι εκ της ευπιστίας αυτής και της αφειδούς διασκορπίσεως της εθνικής κληρονομίας απώλεσεν»*. Αφήνει αιχμές εναντίον του Βενιζέλου λέγοντας, ότι δεν συνεργάστηκε με όλη τη πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, όπως ο βούλγαρος πρωθυπουργός Γκέσωφ, για να προετοιμάσει το έθνος για πόλεμο εξυπνώνοντας τις εθνικές ελπίδες και το εθνικό αίσθημα του λαού. Αντίθετα ο βούλγαρος πολιτικός ηγέτης προετοίμασε τον λαό του με αξιοζήλευτο τρόπο, καταστρώνοντας σχέδια πολέμου συνάπτοντας με τη Σερβία στρατιωτική και πολιτική συνθήκη με την οποία διένειμε

²⁹³ Σκριπ, 19/05/1913, 1

²⁹⁴ Σκριπ, 23/05/1913, 1.

ολόκληρη την ανατολική και δυτική Μακεδονία για να καταλήξει ότι ο Έλληνας πρωθυπουργός εξαναγκάστηκε όπως υποστηρίζει η εφημερίδα σε στρατιωτική συμμαχία με τη Βουλγαρία χωρίς να διαμοιράσει από την αρχή τα «κέρδη του πολέμου» στηριζόμενη στην όποια ευσπλαχνία της Βουλγαρίας. Εκείνο που τονίζει επισταμένα είναι ότι το εθνικό φρόνημα δεν το κανονίζει ο τάδε πρωθυπουργός στη Βουλγαρία, ή ο κάθε πολυτευόμενος. Το εθνικό φρόνημα η Μεγάλη Ιδέα της Βουλγαρίας υπάρχει στο λαό και από το φρόνημα αυτού εμπνέονται οι πολιτικοί της άndρες. Έτσι, συνεχίζει η εφημερίδα, ο ελληνικός λαός παλεύοντας να πραγματοποιήσει τις δικές εθνικές διεκδικήσεις δεν παρασύρεται από την πολιτική του Βενιζέλου καθώς «το Έθνος δεν θα δεχτεί ποτέ να καταστεί υποτελής εις τους Βουλγάρους» θα αγωνιστεί διεκδικώντας το «εθνικόν έδαφος» που του ανήκει χωρίς να αφήσει να καταπατηθούν τα δικαιώματα του. Αυτή είναι η θέληση του έθνους υποστηρίζει η εφημερίδα καλώντας τον Βενιζέλο να καταστήσει σαφές και με ξεκάθαρο τρόπο τις διαθέσεις του λαού στους βαλκανικούς συμμάχους οι οποίοι επωφελήθηκαν από την άγνοια των κυβερνητών του. Αν δεν μπορεί να υποστηρίξει αυτή τη πολιτική ως παραχώρηση την θέση του σε άλλους πιο άξιους πολιτικούς. Καθώς όπως υποστηρίζει η εφημερίδα η Βουλγαρία «σείουσα το ξίφος και ταυτοχρόνως σφίγγουσα πεπαθώς την χείρα του Έλληνος πρωθυπουργού δύναται να εξαπλώσει τα αντίσκηνα του στρατού της και επί της Θεσσαλονίκης, ως εξαπλώσε ταύτα εις τας υπόρειας του Παγγαίου», αφού επέτυχε την «δωρεάν» της Θράκης, των Σερρών, της Καβάλας και της Δράμας χωρών οι οποίες κατά την γνώμη του Έλληνα πρωθυπουργού ήταν βάρος για την Ελλάδα των οποίων οι κάτοικοι έπρεπε να αποδημήσουν σύμφωνα με την συμβουλή του σε άλλες Ελληνικές περιοχές²⁹⁵.

Στη συνέχεια το Σκριπ αναφέρεται στη πρωτοβουλία του Ρώσου υπουργού εξωτερικών για διαιτησία μεταξύ των Βαλκανικών κρατών για την αποφυγή ενός νέου πολέμου. Η αποδοχή της διαιτησίας από τον έλληνα πρωθυπουργό ήταν για την εφημερίδα ευκαιρία για την αναδιοργάνωση του βουλγαρικού στρατού και την εκπλήρωση των Βουλγαρικών πόθων, δηλαδή την κατάληψη της Θεσσαλονίκης²⁹⁶. Στρεφόμενη κατά του πρωθυπουργού και τις επιλογές του η εφημερίδα αναφέρει ότι η κινητοποίηση του ελληνικού στρατού ο οποίος πολέμησε πέρα από τις δυνάμεις του, η τεράστια οικονομική δαπάνη πολλών εκατομμυρίων που χρησιμοποιήθηκε για την στήριξη και τις ανάγκες του, είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία μιας μεγάλης Βουλγαρίας ενός εχθρού, την οποία βοήθησε η Ελλάδα με την γενναιότητα που επέδειξε ο στρατός της και ο στόλος της. Εκφράζοντας τους φόβους της ότι η σπουδή όπως αναφέρει, με την οποία η Ελλάδα συμμετέχει στη διάσκεψη των τεσσάρων πρωθυπουργών με τη μεσολάβηση του ρώσου υπουργού εξωτερικών, για «ειρηνικήν συνδιαλλαγήν εν μέσω ικεσιών και εθνικών ταπεινώσεων» για την αποφυγή περαιτέρω πολεμικών συγκρούσεων θα επιφέρει νέες υποχωρήσεις – δωρεές εκ μέρους της Ελλάδας όπως είναι η παραχώρηση του Παγγαίου και στη συνέχεια την ίδια τη Θεσσαλονίκη, διότι «ο κατέχων το Παγγαίον είναι ο μέλλων κύριος της Θεσσαλονίκης»²⁹⁷.

Η ελληνοσερβική συμμαχία αποτελεί σημαντικό βήμα, σύμφωνα με την σερβική εφημερίδα «Balcan» άρθρο της οποίας αναδημοσιεύει το Σκριπ, διότι θα ανακόψει τη βουλγαρική επέκταση στα Βαλκάνια. Εκφράζει το φόβο της για σύναψη συνθήκης Βουλγαρίας και Αυστρίας με στόχο την επικράτηση στο βαλκανικό χώρο. Για αυτό σημειώνει η σερβική εφημερίδα καθήκον Σέρβων Ελλήνων και Ρουμάνων είναι να συμμαχήσουν ενάντια στην επεκτατικότητα των Βουλγάρων.²⁹⁸ Παρόλα αυτά σε άλλο άρθρο το Σκριπ αναφέρεται με την πολιτική που θα ακολουθήσει η Ελλάδα στην διανομή των εδαφών. Διαφαίνεται ότι η ελληνική κυβέρνηση ακολουθεί και στη Μακεδονία το ίδιο λάθος με τον καθορισμό των βόρειων συνόρων της Ηπείρου.

²⁹⁵ Σκριπ, 20,22/05/1913,1

²⁹⁶ Σκριπ,22/05/1913,1

²⁹⁷ Σκριπ,22/05/1913,1

²⁹⁸ Σκριπ,26/05/1913,1

Υπέλαβε στη βουλγαρική κυβέρνηση σχέδιο διανομής που αφορά τα εδάφη έκτασης λίγων χιλιομέτρων από τον Στρυμόνα. η βουλγαρική πλευρά δεν απάντησε στο σχέδιο αυτό, απάντησε όμως με τα όπλα δημιουργώντας πολεμική αναταραχή στις περιοχές γύρω από το Παγγαίο απειλώντας ουσιαστικά την πόλη της Θεσσαλονίκης. Η δε Σερβία αμφισβητώντας το κύρος της διαιτησίας μεταξύ Βουλγαρίας και άλλων χωρών, κατέρριψε την συνθήκη που είχε συνάψει με τη Βουλγαρία θέτοντας το ζήτημα της πολυπόθητης διανομής από την αρχή. Η άτολμη ελληνική κυβέρνηση, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, περιόρισε τις απαιτήσεις της σε περιοχές που είχε καταλάβει ο ελληνικός στρατός. Επιπλέον ενώ ο Έλληνας πρωθυπουργός διακηρύσσει ότι η Ελλάδα δεν φοβάται από την διαρκώς αυξανόμενη επιθετικότητα της Βουλγαρίας προσέτρεξε δεχόμενος την πρόταση διαμεσολάβησης από την Ρωσία. Η ελληνική πολιτική έχει υπέρτατο καθήκον στη νέα αυτή φάση την οποία προσήλθε το ζήτημα να συνεργασθεί με τη Σερβία για την διευθέτηση του βαλκανικού ζητήματος με δίκαιο τρόπο σύμφωνα με την αρχή των εθνοτήτων. Θετικά σχολιάζεται η προσέγγιση των δυο χωρών προωθώντας ως κοινό συμφέρον τους την ανάγκη να έχουν κοινά σύνορα ως διατήρηση της ισορροπίας της Χερσονήσου του Αίμου στην οποία αναφέρθηκε και ο ίδιος ο Βασιλιάς της χώρας *«ως μόνην εγγύησιν διαρκούς ειρήνης δυναμένης να αποσόβηση εν τω μέλλοντι αλληλοσπαραγμόν μεταξύ των ελευθερωτών της Μακεδονίας»*²⁹⁹.

Η σύμπληξη του ενιαίου βαλκανικού μετώπου εξασφάλιζε τις βασικές προϋποθέσεις για την αποτίναξη του τούρκικου ζυγού, αλλά ανέδειξε νέες διαφορές και ανταγωνισμούς στο επίπεδο των ιδίων των συμμαχικών κρατών. Οι διμερείς συμφωνίες του 1912 όχι μόνο δεν κάλυπταν το ευρύ φάσμα των ανταγωνισμών ανάμεσα στη Βουλγαρία, στη Σερβία και στην Ελλάδα, αλλά και αναδεικνυόταν στην πράξη ανίκανο να διασφαλίσει την εφαρμογή των συμφωνηθέντων όρων. Έτσι λοιπόν η ελληνική πλευρά στη διαφαινόμενη ελληνοβουλγαρική αντιγνωμία στράφηκε στην αναζήτηση ενός αντίρροπου διπλωματικού και στρατιωτικού συνασπισμού, στον ίδιο το Βαλκανικό χώρο.

Οι Βούλγαροι μετά την κατοχή της Αδριανούπολης με την βοήθεια του Σερβικού στρατού υποστηρίζει η εφημερίδα ζητούν να τους παραχωρηθεί ολόκληρη η Μακεδονία μέχρι τα σύνορα της Αλβανίας, παραμερίζοντας τη Σερβία και την Ελλάδα εμμένοντας στην ανάμνηση της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου³⁰⁰. Η βουλγαρική ηγεσία όπως φαίνεται από τις ενέργειες της δε φαινόταν διατεθειμένη να δεχθεί το συμβιβαστικό διακανονισμό των διαφορών.

Η γνωστή βουλιμία της βουλγαρικής φυλής υποστηρίζει η εφημερίδα δεν έχει όρια, η οποία καταφέρεται εναντίον της Βουλγαρικής επετακτικότητας καθώς δεν της αρκεί μόνο η Θράκη διεκδικεί και το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας. Η Βουλγαρία εφαρμόζει σχέδιο καλά μελετημένο που σκοπό έχει να χωρίσει Σερβία και Ελλάδα δια *«λωρίδος βουλγαρικής γης [...]»*. Το συμφέρον μας, υποστηρίζει η εφημερίδα, είναι η Ελλάδα και ειδικότερα η Σερβία να είναι ισχυρές διότι μόνο η ισχυρή θέλησή τους και δύναμη θα χαλιναγωγήσει τις απαιτήσεις της Βουλγαρίας.

Οι Βούλγαροι φαίνονται ότι είναι ανυποχώρητοι στις απαιτήσεις τους και δεν δέχονταν συμβιβαστικό διακανονισμό των διαφορών τους. Ο Φερδινάνδος δε δίσταζε, να τονίσει ότι αδυνατούσε να εγκαταλείψει τους «αδελφούς Μακεδόνες»³⁰¹ απορρίπτοντας και την ειρηνική διαμεσολάβηση των Ρώσων. Την ανησυχία της προβάλλει η εφημερίδα για την εξέλιξη των πραγμάτων η οποία επαυξάνει την αγωνία της εθνικής ψυχής και την αγανάκτηση για τους άσπονδους βαλκανικούς φίλους. Έτσι σύσσωμο το έθνος θα εξεγερθεί ζητώντας να περισώσει με

²⁹⁹ Σκριπ, 2,3/06/1913,1

³⁰⁰ Κ..Σβολόπουλος, «Ο Β' Βαλκανικός πόλεμος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ., ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977,σελ.,337.

³⁰¹ Κ..Σβολόπουλος, «Ο Β' Βαλκανικός πόλεμος»ό.π.,σελ.,339.

τα όπλα τις εθνικές του κτήσεις. Όσοι δε πίστεψαν εξαιτίας της άγνοιας και της ιστορικής τους αμάθειας στο κοσμοϊστορικό γεγονός της συναφθείσας με τους βούλγαρους συμμαχία, διαπιστώνουν ότι το ελληνικό κράτος είναι ίσως το μοναδικό στην ιστορία των εθνών που θα αναγκαστεί να διεξάγει νέο αγώνα προς τους «συμμάχους» του για να καταλάβει όσα η νίκη του πρώτου πολέμου επιδίκασε σε αυτή. Αλλά για να λάβει τους καρπούς της νίκης του είναι υποχρεωμένος να «αποδυθεί σε νέο πόλεμο κατά εκείνων μεθ'ων παρεσύρθη να συμμαχήσει. Είναι το μόνο μέσο που απέμεινε για να σώσει την αξιοπρέπεια και τιμή, την ίδια την εθνική του ύπαρξη. Η ελπίδα είναι ο στρατός του, όταν η οδός της διπλωματίας δεν επιφέρει ουσιαστικά αποτελέσματα. Η πεζή, «αισθηματολογική» περισσότερο αερολόγος και ολιγώτερον θετική και πραγματική³⁰² όπως χαρακτηρίζεται η διπλωματία του Έλληνα πρωθυπουργού έπεσε στη βουλγαρική αδιαλλαξία, δεχόμενος μια βαλκανική συμμαχία που τον οδήγησε να λησμονήσει την ιστορία του, να απαρνηθεί τις ιστορικές του παραδόσεις και να διαλύσει τα εθνικά του όνειρα. Ο ελληνισμός με τους ήπιους χειρισμούς του Βενιζέλου, υποστηρίζει η εφημερίδα, διασπάστηκε, απώλεσε περιοχές ελληνικές όπως η Θράκη δηλώνοντας ότι «ουδεν επ' αυτής έχει δικαίωμα» απώλεσε την Αυλώνα η οποία παρεχωρήθη «εις την διάθεσιν της αδερφής Ιταλίας, όλη δε η γνήσια Ήπειρος κινδυνεύει να περιληφθεί εις τα όρια της αυτονόμου Αλβανίας, ο δε Άθως παραδίδεται εις άλλην αδελφήν Δυναμιν ίνα δημοκρατηθή αποσπώμενος της αποκλειστικής εξουσίας του Πατριαρχείου, ενώ η Ανδριανούπολιν τη αξιώσει πάντων των συμμάχων παρεδόθη εις τους Βούλγαρους, οι δε ελληνικοί νήσοι, οι οποίες απελευθερώθηκαν από τον ελληνικό στόλο «αφέθησαν ως παρακαταθήκη εις τας Δυνάμεις, ίνα κανονίσουν αύται τα της διανομής των αναλόγως των ιδιαιτέρων συμφερόντων αυτών.

Με σκληρό τρόπο η εφημερίδα επιτίθεται στο Βενιζέλο κατηγορώντας την αποτυχημένη διπλωματική του πολιτική από την οποία «η Ελλάς νικήσασα ηττήθη και δοξασθείσα εταπεινώθη και ανακτήσασα δια των όπλων τους πληθυσμούς της μεταπώλησε εις άλλον βάρβαρον τύραννον αγριώτερον του πρώτου δεσπότη»³⁰³. Μόνο ο ελληνικός στρατός υποστηρίζει το Σκριπ είναι αυτός που θα οδηγήσει το ελληνικό έθνος στην υπηρηφάνεια που αφάνησε η διπλωματική απειρία του πρωθυπουργού Βενιζέλου ο οποίος έθετε ως πρώτο σκοπό του την *ιερότητα* της συμμαχίας,. Γι' αυτό και το έθνος με την βοήθεια των στρατιωτών τους θα «λύση» τα εκκρεμεί ζητήματα μεταξύ των δολίων συμμάχων του. Κατηγορεί τον Βενιζέλο για τον τρόπο που προσπαθεί να περισώσει την συμμαχία καθώς η ίδια απογυμνώνει τον ελληνισμό, περιορίζοντας τα δίκαια του, εξανδραποδίζοντας τους πληθυσμούς του.

Στις 17/30 Ιουνίου τα βουλγαρικά στρατεύματα προσέβαλαν τις ελληνικές και σερβικές προφυλακές στη Γευγελή και στη Νιγρίτα ξεκινώντας ο δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος.³⁰⁴ Ο δε βασιλιάς Κωνσταντίνος αναφερόμενος στο φρόνημα του στρατευμένου λαού έλεγε ότι «*Τίποτε δεν μπορεί να σταματήσει τους Έλληνες στρατιώτες[...] οι οποίοι είνε αποφασισμένοι να [...] να πεθάνουν*»³⁰⁵. Σκοπός της επίθεσης ήταν να προλάβουν οι Βούλγαροι να καταλάβουν όσο το δυνατό περισσότερα εδάφη πριν εκδηλωθεί μεσολαβητική ενέργεια των Δυνάμεων. Οι Σέρβοι δεν αιφνιδιάστηκαν και οι Έλληνες αντέδρασαν άμεσα εκκαθαρίζοντας σχεδόν αμέσως τις βουλγαρικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη. Έτσι το σύνολο του ελληνικού στρατού πέρασε στην αντεπίθεση σε δυο κατευθύνσεις προς τον Λαχανά και προς το Κιλκίς. Από την πρώτη στιγμή οι συγκρούσεις πήραν άγριο γεμάτο φανατισμό και ανελέητο χαρακτήρα³⁰⁶ παρά την αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων η έφοδος ενάντια στο Κιλκίς υπήρξε ιδιαίτερα αιματηρή. Μέσα σε τρείς

³⁰² Σκριπ, 14/06/1913, 1

³⁰³ Σκριπ, 12/6/1913, 1

³⁰⁴ Σκριπ, 19/06/1913, 1

³⁰⁵ Γ.Βεντήρης, *Η Ελλάδα του 1910-1920*, Αθήναι, Πυρσός Α.Ε., 1931, σελ., 162.

³⁰⁶ Σκριπ, 19, 20, 21, 22, 23, 24/06/1913

ημέρες ο ελληνικός στρατός παρά την γενναιότητα του έχασε αρκετά στελέχη, ακλούθησαν αρκετές ακρότητες και μόνο ο φανατισμός των αντιπάλων στρατευμάτων εξηγεί το πώς ο ελληνικός στρατός, τον οποίο υμνεί η εφημερίδα κράτησε την συνοχή του και την επιθετική του διάθεση.

Το Σκριπ, μέσα από τα άρθρα του προβάλλει τον αγώνα του Έθνους θριαμβολογώντας για τις επιτυχίες του ελληνικού στρατού για τον νέο μεγάλο αγώνα ο οποίος είναι πραγματικά εθνικός και απελευθερωτικός³⁰⁷. Η εξασφάλιση της Θράκης και η απομάκρυνση των Βουλγάρων από τα παράλια του Αιγαίου πρέπει να είναι η αρχή και το τέλος της πολιτικής μας. Μέσα σε συνθήκες έντονης αντιπαλότητας οι ελληνικές δυνάμεις συνέχιζαν να προελαύνουν προς τα βόρεια ανατρέποντας την αντίσταση των Βουλγάρων στη Δοϊράνη «*Η μεγάλη μάχη στη Δοϊράνη*» μετά το Κιλκίς, τον Λαχανά, την Νιγρίτα και την Γευγελήν, η Δοϊράνη νομίζει κανείς ότι η νίκη επτέρωσε τους Έλληνες στρατιώτες και ότι από αυτούς τρέμει η γη της Μακεδονίας, αναγνωρίζουσα εις τους ηρωικούς μαχητάς του Βασιλέως Κωνσταντίνου τα ίδια αυτής τέκνα». Για να συνεχίσει ότι πέντε ημέρες από την έναρξη του πολέμου ήταν αρκετές για να καταληφτούν από τον γενναίο ολιγάριθμο ελληνικό στρατό οι κατεχόμενες απ τον εχθρό ελληνικές θέσεις. Ο βουλγαρικός στρατός κατέρρευσε και οι ευρωπαίοι υποστηρικτές τους έμειναν «*άφωνοι και βωβοί προ της ταχείας ταύτης πτώσεως της στρατιωτικής αυτής φήμης*»³⁰⁸. Δικαιολογημένα λοιπόν και το Σκριπ εξαίρει με τα άρθρα του τη γενναιότητα του βασιλιά, του στρατού του ίδιου του λαού οι οποίοι ενωμένοι δίχως πολιτικά πάθη πολέμησαν για το εθνικό όραμα. «*Δοξασμένος, λοιπόν, ο βασιλεύς και τα ένδοξα αυτού στρατεύματα. Δεν διακυβεύεται σήμερα η τύχη του ελληνικού Βασιλείου, ο ελληνοβουλγαρικός πόλεμος είναι αγώνας για την εθνική μας ύπαρξη.*» Όπως άφωνοι έμειναν και με τις βαρβαρότητες που υπέστησαν οι Μουσουλμανικοί πληθυσμοί στο Δεμίρ Ισσάρ, στις Σέρρες, στη Δράμα, στη Καβάλα καθώς οι σφαγές των Αδάνων και της Αρμενίας «*ωχριώσιν απέναντι των σφαγών του πληθυσμού στη Θράκη και τη Μακεδονία.*»³⁰⁹ στις αρχές Ιουλίου συνεχιζόταν η επέλαση του ελληνικού στρατού συνεχιζόταν όμως και η «Θρακική τραγωδία». Οι θηριωδίες των

³⁰⁷ Σκριπ, 20, 21/06/1913, 1.

³⁰⁸ Σκριπ, 26/06/1913, 1. Σε άλλο άρθρο της στις 27/06/1913 αναφέρει Ο στρατός μας νικά. Ο εχθρός ημών φεύγει προ αυτού. Η δόξα ηγείται και έπεται του μεγάλου Βασιλέως μας. Το έθνος μεγαλύνεται υπό τας ευλογίας του Ύψιστου. [...] νομίζεις τις ότι η χείρ του Θεού διευθύνει τα πάντα ταύτα και αναμφιβόλως τα διευθύνει διότι είδεν ο Κύριος το δίκαιον του λαού αυτού [...] αφού διήλθομεν όλον τον Γολγοθάν με τον Σταυρόν του μαρτυρίου επί των όμων ανέτειλαν δι ημάς ημέραι χαράς και αγαλλιάσεως, [...] Το θαύμα αυτό με τις νίκες του στρατού μας, υποστηρίζει το Σκριπ οφείλεται, στην εγκαρτέρηση του Έθνους στη προσήλωση του στα μεγάλα χριστιανικά ιδεώδη.

Ενώ στις 28/06/1913, 1. Δόξα και τιμή εις τον ελληνικόν στρατόν. Απερίγραπτος η χθεσινή πανήγυρις άμα τη ανακοινώσει του τηλεγραφήματος του τετιμημένου στολάρχου. Ανυψώθηκε εις τους αιγιαλούς της Ανατολικής Μακεδονίας η νικηφόρος σημαία μας και η πολυπαθής εθνομάρτυς Καβάλα απελευθερώθηκε από τον επαχθέστατο ζυγό. Η κατάληψη της Καβάλας σημαίνει την επέκταση της ελληνικής κατοχής από άκρη σε άκρη της ακραιφνώς εθνικής εφορτάτης χώρας μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου. Καθώς κανείς δε πίστευε στη βουλγαροποίηση της Καβάλας, των Σερρών, της Δράμας. Τιμή και δόξα στους Έλληνες στρατιώτες και τον στρατηλάτη Βασιλιά.

29/06/1913. «Θεόπεμπτος». Ο ισχυρός προελαύνει και αι πύλαι πάσαι ανοίγονται προ αυτού. Ο μυθικός πορφυρογέννητος, το τέκνον των εθνικών παραδόσεων και ο εκτελεστής της Θείας πρόνοιας προτάσσει και οι αντίπαλοι στρατοί συντρίβονται. ευλογημένος ο λυτρωτής των λαών της Ανατολής.

Δεν λείπουν και οι γελοιογραφίες 29/06/1913, 1 όπως «Ο όνος και η Λεοντή» Αδιάκοπον κυνήγημα προς τους στάβλους της Σόφιας και στις 30/06/1913 «Το σκιάχτρο». Εφεύρεση δια τη φυγή των Βουλγάρων στο μέλλον. Επί των κορυφών των διαφόρων βουνών της Μακεδονίας και της Θράκης στήνουν ένα ομοίωμα ευζώνων, όπως επί των κήπων τα σκιάχτρα για τα πουλιά. Και οι Βούλγαροι χωρίς όπλα τρέπονται σε φυγή μόλις τα αντικρίζουν.

ΕΙΣΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ 29/06/1913. Η ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΥΒΡΙΣ την οποία μπορεί κάποιος να απευθύνει όχι μόνο στους Έλληνες αλλά και τους Οθωμανούς. Και δικαίως αναφέρει η εφημερίδα καθώς τα γεγονότα απέδειξαν το μίσος αυτών των ανθρωπόμερφων τεράτων οι οποίοι δεν δίστασαν να κάψουν χιλιάδες μουσουλμάνους.

Ενημέρωση 29/6/1913 με αφηγήσεις των στρατιωτών από το μέτωπο. Όλοι αναφέρει η εφημερίδα εκφράζουν τον θαυμασμό τους για την ανδρεία των στρατιωτών μας. αψηφούν την βροχή των οβίδων και ρίχνονται μέσα στη μάχη αφηγείται νεαρός ανθυπολοχαγός.

³⁰⁹ Σκριπ, 1, 3, 6/07/1913, 1

βουλγαρικών σωμάτων συνεχίζονταν μετά την εξόντωση του μητροπολίτη Δοϊράνης και των αρκετών ντόπιων προεξεχόντων κατοίκων που πήραν μαζί τους οι υποχωρούντες Βούλγαροι. Η εφημερίδα πιστεύει ότι η μεγάλη βαρβαρότητα των βουλγαρικού στρατού αποτελεί ένα σχέδιο εξόντωσης των Ελλήνων και των Μουσουλμάνων, σχέδιο ερήμωσης των περιοχών αυτών από τους πληθυσμούς που προϋπήρχαν και την εγκατάσταση βουλγαρικού πληθυσμού³¹⁰ για αυτό και η ελληνική πλευρά διαμαρτύρεται για τις βιαιότητες με διάφορους τρόπους.

Η Ελλάς νίκησε υποστηρίζει η εφημερίδα συντρίβοντας τον προαιώνιο εχθρό της επομένως η Ελληνική Θράκη η οποία αμφισβητείται πρέπει να παραδοθεί στους νικητές και όχι στους ηττημένους. Η άρνηση της ελληνικότητας της από την Ελλάδα σημαίνει αποκήρυξη της Εθνικής Ιδέας και παράδοση στη βουλγαρική τυραννία και βαρβαρότητα. Η ανάμειξη της ευρωπαϊκής διπλωματίας για την επίτευξη της ειρήνης και την διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών προκαλεί προβληματισμό στην εφημερίδα για τον τρόπο που θα αντιμετωπιστεί η Ελλάδα. Αναφέροντας ότι ως χώρα σε όλο τον πολιτικό της βίο δεν «εσημείωσε» σημαντικές διπλωματικές νίκες! Ήταν τα αποτελέσματα της αδυναμίας και της μικρότητά της, έλλειψη γνώσεων και μελέτης των ζητημάτων που αφορούσαν τον ελληνισμό ή ήταν συνέπεια της αμάθειας, και αδιαφορίας των διπλωματών της; Ένα είναι βέβαιο διαπιστώνει το *Σκριπ*, ότι η Ελλάς δεν μπορούσε να διατυπώσει τα δίκαια της ζητώντας την αναγνώριση του καθώς καμία δύναμη και ουδεμία βία είναι ισχυρή για να ματαιώσει τους νικηφόρους αγώνες της. Η ελληνική κυβέρνηση δείχνοντας την συναίνεση της για την επίτευξη του εθνικού οράματος έχοντας αρωγό τον Βασιλιά και όλο το Έθνος πρέπει να αντισταθεί σε κάθε ξένη επέμβαση η οποία επιχειρεί να περιορίσει τα δικαιώματα της τα οποία «θεμελίωσε δια του χυθέντος αίματος των ηρώων τέκνων της. Το Έθνος όλο είναι διατεθειμένο να μη επιτρέψει ουδέ μιας χώρας(περιοχής) την αφαίρεση ή την παράδοσίν της» *Σκριπ*, 3/7/1913, Ιδεν μπορεί συνεχίζει η εφημερίδα να εξαναγκασθεί η Ελλάδα είτε σε παραχωρήσεις είτε σε υποχωρήσεις.

4.3.1. Η παρέμβαση των Μ.Δυνάμεων και η απογοήτευση του Σκριπ

Η οριστική κάμψη του Βουλγαρικού στρατιωτικού μετώπου κάτω από τα αποφασιστικά πλήγματα του ελληνικού και σερβικού στρατού, σε συνδυασμό με την πιθανολογούμενη ανάμειξη της Τουρκίας και της Ρουμανίας, ήταν επόμενο να προκαλέσει τη διπλωματική παρέμβαση των Δυνάμεων. Η ρώσικη πλευρά ήταν επιφυλακτική απέναντι στην ενδεχόμενη βουλγαρική επέκταση ως το Βόσπορο, το Θερμαϊκό και τις παρυφές της Αχρίδας, ενδιαφέρονταν άμεσα για την διαφύλαξη της ενδοβαλκανικής ισορροπίας και τη διατήρηση ενός βιώσιμου βουλγαρικού κράτους. Για αυτό και πρότεινε την άμεση διακοπή των εχθροπραξιών και την σύναψη ανακωχής και στη συνέχεια την άμεση σύγκλιση βαλκανικής συνδιάσκεψης στην Πετρούπολη.

Η ελληνική πλευρά παρουσιάζεται με ενιαία γραμμή, καθώς ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος ο οποίος βρισκόταν στο μέτωπο της Μακεδονίας συμφωνούσε με τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης και υπογράμμιζε την ανάγκη της υπογραφής των όρων της ειρήνης «στο πεδίο της μάχης» λέγοντας [...] ότι η Βουλγαρία πρέπει να αναγνωρίσει *την ήτταν της*. Η Ελλάδα στην συνδιάσκεψη του Βουκουρεστίου με την παρουσία του ίδιου του Βενιζέλου εμφανίζεται, όπως υποστηρίζει η εφημερίδα, αποφασισμένη να διεκδικήσει όλα όσα κέρδισε το ξίφος του δαφνηφόρου Στρατηλάτη Βασιλιά της και ο ελληνικός στρατός. Δεν προτίθεται να υποχωρήσει και να διαπραγματευτεί και «να ομιλήση περί επαναφοράς υπό την Βουλγαρικήν θηριώδη τυραννίαν χωρών ή θαλασσών τας οποίας ο Ελληνικός στρατός απελευθέρωσε». Το δόγμα της ισορροπίας συνεχίζει στη Βαλκανική χερσόνησο ανήκει στο παρελθόν. Αν οι Βούλγαροι πρόκειται να έρθουν

³¹⁰ *Σκριπ*, 3/07/1913, 1

σήμερα σε ίση μοίρα με τους Έλληνες και τους Σέρβους στις διεκδικήσεις τους στη Βαλκανική χερσόνησο ηττημένοι στο τελευταίο πόλεμο δεν θα είναι η Βουλγαρία, αλλά η Ελλάδα. Επιπλέον προειδοποιεί συνιστώντας την προσοχή της κυβέρνησης για το ζήτημα της Θράκης. Η Θράκη πρέπει να είναι ελεύθερη καθώς μια Θράκη υπό βουλγαρική κατοχή είναι «ο τάφος του Εθνικού μέλλοντος της Χώρας της μεγαλυνομένης σήμερον Ελλάς»³¹¹

Οι διαφορές γύρω από τον καθαρισμό των Βουλγαρικών συνόρων με τη Ρουμανία και τη Σερβία έμελλε να ρυθμιστούν χωρίς ιδιαίτερες δυσχέρειες. Η Σόφια εντόπιζε ήδη τις διπλωματικές της προσπάθειες στην εξασφάλιση της ευρύτερης διεξόδου στο Αιγαίο, η βουλγαρική πλευρά πρότεινε ως ακραίο συνοριακό σημείο την γραμμή από του Ορφανού ως τη συμβολή της σερβοβουλγαρικής μεθορίου. Ενώ η ελληνική κατέτεινε στην υπόδειξη της γραμμής Μάρκης-Δεδεαγάτς³¹². Όμως κάτω από την πίεση των διεθνών αντίρροπων πιέσεων ήταν φανερό ότι η Ελλάδα δε θα ήταν δυνατό να διεκδικήσει την επέκταση των συνόρων της ως το να επιδίκαση της ελληνικότερας των πόλεων την οποία ο ελληνικός στρατός την κατέκτησε με τον αγώνα του. τέλος η εφημερίδα ελπίζει ότι ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος δεν άφησε έκθετη την χώρα στην Βουλγαρική αρπαγή διότι θα είναι αυτός ο οποίος θα επικυρώσει τελικά την συνθήκη υπερασπιζόμενος τα εθνικά συμφέροντα εξασφαλίζοντας την εθνική ενότητα της χώρας.

Η συνθήκη του Βουκουρεστίου χωρίς να εκφράζει ουσιαστικά την ολοκληρωτική δικαίωση αποτέλεσε γενναίο βήμα στην εκπλήρωση των εθνικών διεκδικήσεων. Βέβαια η τύχη της Βορείου Ηπείρου, των νησιών, του ανατολικού Αιγαίου δεν είχε καθοριστεί έτσι ζωτικά τμήματα του ελληνισμού περιέχονταν κάτω από την βουλγαρική και τουρκική κυριαρχία. Η Ελλάδα μέσα στο σύντομο χρονικό διάστημα που διήρκεσε ο Β' Βαλκανικός πόλεμος φαίνεται ότι «ανάσανε» εγκαταλείποντας την εδαφική καχεξία η οποία είχε αναγκαστικά συνυφανθεί στη διάρκεια του 19 ου αι, με την οικονομική στενότητα, τη στρατιωτική ανεπάρκεια και τη διπλωματική αδυναμία. Η απόδοση στην καλλιέργεια των νέων εδαφών η Νέστο. Η κρίσιμη μάχη θα δινόταν για την Καβάλα και των περιοχών της Ανατολικής Μακεδονίας και στο διπλωματικό πεδίο όπου πέρα από την επίκληση των νόμιμων δικαιών συγκρούονταν ευρύτερες διεθνείς βλέψεις και γενικότερα συμφέροντα. Απέναντι στις φιλοβουλγαρική στάση της Αυστρίας και της Ρωσίας, η Ιταλία και η Αγγλία εμφανίζονταν επιφυλακτικές³¹³, ενώ η Γαλλία είχε μόνη ταχθεί υπέρ των ελληνικών απόψεων.

Η ελληνική πλευρά ήταν δύσκολο να αντιμετωπίσει τη δυσμενή διπλωματική συγκυρία³¹⁴ αν δεν είχε εκδηλωθεί η ανέλπιστη όσο και αποφασιστική γερμανική συμπαράσταση. Η γερμανική πρωτοβουλία απέβλεπε στην δημιουργία ενός ενιαίου μετώπου μεταξύ των Ρουμανία, Τουρκία και Ελλάδας έτσι ο Βενιζέλος εγκατέλειψε την προτεινόμενη συνοριακή γραμμή Μάρκης Πέρελκ για να εξασφαλίσει την επέκταση των ελληνικών συνόρων ως το Νέστο πενήντα χιλιόμετρα ανατολικά της Καβάλας. Η εφημερίδα καταγγέλλει τους προταθέντες όρους της συνθήκης υποστηρίζοντας ότι οι σύμμαχοι εμπαιζουν την χώρα την οποία καταβιβάζουν στη θέση του ηττημένου παραχωρώντας σε αυτή ό,τι και πριν από τον τελευταίο πόλεμο «κατά συγκατάβασιν ελάμβανε»³¹⁵.

Η Ελλάδα καλείται να υποχωρήσει και να μετριάσει τις αξιώσεις της υποχωρώντας στην προτεινόμενη από τον Βενιζέλο συνοριακή γραμμή. Οι συνεχείς υποχωρήσεις θα οξύνουν το θράσος και τον κυνισμό της βουλγαρικής πλευράς.

Η εφημερίδα προσπαθεί να δείξει την άσχημη θέση που βρίσκεται η νικήτρια Ελλάς. Αυτή η οποία συνέτριψε στη διάρκεια ενός μήνα τα βουλγαρικά στρατεύματα και αναστήλωσε την

³¹¹ Σκριπ, 16/07/1913, 1

³¹² Σκριπ, 21/07/1913, 1.

³¹³ Σκριπ 18/07/1913, 1

³¹⁴ Σκριπ, 22, 26/07/1913, 1

³¹⁵ Σκριπ, 22/07/1913, 1

Εθνική Ιδέα αγωνίζεται να πείσει για την ελληνικότητα της Καβάλας. Θεωρεί ότι η Ελλάδα στη συνδιάσκεψη του Βουκουρεστίου ουσιαστικά απολογείται έχοντας την θέση κατηγορουμένου, για την αποφασιστικότητα που επέδειξε ως χώρα διεκδικώντας τα ελληνικά της εδάφη, αναρωτιέται με εύλογο τρόπο για την αποστολή των αντιπροσώπων της στο Βουκουρέστι λέγοντας, πού είναι οι κήρυκες της Εθνικής Ιδέας και των εθνικών δικαιωμάτων της, οι οποίοι εστάλησαν για να μετρήσουν «*ως μηχανικοί δια της κορδέλλας τα πλέθρα της αναλογούσης εις έκαστον των συμμάχων Μακεδονικής γης* ή για να διακηρύξουν ότι η Θράκη ανήκει στην Βουλγαρία παραδίδοντας παράλληλα σε αυτή και το κατάλληλο λιμάνι. Η Ελλάδα στο Βουκουρέστι έπρεπε να επιβάλει τις εθνικές αξιώσεις της στηριζόμενη στην ιστορία αιώνων. Επιπλέον πιεζόμενη η Ελλάδα να υποχωρήσει στις απαιτήσεις της κινδυνεύει η διαπραγματευτική θέση και η υπόθεση του ελληνισμού να περιοριστεί το ζήτημα της Καβάλας, ώστε η παραχώρησή της στην ελληνική πλευρά να αναδειχθεί σε διπλωματικό τρόπαιο. Να θεωρηθεί, δηλαδή, ελληνικό κατόρθωμα η δάνοιξη νέων επικοινωνιακών οδών με το εσωτερικό της Βαλκανικής, οι νέες δυνατότητες στο στρατιωτικό και στο οικονομικό τομέα συνέθεταν εικόνα αισιοδοξίας και δύναμης. Επιπλέον η ομοθυμία στο επίπεδο της ηγεσίας, όσο και του λαού, αποτελούσαν το ασφαλέστερο έρεισμα για την ολοκλήρωση της εσωτερικής ανόρθωσης και την δικαίωση των εθνικών οραμάτων και προσδοκιών. Όμως το σχόλιο του Σκριπ στις 27 Ιουλίου ότι «*μένομεν κατώτεροι των στρατιωτικών νικών και θριάμβων μας*» δείχνει ότι ο αγώνας για την εθνική ολοκλήρωση δεν επιτρέπει συμβιβασμούς αλλά δυναμική διεκδίκηση των δικαιωμάτων μας από την πλευρά των πολιτικών εκπροσώπων της χώρας η οποία σύμφωνα με την εφημερίδα είναι κατώτερη των περιστάσεων και των οραμάτων της χώρας. Συνεχίζοντας η εφημερίδα υποστηρίζει ότι η διπλωματική γραφίς ήταν αυτή που απέλειψε υπό του στρατιωτικού ξίφους τα χαραχθέντα όρια της Μεγάλης Ελλάδας. *Νικηταί υπερήφανοι και θριαμβευταί στον πόλεμο με τεράστιες στρατιωτικές απώλειες στο έμψυχο δυναμικό της χώρας, κύπτομεν διπλωματικά μπροστά σε μια αδυσώπητη ανάγκη την οποία εμείς οι ίδιοι σε αυτό το διαπραγματευτικό στάδιο, δημιουργήσαμε. Άλλωστε όλοι αναγνωρίζουν ότι τα ανταλλάγματα για την σύναψη της ειρήνης δεν ήταν αντάξια των θυσιών που υποβλήθηκε το έθνος. Όμως ήταν ανάγκη να τελειώσουν οι θυσίες του ελληνικού λαού για αυτό και αποδεχθήκαμε συνεχίζει η εφημερίδα, τον τερματισμό ενός ένδοξου αλλά εξαντλητικού για το Έθνος πολέμου ως έντιμη σφραγίδα της περίλαμπρης ιστορίας μας και «*ως τοιαύτην χαιρετίζομεν και την αποδεχόμεθα*».*

5. Η παράδοση της Βορείου Ηπείρου στην Αλβανία μέσα από το Σκριπ

Ο Βενιζέλος ζητούσε επίμονα την ταυτόχρονη διευθέτηση του ζητήματος των Νησιών και του προβλήματος των νότιων αλβανικών συνόρων. Η ρηματική διακοίνωση της Μ. Βρετανίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας, της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας αναγνωρίζει την ελληνική κατοχή και κυριότητα των νησιών του Β.Α. Αιγαίου εκτός από την Ίμβρο, την Τένεδο και το Καστελόριζο που επανέρχονται στην Τουρκία. Ωστόσο, η Ελλάδα δε θα μπορούσε να τα οχυρώσει και θα αποκτούσε πραγματική κατοχή σε αυτά αν δεν εκκένωνε τα εδάφη που προέβλεπε το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας στη Βόρεια Ήπειρο.

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Ε. Βενιζέλος δεν είχε άλλη λύση από το να δεχθεί τις αποφάσεις των Μ. Δυνάμεων. Η εκκένωση των ελληνικών στρατευμάτων θα άρχιζε την 1^η Μαρτίου 1914 από την Κορυτσά και θα προχωρούσε ως τις 31^η Μαρτίου, οπότε θα τελείωνε με την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από το Δέλβινο. Αντιλαμβανόμαστε ότι η διακοίνωση των Δυνάμεων άφηνε άλυτο το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου συνδέοντας το έντεχνα με την οριστική διευθέτηση των νοτίων συνόρων του νεοδημιουργηθέντος Αλβανικού κράτους. Με τον ίδιο τρόπο αναδημοσιεύει και το Σκριπ το σχόλιο της εφημερίδας «*Χρόνος*» για τη κατάσταση στην Αλβανία λέγοντας ότι βρίσκει δικαιολογημένη την επιμονή του Βενιζέλου

προς τους ομολόγους του, κατά την επίσκεψή του στο Παρίσι, με την οποία ζητεί ειδικό πολίτευμα για τους Ηπειρώτες, οι οποίοι θυσιάζονται προς εξυπηρέτηση των ευρωπαϊκών ανταγωνισμών και οι οποίοι *παραχωρούνται «εις το Ιδρύνμενον παρά της Ευρώπης ιδιόρρυθμον κράτος»*³¹⁶. Η ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε ενώπιον ενός διλήμματος και κατ' ανάγκη προτίμησε να θυσιάσει τα εδάφη που απελευθέρωσε ο ελληνικός στρατός στους Βαλκανικούς πολέμους, εκτιμώντας ότι διαφορετική στάση θα οδηγούσε την χώρα σε επικίνδυνες περιπέτειες με αβέβαιο αποτέλεσμα για μια ευνοϊκή λύση στο Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα.

Στις 16 Φεβρουαρίου 1914 το *Σκριπ* αναφέρεται στην απώλεια της Ηπείρου ως την μελανότερα σελίδα της ιστορίας της νεώτερης Ελλάδας, υποστηρίζοντας ότι ουδέποτε η νεώτερη ελληνική ιστορία υπέστη τέτοιο εξευτελισμό και ατίμωση. Ατίμωση διότι, όπως αναφέρει, το ελληνικό κράτος *ανάγκασε «δια των ιδίων αυτού χειρών και αμαχητεί να παραδώσει εκατοντάδας χιλιάδες ελεύθερους αδελφούς εις τον εξανδραποδισμόν και την δούλωσιν»*.

Είναι χαρακτηριστικά τα συναισθήματα απογοήτευσης που αισθάνεται και ο δημοσιογράφος του *Σκριπ* όταν περιγράφει τον τρόπο που η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε τους όρους των Δυνάμεων για την παράδοση των εδαφών στα οποία ο ελληνικός στρατός συνετέλεσε τους μεγαλύτερους πολεμικούς θριάμβους του και ότι το Έθνος *υπερήφανο ήλπισεν ότι παρήλθον πλέον δια παντός αι μαύραι ημέραι των εξευτελισμών και των ταπεινώσεων*.

Στη συνέχεια στρέφεται στη κυβέρνηση την οποία και αντιπολιτεύεται με έντονο τρόπο χαρακτηρίζοντας προδοτική την στάση της, και ψεύτικους τους διπλωματικούς θριάμβους που επικαλούνταν οι δημοσιογράφοι του κυβερνητικού τύπου, υποστηρίζοντας ότι δεν αισθάνθηκε την υποχρέωση, εννοώντας τον πρωθυπουργό της χώρας, να ανακοινώσει στον λαό τα αποτελέσματα της ευρωπαϊκής περιοδείας του³¹⁷ χαρακτηρίζοντας τη συμπεριφορά της Κυβέρνησης θρασύτατη και υβριστική διότι δεν τολμά να συγκαλέσει την Βουλή και να ανακοινώσει την απόφαση αυτή στους Αντιπρόσωπους του λαού. Στη συνέχεια σκληραίνει την στάση της λέγοντας ότι *«όταν δια στρατιωτικής δεξιότητος άλλων και δια του αίματος του Ελληνικού λαού διεξεδικούντο μία προς μίαν οι Ελληνικαί χώραι και κατεκτώντο δια της στρατηγικής δυνάμεως του Στρατηλάτου Βασιλέως, ο κ.Βενιζέλος έσπευδε να καλέσει τη Βουλήν δια να υποκλέψει την δόξαν άλλων, [...] Σήμερον όταν εκ των σφαλμάτων του τούτων πρόκειται να αποσπασθώσιν εκ του κόλπου της Ελλάδος, ολόκληραι χώραι Ελληνικαί, η Βουλή δεν χρησιμεύει εις τον πρωθυπουργό, διότι εις την απεμπόλησιν ελληνικών χωρών εις την Αλβανία δεν υπάρχει δόξα την οποίαν να δύναται να υποκλέψει. Για αν αναρωτηθεί στο τέλος γιατί η βουλή μένει «άναυδος» και γιατί ο λαός δεν λέει τίποτα. Τι είναι αυτό το οποίο τον συγκρατεί του προκαλεί χαύνωση και ατονία πάσαν αυτού ενέργειας. «Εβαρύνθη τας ελευθερίας του ή υπό την επίδραση του ραγιαδιστικού ατιβισμού επιθυμεί την δούλωσιν»*. Θα μείνει ηθικός αδιάφορος σε έναν ακόμη ακρωτηριασμό του εθνικού σώματος; Αναρωτιέται η εφημερίδα για να καταλήξει ότι πιστεύει και ελπίζει ότι ο ελληνικός λαός *«γρηγορεί μεν, αναμένει δε»*³¹⁸. Φαίνεται ότι η εφημερίδα αντιλήφθηκε την «διπλωματική αποτυχία» της περιοδείας του Έλληνα πρωθυπουργού, διότι ήλπιζε στην αναγνώριση της προσάρτησης της Ηπείρου ή τουλάχιστον στην αναθεώρηση της συννοριακής γραμμής με τέτοιο τρόπο ώστε η Κορυτσά, το Αργυρόκαστρο, το Δέλβινο να παρέμεναν στην Ελλάδα πετυχαίνοντας την αυτονόμηση των περιοχών αυτών. Ο Βενιζέλος για το θέμα της συννοριακής γραμμής σε συνέντευξη που παραχώρησε στη γαλλική εφημερίδα *«Les Temps»*³¹⁹ ανέφερε ξεκάθαρα ότι «θα

³¹⁶ *Σκριπ*, Ιανουάριος 1914

³¹⁷ Ο Βενιζέλος είχε επισκεφθεί από τις 24 Δεκεμβρίου του 1913, τις πρωτεύουσες των Μ. Δυνάμεων, το Βουκουρέστι, το Βελιγράδι, Βουδαπέστη, με σκοπό να υποστηρίξει τις ελληνικές θέσεις, ζητώντας ορισμένες τροποποιήσεις τις αποφάσεις των Δυνάμεων. Α.Ι.Κοραντή, *Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Η ιστορία μιας τραγωδίας*, Μίλητος, Αθήνα, 2010, σελ.262.

³¹⁸ *Σκριπ*, 16/2/1914

³¹⁹ Α.Ι.Κοραντή, *Βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Η ιστορία μιας τραγωδίας*, Μίλητος, Αθήνα, 2010, ό.π., σελ.,262.

εκτελέσει *απαρελγήτως τις αποφάσεις-απαιτήσεις των Δυνάμεων*» όπως αυτές αποφασίστηκαν στη Διάσκεψη του Λονδίνου.

Βέβαια το Σκριπ υποστηρίζει ότι η ογκώδης αυτή διπλωματική αποτυχία της περιοδείας του Έλληνα πρωθυπουργού θα έχει συνέπειες στην πολιτική κατάσταση της χώρας, διότι το κύρος της κυβέρνησης έχει διασαλευθεί. Τα αποτελέσματα της πολιτικής αυτής θα φανούν στις προσεχείς βουλευτικές εκλογές, ζητώντας την παραίτησή της κυβέρνησης.

Εξάλλου στις 21 Φεβρουαρίου 1914 ο υπουργός εξωτερικών Γ.Στρέιτ απαντά στην διακοίνωση των Δυνάμεων, [...] ότι η ελληνική κυβέρνηση απεδέχετο κατ'αρχήν, την απόφαση των Δυνάμεων ως προς το νότια σύνορα. *«Η ελληνική κυβέρνηση έλαβε γνώση του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας, [...] διαγράφοντος τα σύνορα [...] ως και της επιθυμίας των Δυνάμεων όπως η νήσος Σάσων περιληφθή εις την Αλβανία. Παρά πάσαν την οδύνην, την οποίας δοκιμάζει εκ της υποχρεώσεως να αποχωρισθή χωρών κατά συνείδησιν και κατά πολιτισμόν από χιλιετηρίδων ελληνικών, [...] η Ελλάς συμμορφουμένη προς τας αποφάσεις των Δυνάμεων θα δώσει διαταγάς εις τα στρατεύματα της να εκκενώσουν εντός της ταχθείσης προθεσμίας τα επιδικασθέντα εις την Αλβανία εδάφη, [...] Όσον αναφορά τη νήσο Σάσωνα επειδή, συμφώνως προς το Σύνταγμα της Ελλάδας, δεν μπορεί να εκχωρηθεί παρά δια νόμου, η κυβέρνηση υπόσχεται να φέρει στην Βουλή αμέσως προς έγκριση το σχετικό νομοσχέδιο, [...]»* ζητούσε όμως την ουδετερότητα των Στενών της Κέρκυρας.

Στην παραπάνω διακοίνωση του υπουργείου εξωτερικών απάντησαν οι Πρεσβευτές της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρίας. Περιορίστηκαν σε θέματα σχετικά με την Αλβανία χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη μνεία για το καθεστώς των νησιών και την προστασία των μειονοτήτων³²⁰. Η παραπάνω μονομερής απάντηση των δύο χωρών εξόργισε τους εκπρόσωπους των άλλων δυνάμεων της Αντάντ. Έτσι στις 24 Απριλίου του 1914 έδωσαν επίσημη απάντηση οι Δυνάμεις συστήνοντας την ολοσχερή εκκένωση της Β. Ηπείρου ώστε στις 25 Απριλίου κανείς Έλληνας στρατιώτης να μην μείνει στη Β. Ήπειρο.

Στις 18/02/1914 στη σελίδα που αναφέρεται στα “Τελευταία Νέα” το Σκριπ μεταφέρει το κλίμα που επικρατεί στην παράδοση της Κορυτσάς καθώς θεωρεί ότι ο ακρωτηριασμός του εθνικού σώματος άρχισε να συντελείται *σκληρώς, απανθρώπως, αδυσωπήτως*. Η Κορυτσά παρεδόθει έπαυσε να είναι ελληνική, έγινε μια νεκρόπολη, οι μαθητές έπαυσαν να φοιτούν στα σχολεία της, το Δημαρχείο περιήλθε στους τουρκοαλβανούς και *«κατέβηκε η κυανόλευκη ελληνική σημαία»*. Το εμπόριο της Κορυτσάς εξαρτημένο από τη Θεσσαλονίκη, από την ημέρα που ανακοινώθηκε ότι η Ήπειρος παρεδόθη στην Αλβανία, νεκρώθηκε, οι έμποροι της Θεσσαλονίκης απέσυραν τας προς τους εμπόρους της Κορυτσάς τις πιστώσεις, οι πλούσιοι κάτοικοι της πόλης την εγκαταλείπουν. Αλλά και οι άλλοι κάτοικοι της πόλης την εγκαταλείπουν συλλογιζόμενοι ότι δεν θα υπάρξει πλέον πολιτισμός διότι *«η χώραν κυβερνωμένη υπό βάρβαρων μη εχόντων ούτε γλώσσαν, ούτε νομολογίας τινά, ούτε δικαιοσύνη, ούτε διοίκησιν, ούτε ασφάλειαν.»* Ο δε ελληνικός στρατός εγκαταλείπει τη Βόρεια Ήπειρο με απογοήτευση σύμφωνα με την αρθρογραφία της εφημερίδας, η οποία πηγάζει από την μη ολοκλήρωση των εθνικών στόχων και προσδοκιών, έπειτα από απαίτηση των Μ. Δυνάμεων.

• Η προσωρινή κυβέρνηση της Βορείου Ηπείρου

Μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας η ελληνική κυβέρνηση προετοιμάζονταν για την εκκένωση των περιοχών που παραχωρήθηκαν στην Αλβανία. Ο πληθυσμός ήταν αποφασισμένος να αντισταθεί στη δημιουργία νέου αλβανικού κράτους. Είχε οργανώσει στρατιωτικές μονάδες με το όνομα «ιεροί λόχοι» με σκοπό να εξασφαλίσει την ένωση των περιοχών αυτών με την Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε δώσει όπλα στους

³²⁰ Α.Ι.Κοραντή, *Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Η ιστορία μιας τραγωδίας*ό.π.,σελ.,268.

Ηπειρώτες, εκτός από 500 τυφέκια στον ταγματάρχη Σπυρομίλιο για τη Χιμάρα. Η ελληνική κυβέρνηση συνέστησε στους έλληνες της Κορυτσάς να μην προκαλέσουν επεισόδια. Τους ανέφερε ότι θα ήταν ανώφελο να αντισταθούν στην απόφαση των Μ. Δυνάμεων, αφού δεν θα μπορούσαν να κρατηθούν χωρίς βοήθεια στον αγώνα εναντίον των Αλβανών.

Πριν πραγματοποιηθεί η εκκένωση από τον ελληνικό στρατό της Β. Ηπείρου στις 14 Φεβρουαρίου 1914, η Πανηπειρωτική Συνέλευση στο Αργυρόκαστρο αποφάσισε ότι οι Ηπειρώτες θα δέχονταν μόνο τοπική αυτονομία ή σε περίπτωση που θα αποτύγχαναν σε αυτό, διεθνή κατοχή³²¹. Οι Ηπειρώτες πίστευαν ότι η ελληνική κυβέρνηση τους είχε προδώσει, διότι όχι μόνον αρνήθηκε να τους δώσει όπλα αλλά με το να συμφωνήσει να αποσυρθεί σταδιακά από τη βόρεια Ήπειρο, έδινε στις αλβανικές αρχές τη δυνατότητα να τους καταλάβουν τμηματικά. Για να αποφευχθεί ο κίνδυνος αυτός στα 28 Φεβρουαρίου, σχηματίστηκε προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον πρώην υπουργό εξωτερικών της Ελλάδας Γ. Ζωγράφο, αποφασίζοντας να απαιτήσει από τις Μ. Δυνάμεις και τους Αλβανούς τοπική αυτονομία. Έτσι οι Έλληνες της περιοχής δημιούργησαν την ανεξάρτητη πολιτεία της Αυτονόμου Ηπείρου. Σχηματίζεται Προσωρινή κυβέρνηση της Βόρειας Ηπείρου υπό τον Ζωγράφο η οποία διακηρύσσει την αυτονομία της περιοχής. Το Σκριπ αναφέρεται στην γενίκευση του ηπειρωτικού κινήματος με την Προκήρυξη της Προσωρινής Κυβέρνησης παραθέτοντας το τηλεγράφημα του Ζωγράφου προς την Διεθνή επιτροπή³²².

Η προκήρυξη της προσωρινής κυβέρνησης, αναφέρει η εφημερίδα, έγινε δεκτή με ενθουσιασμό στην οποία συμφώνησαν και οι μουσουλμάνοι κάτοικοι των περιοχών «Ότι η εν Αργυροκάστρω Συντακτική Συνέλευση, [...] με τη σύμφωνη γνώμη του λαού, ανεκήρυξε την ίδρυση της «Αυτονόμου Πολιτείας της Βορείου Ηπείρου» αποτελεσθησομένης εκ των επαρχιών τας οποίας εξαναγκάζεται όπως εγκαταλείπη ο Ελληνικός στρατός, [...] το οριστικόν πολίτευμα θα το συντάξει η Συντακτική συνέλευση όταν οι περιστάσεις το επιτρέψουν» προσωρινά όλες οι εξουσίες της αυτόνομης Πολιτείας τις διαχειρίζεται η Προσωρινή Κυβέρνηση, [...] εντεταλμένη όπως κυβερνήσῃ και διοικήσῃ την χώραν υπό τας αρχάς της ισοπολιτείας, ελευθερίας, δικαιοσύνης, [...] κηρύσσει η Βόρειος Ήπειρος την ανεξαρτησίαν της και προσκαλεί τους πολίτες της όπως υποβαλλόμενοι εις πάσαν θυσίαν προασπίσωσιν την ακεραιότητα του εδάφους και τας ελευθερίας της [...]». Ο ηπειρώτικος λαός εξαναγκάστηκε στο διάβημα αυτό για να εξασφαλίσει τα ανθρώπινα και πολιτικά του δικαιώματα, παρακαλώντας τους αντιπροσώπους των Δυνάμεων να διατάξουν τις στρατιωτικές δυνάμεις της Αλβανίας να αποχωρήσουν από το έδαφος του κράτους τους.

Η εφημερίδα παράλληλα αναφέρεται στις αντιδράσεις του ξένου τύπου. Ο γαλλικός τύπος τονίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν φέρει καμία ευθύνη για την «ανταρσία» όπως την χαρακτηρίζει στη Ήπειρο, και ότι η Ελλάδα έλαβε όλα τα επιβεβλημένα μέτρα. Η άποψη της εφημερίδας «Γαλάτης» επικεντρώνεται στη παραχώρηση θρησκευτικών ελευθεριών, η δε «Ηχώ των Παρισίων» δημοσιεύει συνέντευξη επιφανούς Έλληνα ο οποίος αναφέρει ότι η Ελλάδα δεν φέρει καμία ευθύνη για το κίνημα διότι η λήψη μέτρων βίας εκ μέρους της Ελλάδας θα προκαλούσε εξέγερση της κοινής γνώμης δικαιολογώντας με αυτόν τον τρόπο τη μη καταστολή στις ενέργειες και πρωτοβουλίες του Ζωγράφου. Επιπλέον εξαίρει την άψογη στάση και την καλή πίστη της Ελλάδας στις αποφάσεις των Δυνάμεων. Ο δε αυστριακός τύπος σύμφωνα με το Σκριπ δείχνει εμπιστοσύνη στις ειλικρινείς ενέργειες του Βενιζέλου.

Τις επόμενες ημέρες διεξάγεται στη ελληνική βουλή συζήτηση σε έντονους τόνους για το Ηπειρωτικό ζήτημα³²³. Ο Ράλλης λαμβάνοντας το λόγο ρωτά την κυβέρνηση για τις αποφάσεις

³²¹ Β. Κόντης *Ενυπότακτος Ελληνισμός Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αι.*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σελ., 84.

³²² Σκριπ, 18/02/1914

³²³ Σκριπ, 21/02/1914

που έλαβε υπέρ της σωτηρίας των εγκαταλειπομένων ακραιφνώς ελληνικών πληθυσμών της βορείου Ηπείρου, αναφέρεται στο «πάθημα που υφίσταται το ελληνικό έθνος από την αποχώρηση του στρατού στις περιοχές που κατοικούν ελληνικοί πληθυσμοί τους οποίους υπολογίζει γύρω στους 200.000, κατηγορεί την ελληνική κυβέρνηση ότι ουσιαστικά παρεχώρησε τους πληθυσμούς αυτούς, αφήνοντας τους στην τύχη τους χωρίς να τους έχει εξασφαλίσει, θέτοντας ως όρους για την αποχώρηση του στρατού, την θρησκευτική και σχολική ανεξαρτησία. Ζητά από τον Βενιζέλο να του αναφέρει τους λόγους που ανάγκασαν την κυβέρνηση να εγκαταλείψει τους ελληνικούς πληθυσμούς, από «όλας εκείνας τα χώρας τα οποίας ανεκτήσαμεν δια του αίματος των ηρώων ημών»³²⁴. Ο πρωθυπουργός Βενιζέλος απαντά αναφερόμενος στη συνθήκη του Λονδίνου και τα όσα συμφωνήθηκαν με τις δυνάμεις. Για να συνεχίσει «[...] και οι συμβουλές μου προς τους ομογενείς, οι οποίοι με τις αποφάσεις της Ευρώπης περιελήφθησαν στο Αλβανικό κράτος, οφείλουν να υποκύψουν στις αποφάσεις των Δυνάμεων οφείλουν να υποκύψουν σε αυτούς. Καλεί τον Ζωγράφο να αναλογιστεί τις συνέπειες για τους πληθυσμούς των περιοχών [...] και τους ξεκαθαρίζει να μην προσδοκούν τη βοήθεια και στήριξη της ελληνικής κυβέρνησης»³²⁵. Αφού αμφισβητεί την πολιτική τους αντίληψη, επαναλαμβάνει τις δυσκολίες που προκαλεί μια τέτοια κίνηση στα εθνικά συμφέροντα.

Το Σκριπ σχολιάζοντας στις 22/02/1914 την ομιλία του Βενιζέλου θεωρεί ότι η ομιλία του στη Βουλή ήταν απολογητική χωρίς επιχειρήματα που να μπορούν να αναιρέσουν τις κατηγορίες Ράλλη και Θεοτόκη. Κατηγορεί τους χειρισμούς της κυβέρνησης για το εθνικό ζήτημα, ως αδέξιους και ως «επιβουλή» των παραδιδόμενων σήμερα ανυπεράσπιστων Ηπειρωτικών πληθυσμών» και τον ίδιο ότι επέδειξε πολιτική αφροσύνη για την παράδοση της Ηπείρου. Δικαιολογώντας την υποχώρηση του στις πιέσεις και αξιώσεις των δυνάμεων ο πρωθυπουργός αναφέρει η εφημερίδα, ότι η Ελλάδα μετά τους δυο νικηφόρους πολέμους έπαυσε να είναι μικρό κράτος που είχε την δυνατότητα να παρακούει τις αξιώσεις των δυνάμεων. Τη στιγμή που «ηνδρωθήκαμεν και εδιπλασιασθήκαμεν πρέπει να υποτασσώμεθα τυφλώς!». Αυτό συνεχίζει η εφημερίδα δεν αποτελεί στόχο των αγώνων του λαού δεν πρέπει να επαιτούμε το έλεος των Δυνάμεων. Ενηκήσαμεν ισχυρίζεται η εφημερίδα για να είμαστε σεβαστοί στους φίλους και τρομεροί εις τους εχθρούς. Ζητεί από τον πρωθυπουργό να απαντήσει στον ελληνικό λαό για τον λόγο που πολεμήσαμε και θυσιάσαμε «τόσα τέκνα, δια τι επεζήτησε η Ελλάδα, να μεγαλυνθή, όταν είνε υποχρεωμένη και μετά τον όγκον και την ηθικήν επιβολήν που απέκτησε να μην έχει πολιτική αυτοβουλία εκλιπαρούσα όπως όταν ήτο άσημος και μικρά, για να συμμορφώνεται με τις αξιώσεις των Δυνάμεων. Το σημαντικότερο που αποκάλυψε η εφημερίδα ότι από τον Ιούλιο του 1913³²⁶ είχε καμφθεί η αντίσταση του πρωθυπουργού και τώρα η διπλασιαζόμενη Ελλάδα παραχωρεί την Κορυτσά, το Αργυρόκαστρο, το Δέλβινον και όλη τη Βόρεια Ήπειρο στο νέο κράτος που ονομάζεται Αλβανία. Με αφορμή τις αποκαλύψεις περί συνεννοήσεων η εφημερίδα τον ερωτά γιατί ενώ είχε αποφασίσει την παράδοση των περιοχών αυτών ενεθάρρυνε τους κατοίκους σε αντίσταση για την υπεράσπιση των εδαφών τους διατηρώντας ότι απέκτησαν. Απορία λοιπόν προκαλεί η μεταβολή της πολιτικής του πρωθυπουργού σύμφωνα με την οποία πρέπει να παραδοθούν τα εδάφη της ελληνικής Β. Ηπείρου χαρακτηρίζοντας την ως Εθνική προδοσία.³²⁷

Το Σκριπ συνεχίζοντας τα σχόλια του για την κρίση στη Β. Ήπειρο κατηγορεί τον Βενιζέλο για τις δηλώσεις του από το Βήμα της Βουλής διότι ανέφερε, ότι το «κίνημα των

³²⁴ Σκριπ 21/02/1914

³²⁵ ΑΙ.Κοραντή, *Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Η ιστορία μιας τραγωδίας* ό.π.,σελ.,272.

³²⁶ Σύμφωνα με έγγραφο που παρουσίασε ο Θεοτόκης στην συνεδρίαση της Βουλής (21/2/1914) αποδεικνύεται ότι το είχε στείλει ο πρωθυπουργός στον κ.Σκουλούδη στο Λονδίνο, τον οποίο ενημέρωνε για τις ενέργειες του.

³²⁷ Σκριπ,22/02/1914,1

*Ηπειρωτών είναι προορισμένο να αποτύχει*³²⁸, «οικτίζοντας του Ηπειρώτες» και τους μάταιους αγώνες τους χαρακτηρίζοντας τους ως «προδότες» επειδή δεν συμμορφώνονται με τις εντολές της ελληνικής κυβερνήσεως. Αλλά οι Ηπειρώτες δείχνοντας την αγάπη τους για την πατρίδα και χωρίς την ηθική υποστήριξη του «ελεύθερου ελληνισμού» συνεχίζουν να αγωνίζονται για την ελευθερία τους αποδεικνύοντας, ότι ο «Εθνισμός και η ελευθερία δεν είναι εμπόρευμα το οποίο μπορεί να καταστεί αντικείμενον διεθνούς συναλλαγής».

Η γενναία στάση των Ηπειρωτών σύμφωνα με την εφημερίδα και η ανακατάληψη εδαφών, όπως της Κορυτσάς (Σκριπ, Μάρτιος 1914) αποδεικνύει, ότι κατελύθει, εκτός από την Κορυτσά και «η επί συνειδήσεως κυριαρχία του έλληνα πρωθυπουργού» ταυτόχρονα αναρωτιέται τι τροπή θα λάβει το ηπειρωτικό ζήτημα και τι στάση θα τηρήσουν οι ενδιαφερόμενες δυνάμεις, Ιταλία και Αυστρία. (Σκριπ, 3/3/1914)

Στις 7 Μαρτίου 1914 ο πρίγκιπας Γουλιέλμος του Βηντ αποβιβάστηκε στο Δυρράχιο. Η διεθνής επιτροπή ελέγχου πληροφόρησε τον πρίγκιπα για την κατάσταση που επικρατούσε στο νέο κράτος. Ο Βήντ μέσω του ολλανδού L.Thompson³²⁹ επιχείρησε να διαπραγματευτεί με την αυτόνομη κυβέρνηση όπου συναντήθηκε στις 10 Μαρτίου 1914 με τον εκπρόσωπο της αυτόνομης κυβέρνησης Α.Καραπάνο προτείνοντας αυτοδιοίκηση με χριστιανό διοικητή. Ο Ζωγράφος απέρριψε τις προτάσεις ζητώντας πλήρη αυτονομία³³⁰, ενώ η ελληνική κυβέρνηση θεώρησε ότι έπρεπε να αποδεχτεί τις προτάσεις.

Η ανεξάρτητη πολιτεία νομιμοποιήθηκε με την υπογραφή του πρωτοκόλλου της Κέρκυρας το οποίο παραχωρούσε πλήρες καθεστώς αυτονομίας (εκπαιδευτικής, θρησκευτικής, δικαστικής, διοικητικής)³³¹ στους νομούς Αργυροκάστρου και Κορυτσάς και υπογράφει από την Αλβανία και τις έξι Μ. Δυνάμεις, η εκτέλεση και η διατήρηση των μέτρων για την οργάνωση των δύο επαρχιών της Κορυτσάς και του Αργυροκάστρου ανατέθηκε στη Διεθνή Επιτροπή Έλεγχου.

Επιφυλάξεις εκφράζει το Σκριπ για την Συμφωνία της Κέρκυρας οι οποίες θα είναι «δυσοίωνες» καθώς η κατάσταση δεν έπαυσε να προκαλεί ανησυχία εφόσον τα συμφωνηθέντα δεν επικυρώνονται από την Αλβανική Κυβέρνηση³³². Επίσης η εφημερίδα πιστεύει ότι το σύνολο των συμφωνιών οι οποίες προήρθαν από την διάσκεψη δεν εξασφαλίζουν τους Ηπειρώτες διότι θα τηρηθούν από τους Αλβανούς. Ιδιαίτερα επικίνδυνο χαρακτηρίζει το διορισμό των διοικητών στις αυτόνομες περιοχές η εφημερίδα «Νέος ελεύθερος τύπος» της Αυστρίας στις 6 Μαΐου άρθρο που αναδημοσιεύει η εφημερίδα αναφερόμενο στη σημασία που έχει ο ειρηνικός τερματισμός της κρίσης στην περιοχή της Β. Ηπείρου. Εκφράζεται με θερμά λόγια για την στάση της Ελλάδας λέγοντας πως η Αυστρία «δέον να υποδεχθῇ μετά τας ενθερμοτέρας συμπάθειας», υποστηρίζει ότι η Αυστρία είχε συμφέρον να μην ωθεί την Ελλάδα στην συνεργασία με τη Σερβία. Απεναντίας μας συμφέρει να «ελκώμεν επί μάλλον και μάλλον προς εμάς το Κράτος τούτο το οποίο έμεινε αμέτοχο των Πανσλαβιστικών δολοπλοκιών». Εξαίρει τους ιθύνοντες της Αθήνας οι οποίοι έδειξαν σύνεση και δε δημιούργησαν στην Ήπειρο «νέαν Κρήτην». Εξαίρει δείχνοντας την ευγνωμοσύνη της αυστριακής ηγεσίας, την στάση της ελληνικής κυβέρνησης που είχε το θάρρος να εφαρμόσει μια πολιτική που ήταν αντίθετη των επιθυμιών του λαού. «Είναι δυσάρεστο ν' απαιτηθεί, συνεχίζει η εφημερίδα, από λαόν ευέξαπτον και έχοντα συνείδησιν των ενδόξων νικών του να απαρνηθεί την πιθανότητα νέας εδαφικής επεκτάσεως». Ο δε «Χρόνος» από τη Γαλλία γράφει ότι τα αποτελέσματα της συμφωνίας για την Ελλάδα θα έχει ευχάριστα αποτελέσματα για την εσωτερική

³²⁸ Σκριπ, 23/02/1914, 1

³²⁹ Β.Κόντης, *Εναισθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αι. ό.π.,*σελ.,86.

³³⁰ Β.Κόντης, *Εναισθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αι.ό.π.,*σελ.86.

³³¹ Θ.Μαλκίδης, *Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις*, Αθήνα, Γόρδιος, 2007, σελ.,63.

³³² Σκριπ, 7/05/1914.

κατάσταση. Πλέκει το εγκώμιο του Βενιζέλου ενώ η αλβανοπειρωτική συμφωνία, όπως γράφει, δικαιώνει την ευσυνείδητη πολιτική του³³³.

Η επιτυχής δράση των δυνάμεων της προσωρινής κυβέρνησης υποχρέωσε τη Διεθνή επιτροπή ελέγχου σε επέμβαση με την οποία θα προλάμβανε την κατάρρευση του νεοσύστατου κράτους. Έτσι οι δυνάμεις θεώρησαν ότι έπρεπε να γίνουν σύντομα παραχωρήσεις στους Ηπειρώτες ώστε να τερματιστεί ο αυτονομικός Αγώνας τους αναγνωρίζοντας τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης για την τήρηση των όρων της συνδιάσκεψης του Λονδίνου, οι Δυνάμεις προέτρεψαν την αλβανική κυβέρνηση να διαπραγματευτεί με την Προσωρινή κυβέρνηση της Αυτόνομης Ηπείρου και προσκάλεσε τη Διεθνή επιτροπή ελέγχου να ενεργήσει ως μεσολαβητής μεταξύ της Αλβανίας και της Αυτόνομης Κυβέρνηση για τη διακοπή των εχθροπραξιών. Η προσωρινή κυβέρνηση δέχτηκε την μεσολάβηση της διεθνούς επιτροπής και υποσχέθηκε την άμεση διακοπή των εχθροπραξιών από την 1^η Μαΐου του 1914. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονταν μέχρι τα μέσα Μαΐου στην Κέρκυρα διότι ο Ζωγράφος δεν δέχονταν τις περιορισμένες Αλβανικές παραχωρήσεις εφόσον δεν υπήρχαν και οι εγγυήσεις των Δυνάμεων. Στην πρώτη συνεδρίαση που έγινε στις 9 Μαΐου, η Διεθνής επιτροπή πρότεινε να διδάσκεται σε όλα τα σχολεία η ελληνική γλώσσα αλλά η στοιχειώδης εκπαίδευση να γίνεται στα αλβανικά, η κατάληψη της ζώνης που θα δινόταν στους Αλβανούς να επιτηρείται από την αλβανική χωροφυλακή και τους ολλανδούς αξιωματικούς της, τα διαμερίσματα της Κορυτσάς και τους Αργυροκάστρου να αποτελέσουν ιδιαίτερες διοικητικές περιοχές του Αλβανικού κράτους και να διοικούνται με συμβούλια από ντόπιους κατοίκους, ενώ οι διοικητές θα διορίζονται από την Αλβανική κυβέρνηση επίσης από την αλβανική κυβέρνηση θα διορίζεται και ο επιθεωρητής της διοίκησης στον οποίο θα απευθύνονται οι Έλληνες κάτοικοι της Ηπείρου. Ιδιαίτερα διοικητικά προνόμια παραχωρήθηκαν στη Χιμάρα. Το Σκριπ θεωρεί ότι εξασφαλίστηκε η αυτοδιοίκηση των επαναστατημένων περιοχών της Ηπείρου ιδίως της Κορυτσάς, Αργυροκάστρου και της Χιμάρας³³⁴. Αν και οι περιοχές έπρεπε, να ενωθούν με την Ελλάδα, τουλάχιστον αποφεύχθηκε η «Αλβανοποίηση της Β.Ηπείρου» υπέρ της οποίας αγωνίστηκε η ελληνική κυβέρνηση. Η Ευρώπη εκτιμά η εφημερίδα δέχτηκε να διαπραγματευτεί με τους Ηπειρώτες, η οποία τους αναγνώρισε ως λαό συγκροτημένο. Αυτό το γεγονός αποτελεί για τους Ηπειρώτες θρίαμβο που οφείλεται στην *ηρωικήν αυτών στάσιν, εις την αυτοθυσίαν και το χυθέν αίμα των και εις την διεύθυνσιν του αγώνος αυτών υπό του Ζωγράφου και την σθεναρώτατην πολιτείαν του*.

5.1. Η παραχώρηση της νήσου Σάσωνος

Με την κατάθεση στην ελληνική βουλή του νομοσχεδίου για τη παραχώρηση της νήσου Σάσωνος το Σκριπ εξαπέλυσε νέα επίθεση στη κυβέρνηση Βενιζέλου. Διότι ενώ είχαν καταλάβει τα εδάφη της Βορείου Ηπείρου «αναπαλλοτρίωτα» όπως λέγει, οι έλληνες κυβερνήτες ουσιαστικά αρνήθηκαν τα ελληνικά δίκαια επιβάλλοντας στην Βουλή νομοσχέδια ακρωτηριασμού του ελληνικού βασιλείου συντρίβοντας το εθνικό όραμα του έθνους και να γεννηθεί νέο όραμα αυτή τη φορά του Αλβανικού έθνους.

Στις 7/5/1914 σε άρθρο της η εφημερίδα υποστηρίζει ότι η ελληνική κυβέρνηση ουσιαστικά παραχωρεί τμήμα της ελληνικής επικρατείας σε ξένη χώρα καθώς την περίοδο αυτή μόνο *προσαρτήσεις* *εδικαιούνται να αναμένει το έθνος*. Για να συνεχίσει λέγοντας ότι σκληρότερο ως προς τις κυβερνητικές επιλογές το νομοσχέδιο³³⁵ αυτό θα παραμείνει «*ως μνημειώδης ταπείνωση και εξευτελισμός της νέας μεγάλης Ελλάδας, σύμβολον εξευτελισμού και τύμβος*

³³³ Σκριπ, 07/05/1914.

³³⁴ Σκριπ, 5/6/1914,

³³⁵ Σκριπ, 9/5/1914.

αναθέματος δια την διαπραπτομένην εγκληματικήν απεμπόλησιν κατόπιν των θυσιών και των μεγαλουργημάτων των δύο νικηφόρων πολέμων».

Το αντίστοιχο νομοσχέδιο ψηφίστηκε από την Βουλή από ογδόντα επτά βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος που τα ονόματα τους πρέπει να αναγραφούν εις μελανήν αναθηματικήν στήλην σύμφωνα με την εφημερίδα, διότι με την ψήφο τους παρεχώρησαν τμήμα της ελεύθερης Ελλάδας στην Αλβανική δουλεία. Το Σκριπ παρατηρεί ότι η παμπηφία της Βουλής η οποία δημιουργούσε άλλοτε την πρωθυπουργική μονοκρατορία φαίνεται ότι εξατμίζεται μπροστά στο φλέγον ζήτημα του εθνικού αισθήματος³³⁶. Έπρεπε, αναφερομένη η εφημερίδα στην ομιλία στη Βουλή του κ.Στράτου για την ψήφιση του νομοσχεδίου παραχώρησης της νήσου Σάσωνος, ο πρωθυπουργός, αναλογιζόμενος τη στρατηγική θέση της νήσου, «να αξιώση και να λάβη ανταλλάγματα τόσο για την περιοχή της Ηπείρου, όσο και των νησιών του Αιγαίου που παρεχώρησε στην Τουρκία.

Ο Γ.Ζωγράφος ενημέρωσε την ελληνική κυβέρνηση και ζήτησε να του χορηγηθεί οπλισμός και πυρομαχικά. Ο Βενιζέλος απάντησε αυθημερόν τονίζοντας ότι δε έπρεπε να διακοπούν οι διαπραγματεύσεις διότι η επανάληψη των επιχειρήσεων θα προκαλούσε πιθανότητα την επέμβαση της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρίας. Ο Έλληνας πρωθυπουργός αρνήθηκε την ανάμειξη της Ελλάδας με την παροχή εφοδίων, θεωρούσε σημαντικό, και τόνισε ότι η ακεραιότητα της Β. Ηπείρου θα εξασφαλιζονταν, όχι με τις εγγυήσεις των Μ. Δυνάμεων, αλλά μέσω των φιλικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Η σταθερή στάση του Βενιζέλου έπαιξε σημαντικό ρόλο. Ο Ζωγράφος υποχώρησε τελικά όταν αντιλήφτηκε ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν διατεθειμένη να τον βοηθήσει. Έτσι υπογράφηκε το πρωτόκολλο της Κέρκυρας η Β. Ήπειρος πέτυχε αυτονομία η οποία αποτελεί σημαντική συμφωνία για την εθνική υπόθεση των Ηπειρωτών, διότι αυτή ουσιαστικά αναγνωρίστηκε από τις Δυνάμεις της Ευρώπης³³⁷. Αντίθετα οι Νεότουρκοι ενοχλήθηκαν με τον τρόπο που εξελίχτηκαν τα πράγματα, με τον διορισμό χριστιανού ηγεμόνα πρίγκιπα Βήντ, καθοδηγώντας τους μωαμεθανούς Αλβανούς της Κεντρικής Αλβανίας να επαναστατήσουν ενάντια του ηγεμόνα της Αλβανίας με την ελπίδα να αποκαταστήσουν την τουρκική κυριαρχία στην Αλβανία.

Σε άρθρο της η εφημερίδα με τίτλο «Ποιον το συμπέρασμα της εν Αλβανία καταστάσεως»³³⁸, υποστηρίζει ότι στο Αλβανικό κράτος κυριαρχεί μια ανώμαλη κατάσταση η οποία δημιουργεί δυσοίωνες καταστάσεις που θα επηρεάσουν αυτούς που στήριξαν και ήλπιζαν στην αποκοδομή ωφελημάτων από τη δημιουργία του νέου κράτους. Γεννήτορες και ανάδοχοι και χειραγωγοί της Αλβανίας εν τω πολιτειακώ βιω η Αυστρία και Ιταλία ανταγωνίζονται μεταξύ για το ποιος θα κυριαρχήσει στο μικρό νεοσύστατο κράτος. Ο επικίνδυνος ανταγωνισμός τους θα δημιουργήσει προβλήματα στα γειτονικά βαλκανικά κράτη αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύονται και οι ιδιοτελείς σκοποί και των δυο ευρωπαϊκών κρατών. Στη συνέχεια περιγράφει την υποστήριξη που δίνει η Ιταλία στην εξέγερση υπέρ του Εσάτ πασά, ενώ οι Αυστριακοί αποδίδουν σε αυτόν την ευθύνη της επαναστατικής οργάνωσης των Αλβανών. Η εφημερίδα διαπιστώνει ότι σε αυτή την περίπτωση υποβόσκει ένας Αυστροιταλικός ανταγωνισμός. Για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι υπάρχει αβεβαιότητα στη διατήρηση των καθορισμένων ορίων του Αλβανικού κράτους και αναρωτιέται αν θα συγκροτηθεί σε ενιαίο αυθύπαρκτο κράτος ή «πρόκειται να καταλυθή τούτο, ίνα ενσφηνωθώσιν εις την Αδριατικής όχθην της Ιλλυρικής Χερσονήσου η Ιταλία και η Αυστρία;» τέλος κατηγορεί όλους όσους επιζητούν τη σύναψη φιλικών σχέσεων με την Αλβανία ότι δεν

³³⁶ Σκριπ, 10/5/1914.

³³⁷ Σκριπ, 6/5/1914.

³³⁸ Σκριπ, 9/5/1914,1

αντιλαμβάνονται το ρόλο που θα παίξει το Αλβανικό κράτος στη περιοχή καθώς καθίσταται ορμητήριο των Ιταλών στην Αδριατική θυμίζοντας τη δράση της Ιταλίας στο Αιγαίο.

Καθώς οι ταραχές εξαπλώνονταν σε πολλές περιοχές της Αλβανίας η εφημερίδα αντιλαμβάνεται ότι η κατάσταση δεν ομαλοποιείται με το μουσουλμανικό στοιχείο να απειλεί στην περιοχή του Δυρραχίου με γενική εξέγερση³³⁹.

Με το χάος που επικρατούσε στην Αλβανία το πρωτόκολλο της Κέρκυρας δεν μπορούσε να εκτελεστεί. Αλλά για να έχει ισχύ έπρεπε να γίνει αποδεκτό από τις Δυνάμεις, την Αλβανία και από την Ηπειρωτική Συνέλευση. Ενώ στις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στην υπογραφή της συμφωνίας η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε καμία ανάμειξη, αντίθετα την περίοδο που έπρεπε να επικυρωθεί το πρωτόκολλο της Κέρκυρας ανέβαλε ουσιαστικό ρόλο. Η επανάσταση στην Κεντρική Αλβανία και ο φόβος μήπως το επαναστατικό κίνημα απλωθεί στο νότο, οδήγησαν το Βενιζέλο σε μια στενότερη προσέγγιση με την αυτόνομη κυβέρνηση της Β. Ηπείρου. Ο Βενιζέλος βρισκόταν σε συνεχή επαφή με το Ζωγράφο τον παρακινούσε να δεχτεί τη συμφωνία και να μην προβάλλει αξιώσεις. Σε τηλεγραφήματα του προς το Ζωγράφο ο Βενιζέλος συμβούλευε ότι *«Δέον εξασφαλίσωμεν κτηθέντα επιτυχάνοντες επικύρωσιν συμφωνίας Κέρκυρας υπό των Δυνάμεων και της Αλβανίας, [...] αποφύγωμεν επιμένοντες εις όρους μη γενομένους εν Κέρκυρα δεκτούς [...] , κίνδυνος δε υπάρχει να διακινδυνεύσωμε κτηθέντα άνευ πιθανότητα ευρύτερων παραχωρήσεων [...] . Σήμερον ανάγκη αποφύγωμεμεν δώσωμεν επιχειρήματα εις Δυνάμεις τυχόν επεμβάσεως.»*³⁴⁰

Μολονότι η ελληνική κυβέρνηση συνιστούσε να επικυρωθεί όσο το δυνατόν πιο γρήγορα το πρωτόκολλο της Κέρκυρας, η κυβέρνηση της Αυτόνομης Ηπείρου αντιδρούσε διότι ήθελε οι Μ. Δυνάμεις να εγκρίνουν και να εγγυηθούν τη συμφωνία. Πράγματι οι Μ. Δυνάμεις την 1^η Ιουνίου 1914 επικύρωσαν τη συμφωνία που έγινε στην Κέρκυρα. Η κυβέρνηση της Αυτόνομης Β. Ηπείρου προβληματιζόνταν για την κατάσταση που επικρατούσαν στην Αλβανία διότι στα τέλη Ιουνίου οι Αλβανοί ετοιμάζονταν να καταλάβουν το Ελμπασάν και απειλούσαν να κατέβουν στα νότια με επιθέσεις κατά μήκος της διαχωριστικής γραμμής. Τα αλβανικά σώματα που βρίσκονταν σε πλήρη απειθαρχία και αταξία επιδίδονταν σε λεηλασίες και πυρπολήσεις και κατέβαιναν προς την Κορυτσά. Ο Ζωγράφος από φόβο μήπως καταληφθεί από τους επαναστάτες, αναγκάζεται να διατάξει την κατάληψη της από τον αυτονομιστικό στρατό³⁴¹. Ο Βενιζέλος αναγκάζεται να παρέμβει ζητώντας από τον Ζωγράφο να τηρηθεί η ανακωχή διότι υπάρχει κίνδυνος ματαίωσης της συμφωνίας της Κέρκυρας³⁴² φοβόταν ότι η μη αποδοχή του πρωτοκόλλου θα στερούσε από τους αυτονομιστές τη θετική εικόνα που είχαν σχηματίσει οι Δυνάμεις και στην περίπτωση που οι επαναστάτες της κεντρικής Αλβανίας μαζί με τους υποστηρικτές του Βηντ θα στρέφονταν ενάντια στους αυτονομιστές αυτοί δεν θα μπορούσαν να ζητήσουν την παρέμβαση των Δυνάμεων. Η επίμονη λοιπόν του Βενιζέλου ανάγκασε τους Ηπειρώτες να επικυρώσουν το πρωτόκολλο της Κέρκυρας στις 26 Ιουλίου 1914 εκτός από τους εκπρόσωπους της Χιμάρας που επιζητούσαν την ένωση. Έτσι οι επίμαχες περιοχές θα παρέμεναν στην αλβανική επικράτεια αλλά η αυτονομία που της παραχωρούνταν ήταν σημαντική ώστε έφθανε στα όρια της ανεξαρτησίας.³⁴³

Τις παραμονές του Παγκοσμίου πολέμου, η κατάσταση στην Αλβανία ήταν δύσκολη, το Ηπειρωτικό δεν είχε λυθεί ο ανταρτοπόλεμος στα νότια της χώρας συνεχιζόταν χωρίς κάποια ύφεση. Η υπόλοιπη Αλβανία βρισκόταν στα χέρια τοπικών επαναστατημένων ομάδων. Τα ελληνικά αντάρτικα σώματα συνέχιζαν τη δράση τους στο νότο. Εξαιτίας αυτής της κατάστασης και των επιδιώξεων των δυο αντιπάλων συνασπισμών, δόθηκε η ευκαιρία στην Ελλάδα να

³³⁹ Σκριπ, 9/5/1914.

³⁴⁰ Β.Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αι ό.π.*, σελ., 94.

³⁴¹ Σκριπ, 26/6/1914, 1.

³⁴² Β.Κόντης, *Ευαίσθητες ισορροπίες. Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αι ό.π.*, σελ., 95.

³⁴³ Κοραντή, *Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Η ιστορία μιας τραγωδίας* όπ., σελ., 293.

ανακαταλάβει προσωρινά τη Β. Ήπειρο, ενώ η Ιταλία κατέλαβε την Αυλώνα και την ενδοχώρα της.

Η εφημερίδα θεωρεί η κατάληψη της Αυλώνας από τους Ιταλούς δεν έχει την ίδια σημασία και βαρύτητα με την κάθοδο των Βουλγάρων στο Αιγαίο³⁴⁴. Δηλώνοντας ότι η Ιταλική πολιτική κατέβαλε «αγώνες» για να έχουμε αυτό αποτέλεσμα. Με μια ανακοίνωση προς τον λαό της Β. Ηπείρου, τα μέλη της προσωρινής κυβέρνησης την οποία δημοσιεύει η εφημερίδα³⁴⁵ αναφέρει, ότι με την απελευθερωτική ανακατάληψη της Β. Ηπείρου από την Ελλάδα θεωρούν ότι λήγει και η δική τους αποστολή. *«Ο αγών ημών έληξε δια θριάμβου οι πόθοι μας εξεπληρώθηκαν όλοι». Μέσα από τον οδυνηρό απελευθερωτικό αγώνα που διεξήγαμε έφθασε η ώρα να οδηγηθούμε στην αγκαλιά της Ελληνικής οικογένειας* αναφέρει η ανακοίνωση, *ως «αντάξιοι αδελφοί εκείνων, οίτινες επί τόσων πεδίων μάχης και νίκης εμεγένθυναν και εστίλωσαν το άστρον της δόξης του ελληνισμού».*

Μέσα σε αυτή την αισιόδοξη για τη Βόρεια Ήπειρο επιστολή της Προσωρινής Κυβέρνησης, μια άλλη επιστολή που δημοσιεύεται στη εφημερίδα «*Σημαία*» των Ιωαννίνων, προς τον Βασιλιά, από τον κ.Κ.Καζαντζή, αναφέρεται στην αδιαφορία της Ελληνικής κυβέρνησης για την Ελλάδα. Τα δίκαια μας ποδοπατούνται, οι διαμαρτυρίες μας περιφρονούνται. Παρακαλεί τον βασιλιά αφού προηγουμένως εκφράζει την πίστη και αφοσίωση του προς το έργο του, να μην επιτρέψει την συνέχιση αυτής της κατάστασης, διαμαρτύρεται ότι έκλεισαν τα σχολεία, βιβλία δεν υπάρχουν, η *«εν ονοματί Σου διοικήσεις κατέστη απεχθής και η εν ονοματί Σου διακαιοσύνη αβάσιμος»*³⁴⁶ δεν υπάρχει καμία δικαιοδοσία στην μητρόπολη μας και οι πόλεις μας συνεχίζουν για δύο χρόνια να *«φυτοζωούν» με δημοτικές αρχάς τουρκικές*, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Προβλήματα υπάρχουν στην απονομή της δικαιοσύνης, στην επιβολή αβάσταχτων άσκοπων φόρων παραλύοντας το εμπόριο την βιομηχανία και την γεωργία, αναστέλλοντας την πρόοδο των πόλεων, παρακωλύοντας την εκμετάλλευση της γης προκαλώντας οικονομική δυσπραγία στις νέες περιοχές. Για να καταλήξει παρακαλώντας το Βασιλιά να συνενώσει πραγματικά τα δύο τμήματα του βασιλείου σε ένα κράτος

5.2. Το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου

Περισσότερο πειστικό για την Ελλάδα τις παραμονές του πολέμου, ήταν και το ζήτημα των νήσων του Αιγαίου. Μετά την επίδοση της συλλογικής διακοίνωσης των Δυνάμεων, η Τουρκία επιδίωκε να διαπραγματευτεί απευθείας με την Ελλάδα με σκοπό την τροποποίηση της αποφάσεως των Δυνάμεων η Γερμανία, επίσης ενθάρρυνε διμερείς διαπραγματεύσεις, ελπίζοντας έτσι να διευκολύνει μια ελληνοτουρκική συμφωνία υπό την αιγίδα της, θέση που ευνοούσε και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος είχε ήδη αποφασίσει να προσανατολίσει την πολιτική της Ελλάδας προς το μέρος της Γερμανίας, σε αντίθεση προς τη φιλική προς την Αντάντ στάση του πρωθυπουργού Βενιζέλου.

Ο Βενιζέλος δεν είχε καταρχήν αντιρρήσεις για μια ελληνοτουρκική συμφωνία και στις αρχές Απριλίου πρότεινε σχέδιο που θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση μιας ελληνοτουρκικής αμυντικής συμφωνίας που προέβλεπε: αμοιβαία εγγύηση των ευρωπαϊκών κτήσεων του καθενός από τα δυο συμβαλλόμενα μέρη, την αυτονομία για τα υπό ελληνική κατοχή προσκεείμενα στη μικρασιατική ακτή νησιά υπό το διοικητικό έλεγχο της Ελλάδας και την επικυριαρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας επαναφορά των Δωδεκανήσων στο πριν από τον ιταλοτουρκικό πόλεμο καθεστώς. Η πρόταση αυτή δεν είχε συνέχεια διότι η Τουρκία επέμεινε να διατηρήσει την πλήρη κυριαρχία, όλων των νησιών, καθώς και τη φρουρά στη Λέσβο, στη Λήμνο, και στη Χίο. Οι

³⁴⁴ Σκριπ, 20/10/1914.

³⁴⁵ Σκριπ, 23/10/1914.

³⁴⁶ Σκριπ, 6/1/1915.

όροι δεν έγιναν απαράδεκτοι για την Ελλάδα και οι συνομιλίες διακόπηκαν στα μέσα Μαΐου 1914. Την ίδια εποχή η Τουρκία άρχισε συστηματικό διωγμό του ελληνικού πληθυσμού της ανατολικής Θράκης και των δυτικών ακτών της Μ.Ασίας. Διώξεις, καταστροφές περιουσιών και περιστασιακές σφαγές εξαπλώθηκαν γρήγορα ενώ πληθυσμοί ολόκληρων χωριών ξεριζώθηκαν. Οι ενέργειες αυτές αντανakλούσαν την πάγια πολιτική των Νεότουρκων που επιδίωκαν την τουρκοποίηση των οθωμανικών εδαφών³⁴⁷ αλλά η εντατικοποίηση τους στη φάση αυτή απέβλεπε στον εξαναγκασμό της Ελλάδας να παραδώσει τα νησιά του Αιγαίου.

Το Σκριπ³⁴⁸ στο άρθρο του με τίτλο «*Ο διωγμός και η ευθύνη της κυβέρνησης*» του Αντ.Θ.Σπηλιωτόπουλου, αναφέρει ότι το πρόγραμμα της εξόντωσης του ελληνισμού δεν είναι κάτι νέο. Από την αρχή που εμφανίστηκαν στην πολιτική σκηνή οι Νεότουρκοι ήθελαν την εξόντωση των εθνοτήτων που βρίσκεται μέσα στα όρια του τουρκικού κράτους. Από το 1908 ο Ναζήμ Μπέης υποστήριζε ότι πρέπει να αφομοιωθούν όλα τα ξένα στοιχεία αναφερόμενος στους Έλληνες, Αρμένιους, και Ισραηλίτες κάτω από την οθωμανική ιδέα: «*Το νέον κράτος, δια το οποίον όλοι ημείς ειργάσθημεν με θυσίαν της ζωής μας, πρέπει να είναι, ομοειδές και ομόγλωσσον και συμπαγαιόμενον. Ούδεποτε ονειρευθκαμεν να δούμε την Τουρκία να μεταβάλλεται σε Αυστρία με τις πολυπολκές φυλετικές και γλωσσικές διαιρέσεις. [...] και συνεχίζει ότι ελληνισμός ή θα αφομοιωθεί ή θα εκλείψει. Σήμερα αναφέρει η εφημερίδα οι Έλληνες υπολογίζονται περίπου στα τρία εκατομμύρια είναι όμως μειοψηφία. Αυτή η εθνική μειοψηφία θα ελαττωθεί διότι από τους πολλούς Τούρκους που βρίσκονται έκτος αυτοκρατορίας θα εισρεύσει ένα μεγάλο ποσοστό με φυσικά ή τεχνικά μέσα και τότε ο ελληνισμός «θα ιδή την μοίραν τον αναμένει³⁴⁹» γι' αυτές τις βαριές κατηγορίες του Ναζήμ μπέη η εφημερίδα κατηγορεί την κυβέρνηση ότι συνομιλεί με ανθρώπους που επιβουλεύονται την ελευθερία της Ελλάδας επιθυμώντας την σύναψη ειρήνης μεταξύ των δυο κρατών. Συνεχίζοντας στο άρθρο του ο δημοσιογράφος ισχυρίζεται ότι ο ελληνικός λαός – έθνος- σε αντίθεση με το ελληνικό κράτος αναλήφθηκε τον κίνδυνο και συγκεντρώθηκε γύρω από τους θρησκευτικούς και πολιτικούς τους αρχηγούς για να υπερασπίσει τα ανθρώπινα και θεία δικάια του. «Έχων δε δεξιάν διαχείρισιν των εθνικών του υποθέσεων ημύνθη επιτυχώς εντός και εκτός του Τουρκικού κοινοβουλίου και προσκάλεσε κατά του Τούρκικου σωβινισμού τον συνασπισμόν όλων των υπό την Τουρκίαν εθνοτήτων για την μη ευόδωση των σχεδίων των Νεότουρκων για τον διωγμό των εθνότητων [...]»*

Προς το τέλος της Άνοιξης του 1914 και οι δυο χώρες προετοιμάζονταν για πόλεμο³⁵⁰. Αφήνοντας πολλές ευκαιρίες ανεκμετάλλευτες ισχυρίζεται το Σκριπ η ελληνική κυβέρνηση δεν έλαβε τις απαραίτητες εγγυήσεις για την ασφάλεια των ελλήνων στη Θράκη και τη Μ. Ασία. Η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να εισέλθει σε νέο πόλεμο με την Τουρκία ή να εγκαταλείψει τους Έλληνες στην τύχη τους υποστηρίζει το Σκριπ. Έτσι η αγορά ενός θωρηκτού από μέρους της Τουρκίας που διατάραξε τη ναυτική ισορροπία στο Αιγαίο, εγκαινίασε ανταγωνισμό εξοπλισμών μεταξύ των δυο χωρών. Η Ελλάδα προσπάθησε να διατηρήσει την ισορροπία αλλά και την ναυτική της υπεροχή με την αγορά από τις Η.Π.Α. δυο καταδρομικών³⁵¹. Με την εφημερίδα να πιέζει την ελληνική κυβέρνηση για δυναμικότερη αντίσταση απέναντι στους Νεότουρκους που κυβερνούν την Τουρκία και την δεδομένη στιγμή πρότειναν στην ελληνική κυβέρνηση την ανταλλαγή των μουσουλμάνων της Θράκης με τους Έλληνες της Μ. Ασίας. Καλεί την κυβέρνηση να μην δείχνει

³⁴⁷ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ., ΙΕ', Εκδοτική Αθηνών Αθήνα, 1977, σελ., 14

³⁴⁸ Σκριπ, 28/05/1914, 1

³⁴⁹ Σκριπ. 28/5/1914.

³⁵⁰ Σκριπ, 2, 13/06/1914, 1

³⁵¹ Σκριπ, 12/06/1914, 1

υποχωρητικότητα η οποία φτάνει σύμφωνα με την γνώμη της σε δουλική υποταγή.³⁵² *Ιδού δια τι αγοράσαμεν τα δυο αμερικανικά θωρηκτά. Δια να υποταχθώμεν εις την τουρκικήν αξίωσιν να εκριζώσωμεν τους Έλληνας της Θράκης και της Σμύρνης σήμερον, αύριο δε και τους Έλληνας της λοιπής Μικράς Ασίας.* Φυσικά η εφημερίδα κατηγορεί την ελληνική κυβέρνηση λέγοντας ότι οι Νεότουρκοι δεν θα μπορούσαν να βρουν καλύτερο συνεργάτη και βοηθό στην εφαρμογή του ανθελληνικού τους προγράμματος από την Ελληνική κυβέρνηση.

Στα μέσα Μαΐου οι σχέσεις των δυο χωρών επιδεινώθηκαν με την Ελλάδα να επιδιώκει απαιτώντας τον τερματισμό των διωγμών και των εκτοπισμών των ελληνικών πληθυσμών της Μ. Ασίας και της Ανατολικής Θράκης. Ενώ ισχυρίζεται η κυβέρνηση ότι ο επικείμενος νέος πόλεμος θα είναι πόλεμος από «Προνοίας» ατυχώς υποστηρίζει το *Σκριπ* θα είναι πόλεμος «Απρονοησίας» ζητώντας από τον πρωθυπουργό να φροντίσει για την άμυνα της χώρας αλλά και να μην εγκαταλείψει τους Έλληνες της Μικράς Ασίας³⁵³

Η επίκληση στην βασιλική βοήθεια είναι αυτή που ολοκληρώνει την άποψη της εφημερίδας για μια νέα τραγωδία που θα ξεκινήσει στην περιοχή, όπως ισχυρίζεται, με αποκορύφωμα τα νησιά του Αιγαίου, το έθνος δεν θα μείνει σιωπηλό και άπρακτο για να υποστεί για να ρισοκινδυνεύσει την τιμή και την ύπαρξή του.

Οι σχέσεις βελτιώθηκαν σημαντικά με την επέμβαση των Δυνάμεων και με την αρνητική στάση των βαλκανικών χωρών στην ανάμειξη τους σε μια ενδεχόμενη σύρραξη της Ελλάδας με την Τουρκία. Στα μέσα Ιουνίου με την μεσολάβηση της Βρετανίας ανταλλάχθηκαν προτάσεις και τελικά συμφώνησαν να συναντηθούν ο Βενιζέλος και ο Μεγάλος Βεζίρης στις Βρυξέλλες για να διαπραγματευτούν συμφωνία για τα νησιά του Αιγαίου. Ο Βενιζέλος θέλοντας να λυθεί το εκκρεμές θέμα των νησιών έκανε κάποιες παραχωρήσεις³⁵⁴, όπως η αποδοχή ονομαστικής τουρκικής επικυριαρχίας στα νησιά, ευνοώντας ακόμη και τη σύναψη ελληνοτουρκικής αμυντικής συμμαχίας. Με την κοινή γνώμη όπως ισχυρίζεται το *Σκριπ* να είναι διστακτική απέναντι στον εμπαιγμό του Βενιζέλου ο οποίος ισχυρίστηκε ότι μεταβαίνει στη συνάντηση με τον Μέγα Βεζίρη για να διασφαλίσει τα νησιά του Αιγαίου ενώ στην πραγματικότητα «*φέρει το σχοινίο της Τουρκικής κυριαρχίας ίνα το παραδώση εις το Μέγα Βεζίρη στην επάνοδο εις Αθήνας θα εύρη την Κοινήν γνώμη και το Έθνος ολόκληρον έτοιμο να ρίψη κατ'αυτού τον λίθον του Αναθέματος*»³⁵⁵. Η εφημερίδα δεν είναι αισιόδοξη για την αποτελεσματικότητα της περιοδείας του Βενιζέλου καθώς θεωρεί ότι η έκβαση των διαπραγματεύσεων θα είναι δυσμενής για την Ελλάδα και προσβλητικότατη για την εθνική αξιοπρέπεια και τη τιμή του κράτους³⁵⁶. Ο Βενιζέλος αναχώρησε για τις Βρυξέλλες στις 8/12 Ιουλίου 1914, αλλά η αυстроσερβική κρίση που ξέσπασε ματαίωσε τη καθορισμένη συνάντηση με το Μεγάλο Βεζίρη καθώς και την προσδοκώμενη ρύθμιση των εκκρεμών ελληνοτουρκικών διαφορών. Η Γερμανία δεν ήταν διατεθειμένη να ενθαρρύνει μια ελληνοτουρκική προσέγγιση εξαιτίας του φιλοαυτοκρατορικού προσανατολισμού της Ελλάδας δίνοντας προτεραιότητα στο παλιό αυστριακό σχέδιο για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της με μια τουρκοβουλγαρική συμμαχία. Εξάλλου ούτε η Τουρκία ήταν διατεθειμένη να δεχθεί οποιονδήποτε συμβιβασμό και προτιμούσε δυναμική λύση των διαφορών της με την Ελλάδα. Έτσι δεν σημειώθηκε καμιά πρόοδος στις ελληνοτουρκικές συνομιλίες οι οποίες διακόπηκαν τελικά στα μέσα Αυγούστου του 1914.

³⁵² *Σκριπ*, 15/06/1914, 1.

³⁵³ *Σκριπ*, 17/06/1914, 1

³⁵⁴ *Σκριπ*, 28/06/1914, 4

³⁵⁵ *Σκριπ*, 8/7/1914, 1

³⁵⁶ *Σκριπ*, 8/7/1914, 4

6. Η Ελλάδα και ο πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος μέσα από το Σκριπ

6.1. Η έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και η ουδετερότητα της Ελλάδας.

Η ελληνική κυβέρνηση αντιμετώπισε την κρίση μεταξύ της Σερβίας και Αυστρίας που προκλήθηκε από τη δολοφονία του αρχιδούκα Φερδινάνδου στο Σαράγιεβο με μεγάλη περίσκεψη. Γενικά επικρατούσε η άποψη ότι, αν και η Ελλάδα δεν μπορούσε να εμπλακεί σε μια τοπική αυστροσερβική σύγκρουση δεν μπορούσε όμως να επιτρέψει να τεθεί σε κίνδυνο η βαλκανική ισορροπία δυνάμεων από ενδεχόμενη επίθεση της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας. Έτσι, πριν ακόμη κηρύξει η Αυστρία τον πόλεμο κατά της Σερβίας³⁵⁷ στις 15/28 Ιουλίου 1914, η ελληνική πολιτική όσον αφορά τη αυστροσερβική σύγκρουση, είχε αποσαφηνιστεί, η Ελλάδα θα παρέμενε σε ουδετερότητα και θα επενέβαινε μόνο σε περίπτωση Βουλγαρικής επιθέσεως κατά της Σερβίας³⁵⁸. Η απόφαση της Ελλάδας να παραμείνει ουδέτερη σε περίπτωση αυστροσερβικού πολέμου αποτελούσε παραβίαση της ελληνοσερβικής συνθήκης συμμαχίας, η οποία προέβλεπε αμοιβαία στρατιωτική υποστήριξη σε περίπτωση πολέμου. Το Σκριπ εκφράζει την αγωνία του και την ελπίδα δηλώνοντας ότι στρέφει την σκέψη του προς την περιπέτεια της φίλης και συμμάχου Δυνάμεως και θα παρακολουθεί με συμπάθεια τον αγώνα της ο οποίος αποτελεί άμυνα για την ελευθερία. Η Ελλάδα παρακολουθεί αυτόν τον αγώνα έτοιμη αν χρειαστεί να «προκινδυνεύσει υπέρ κοινών συμφερόντων, εάν η ανάγκη το καλέσει»³⁵⁹. Με το άρθρο «Αναμένομεν, ελπίζοντες και αγρυπνούντες» δείχνει την αγωνία και την κατάληξη που θα έχει η Αυστροσερβική κρίση αλλά και την επιθυμία για ειρηνική διευθέτησή της³⁶⁰ «να αποσοβηθεί η ένοπλος ρήξις και να εξασφαλισθή η ειρήνη». Το ελληνικό κράτος συνεχίζει η εφημερίδα έχοντας επικεφαλής τον Βασιλιά του παρακολουθεί τις εξελίξεις έτοιμο και πρόθυμο να εκτελέσει τις διεθνείς του υποχρεώσεις, προστατεύοντας τα συμφέροντα του.

Ο Βενιζέλος θεωρούσε ότι η πολιτική της ουδετερότητας σε τοπικό επίπεδο δεν θα τον δέσμευε σε έναν γενικευμένο επερχόμενο πόλεμο και υπολόγιζε περιμένοντας τις εξελίξεις, σε μια προσωρινή ουδετερότητα, αποβλέποντας στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των Δυνάμεων της Αντάντ. Η θέση αυτή έγινε φανερή με την ραγδαία εξέλιξη των γεγονότων στην Ευρώπη καθώς η γενίκευση του πολέμου και ο αντίκτυπος του στα Βαλκάνια επηρέασε και την Ελλάδα. Η συμμετοχή των Δυνάμεων σε αυτόν σήμαινε ουσιαστικά και το τέλος της ουδετερότητας των βαλκανικών χωρών αχρηστεύοντας την βαλκανική ισορροπία ως προσδιοριστικό παράγοντα της εξωτερικής πολιτικής των βαλκανικών χωρών που παρέμεναν ακόμη ουδέτερες.

Για την εφημερίδα η τήρηση της ουδετερότητας νοείται ως προσωρινή άρα οφείλει, ελληνική κυβέρνηση να έχει σαφή ολοκληρωμένη άποψη για την πολιτική που θα ακολουθήσει. Η απραξία θεωρείται επιβλαβής τη στιγμή που οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες αναμειγνύονται στον πόλεμο. Θεωρεί ότι και η Ελλάδα θα κλιθεί να συμμετάσχει στις πολεμικές επιχειρήσεις αλλά και να ενταχθεί σε ένα εκ των δυο ευρωπαϊκών συνασπισμών³⁶¹.

Η ανάμειξη της Μ. Βρετανίας στον πόλεμο ενθάρρυνε τον Βενιζέλο στην άποψη για συμμετοχή της Ελλάδας στο πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, διότι πίστευε ότι ανεξάρτητα με την έκβαση του πολέμου, η Βρετανία θα παρέμενε κυρίαρχη στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολής³⁶². Ο Κωνσταντίνος αντίθετα, ο κυριότερος πολιτικός σύμβουλος και υπουργός εξωτερικών Γ.Στρέιτ,

³⁵⁷ Σκριπ, 14/07/1914, 1

³⁵⁸ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π., σελ., 15

³⁵⁹ Σκριπ, 14/07/1914, 1

³⁶⁰ Σκριπ, 15/7/1914.

³⁶¹ Σκριπ, 18, 31/07/1914, 1

³⁶² Χρ.Α.Θεοδούλου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ 1^η Αυγούστου 1914- 25^η Σεπτεμβρίου 1916*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος, Πατάκης, Χανιά, 2011, σελ. 72.

και το Γενικό Επιτελείο, προσανατολισμένοι και ιδεολογικά επηρεασμένοι από το κοινωνικοπολιτικό σύστημα της Γερμανίας, υποστήριζαν πολιτική διαρκούς ουδετερότητας. Η βασική αυτή διαφορά του πολιτικού συστήματος της Ελλάδας έγινε φανερή στη σύσκεψη του υπουργικού συμβουλίου στις 26 Ιουλίου/6 Αυγούστου 1914.

Εκείνο που ενδιαφέρει τη χώρα είναι η πολιτική της κυβέρνησης απέναντι των περιστάσεων αλλά και ποια πολιτική οφείλει το Έθνος να ακολουθήσει, αναρωτιέται το Σκριπ, στο πλαίσιο της σύσκεψης των πολιτικών αρχηγών η οποία θεωρείται κρίσιμη για την μελλοντική πορεία της χώρας. Η Ελλάδα έπρεπε να αποφασίσει, ανέφερε η εφημερίδα αν θα ακολουθήσει την πολιτική της «απολύτου ουδετερότητας» ή την έξοδο από αυτήν και την συμμετοχή της σε πολεμικές ενέργειες. Όπως και τις ενέργειες στις οποίες θα πρέπει να υιοθετήσει η κυβέρνηση σε περίπτωση που η Βουλγαρία εγκαταλείψει την ουδετερότητα και επιτεθεί ενάντια της Σερβίας. «Θα πολεμήσει η Ελλάδα για να προστατεύσει την σύμμαχο χώρα; Αυτή είναι η πολιτική της Κυβέρνησης;» το Σκριπ καλεί τους εκπροσώπους της να το «είπωσι καθαρά» διότι όπως φαίνεται η χώρα θα προχωρήσει σε ένα τρίτο πόλεμο απλώς και μόνον για την «ιδέαν της συμμαχίας χωρίς να έχει εκ των προτέρων καθορίσει την θέσιν της εν περιπτώσει νίκης ή ήττης της συμμάχου της» αυτό το ζήτημα πρέπει να εξετάσει η Κυβέρνηση την οποία καλεί η εφημερίδα να προσδιορίσει ξεκάθαρα την πολιτική της επιλέγοντας έναν από τους συμμαχικούς συνασπισμούς³⁶³. Η εφημερίδα αναφέρει ότι ενώ η κυβέρνηση υποστήριζε την απόλυτη ουδετερότητα³⁶⁴ και διακήρυττε ότι συμφέρον της Ελλάδας είναι να μη αναμειχθεί στο πόλεμο αλλάζοντας στη συνέχεια απροκάλυπτα την στάση της ισχυρίζεται, ότι καθήκον της είναι να πολεμήσει για την υποστήριξη των συμφερόντων της συμμάχου της³⁶⁵. Με εκβιαστικό τρόπο η κυβέρνηση προσπαθεί να πείσει τους πολιτικούς αρχηγούς να δεχτούν την άποψή της. Η εφημερίδα θεωρεί ότι η κυβέρνηση δεν μπορεί να εκβιάζει και να επιβάλλει την πολιτική της ως πολιτική που αντιπροσωπεύει όλο το Έθνος³⁶⁶ χωρίς «να έχει την δύναμιν να πείση περί της απολύτου ορθότητος αυτής», την κατηγορεί ότι προσπαθεί να διαφοροποιήσει την πολιτική της απολύτου ουδετερότητας που είχαν συμφωνήσει με τα άλλα πολιτικά κόμματα και το Στέμμα. Οι δε φιλοκυβερνητικές εφημερίδες δημοσιεύουν άρθρα τα οποία αναφέρουν ότι η θέση της Ελλάδας πρέπει να βρίσκεται στο πλευρό της Τριπλής συνεννόησης, ότι η χώρα μπορεί να στηρίζεται στις Δυνάμεις της τριπλής συνεννόησης σε περίπτωση μιας Τουρκοβουλγαρικής επίθεσης ενάντια της Σερβίας και της Ελλάδας.

Ο Βενιζέλος ενοχλημένος από τη στάση του Στρέιτ, υποστήριζε ότι η ουδετερότητα πρέπει να είναι προσωρινή και να εγκαταλειφτεί μόνον σε περίπτωση που η Βουλγαρία επιτεθεί κατά της Σερβίας ή σε περίπτωση που οι Δυνάμεις της Αντάντ έκαναν ικανοποιητικές προτάσεις στην Ελλάδα για την έξοδο της στον πόλεμο. Η έντονη διαφωνία μεταξύ των δυο ανδρών οδήγησε στην παραίτηση του Γ. Στρέιτ³⁶⁷ η οποία δεν έγινε δεκτή από την κυβέρνηση.

6.1.1. Η εγκατάλειψη της ουδετερότητας από τον Βενιζέλο.

Το πρώτο βήμα για την εγκατάλειψη της ουδετερότητας πραγματοποιήθηκε στις 7 Αυγούστου από τον Βενιζέλο που πρότεινε στις Δυνάμεις της Αντάντ σχέδιο που θα επέτρεπε στην Ελλάδα να συμμετάσχει στον πόλεμο με τη δημιουργία βαλκανικού συνασπισμού κατά της Αυστροουγγαρίας. Πίστευε ότι η χώρα θα εξασφάλιζε ένα ικανοποιητικό αμυντικό σύστημα ασφαλείας. Εξάλλου ήταν πεπεισμένος ότι η Τουρκία θα έπαιρνε το μέρος των Κεντρικών

³⁶³ Σκριπ, 3/8/1914, 1

³⁶⁴ Σκριπ, 10/08/1914, 1

³⁶⁵ Σκριπ, 2/08/1914, 1

³⁶⁶ Σκριπ, 2/08/1914, 1

³⁶⁷ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π., σελ., 16.

Δυνάμεων, και ότι η Ελλάδα θα αναγκαζόταν να πολεμήσει κατά της Τουρκίας για το ζήτημα των νησιών του Αιγαίου.

Οι προτάσεις του Βενιζέλου δεν κατάφεραν να πείσουν τις Δυνάμεις. Η Ρωσία ενδιαφερόταν περισσότερο για τον άμεσο συμβιβασμό Σερβίας και Βουλγαρίας, με την παραχώρηση εδαφών στη Βουλγαρία. Ήταν φανερό ότι σκοπός της Ελλάδας ήταν η εξασφάλιση βοήθειας από τους συμμάχους για την περίπτωση που δεχόταν επίθεση από την Τουρκία. Έτσι στις 18 Αυγούστου επιθυμώντας να εξασφαλίσει τη θέση της Ελλάδας κατά της Βουλγαρίας και της Τουρκίας, η στάση της οποίας γινόταν πιο απειλητική, πρότεινε εκ νέου στις Δυνάμεις την ενεργό συνεργασία της Ελλάδας με τον όρο ότι η χώρα θα γινόταν δεκτή ως σύμμαχος³⁶⁸. Αλλά και αυτή η προσπάθεια του Βενιζέλου απέτυχε διότι κανείς από τους συμμάχους δεν υποσχόταν βοήθεια στη Ελλάδα σε περίπτωση Βουλγαρικής ή Τουρκικής επίθεσης. Ενδιαφερόταν να κρατήσουν τα βαλκανικά κράτη ουδέτερα³⁶⁹ ή να σχηματίσουν βαλκανικό συνασπισμό εναντίον των Κεντρικών δυνάμεων.

Η πολιτική της Αντάντ ισχυρίζεται η εφημερίδα η οποία δημοσιεύει εκτενής συνέντευξη ευρωπαίου διπλωμάτη, είναι να συγκρατήσει σε ουδετερότητα την Βουλγαρία για να μην επιτεθεί στην Σερβία και να ενθαρρύνει την Τουρκία σε επίθεση εναντίον της Ρωσίας. Εκείνο που ανησυχεί είναι η πρόθεση των Δυνάμεων για ενδεχόμενη αναθεώρηση της συνθήκης του Βουκουρεστίου και παραχώρηση της «Ελληνικής Ανατολικής Μακεδονίας μαζί με την Καβάλα [...] η Ελλάδα οφείλει να μείνει ικανοποιημένη ως αποφεύγουσα τον κατ'αυτής πόλεμον της Βουλγαρίας και της Τουρκίας και σώζουσα... την Θεσσαλονίκην». Η συμμετοχή σε ένα νέο πόλεμο αποτέλεσε αντικείμενο δριμείας κριτικής από την εφημερίδα διότι ο πανευρωπαϊκός πόλεμος βρήκε την Ελλάδα «μη έχουσαν ακόμη εξηραλισμένους τους καρπούς των νικών της καθώς δεν κατόρθωσε διπλωματικά να της αναγνωρίσουν όσα δια δύο πολέμων και δια τόσων θυσιών ανέκτησεν εκ της εθνικής της κληρονομίας³⁷⁰».

Οι σύμμαχοι έκριναν ότι η έξοδος της Ελλάδας στον πόλεμο ήταν ανεπιθύμητη, όσο η Τουρκία και η Βουλγαρία παρέμεναν ουδέτερες. Οι σύμμαχοι όχι μόνο δεν ήθελαν την Ελλάδα ως σύμμαχο σε αυτή τη φάση, αλλά ήταν διατεθειμένοι να εγγυηθούν την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας, αν παρέμενε ουδέτερη, εγγύηση που δεν θα είχε θετική εξέλιξη για τις διεκδικήσεις της Ελλάδας στη Θράκη και τη Μ. Ασία. το ίδιο ανησυχητική ήταν για το Βενιζέλο, και η υποστήριξη της Ρωσίας για τις εδαφικές παραχωρήσεις στη Βουλγαρία.

Ο απώτερος σκοπός των συμμάχων όπως φαίνεται και από την τοποθέτηση της εφημερίδας, είναι να αποσοβηθεί κάθε ένοπλη «περιπλοκή» στην Ανατολή, η δε Αγγλική πολιτική στεφόταν προς αυτή την κατεύθυνση διότι ήθελε να αποφύγει την ρήξη μεταξύ των Βαλκανικών χωρών η οποία θα διαταράξει την ισορροπία μεταξύ Αγγλίας και Ρωσίας, η συμμαχία θα διαλυόταν, και η παρούσα κατάσταση θα ανετρέποντο. Η Αγγλία φοβόταν την επιρροή της Ρωσίας στα Βαλκάνια διότι δεν επιθυμούσε να καταστεί ολόκληρη η περιοχή *Σλαβική*. Επιπλέον η Αγγλία, αναφέρει το *Σκριπ*, ελπίζει με τη δημιουργία της Βαλκανικής συμμαχίας ότι η Τουρκία δεν θα προχωρήσει σε πόλεμο ενάντια της Ρωσίας. Μέσα σε αυτές τις διπλωματικές διεργασίες των εμπλεκόμενων κρατών της βαλκανικής η εφημερίδα τονίζει ότι η θέση της Ελλάδας είναι τραγική, διότι δεν μπορεί να εξασφαλίσει την ακεραιότητα της, με την θυσία της Καβάλας και ολόκληρης της Ανατολικής Μακεδονίας υπέρ της Βουλγαρίας ώστε αυτή να μην συμπράξει με την Τουρκία και την Αυστρογερμανική συμμαχία. Σκληρή είναι η τοποθέτηση της εφημερίδας, όταν σχολιάζει, ότι η Τριπλή συμμαχία μοιράζει «ως ρημάδια» τα ελληνικά εδάφη, *ουδεμίαν προσοχήν δίδει εις τας προθύμους και καλοθέλητου προσφοράς της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ήτις σχεδόν απαιτεί ίνα*

³⁶⁸ Γ. Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ.,16.

³⁶⁹ *Σκριπ*,15/08/1914,1

³⁷⁰ *Σκριπ*,13/081914,1

προσληφθή εις την Αντάντ» και αυτό διότι η συμμαχία θεωρεί ότι η Ελληνική κυβέρνηση ακολουθεί αυτή την πολιτική πιεζόμενη από την κοινή γνώμη και τον ελληνικό τύπο.

Ήταν αναπόφευκτο η πολιτική του Βενιζέλου υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο να προκαλέσει σοβαρή ρήξη στην ελληνική κυβέρνηση. Ο Στρέιτ και ο Κωνσταντίνος όχι μόνο ήταν αντίθετοι στην πολιτική του Βενιζέλου αλλά δεν ήταν διατεθειμένοι να τηρήσουν την ελληνοσερβική συμμαχία. Ο Βενιζέλος θεωρούσε ότι το ζήτημα της αντίδρασης της Ελλάδας σε περίπτωση επίθεσης της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας, ως σύμμαχος των Κεντρικών Δυνάμεων, δεν αποτελούσε αποφασιστικό παράγοντα. Αυτό που επιδίωκε ήταν η κατάλληλη ευκαιρία για έξοδο της Ελλάδας στο πλευρό των Δυνάμεων της Αντάντ για να αποφύγει η χώρα την απομόνωση αλλά και στην προσδοκία ότι οι Δυνάμεις θα βοηθούσαν στην οριστική επίλυση των εκκρεμοτήτων της χώρας.

Για τον Κωνσταντίνο η διαφορά αυτή είχε ιδιαίτερη σημασία. Η έξοδος της Βουλγαρίας στον πόλεμο ως σύμμαχος των Κεντρικών Δυνάμεων θα άλλαζε ριζικά τις σχέσεις μεταξύ των Βαλκανικών χωρών, καθώς ήταν γνωστή η βουλγαρική απέχθεια για τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου και η μη αποκρυβόμενη πρόθεσή της να ανατρέψει τις διατάξεις της. Επίσης ο Κωνσταντίνος δεν επιθυμούσε η Ελλάδα να πολεμήσει εναντίον της Γερμανίας και επομένως κατά των συμμάχων της Γερμανίας. Το ζήτημα προσέβαλε σύντομα μεγαλύτερη διάσταση καθώς η Γερμανία πίεζε την Ελλάδα να καταγγείλει τη συμμαχία με τη Σερβία για να εξασφαλίσει την απόλυτη ουδετερότητα της Ελλάδας διευκολύνοντας την έξοδο της Βουλγαρίας στον πόλεμο κατά των Δυνάμεων της Αντάντ. Οι σχέσεις του Βενιζέλου με το βασιλιά και το περιβάλλον του βρίσκονται σε κρίσιμο σημείο. Ο Βενιζέλος παρέμενε ανένδοτος ο δε βασιλιάς και ο κύκλος του φαινόταν περισσότερο διαλλακτικοί, και οι οποίοι σκέφτονταν να ωθήσουν τα πράγματα σε ρήξη για να αναγκάσουν το Βενιζέλο να παραιτηθεί. Έτσι το χάσμα που χώριζε το Βενιζέλο με τον Στρέιτ ήταν μεγάλο και οδήγησε στην παραίτηση του υπουργού εξωτερικών.

6.1.2.Η πρώτη κυβερνητική κρίση και οι απαρχές του Εθνικού διχασμού μέσα από το Σκριπ

Από την αρχή του πολέμου η πολιτική της Ελλάδας ασκούνταν σε κλίμα έντασης και καχυποψίας. Στις 25 Αυγούστου 1914 με αφορμή την πρόταση της Βρετανίας να αρχίσουν συνομιλίες για μελλοντική δράση κατά της Τουρκίας στα Δαρδανέλια και την Καλλίπολη ο Βενιζέλος υποστήριζε στις προτεινόμενες συνομιλίες την συμμετοχή της Ελλάδας στην επιχείρηση κατά της Τουρκίας υπό τον όρο ότι οι σύμμαχοι θα εξασφάλιζαν, είτε την ενεργό συμμετοχή της Βουλγαρίας, είτε την αυστηρή ουδετερότητα της. Αλλά ο Κωνσταντίνος, ο Στρέιτ και το Γενικό επιτελείο Στρατού δεν συμμεριζόταν τις απόψεις του Βενιζέλου.

Ο βασιλιάς δεν απέρριψε ρητά την πρόταση των Βρετανών αλλά άφησε να εννοηθεί ότι θα προτιμούσε πρώτα να επιτεθεί η Τουρκία παρά να εξέλθει η Ελλάδα σε έναν πόλεμο που θα κήρυτταν οι Δυνάμεις της Αντάντ κατά της Τουρκίας. Συνέπεια της διαφωνίας αυτής ήταν να υποβάλλει ο Βενιζέλος την παραίτηση του στις 25 Αυγούστου 1914. Η επιστολή του Βενιζέλου στο βασιλιά περιείχε την ουσία της πολιτικής του πρωθυπουργού υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο και ανέφερε: Η Τουρκία διέξαγε κατά της Ελλάδας έναν ακήρυχτο πόλεμο με τους διωγμούς ελληνικών πληθυσμών της οθωμανικής αυτοκρατορίας και την άρνηση της να αποδεχτεί την απόφαση των Δυνάμεων στο ζήτημα των νησιών του Αιγαίου. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Βενιζέλου η Τουρκία θα συνέχιζε τους διωγμούς και θα επιδίωκε τελικά την ένοπλη αναμέτρηση για τη λύση των διαφορών της με την Ελλάδα. Επομένως με την άρνηση της να συμμετάσχει στον πόλεμο η Ελλάδα δε θα τον απέφευγε, αλλά θα τον ανέβαλε.

Έτσι η Ελλάδα θα έπρεπε να εξετάσει το ενδεχόμενο συμμετοχής της σε πόλεμο κατά της Τουρκίας με τη βοήθεια των ισχυρών συμμάχων διαφορετικά θα αναγκαζόταν αργότερα να

πολεμήσει μόνη της. Ο Βενιζέλος αναγνώριζε ότι η Ελλάδα δεν είχε συμφέρον να κηρύξει τον πόλεμο κατά των Κεντρικών Δυνάμεων, αλλά και αν ακόμη οι Κεντρικές δυνάμεις θεωρούσαν την Ελλάδα εμπόλεμη, ισχυρίζονταν ότι, οποιαδήποτε και αν ήταν η έκβαση του πολέμου στην Κεντρική Ευρώπη η κυριαρχία της Βρετανίας στην Ανατολή θα παρέμενε αδιαφιλονίκητη εξαιτίας της ναυτικής της υπεροχής και τη ισχύος που αντλούσε από την αυτοκρατορίας της. Τα δε συμφέροντα της Γερμανίας στην Ανατολή υπαγόρευαν στην ίδια να υποστηρίξει στους δυο κυριότερους εχθρούς του Ελληνισμού, την Τουρκία και Βουλγαρία. Αυτό και μόνο επέβαλλε στην Ελλάδα να προσανατολιστεί προς τις Δυνάμεις της Αντάντ.

Η αντίδραση του Κωνσταντίνου στην εσπευσμένη ενέργεια του Βενιζέλου αν λάβουμε υπόψη τις απόψεις του βασιλιά και την πολιτική που υποστήριζαν ο Στρέιτ και το Γενικό επιτελείο, να μην συμμετάσχει η χώρα σε πόλεμο με την Τουρκία ήταν μετριοπαθής. Για λόγους που είχαν σχέση με την ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων καθώς ο ίδιος πίστευε ότι η Ελλάδα δεν θα εξασφάλιζε ουσιαστικά οφέλη από τον πόλεμο. Ο βασιλιάς αρνήθηκε να αποδεχτεί την παραίτηση του Βενιζέλου εν όψει των διαθέσεων που επικρατούσαν στην κοινή γνώμη και λόγω της κοινοβουλευτικής αδυναμίας των αντιπάλων του, ο Κωνσταντίνος απέφυγε και πάλι μια κυβερνητική ρήξη που θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε μια προσωπική αναμέτρηση με τον πρωθυπουργό³⁷¹.

6.2. Η Συμμετοχή της Ελλάδας στην επιχείρηση των Δαρδανελίων

Τον Οκτώβριο 1914 η Τουρκία κήρυξε τον πόλεμο στη Ρωσία, γεγονός που προκάλεσε έντονη διπλωματική δραστηριότητα στα Βαλκάνια. Το *Σκριπ* μεταφέρει την είδηση για την επίσημη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών και παρατηρεί εκφράζοντας την ανησυχία του, ότι οι σχέσεις των κρατών στη περιοχή της Βαλκανικής εισέρχονται σε νέα φάση, αλλά και σε νέες πολεμικές περιπέτειες οι οποίες είναι άγνωστο πως αυτές θα εξελιχθούν³⁷² η δε εφημερίδα ενημερώνει καθημερινά για τις ρωσικές επιθέσεις και νίκες εναντίον των Τούρκων³⁷³ με άρθρα όπως: «Οι Ρώσοι προχωρούν νικώντας εις τον Βιστούλαν», «Νέαι καταστρεπτικάί ήτται των Τούρκων εν Καυκάσω»³⁷⁴ κ.ά.

Για την Ελλάδα που φοβόταν τις κινήσεις της Βουλγαρίας μετά και την είσοδο της Ρωσίας στις πολεμικές επιχειρήσεις υπήρχαν δυο εναλλακτικές κατευθύνσεις για την αντιμετώπισή της: ικανοποίηση των βουλγαρικών βλέψεων με εδαφικές παραχωρήσεις τις οποίες υποστήριζαν οι σύμμαχοι και προς στιγμή και η Ρουμανία³⁷⁵ ή την προώθηση της δημιουργίας συμμαχίας με την Ρουμανία. Ο Βενιζέλος σκόπευε να ωθήσει τη Βουλγαρία εξαναγκάζοντας την να ενταχθεί σε ένα από τους δυο συμμαχικούς ευρωπαϊκούς συνασπισμούς.

Στις αρχές του 1915 οι εξελίξεις φάνηκαν να ευνοούν την πραγματοποίηση των φιλοδοξιών του Βενιζέλου για την δημιουργία της Μ. Ελλάδας. Ο ίδιος ήταν πεπεισμένος για τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ως αποτέλεσμα του Ευρωπαϊκού πολέμου καθώς θεωρούσε ότι η Ελλάδα δεν μπορούσε να παραμείνει ουδέτερη αν ήθελε η χώρα να συμμετάσχει στη τελική ρύθμιση του Ανατολικού ζητήματος. Έτσι επιδιώκει την ένταξη της χώρας στο πλευρό της Αντάντ εγκαταλείποντας την ουδετερότητα, αποφασίζοντας για την ριζική αλλαγή της πολιτικής της χώρας. Σε άρθρο του το *Σκριπ* στις 5/1/1915 αναφέρεται στις δηλώσεις του πρεσβευτή της Ελλάδας στο Λονδίνο κ. Γενναδίου στον Αγγλοελληνικό σύνδεσμο οι οποίες είναι ενδεικτικές σύμφωνα με την εφημερίδα των επιλογών της ελληνικής κυβέρνησης καθώς έχουμε

³⁷¹ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ.,18

³⁷² *Σκριπ*, 18/10/1914.

³⁷³ *Σκριπ*, 6/1/1915

³⁷⁴ *Σκριπ*, 7/1/1915.

³⁷⁵ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π.,σελ.,20

την εγκατάλειψη της ουδετερότητας και την ξεκάθαρη υποστήριξη της πολιτικής των Άγγλων. Ο πρεσβευτής στην Βρετανία Γεννάδιος με εγκάρδιο, αλλά επιπόλαιο τρόπο, σύμφωνα με τη εφημερίδα, εκθέτοντας την Α.Μ. τον βασιλέα, αναφέρει: ότι είμαστε πεπεισμένοι, μεταφέροντας την άποψη της ελληνικής κυβέρνησης, για τον δίκαιο αγώνα της Βρετανίας με την οποία ταχθήκαμε στο πλευρό της στον παρόντα πόλεμο, αφοσιωμένοι στην αγγλική πολιτική, διότι ο πόλεμος που διεξάγεται σε ευρωπαϊκό έδαφος αφορά την ελευθερία και την ανεξαρτησία των μικρότερων εθνών. Δεν είμαστε εμείς που κάναμε παζάρια, δεν ζητήσαμε τίποτε, αλλά ούτε λάβαμε για να μείνουμε ουδέτεροι και να μη πολεμήσουμε τους Τούρκους. Η εφημερίδα θεωρεί ότι οι δηλώσεις του πρεσβευτή εκφράζουν τις απόψεις της κυβέρνησης και ουσιαστικά δηλώνουν την έξοδο της χώρας από την ουδετερότητα όταν απερίφραστα δηλώνεται ότι η Ελλάδα είναι αφοσιωμένη στην πολιτική της Αγγλίας, μέχρι το τέλος χωρίς να ζητήσει ούτε να λάβει τίποτα³⁷⁶. Γι' αυτή την αφοσίωση και τον προσανατολισμό της πολιτικής του Βενιζέλου η εφημερίδα τον επικρίνει δριμύτητα. Η έξοδος της χώρας από την ουδετερότητα, αν για το Βενιζέλο αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της εξωτερικής του πολιτικής το *Σκριπ* υποστηρίζει ξεκάθαρα τις θέσεις του γερμανόφιλου βασιλιά Κωνσταντίνου. Μ' αυτό τον τρόπο επιτίθεται στις επιλογές των πολιτικών χειρισμών του Βενιζέλου όταν ξεσπά η κρίση που θα οδηγήσει στον επώδυνο εθνικό διχασμό.

Θεωρούνταν πλέον βέβαιο ότι η Ιταλία και η Ρουμανία³⁷⁷ σχεδίαζαν να πάρουν μέρος στο πόλεμο με τις δυνάμεις της Αντάντ, γεγονός που θα άλλαζε την κατάσταση στα Βαλκάνια. Η Ρουμανία ήδη είχε παρατάξει στρατεύματα και όπως υποστηρίζει το *Σκριπ* «έκαστη εμπόλεμος ομάς προσπαθεί να εξασφαλίση περισσότερους συμμάχους ή τουλάχιστον να παρεμποδίση την ενίσχυσιν των αντιπάλων» είναι προφανές ότι και οι δυο συμμαχικοί συσχετισμοί ασχολούνταν με τον προσεταιρισμό της Ιταλίας και της Ρουμανίας. Γι' αυτό και η Γερμανία απέστειλε στη Ρώμη τον αρχикаγγελάριον της, στη δε Ρουμανία απείλησε ότι θα θεωρήσει την επιστράτευση της ως κίνηση εναντίον της. Ειδικότερα η εφημερίδα αναφέρεται στη θέση της Ελλάδας λέγοντας ότι «μέγα συμφέρον και ουχί ζημία, [...]» έχει η χώρα αν εξέλθει νικήτρια του αγώνος η Γερμανία, διότι η πολιτική της στρέφεται κατά της επέκτασης του σλαβισμού.

Οι βλέψεις της Ιταλίας στην Α. Μεσόγειο και τη Μ. Ασία ήταν γνωστές τα συμφέροντα της Γαλλίας στην Εγγύς Ανατολή ήταν δηλωμένα καθώς και η επιδίωξη της Ρωσίας να μοιραστεί με τη Βουλγαρία την ευρωπαϊκή Τουρκία. Σημαντικό βήμα για τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 1915 όταν ο υπουργός εξωτερικών της Βρετανίας Γκρέν υποσχέθηκε ανεπίσημα στη Ρωσία των Κωνσταντινούπολη και τα Στενά³⁷⁸. Έτσι, λοιπόν ο Βενιζέλος αποφάσισε να συμμετάσχει σε πόλεμο κατά της Τουρκίας ενημερώνοντας στους συμμάχους.

Όταν λοιπόν στις αρχές Ιανουαρίου του 1915 οι σύμμαχοι αποφάσιζαν να πραγματοποιήσουν δυο ταυτόχρονα πολεμικές επιχειρήσεις, μια κατά των Στενών και της Κωνσταντινούπολης και μια άλλη στα Βαλκάνια μέσω Δαλματίας ή Θεσσαλονίκης. Η απόφαση του Βενιζέλου έγινε αποδεκτή στο Λονδίνο και ο Γκρέν προέβη σε παραχωρήσεις στις οποίες ο Βενιζέλος δύσκολα μπορούσε να απορρίψει. Η Βρετανία προσέφερε «εδαφικές παραχωρήσεις πολύ σπουδαίες επί της παραλίας της Μικράς Ασίας»³⁷⁹, με αντάλλαγμα την υποστήριξη της Ελλάδας προς τη Σερβία. Ο Βενιζέλος θεωρούσε θετική την προσφορά των Βρετανών, διότι πίστευε ότι θα ακλουθούσε εισβολή της Βουλγαρίας στη Σερβία και στη συνέχεια εναντίον της Ελλάδας. Στις 12/1/1915 το *Σκριπ* αναφερόμενο στις θέσεις του γερμανικού επιτελείου υποστήριζε ότι τα πράγματα στη Βαλκανική άλλαζαν με το νέο σχέδιο του γερμανικού επιτελείου

³⁷⁶ *Σκριπ*, 5/1/1914.

³⁷⁷ *Σκριπ*, 7/1/1915.

³⁷⁸ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ., 20.

³⁷⁹ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ., 20.

στρατού το οποίο προέβλεπε την «πλήρη εκμηδένιση της Σερβίας, όπως τρομοκρατηθούν τα ουδέτερα κράτη» καταφέροντας γρήγορο και αποτελεσματικό πλήγμα κατά των μεγάλων αντιπάλων των Δυνάμεων. Με αυτό το τρόπο πολύ δύσκολα η Ρουμανία θα αποφάσιζε να εγκαταλείψει την ουδετερότητα. Η πολεμική θύελλα που κατέκλυζε την βαλκανική σύντομα αναφέρει η εφημερίδα θα βρίσκεται προ των συνόρων μας. Αμφιβάλλει για την ετοιμότητα της κυβέρνησης και πιστεύει ότι παρόλο την κρίσιμη κατάσταση, το Έθνος ενωμένο με την απαιτούμενη φρόνηση και θάρρος θα καταφέρει να εξέλθει από την κρίση ξεπερνώντας τις προσωπικές φιλοδοξίες των κυβερνητικών της εκπροσώπων. Εξάλλου σε άλλο της άρθρο η εφημερίδα³⁸⁰ υποστηρίζει ότι η Γερμανία θέλει «ισχυράν Ελλάδα και Τουρκία»

Σε άρθρο της η εφημερίδα στις 5/1/1915 στη στήλη «Ανεξάρτητοι γνώμαι» με τίτλο *Ελλάς και τριπλή συνεννόησις*³⁸¹ παρουσιάζει μια σύντομη ανασκόπηση των σχέσεων της Ελλάδας με τις Δυνάμεις και πως οι σχέσεις και τα συμφέροντα τους επιβλήθηκαν στη Ελλάδα εμποδίζοντας την εθνική ολοκλήρωσή της. Οι σχεδιασμοί της χώρας προσέκρουαν στα εν δυνάμει συμφέροντα των Μ. Δυνάμεων από την έναρξη της Ελληνικής επανάστασης έως τη χρονική στιγμή που η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να εγκαταλείψει την ουδετερότητας της. Αναφέρεται χαρακτηριστικά στις σχέσεις με τη Ρωσία, Αγγλία και Γερμανία και πως αυτές συμπεριφέρθηκαν στη Ελλάδα και την Τουρκία. Σημαντική αναφορά γίνεται στις προθέσεις των δυνάμεων για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των δυο χωρών. η εφημερίδα υποστηρίζει ότι η Γερμανία συμβούλεψε τους Τούρκους να προβούν στην παραχωρήσεις υπέρ της Ελλάδας με ιδιαίτερη αναφορά στην Κρήτη και αλλά η Αγγλία αντέτεινε ισχυριζόμενη ότι αυτή η λύση θα ενίσχυε την Ελλάδα ναυτικά στην περιοχή της Μεσογείου προτάσσοντας τα δικά της συμφέροντα και την οικονομική διείσδυση στην Ανατολή. Με το ίδιο τρόπο αντέδρασε και η Γαλλία υποστηρίζει το Σκριπ, *είναι συμπαθής η Ελλάς αλλά εν πρώτη μοίρα την Γαλλίαν αγαπώμεν*. Το άρθρο καταλήγει, *προσπαθώντας να αφυπνίσει την ελληνική κυβέρνηση που επιθυμεί την έξοδο από την ουδετερότητα, αναφέροντας ότι δεν πρέπει να παρασυρθεί και να παρασύρει τον ελληνικό λαό σε αποφάσεις που δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντά του. Η Ελλάς υποστηρίζει το Σκριπ δεν «έχει λόγον να εξέλθῃ της ουδετερότητος». Εάν όμως εξέλθῃ ποτέ, την αναγνώρισιν των δικαίων αυτής δεν θα την εύρη,[...]»³⁸².*

• Το υπόμνημα στο Βασιλιά

Ο Βενιζέλος στη συνέχεια υπέβαλε υπόμνημα στον Κωνσταντίνο με το οποίο πρότεινε να γίνει δεκτή η προσφορά των συμμάχων³⁸³, με τον όρο ότι θα σχηματιζόταν βαλκανικός συνασπισμός. Στη φάση αυτή ο Βενιζέλος, ήταν διατεθειμένος όχι μόνο να αποσύρει τις αντιρρήσεις του για εδαφικές παραχωρήσεις της Σερβίας προς τη Βουλγαρία, πολιτική στην οποία ήταν αντίθετος, αλλά προχώρησε ακόμη περισσότερο προτείνοντας την εκχώρηση της Καβάλας στη Βουλγαρία αν στρεφόταν ενάντια στην Τουρκία. Θεωρούσε επίσης τη συνεργασία της Ρουμανίας απαραίτητη προϋπόθεση για την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο.

Το Σκριπ στο φύλλο του στις 8/1/1915³⁸⁴ υποστηρίζει ότι «*Η Καβάλα θα μείνει.... Ελληνική!* κατηγορώντας την ελληνική κυβέρνηση η οποία παρουσιάζει ως διπλωματικό θρίαμβο την αναγνώριση από την αγγλική διπλωματία ότι η Καβάλα αποτελεί τμήμα του ελεύθερου ελληνικού κράτους, όπως καθορίστηκε από την συνθήκη του Βουκουρεστίου ανεξάρτητα αν επιχειρείται η παράδοσή της στη Βουλγαρία με σκοπό να παραμείνει ουδέτερη. Κατηγορεί τον κυβερνητικό τύπο ότι παρουσιάζει το γεγονός αυτό ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών και θυσιών της ελληνικής κυβέρνησης προς την Τριπλήν Αντάντ εξαπατώντας τον ελληνικό λαό ευνοώντας την

³⁸⁰ Σκριπ, 12/1/1915

³⁸¹ Σκριπ, 5/1/1915

³⁸² Σκριπ, 5/1/1915, 2

³⁸³ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ., 20

³⁸⁴ Σκριπ, 8/1/1915.

βουλγαρική διπλωματία. Στη συνέχεια αναφέρεται στην υποστήριξη που προσφέρει το ελληνικό κράτος σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο με την συντήρηση εκατόν τριάντα και πλέον χιλιάδων στρατιωτών για να φυλάσσουν τα νώτα της Σερβίας. Εάν υπάρχει συνεχίζει η εφημερίδα στην βαλκανική χερσόνησο κράτος μετά τη Σερβία το οποίο δικαιούται εδαφική «ικανοποίηση τούτο είναι η Ελλάς διότι η Σερβία, όπως ορθά σε αυτή τη περίπτωση ισχυρίζεται το Σκριπ, «δεν θα ηδύνατο να πράξει δι'εαυτόν ό,τι έπραξε και να προσφέρει ας προς την τριπλήν Συνεννόησιν προσέφερεν υπηρεσίας, εάν όπισθεν αυτής δεν ίστατο πάνοπλος η Ελλάς ίνα φρουρή αγρόπνως τα νώτα της και με τους τόσους διωγμούς ους υπέστησαν οι Ελληνικοί πληθυσμοί. Και καταλήγει η εφημερίδα ότι εξαιτίας αυτής της κατάστασης η Ελλάδα έπρεπε να ακολουθήσει διαφορετική εξωτερική πολιτική. Συνεπώς πολύ κακές υπηρεσίες προσφέρουν προς το Έθνος και προς την Κυβέρνησιν τα κυβερνητικά όργανα που προσπαθούν να εξάρουν με ιδία πρωτοβουλία ,ότι οι εν Αγγλία ομολογούν ότι η Καβάλα πρέπει να μείνη ελληνική.

• Η εσωτερική κρίση

Όμως ο πρωθυπουργός είχε να αντιμετωπίσει ένα εχθρικό περιβάλλον που βρισκόταν γύρω από τον βασιλιά. Ιδιαίτερες αντιρρήσεις φέρεται ότι είχε ο Μεταξάς, ο οποίος εκτελούσε χρέη αρχηγού του Γενικού επιτελείου. Ο Μεταξάς ήταν αντίθετος στην έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο, καθώς και την επέκταση της στην Μ. Ασία. Υποστήριζε ότι θα καθιστούσε την εκεί στρατιωτική της Ελλάδας προβληματική, ότι η ανάγκη διατήρησης μεγάλης στρατιωτικής δύναμης θα απομυζούσε τους περιορισμένους πόρους της Ελλάδας και θα εξασθενίσει τη θέση της στη Μακεδονία απέναντι στη Βουλγαρία. Ο Μεταξάς αντιδρούσε στη παραχώρηση της Καβάλας στη Βουλγαρία. Τέλος αμφέβαλε κατά πόσο οι σύμμαχοι, εξαιτίας των συγκρουόμενων συμφερόντων τους στην Ανατολή μπορούσαν να συμφωνήσουν στο διαμελισμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Παρόλα αυτά ο βασιλιάς και οι σύμβουλοί του ήταν συναισθηματικά δεμένοι με τη Γερμανία, πιστεύοντας στη νίκη της Γερμανίας, αναγνώριζαν όμως ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες η Ελλάδα δεν μπορούσε να διασφαλίσει τα συμφέροντα της με την πολιτική της ουδετερότητας. Βέβαια και οι ίδιοι δεν παραγνώριζαν τη θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια. Ήταν φανερό ότι η επιβίωση της Ελλάδας βασιζόταν στη διατήρηση μιας ευνοϊκής για τη χώρα ισορροπία δυνάμεων³⁸⁵. Όταν έφτασε η είδηση για τη συμμαχική επέμβαση στα Δαρδανέλια τον Φεβρουάριο του 1915 η εσωτερική κρίση αναζωπυρώθηκε. Οι συμμαχικές επιχειρήσεις είχαν στόχο όχι μόνο την συντριβή της Οθωμανικής Αυτοκρατορία αλλά και την παρεμπόδιση της κυριαρχίας της Ρωσίας στην Ανατολή³⁸⁶ για τον Βενιζέλο και τους Δυτικούς συμμάχους, η υπόθεση ήταν κυρίως πολιτική, όχι στρατιωτική. Πίστευε ότι η Ελλάδα μπορούσε να διεκδικήσει την επέκταση της στη Μ.Ασία με τη βοήθεια της Βρετανίας.

Επίσης όταν οι σύμμαχοι στράφηκαν προς την Ιταλία για να την δελεάσουν να εισέρθει στον πόλεμο, της προσέφεραν εδάφη στη Μ.Ασία. Αυτό όπως ήταν φυσικό επηρέασε τον Βενιζέλο και αποφάσισε την εγκατάλειψη της ουδετερότητας με την συμμετοχή της Ελλάδας στις πολεμικές επιχειρήσεις στα Δαρδανέλλια³⁸⁷ με δύναμη σαράντα χιλιάδων ανδρών οι οποίοι θα αποβιβάζονταν στη Καλλίπολη. Σε περίπτωση που η Βουλγαρία κοινοποιούσε τις δυνάμεις της πριν να σταλούν οι ελληνικές στη Καλλίπολη, η Ελλάδα θα κρατούσε τις δυνάμεις της ανέπαφες και θα συμμετείχε στις επιχειρήσεις με τις ναυτικές της δυνάμεις. Για να εξασφαλίσει τη συνεργασία της Βουλγαρίας ο Βενιζέλος υπέβαλε υπόμνημα στο Βασιλιά μέσα στο οποίο ανέφερε τις παραχωρήσεις που ήταν διατεθειμένος να πραγματοποιήσει στην Ανατολική Μακεδονία. Ο Μεταξάς αντιτάχτηκε στα προτεινόμενα σχέδια του Βενιζέλου υποβάλλοντας την παραίτηση

³⁸⁵ Γ.Λεονταριτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ.,21.

³⁸⁶ Γ.Λεονταριτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ.,21.

³⁸⁷ Σκριπ,25/02/1915,4

του³⁸⁸. Ο Βενιζέλος ζήτησε από τον Βασιλιά να συγκαλέσει το Συμβούλιο του Στέμματος για να εξετάσει την προτεινόμενη πολιτική και να αποφασίσει. Το Συμβούλιο του Στέμματος με τη συμμετοχή των Γ.Θεοτόκη, Σ.Δραγούμη, Δ.Ράλλη, Κ.Μαυρομιχάλη, από αυτούς μόνο ο Θεοτόκης αντιτάχθηκε στη πολιτική αυτή. Την δεδομένη στιγμή το *Σκριπ* μαλακώνει κάπως την αντιπολιτευτική του διάθεση στις ενέργειες του Βενιζέλου και στην έκδοση της 15 Φεβρουαρίου 1915, δείχνει στην πρώτη του σελίδα μια φωτογραφία του τελευταίου Βυζαντινού αυτοκράτορα με τη λεζάντα ότι ο θρόνος του θα καταληφθεί από Εκείνον [...] *ον ώρισεν η θεία πρόνοια ως Διαδοχόν του*. Η εφημερίδα από τις 14 Φεβρουαρίου δεν απέκλειε την πιθανότητα της εισόδου της Ελλάδας στον πόλεμο, αρκεί η τελευταία λύση να εξυπηρετούσε τα συμφέροντα του ελληνισμού. Ωστόσο πάντα απείχε με προσοχή από το να υποστηρίξει ένθερμα την είσοδο στον πόλεμο.

Τα συγκρουόμενα συμφέροντα των δυνάμεων δεν λειτούργησαν θετικά για τις θέσεις του Βενιζέλου. Η αντίθεση της Ρωσίας προς τη συμμετοχή της Ελλάδας στις επιχειρήσεις κατά της Τουρκίας αποδυνάμωσε τη θέση του Έλληνα πρωθυπουργού. Η Ρωσία συναίνεσε στην παραχώρηση της Σμύρνης στην Ελλάδα αλλά αντιτάχτηκε στη συμμετοχή των ελληνικών στρατευμάτων στις επιχειρήσεις της Κωνσταντινούπολης. Μια που ο υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας Σ.Σαζόνωφ ζήτησε να εκχωρηθούν τα Στενά και η Κωνσταντινούπολη στη Ρωσία που δέχτηκε η Βρετανία και φυσικά υπήρχαν αρκετά συχνά δηλώσεις Ρώσων αξιωματούχων οι οποίες αναφέρονταν στην κατάληψη της Κωνσταντινούπολης και την συνέδεαν με την επίτευξη της ειρηνικής διαδικασίας³⁸⁹.

Όταν στις 6 Μαρτίου ο βασιλιάς αρνήθηκε να συμπράξει η Ελλάδα με τις δυνάμεις της Αντάντ στην εκστρατεία και απόβαση για την κατάληψη της Καλλίπολης, που πρότεινε ο Βενιζέλος, αυτός παραιτήθηκε³⁹⁰. Ο βασιλιάς και οι σύμβουλοι του ήταν ανήσυχοι για τον αντίκτυπο που μπορούσε να έχει η παραίτηση του Βενιζέλου στις σχέσεις της Ελλάδας με τις Δυνάμεις «εις στιγμάς κρισιμωτάτας δια το Έθνος». Έτσι επιχειρήθηκε να εξηγηθεί η υφιστάμενη διαφωνία ως διαφορά τακτικής παρά γενικής στρατηγικής της χώρας. Αν και η εφημερίδα υποστηρίζει ότι ο *έκπτωτος πρωθυπουργός ευρεθείς εν διαφωνία προς τον Βασιλέα επί του όλου Εθνικού ημών ζητήματος*³⁹¹, διαφωνία που θα στηριζόταν στην εκτίμηση στρατιωτικών παραγόντων παρά πάνω σε θέσεις γενικής πολιτικής που αφορούσαν την επιχειρούμενη εκστρατεία και τα αποτελέσματά της καθώς ο Κωνσταντίνος δεν ήταν πεπεισμένος για την ήττα της Γερμανίας, όσο ο Βενιζέλος, αλλά και ο ίδιος περιόριζε την συμμετοχή αυτή στον πόλεμο κατά της Τουρκίας ή της Βουλγαρίας, αν χρειαζόταν, μόνο.

Γι αυτό και ο Βασιλιάς αναζήτησε ως αντικαταστάτη του παραιτηθέντος πρωθυπουργού πολιτικούς που δεν είχαν αναμειχτεί με καμιά συγκεκριμένη πολιτική, με την ελπίδα ότι θα είχαν την ανοχή από την πλευρά του Βενιζέλου και έτσι θα εξασφαλιζόταν η εφαρμογή για μια ουσιαστική μεταβολή και στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική³⁹². Το *Σκριπ* όμως κατηγορεί τον Βενιζέλο, ότι υψώνοντας το προσωπικό και πολιτικό του συμφέρον δεν μπορεί να στρέφεται εναντίον των αποφάσεων του Στέμματος εκβιάζοντας τον Βασιλιά σε αποφάσεις που δύναται να παρασύρουν το Έθνος σε άσκοπο πόλεμο.

³⁸⁸ Χρ.Α.Θεοδούλου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ*, ό.π.σελ.,170.

³⁸⁹ *Σκριπ*,25/02/1915,5

³⁹⁰ Χρ.Α.Θεοδούλου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ*, ό.π.,σελ.174.

³⁹¹ *Σκριπ*,23/02/1915,1.

³⁹² Γ.Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π.,σελ.,22.

6.2.1. Η κυβέρνηση Γούναρη η μεταβολή της διπλωματικής θέσης της Ελλάδας.

Η εξουσία ανατέθηκε στο Δ. Γούναρη³⁹³ ο οποίος απέτυχε να διαμορφώσει μια σαφή εξωτερική πολιτική, πειθήνιο όργανο του Κωνσταντίνου και των συμβούλων του, επιθυμούσε την διατήρηση της ουδετερότητας μέσα από συνεχείς παλινωδίες σχετικά με τις προϋποθέσεις και τους όρους της εισόδου στον πόλεμο που εκνεύριζαν τους Βρετανούς και Γάλλους³⁹⁴.

Βέβαια το Σκριπ τη δεδομένη στιγμή, αλλάζει τον τρόπο αντιμετώπισης των γεγονότων πράγμα που φαίνεται στο διαφορετικό ύφος των άρθρων του προβάλλοντας την πολιτική του Κωνσταντίνου ως την μόνη αποτελεσματική. Η οποία συμβάλλει στην αλλαγή της χώρας, τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική. Η εφημερίδα υποστηρίζει ότι η θέση της Ελλάδας στη διεθνή πολιτική αναβαθμίζεται όπως μας αναφέρει στο φύλλο στις 11/3/1915. Όμως όσο και αν αισιοδοξεί το Σκριπ υποστηρίζοντας την πολιτική της νέας κυβέρνησης και τον ίδιο το Γούναρη, η «αρίστη»³⁹⁵ πολιτική του Γούναρη για τους επόμενους μήνες που παρέμεινε στην πρωθυπουργία συνέβαλε στην επιδείνωση της κρίσης και στην ένταση του εθνικού διχασμού.

Το Σκριπ όμως αναφέρεται στην «αίσια μεταβολή» της διπλωματικής θέσης της Ελλάδας όταν ανέλαβε πρωθυπουργός ο Γούναρης στην κρισιμότερη αυτή περίοδο για τα εθνικά θέματα³⁹⁶. Ανέλαβε να διεκπεραιώσει μια σώφρονα πολιτική με την βοήθεια του Ανώτατου άρχοντα. Ο σχηματισμός κυβέρνησης από τον Δ. Γούναρη «επροξένησεν ευάρεστον εντύπωσιν, άπας δε ο τουρκικός και ο ελληνικός πληθυσμός, ο λατρεύων τον δαφνοστεφή Βασιλέα Κωνσταντίνον επιδοκίμασε μετ' ενθουσιασμού την στάσιν αυτού έναντι της πολιτικής του τέως πρωθυπουργού [...]» ο οποίος οδηγούσε το έθνος εις την αβεβαιότητα και στους κινδύνους. Η δε εφημερίδα με συχνές αναφορές μεταφέρει το κλίμα εμπιστοσύνης και σταθερότητας που δημιουργήθηκε στις διάφορες περιοχές της χώρας από την αλλαγή κυβέρνησης και πρωθυπουργού. Οι Μακεδόνες αναφέρει αποβλέπουν στην Κυβέρνηση του Γούναρη «μετά τυφλής εμπιστοσύνης» πεπεισμένοι ότι η νέα κυβέρνηση θα περιφρουρήσει το κράτος από κάθε επιβουλή και κίνδυνο παρέχοντας δημόσια ασφάλεια βελτιώνοντας την διοίκηση. Για να απολαύσει η πολύπαθη χώρα μας τα αγαθά του Ελληνικού πολιτεύματος. Από κάθε μεριά της Μακεδονίας καταφθάνουν ειδήσεις οι οποίες βεβαιώνουν τον ενθουσιασμό του πληθυσμού και ιδίως οι κάτοικοι στην Ανατολική Μακεδονία, διότι δεν λησμονούν τις διαθέσεις του «κ. Μεσία» για τις περιοχές των Σερρών, Δράμας και Καβάλας τις οποίες «χάριζε εις τους Βούλγαρους». Ο δε τουρκικός πληθυσμός της Μακεδονίας μας ενημερώνει το Σκριπ αν και ενδιαφέρεται μόνο για την ασφάλεια και την ευτυχία του φαίνεται ότι έχει μόνο τυφλή εμπιστοσύνη μόνο στο Βασίλιά του.

Την ίδια θερμή υποδοχή επιφύλαξαν σύμφωνα με το Σκριπ, και οι «Ισραηλίτες» της Θεσσαλονίκης συγχαίροντας θερμότατα το νέο πρωθυπουργό. Ο δε «ελληνικός πληθυσμός» της Θεσσαλονίκης ένωσε ανακούφιση με την ανάθεση του σχηματισμού νέας κυβέρνησης, διότι ο ελληνικός πληθυσμός της Θεσσαλονίκης και της Μακεδονίας δεν λησμονιά τα πόσα υπέφερε ο τόπος από την Βενιζελική διοίκηση³⁹⁷. Οι δε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης «Το Φως» και η «Νέα Αλήθεια» από την πρώτη στιγμή τάχθηκαν με το μέρος του Μεγάλου Βασιλέως και της κυβέρνησής του.

Η θέση της Ελλάδας τις τελευταίες ημέρες βελτιώθηκε υποστηρίζει το Σκριπ και αυτό οφείλεται σε τρία γεγονότα³⁹⁸: πρώτον, η νέα Ελληνική κυβέρνηση απαλλαγμένη από κάθε υποχρέωση που αφορά τους δυο πολεμικούς συνασπισμούς μπορεί να κινείται ελεύθερα και να

³⁹³ Σκριπ, 24/02/1915, 4

³⁹⁴ G. HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2006 σελ. 882.

³⁹⁵ Σκριπ, 24/02/1915, 4

³⁹⁶ Σκριπ, 8/3/1915.

³⁹⁷ Σκριπ, 9/3/1915.

³⁹⁸ Σκριπ, 8/3/1915

ζητεί ανταλλάγματα για τις υπηρεσίες στις οποίες θα κλιθεί να προσφέρει, δεύτερον ότι μετά τις απώλειες που υπέστησαν οι συμμαχικοί στόλοι στην προσπάθεια τους να καταλάβουν τα Δαρδανέλια και τη Σμύρνη, γίνεται φανερό ότι οι δυνάμεις θα στραφούν στην χρησιμοποίηση των δυνάμεων της ξηράς επομένως οι Δυνάμεις θα στραφούν για βοήθεια προς τα ουδέτερα κράτη και τρίτον οι δυνάμεις «επείσθησαν» να εγκαταλείψουν την σκέψη αναθεώρησης της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, για να εξασφαλίσουν την ουδετερότητα της Βουλγαρίας. Αντίθετα η εφημερίδα ανέφερε ότι δόθηκαν διαβεβαιώσεις προς την ελληνική πλευρά ότι ουδέποτε και δια οιοδήποτε λόγο οι Δυνάμεις θα έδιναν «*τοιαύτην υπόσχεσιν προς την Βουλγαρίαν*». Αφήνοντας ουσιαστικά τα δυο κράτη να λύσουν μεταξύ τους τις διαφορές αυτές χωρίς την ανάμειξη τους ή όπως αναφέρει σε άλλο άρθρο της η παραχώρηση της Καβάλας γίνεται για να εξασφαλίσει την απραξία της Βουλγαρίας³⁹⁹.

Η Ελλάδα ισχυρίζεται το Σκριπ έχει αλλάξει είναι «*κύρια του εαυτού της*» συζητεί ως κράτος ελεύθερο και ανεξάρτητο. Καλείται ως μία Δύναμις που μελετά, προτείνει, ερωτά, επιφυλάσσεται και ζητεί να περιφρουρήσει τα δικαιώματά της.⁴⁰⁰ Ιδού η διαφορά μεταξύ της κυβερνωμένης από τον κ.Βενιζέλου και της Ελλάδας της κυβερνωμένης από τον Γούναρη. «*Κυβερνείον η μεν. Κράτος η δε. Εκείνη διώκουσα την τύχην. Αύτη κρατούσα της τύχης*».

Στη δε προσπάθεια να αντιδράσει στη επιρροή του Βενιζέλου εσωτερικά, ο κυβερνητικός τύπος άρχισε επιθέσεις κατά του Βενιζέλου⁴⁰¹ ενόψει των εκλογών του Μαΐου. Φαίνεται ότι απερίσκεπτα ο Γούναρης έσπευσε να χρησιμοποιήσει στον προεκλογικό αγώνα την εξωτερική πολιτική και συγκεκριμένα την πρόταση του Βενιζέλου να εκχωρηθεί η Καβάλα στη Βουλγαρία. Γι' αυτό και στις 21/3/1915 το Σκριπ πανηγυρίζει ότι ο «*Ενοχος απεκαλύφθει . Κατάπτυστος και αντεθνική πολιτική του πρώην πρωθυπουργού. Όσα ο στρατός και ο στρατηλάτης βασιλεύς ανέκτησαν με τόσον αίμα και με τόσας θυσίας ο Ελ Βενιζέλος τα παρεχώρει εις τους Βουλγάρους*» καταγγέλλοντας το «*Καταχθόνιον σχέδιον βουλγαρικής ικανοποιήσεως*». Ο πρώην πρωθυπουργός επιβουλεύεται την ακεραιότητα του κράτους με το να παραχωρεί σύμφωνα με έγγραφο που παρουσιάζεται από την εφημερίδα στην Βουλγαρία ολόκληρη την Ανατολική Μακεδονία. «*Οι εχθροί του έθνους*» είναι αυτοί που κατά το παρελθόν αναφέρει η εφημερίδα, θεωρούσαν ότι η διαχείριση των εξωτερικών ζητημάτων του κράτους έπρεπε να έχει η ελληνική κυβέρνηση αρνούμενη σε κάθε άλλον το δικαίωμα να σκέπτεται και να εκφράζει την γνώμη του σε θέματα που αφορούν τα «εθνικά συμφέροντα». Η κυβέρνηση αυτή του κ Βενιζέλου είναι στη αντιπολίτευση παρόλα αυτά επιθυμούν οι πρώην υπουργοί της να διαχειρίζονταν τα εθνικά θέματα παραβλέποντας την νέα κυβέρνηση της χώρας της οποίας της αφαιρούν το δικαίωμα να ενεργεί και να σκέπτεται διαφορετικά από την πολιτική που χάραξε η κυβέρνηση Βενιζέλου. Αν και διέρχεται η Ελλάδα μια από τις μεγαλύτερες κρίσεις της η αντιπολίτευση βρισκόμενη μπροστά σε νέο πόλεμο το μόνο που έχει σημασία γι αυτούς είναι η αρπαγή «*εκ νέου την Αρχήν και εις τον βωμόν του εξουσιαστικού αγώνος θυσιάζουν κι εθνικά συμφέροντα και εθνικά δικαιώματα και την εθνικήν ιδέα*». Η παραμονή στην αντιπολίτευσης τους προκαλεί ασφυξία κρατώντας σε συνεχή ανησυχία την δημόσια κοινή γνώμη με το να την διεγείρουν και να την ερεθίζουν. Για να συνεχίσει τις κατηγορίες με τον λαϊκό της λόγο ισχυρίζεται ότι οι αντιπολιτευόμενοι βουλευτές διψούν για «*κανγά*», θέλουν «*λόγο*», ζητούν μπαλκόνι να εξέλθουν δια να αποκαλύψουν την θέση τους για τα εξωτερικά ζητήματα. Φυσικά η εφημερίδα καταλήγει ρωτώντας τους αναγνώστες της που είναι ο πατριωτισμός τους που είναι η σιγή την οποία επέβαλλαν εις τους άλλους χάριν των εθνικών συμφερόντων; Τους αποκαλεί στη συνέχεια Μισέλληνες πολιτικούς ζητώντας να σπείρουν μίσση και έχθρες σε στιγμές στις οποίες το έθνος έχει ανάγκη από ομόνοια αμοιβαία πίστη και

³⁹⁹ Σκριπ, 9/3/1915

⁴⁰⁰ Σκριπ, 11/3/1915.

⁴⁰¹ Σκριπ, 12/3/1915

συνεργασία για να αποσοβήσουν τους επερχόμενους κινδύνους που απειλούν το έθνος. Η κυβέρνηση σεβόμενη τις αποφάσεις του Βασιλιά της Χώρας επιζητεί την γαλήνη και την «αταραξία» της κοινής γνώμης όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Και συνιστά σε όλους να αναλογιστούν το επιβεβλημένο εθνικό καθήκον για μην διαταράσσεται η κοινή γνώμη με ανακοινώσεις για των οποίων δεν επιτρέπεται η συζήτηση διότι αυτή αντίκειται στα εθνικά συμφέροντα. Όλο το έθνος πρέπει σύμφωνα με το *Σκριπ* να συσπειρωθεί γύρω από τον βασιλιά του και την από αυτόν διορισμένη κυβέρνηση αποτρέποντας με την στάση του κάθε απόπειρα διατάραξη της δημόσιας κοινής γνώμης μετατρέποντας τα εξωτερικά ζητήματα σε αντικείμενο πολιτικού ανταγωνισμού⁴⁰². Στην ανακοίνωση αυτή του Γούναρη απαντά την επόμενη ημέρα ο Βενιζέλος, ότι η κοινή γνώμη έχει κάθε δικαίωμα να γνωρίζει όλα τα στοιχεία για την ασκούμενη εξωτερική πολιτική της παράταξης του.

Ο Γούναρης επιδιώκοντας τη φθορά του κύρους του Βενιζέλου υπαινίχθηκε, σε ανακοίνωση του στο τύπο στις 15 Μαρτίου ότι ο Βενιζέλος ήταν διατεθειμένος να προβεί σε παραχωρήσεις, χωρίς όμως να αναφέρει τους όρους της προτάσεως του. Μετά την άρνηση του Γούναρη να επανορθώσει την παραπλανητική του δήλωση ο Βενιζέλος αναγκάστηκε να δώσει στη δημοσιότητα τα υπομνήματα που είχε υποβάλλει στο βασιλιά, υποστηρίζοντας ότι είχε εξασφαλίσει την έγκριση του. «*Η Α.Μ. ευηρεστήθη να εγκρίνει τας ανωτέρω σκέψεις (περιγράφονται στο πρώτο υπόμνημα) μου και εξουσιοδότησε με να ενεργήσω εν τω πνεύματι αυτών*»⁴⁰³. Η κυβέρνηση διέψευσε τον ισχυρισμό του Βενιζέλου, ενώ ο βασιλιάς σιώπησε στην προσωπική έκκληση του Βενιζέλου να επανορθώσει την αδικία αυτή. Το επεισόδιο αυτό είχε σοβαρές επιπτώσεις διότι ενέτεινε την εσωτερική διαμάχη όπως φαίνεται και αναφερθήκαμε σε άρθρα του *Σκριπ* και δυσχέρανε ενδεχόμενη συμφιλίωση μεταξύ του Βενιζέλου και βασιλιά⁴⁰⁴. Οι πηγαίοι τίτλοι του *Σκριπ* το επιβεβαιώνουν καθώς εξαπολύει σφοδρή επίθεση στον ισχυρισμό του πρώην πρωθυπουργού αναφέροντας για το «*Τερατώδες Β' υπόμνημα, την ανανδρία του κ. Βενιζέλου απέναντι της Α.Μ. του Βασιλέως, ότι προεγνώριζε το ανεφάρμοστον του σχέδιο, είναι ψεύδος ότι ενεκρίθη η πολιτική του*»⁴⁰⁵.

Παρόλη την αγανάκτηση την οποία παρουσίασαν οι βενιζελικές εφημερίδες αναγκάστηκαν να δημοσιεύσουν την πρόταση του Βενιζέλου που εξέφρασε στο πολιτικό συμβούλιο προσπαθώντας να δικαιολογήσουν τις δηλώσεις του αλλά και την πολιτική των παραχωρήσεων προς την Βουλγαρία σε βάρος των ελληνικών εθνικών συμφερόντων. Έτσι η «*Εσπερινή*» την οποία επικαλείται το *Σκριπ* αναφέρει ότι, «*Θα ήτο και πάλιν προτιμότερον δια την Ελλάδα να εξέλθη της ουδετερότητος καθ' όσον θα ελάμβανε μέγα μέρος της Ασίας αντί της παραχωρήσεως επί... τέλους μόνον... της Καβάλας, γεγονός, πρόσθεσεν, όπερ ηδύνατο να γίνη μόνον εν εσχάτη ανάγκη πλέον*»⁴⁰⁶ όπως ισχυρίζεται η εφημερίδα στο φύλλο της στις 17/3/1915 ο Βενιζέλος δεν ηδυνήθη να απαντήσει εις το ανακοινωθέν της κυβέρνησης Γούναρη.

Στις 24 Μαρτίου το *Σκριπ* υποστηρίζει ότι πράγματι ο Βενιζέλος δημοσίευσε τμηματικά τα δυο υπομνήματα του προς τον βασιλιά. Παράλληλα προχωρεί στην ερμηνεία τους λέγοντας ότι *αδιαφιλονίκητον συμπέρασμα* του περιεχομένου των υπομνημάτων είναι ότι ο πρώην πρωθυπουργός καθόρισε την πολιτική της Ελλάδας με βάση τις παραχωρήσεις προς τη Βουλγαρία ορισμένων τμημάτων του ελεύθερου βασιλείου. Η όλη πολιτική του Βενιζέλου στηρίζεται στη διανομή εδαφών του ελεύθερου βασιλείου και ερωτά τους αναγνώστες της για τον λόγο που δημοσιεύτηκαν αυτά τα υπομνήματα. Όχι φυσικά για να αποδείξουν αν η πολιτική αυτή ήταν

⁴¹² *Σκριπ*, 16/3/1915.

⁴⁰³ *Σκριπ*, 24/3/1915.

⁴⁰⁴ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π., σελ., 23.

⁴⁰⁵ *Σκριπ*, 24/3/1915, 4

⁴⁰⁶ *Σκριπ*, 16/3/1915.

συμφέρουσα για τα εθνικά θέματα της χώρας. Αλλά για να επιβεβαιώσουν την πολιτική της παραχώρησης του Βενιζέλου διότι όπως μεταφέρει η εφημερίδα το δεύτερο υπόμνημα προς τον Βασιλιά ο Βενιζέλος λέγει επί λέξη: «*Η παραχώρησης της Καβάλας είνε βεβαίως θυσία οδυνηρότατη. Αλλά δεν διστάζω να την προτείνω ευθύς ως λάβω υπόψει τίνα εθνικά ανταλλάγματα πρόκειται να εξασφαλισθώσι δια της θυσίας ταύτης*». Δεν αναίρεσε λοιπόν ο Βενιζέλος, αλλά επιβεβαίωσε το ανακοινωθέν της Κυβέρνησης για την πολιτική των παραχωρήσεων προς τη Βουλγαρία. Συνεχίζοντας τις επικρίσεις του για τις παραχωρήσεις του Βενιζέλου το *Σκριπ* στο άρθρο του στις 31 Μαρτίου με τίτλο «*Η μεγαλοπράγμων πολιτική των παραχωρήσεων*»⁴⁰⁷ καυτηριάζει την εξωτερική πολιτική του τέως πρωθυπουργού όπως παρουσιάζεται από τον «φιλαληθέστερο» ευρωπαϊκό τύπο και ιδιαίτερα από τον αγγλικό με εύσχημο τρόπο σε σχέση με τις φιλοβενιζελικές εφημερίδες. Οι *Τάιμς* ισχυρίζεται η εφημερίδα καθορίζουν με σαφήνεια την σημασία των επικείμενων εκλογών γράφοντας ότι το πραγματικό πρόβλημα για το οποίο θα αποφασίσουν οι Έλληνες στις επικείμενες εκλογές είναι αν η πολιτική των εδαφικών παραχωρήσεων εκ μέρους της Ελλάδας θα εξασφαλίζουν την αρμονία μεταξύ των Βαλκανικών χωρών. Όταν οι προτάσεις αυτές μεταφέρθηκαν από την κυβέρνηση στο βασιλιά αυτός ενήργησε σκεπτόμενος τα εθνικά συμφέροντα απορρίπτοντας τις προτάσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται τώρα απλώς «ως σκέψεις». Αν λοιπόν είναι μόνο σκέψεις γιατί ήθελε ο Βενιζέλος αναρωτιέται η εφημερίδα, την εγκατάλειψε τις ουδετερότητας; Το *Σκριπ* στη συνέχεια αναφέρει ότι ο Βενιζέλος διστάζει να υποστηρίξει τις θέσεις του διότι σταμάτησαν οι δημοσιεύσεις στον τύπο των υπομνημάτων που ο ίδιος έστειλε στο Βασιλιά, καθώς στο τελευταίο υπόμνημα του «*ομιλεί περί της αυτής πολιτικής των παραχωρήσεων*»⁴⁰⁸ κατηγορεί βέβαια τον Βενιζέλο ότι δεν μπορεί να υποστηρίξει αυτή την πολιτική έχοντας την συναίσθηση της *αντιεθνικότητάς και ανθελληνικότητάς της*.

Με το περιεχόμενο των υπομνημάτων ασχολήθηκε και ο βουλγαρικός τύπος ο οποίος σχολιάζει ποικιλότροπος και ανάλογα με τις πολιτικές του επιλογές, αρνητικά τα υπομνήματα του Βενιζέλου προς τον Βασιλιά. Η εφημερίδα «*Εθνικά δίκαια*» της Βουλγαρίας προσκείμενη στον πρωθυπουργό της, γράφει ότι οι σχεδιαζόμενες παραχωρήσεις δεν θα γίνονταν δεκτές από την βουλγαρική κυβέρνηση διότι οι βουλγαρικές απαιτήσεις είναι πολύ περισσότερες και αφορούν πολλά τετραγωνικά μέτρα μακεδονικής γης. Οι βλέψεις της πολιτικής ηγεσίας της Ελλάδας αποβλέπουν στην ένωση του ελληνικού λαού και στην δημιουργία της Μεγάλης Ελλάδας. Αυτό φαίνεται ότι δεν προσδοκά η βουλγαρική κυβέρνηση η οποία θεωρεί ότι οι ενέργειες της Ελλάδας βλάπτουν τα εθνικά συμφέροντα και την ασφάλεια της Βουλγαρίας. Η Βουλγαρία, σύμφωνα με το *Σκριπ*, δεν προβάλλει το αίτημα αναθεώρησης της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, αποβλέπει μόνο στην ρύθμιση των Σερβοβουλγαρικών συνόρων και την ανάκτηση της Θρακικής γραμμής Αίνου-Μηδείας την οποία η Τουρκία κατέλαβε μετά τον δεύτερο Βαλκανικό πόλεμο. Επίσης, συνεχίζει η εφημερίδα, δεν επαληθεύεται η άποψη ότι η Βουλγαρία θα εξέλθει της ουδετερότητάς της σύμφωνα με τον πρεσβευτή της Ελλάδας στη Σόφια. Τώρα υποστηρίζει η εφημερίδα αποδεικνύεται πόσο επικίνδυνη ήταν η πολιτική των φωνών, των δημοσίων συζητήσεων, του θορύβου και των διαδηλώσεων και πόσον στωϊκόν είναι ο λαός να σιωπά και να πειθαρχεί εις τους άρχοντές του. Ευτυχώς σε αυτή την περίπτωση μας έσωσε το παράδειγμα του «*απαίσιου 1897, όποτε την πολιτικήν της Ελλάδος διήυθυνον οι δρόμοι, τα καφεενεία και οι από εξωστών λόγοι*». Εχθρό χαρακτηρίζει το *Σκριπ* των συμφερόντων του έθνους εκείνον που πουλώντας πατριωτισμό διαταράσσει την κοινωνική γαλήνη διασαλεύοντας την εμπιστοσύνη του λαού προς τας «*κορυφάς της πολιτείας*». Επίσης πιστεύει ότι η πολιτική της νέας κυβέρνησης θα εξασφαλίσει τη νίκη χωρίς

⁴⁰⁷ *Σκριπ*, 31/3/1915.

⁴⁰⁸ *Σκριπ*, 31/3/1915.

απώλειες, θα διατηρήσει ακέραιες τις δυνάμεις μας ώστε να πραγματοποιήσουμε τα μεγάλα και εθνικά ιδανικά μας. Η νέα κατάσταση δημιουργεί ευφορία στους αρθρογράφους της εφημερίδας οι οποίοι μεταφέρουν την αρμονία, σύμφωνα με την άποψή τους, που επικρατεί μεταξύ των μελών του νέου υπουργικού συμβουλίου το οποίο θα προσπαθήσει πριν λάβει οποιαδήποτε απόφαση για την ένταξη της χώρας σε έναν από τους δυο ευρωπαϊκούς συνασπισμούς να εξασφαλίσει «τα ωφελήματα άτινα ήθελον υποσχεθή οι Δυνάμεις». Η κυβέρνηση Γούναρη δεν είχε καταρχήν αντίρρηση για την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ⁴⁰⁹. Ο Γούναρης θεωρούσε ότι η σημασία της χώρας για την έκβαση του πολέμου ήταν μικρή και εξαρτούσε την απόφαση της Αθήνας αποκλειστικά από συγκεκριμένες συμφωνίες για παροχές των συμμάχων και αντισταθμίσεις συμπεριλαμβανομένων και εγγυήσεων για τη μεταπολεμική περίοδο.

6.2.2.1 Οι σύμμαχοι και οι πολεμικές επιχειρήσεις

«*Η Ιταλία προ του διλήμματος. Ο αντίκτυπος του Βομβαρδισμού των Δαρδανελλίων*», [...] Είναι η ανταπόκριση του μόνιμου απεσταλμένου του Σκριπ η οποία αναφέρεται στον αντίκτυπο της επίθεσης των συμμάχων στα φρούρια των Δαρδανελλίων. Η επίθεση αυτή σύμφωνα με την άποψη της εφημερίδας θα συντρίψει την ιταλική ουδετερότητα. Ό,τι δεν κατόρθωσαν οι υποσχέσεις της διπλωματίας των εμπολέμων με το απειλητικό και θωπευτικό «*Βιένι μέκο*» του κ.Σαζόνωφ, θα το επιτύχει κατά πάσα πιθανότητα ο τραχύς μυκηθμός των Συμμαχικών πυροβόλων. Η κύρια αφορμή της πιθανής ιταλικής επέμβασης θα είναι από το φόβο δημιουργίας τετελεσμένων εδαφικών καταστάσεων από τις άλλες δυνάμεις εμποδίζοντας την Ιταλία στην υλοποίηση των βλέψεων της στην Ανατολή. Στην Ιταλία αναγνωρίζουν ότι η επέμβαση στα Δαρδανέλια αποτελεί κρισιμότητα στιγμή για την τύχη του ιταλικού έθνους. Αν και προβάλλεται ως λύση η συνεργασία με την Αυστροουγγαρία η οποία θα προστάτευε ενδεχομένως τα συμφέροντα της Ιταλίας από την κάθοδο της Ρωσίας στη Μεσόγειο. Η ιταλική πολιτική αντιλαμβάνεται ότι τα συμφέροντα της Ιταλίας εξυπηρετούνται με την δράση από κοινού με την Τριπλή Συνεννόηση, έτσι η επιτυχία της συνεργασίας με την Αντάντ θα επιτρέψει στην Ιταλία την διεξόδου της στην Αττάλεια. Συνεχίζοντας η εφημερίδα αναφέρει ότι «*δι' ημάς εις πάντα ταύτα υπάρχει ένα σκοτεινό σημείον. Και η Δωδεκάνησος, ήτις είχε την τύχην ή την ατυχίαν ν' αποτελέσει την γέφυραν της πρώτης Ιταλικής διεισδύσεως εις την Ανατολήν, κατά ποίον τρόπον θ' αποκατασταθή;*» Αλλά με τι τρόπο θα καταφέρει η ελληνική εξωτερική πολιτική να διεκδικήσει και να ενσωματώσει στην κυριαρχία της τα νησιά του Αιγαίου. Η σύγκρουση συμφερόντων είναι μεγάλη σε μια τέτοιου είδους αναμέτρηση, οπότε η Ιταλία υπολογίζοντας τα συμφέροντα της δεν θα μπορεί να εφαρμόσει τα όσα ειπώθηκαν στη ιταλική βουλή πριν δυο χρόνια, ότι η Ιταλία δεν αποβλέπει στην κατακράτηση των Ελληνικών νήσων⁴¹⁰. Το άρθρο του ανταποκριτή του Σκριπ τελειώνει με την ελπίδα ότι η Αγγλία, μέσα στο νέο καθεστώς που δημιουργείται θα εξαναγκάσει την Ιταλία να αναγνωρίσει τα δικαιώματα των Αιγαιοπελαγίων και την ένωση τους με τη μητέρα Ελλάδα.

Παράλληλα με την εσωτερική κρίση η οποία ομαλοποιείται με την αλλαγή πρωθυπουργού, η εφημερίδα αναφέρεται και τις εξελίξεις που αφορά την στρατιωτική επιχείρηση στα Δαρδανέλια από τους συμμάχους η οποία βρίσκεται σε δύσκολο σημείο καθώς μετά την σφοδρή επίθεση που εξαπέλυσαν οι σύμμαχοι φαίνεται ότι καταμετρούν τη βύθιση τεσσάρων αγγλογαλλικών πλοίων⁴¹¹. Παρόλο τις απώλειες των Δυνάμεων η Γαλλία και η Αγγλία είναι

⁴⁰⁹ G.HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ό.π., σελ., 883.

⁴¹⁰ Σκριπ, 9/3/1915.

⁴¹¹ Σκριπ, 8/3/1915.

αποφασισμένες να καταλάβουν τα Στενά και να φτάσουν στην Κωνσταντινούπολη⁴¹². Το *Σκριπ* δεν παραλείπει να τονίσει, ότι οι ζημιές που υπέστησαν οι Τούρκοι κατά τον βομβαρδισμό είναι ασυγκρίτως κατώτερες με τις ζημιές που υπέστησαν οι αγγλογαλλικές δυνάμεις. Στηρίζοντας δε τις επιλογές της πολιτειακής ηγεσίας της χώρας αναφέρει ότι, η «Ελλάς, εάν συνέπραττε μετά των συμμαχικών στόλων εις την επιχείρησιν των Δαρδανελλίων ήτο να έχη απολέσει τα δύο μεγάλα πλοία της, [...]»⁴¹³. Γι' αυτό και ο πρωθυπουργός Γούναρης δηλώνει ότι η Ελλάδα «ουδόλως θέλει μεταβάλει πολιτικήν»⁴¹⁴ διότι αποφάσισε να συνεχίσει την πολιτική της ευμενούς ουδετερότητας προς τους συμμάχους και την Σερβία μέχρι να κρίνει η ίδια για το πότε θα εξέλθει από την ουδετερότητα και ταχθεί με το μέρος της Τριπλής Συνεννόησης. Το *Σκριπ* θεωρεί ότι οι δηλώσεις της νέας κυβέρνησης προκάλεσαν θερμά σχόλια στις ευρωπαϊκές συμμαχικές πρωτεύουσες. Η νέα κυβέρνηση, θεωρούσε ότι αν έστελνε μέρος των δυνάμεων της στα Δαρδανέλλια θα εξασθενούσε η αμυντική της γραμμή θέτοντας σε κίνδυνο την πόλη της Θεσσαλονίκης η οποία αποτελεί «την θύραν εκ της οποίας αναπνέει και τροφοδοτείται η σύμμαχος Σερβία». Επίσης με την εγκατάλειψη της ουδετερότητας από την Ελλάδα η Βουλγαρία άμεσα θα επιτίθεντο στην Ελλάδα και στην Σερβία ικανοποιώντας τις βλέψεις της στα Βαλκάνια. Αυτό που τονίζει η εφημερίδα είναι ότι η νέα κυβέρνηση δεν «εξήτει ουδέν απολύτως από την Τριπλήν Συνεννόηση σε σχέση με την προηγούμενη κυβέρνηση του Βενιζέλου η οποία είχε ζητήσει για να «εξέλθει της ουδετερότητος την επέμβασιν της Ρουμανίας εις περίπτωσιν καθ' ην η Βουλγαρία ήθελεν επιτεθή καθ' ημών, ή την ένοπλον συνδρομήν των συμμάχων δια της αποβάσεως μεραρχιών εις Μακεδονίαν».

Λόγω των σαφών και κατηγορηματικών και ειλικρινών δηλώσεων του Γούναρη, οι Δυνάμεις πείστηκαν ότι δεν είχαν να κερδίσουν τίποτα από την έξοδο της Ελλάδας διότι δεν θα μπορούσε να παράσχει καμία βοήθεια. Οι δυνάμεις συνεχίζει η εφημερίδα δήλωσαν ότι αναγνωρίζουν τη δυσχερή θέση της χώρας εκφράζοντας την πεποίθηση ότι η Ελλάδα πολύ σύντομα θα «δυνηθή να διεκδικήσει επιτυχώς τα εθνικά αυτής δίκαια χωρίς ουδένα να διατρέχει κίνδυνον η ακεραιότητα αυτής». Η σημασία των δηλώσεων είναι εμφανής διότι με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους συμμάχους ο τουρκικός στρατός στη Θράκη ή θα αναγκαστεί να παραδοθεί ή να διαφύγει στην Ασία. Επίσης ο βουλγαρικός στρατός θα ενωθεί με το στρατό των Δυνάμεων και ίσως με τον στρατό της Ρουμανίας να αγωνιστούν από κοινού προς τον Βορρά. Η «επιθυμητή» σύμπραξη της Βουλγαρίας θα εξασφαλίσει σε αυτήν, χωρίς να συγκρουσθεί με την Τουρκία την γραμμή Αίνου Μηδείας και τα εδάφη που διεκδικεί η Σερβία στην Ανατολική Μακεδονία καθώς η ίδια θα διεκδικήσει τις περιοχές που βρίσκονται προς Βορρά. Συγχρόνως συνεχίζοντας η εφημερίδα τις εκτιμήσεις της, η Ελλάδα αποφεύγοντας τον κίνδυνο της Βουλγαρίας, θα επιδιώξει την ικανοποίηση των εθνικών διεκδικήσεων στην Μ.Ασία, τα οποία «υπαινίσσονται» ότι θα προσφέρουν οι Δυνάμεις της Συνεννόησης στην νέα ελληνική κυβέρνηση. Έτσι καταλήγει η εφημερίδα θριαμβολογώντας, ότι οποιοσδήποτε μπορεί να αντιληφθεί και να εκτιμήσει ότι η νέα Ελληνική κυβέρνηση κατόρθωσε μια αληθινή διπλωματική νίκη χωρίς να συμμετάσχει στις πολεμικές επιχειρήσεις των Δαρδανελλίων. Με την αναγνώριση των δικαιωμάτων αιτημάτων της και την εξασφάλιση της ακεραιότητας του κράτους από κάθε εχθρική επίθεση. *Ιδού ποίοι είνε !*⁴¹⁵ αναφέρεται το άρθρο του Σ.Μελά, αυτοί που θέλουν τον πόλεμο τον ζητούν και τον υποστηρίζουν με την αρθρογραφία τους, στις βενιζελικές εφημερίδες και τον θέλουν αυτοστιγμή, ανεξαρτήτως της εξωτερικής καταστάσεως και της απειλής, *ότι θα μας προλάβουν οι Βούλγαροι, η οποία διελύθη πάραυτα ως σαπουνόφουσκα, ανεξαρτήτως της επιχειρήσεως των Δαρδανελλίων και του αισθηματικού περιπάτου των Ευζώνων εις Κωνσταντινούπολιν, εις τον οποίον όχι μόνο δεν μας*

⁴¹² *Σκριπ*,9/3/1915.

⁴¹³ *Σκριπ*,9/3/1915

⁴¹⁴ *Σκριπ*,11/3/1915.

⁴¹⁵ *Σκριπ*,3/3/1915.

εκάλεσε κανείς, αλλά και ρητώς μας εδήλωσαν ότι δεν μας θέλουν δυο από τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόσεως[...], ο αρθρογράφος αναρωτιέται για την τυφλή όπως την αποκαλεί τυχοδιωκτική άσκοπη αιματοχυσία που επιδιώκει ο μέγας αφιλοκερδής και ιδεώδης πατριώτης

Στη συνέχεια η εφημερίδα αναφέρει⁴¹⁶ ότι *«Η Βουλγαρία ετοιμάζεται να εξέλθη της ουδετερότητας. Τι προσδοκά να λάβη; Ο Βούλγαρος πρωθυπουργός σε συνέντευξη του στον «Μικρόν Παρισινόν» ανέφερε ότι η αυστηρά ουδετερότητα της Βουλγαρίας ήταν επωφελής μέχρι αυτό το σημείο. Η δράση των συμμάχων στις ανατολικές περιοχές των Βαλκανίων προσφέρεται για την πραγματοποίηση των εθνικών φιλοδοξιών της χώρας του. Η δράση αυτή απαιτεί νέα πολιτική που η Βουλγαρία έχει καθήκον να επιβάλλει για την πραγματοποίηση του εθνικού της προγράμματος. Κατά τον ανταποκριτή του «Μικρού Παρισινού», οι Βουλγαρικοί φιλοδοξίες συνίστανται στην ανάκτηση των χωρών που ανήκουν σε αυτή σύμφωνα με τις Βαλκανικές συμφωνίες. Ο πρωθυπουργός τέλος πιστεύει στην τελική επιτυχία των συμμαχικών δυνάμεων. Έτσι η Ρουμανία θα λάβει την Τρανσυλβανία, η Σερβία τη Βοσνία, η Ελλάδα την Μ.Ασία, η δε Βουλγαρία την Μακεδονία. Ο δε Γενναδιεφ ξεκαθαρίζει την θέση της Βουλγαρίας λέγοντας ότι οι σύμμαχοι πρότειναν στη Βουλγαρία να επιτεθεί στην Τουρκία με αντάλλαγμα τη Θράκη. Εμείς όμως θέλουμε τη Μακεδονία ως αντάλλαγμα της «υπέρ των Συμμάχων εξόδου ημών εκ της ουδετερότητας μέρος της Σερβικής Μακεδονίας και την Καβάλα τας Σέρρες και τη Δράμα»⁴¹⁷*

6.3.Βαλκανικές διεργασίες

Ενδεικτικό το άρθρο 11/4/1915 με τίτλο *«Πολιτική ελληνική και πολιτική εξαρτήσεως»* η πολιτική της κυβέρνησης Γούναρη ήταν η πολιτική που εδραίωνε τις διεκδικήσεις της Ελλάδας μέσα από τις συνεχείς διαπραγματεύσεις, διαγεγραμμένα σχέδια και προϋποθέσεις. Αντίθετα η πολιτική των πολιτικών του αντιπάλων που κυβερνούσαν τη χώρα επί τέσσερα έτη, ήταν πολιτική που επηρεάζονταν από τα συμφέροντα των εντολών του. *«Και αν ο Ανεύθυνος της πολιτείας παράγων δεν υψούτο φραγμός μεταξύ εντελλομένων κυρίων και εντολοδόχων θεραπόντων, προθύμων εις εκτέλεσιν πάσης εντολής, απαλλοτριούσης τα εθνικά συμφέροντα, η Ελλάς θα είχεν ήδη απορροφηθή εις την υπηρεσία τρίτων αγωνιζομένων υπέρ επικτατήσεως ιδιαιτέρων συμφερόντων χωρίς να είχεν ησφαλισμένην υπέρ εαυτής ούτε την ακεραιότητα του Κράτους της»⁴¹⁸* η πολιτική του Γούναρη είναι πολιτική ελληνική η οποία εξυπηρετεί τα ελληνικά συμφέροντα επιδιώκοντας την προαγωγή της Εθνικής Ιδέας. Όσο και αν προσπάθησε ο Βενιζέλος μέσα από τα υπομνήματα να καταστρώσει σχέδια με τις περιοχές της Μ. Ασίας δεν μπόρεσε να πείσει ότι πραγματικά διαπραγματεύεται ή πρόκειται να διαπραγματευτεί ποιο ακριβώς θα ήταν το *«ασφαλές κέρδος»* για την Ελλάδα όταν θα εγκατέλειπε την ουδετερότητα. Η εφημερίδα θεωρεί ότι ο Βενιζέλος *«ριψοκινδύνεψε»* την τύχη της Ελλάδας καθιστώντας προβληματική την επιβίωση και ακεραιότητα του ελεύθερου κράτους.

Στα τέλη Μαρτίου/12Απριλίου οι Σύμμαχοι προσέφεραν στην Ελλάδα *«τις εδαφικές παραχωρήσεις που είχαν υποσχεθεί στο βιλαέτι του Αϊδινίου»* για την άμεση έξοδο της χώρας στον πόλεμο. Δεν απάντησαν όμως στο αίτημα της Ελλάδας για εγγύηση της εδαφικής ακεραιότητάς της. Σε μια προσπάθεια να παρατείνει τις συνομιλίες ο Γούναρης ζήτησε να διευκρινισθεί ο χαρακτήρας της συνεργασίας της Ελλάδας και να καθοριστούν οι εδαφικές παραχωρήσεις που είχαν υποσχεθεί οι Σύμμαχοι στη χώρα⁴¹⁹. Σημαντικό ζήτημα για την Ελλάδα ήταν η εγγύηση εκ μέρους των Συμμάχων της εδαφικής της ακεραιότητας συμπεριλαμβανομένης και της Β. Ηπείρου, όσο διαρκούσε ο πόλεμος. Εξάλλου εκείνο που τονίζει και η εφημερίδα, η κυβέρνηση είναι

⁴¹⁶ Σκριπ,2/4/1915.

⁴¹⁷ Σκριπ,2/4/1915

⁴¹⁸ Σκριπ,11/4/1915.

⁴¹⁹ Σκριπ,10/4/1915.

υποχρεωμένη να κατευθύνει την πολιτική της προς την νέα φάση των πραγμάτων, όπως αυτά διαμορφώνονται με τους συμμάχους ώστε να εξασφαλίσει πλήρως τα εθνικά της συμφέροντα.⁴²⁰ Αυτή την τακτική εφαρμόζει η κυβέρνηση του Γούναρη, επιβεβαιώνοντας για μια ακόμη φορά την αλλαγή της κυβερνητικής πολιτικής, η οποία φροντίζει για την εξασφάλιση της ακεραιότητας του κράτους χωρίς καμία παραχώρηση ελληνικού εδάφους και για την σύναψη συμμαχίας και στρατιωτικής συνθήκης με τις Δυνάμεις για την εξασφάλιση όσων εδαφών παραχωρηθούν στη Ελλάδα. Επίσης οι αξιώσεις της Ελλάδας σύμφωνα με το Σκριπ θα συνοδεύονται και από δευτερεύοντα σημασίας λεπτομέρειες όπως ο στρατιωτικός καθορισμός των παραχωρηθησομένων εδαφών, η οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας κατά την διάρκεια του πολέμου κ.α.⁴²¹, αυτή είναι η διαφορά, ισχυρίζεται η εφημερίδα των δυο κυβερνήσεων. Η κυβέρνηση Βενιζέλου προχώρησε στις προτάσεις για έξοδο από την ουδετερότητα χωρίς σχέδιο και εγγύηση της ακεραιότητας του κράτους.

Οι σύμμαχοι όμως ήταν αδύνατο να εγγυηθούν την ακεραιότητα της χώρας συμπεριλαμβανομένων και των εδαφών που θα προσαρτούσε, μετά τον πόλεμο, επειδή παρόμοια εγγύηση θα τους ενέπλεκε στις βαλκανικές διαμάχες και θα περιέπλεκε τις ήδη υπάρχουσες διαφορές τους στα Βαλκάνια και στην Ανατολή. Η ακεραιότητα που επιζητούσε η χώρα συνδεόταν στενά με τις εδαφικές παραχωρήσεις που απαιτούσε η Ελλάδα. Οι σύμμαχοι δεν μπορούσαν να υποσχεθούν μια περιοχή στη Μ.Ασία τόσο εκτεταμένη όσο είχε πρόθεση να απαιτήσει η ελληνική κυβέρνηση, ούτε μπορούσαν να υποσχεθούν ότι θα βοηθούσαν την Ελλάδα να αποκτήσει τα Δωδεκάνησα χωρίς να δυσαρεστήσουν την Ιταλία, στη συνεργασία της οποίας υπολόγιζαν ιδιαίτερα την εποχή αυτή. Την ίδια περίοδο, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ιταλίας και των συμμάχων κατέληξαν στη συνθήκη του Λονδίνου και στην έξοδο της Ιταλίας στον Πόλεμο⁴²². Με την Συνθήκη του Λονδίνου οι σύμμαχοι υπόσχονταν στην Ιταλία, τα Δωδεκάνησα, την Αυλώνα ως τις εκβολές του ποταμού Αώου και αναγνώριζαν δικαιώματα της Ιταλίας στην περιοχή της Αττάλειας⁴²³ σε περίπτωση διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι στόχοι της Ελλάδας ξεπερνούσαν τα ευρωπαϊκά όρια αποκτούν ευρωπαϊκές διαστάσεις. Μετά και την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, οι σύμμαχοι δίσταζαν να απαντήσουν στις ελληνικές προτάσεις. Ο Ζωγράφος φοβούμενος την έξοδο της Βουλγαρίας στον πόλεμο, επέμενε στην άνευ όρων συνεργασία της Ελλάδας με τους συμμάχους και περιορίστηκε μόνο σε μια ανεπίσημη προσφορά των ναυτικών δυνάμεων της χώρας, διατηρώντας τις στρατιωτικές δυνάμεις ανέπαφες όσο η Βουλγαρία παρέμενε αδρανής. Στις αρχές Μαΐου οι σύμμαχοι δέχτηκαν τη συνεργασία του ελληνικού στόλου και θα δεχόταν την Ελλάδα ως σύμμαχο μόλις γινόταν από μέρους της επίσημη πρόταση. Η αποδοχή εκ μέρους των συμμάχων των προτάσεων της Ελλάδας προκάλεσε εσωτερική κρίση. Στην πραγματικότητα ο βασιλιάς και οι σύμβουλοι του ποτέ δεν είχαν αντιμετωπίσει σοβαρά τις διαπραγματεύσεις με τους συμμάχους⁴²⁴. Σε όλα αυτά τα ζητήματα η κυβέρνηση του Γούναρη δυσκολευόταν να σχηματίσει πολιτική γραμμή επειδή στο ετερόκλητο υπουργικό συμβούλιο οι απόψεις διέφεραν⁴²⁵. Αυτή η κατάσταση διέυρνε τις δυνατότητες του βασιλιά να διαμορφώνει αυθαίρετα την πολιτική και να την επηρεάζει στο Γενικό Επιτελείο, αφού ο Γούναρης δεν στηριζόταν σε αυτόνομη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Έτσι, λοιπόν, η κυβέρνηση διαπραγματευόταν με την Αντάντ, ενώ ο βασιλιάς διαβεβαίωνε μυστικά τις

⁴²⁰ Σκριπ, 4/4/1915

⁴²¹ Σκριπ, 10/4/1915.

⁴²² Σκριπ, 31/3/1915

⁴²³ Σκριπ, 29/3/1915

⁴²⁴ G.HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ό.π., σελ. 877.

⁴²⁵ G.HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ό.π., σελ. 884. Ο ανεξάρτητος βουλευτής Εξωτερικών Χρηστάκης Ζωγράφος υποστήριξε την πολιτική του Βενιζέλου όμως να την πραγματοποιήσει με διαφορετικά μέσα. Τις εγγυήσεις της Αντάντ θεώρησε επαρκείς και ο υπουργός ναυτικών Στράτος.

Κεντρικές Δυνάμεις ότι σε περίπτωση βουλγαρικής επίθεσης κατά της Σερβίας οι Έλληνες θα έμεναν με το όπλο παρά πόδα⁴²⁶. Αυτό φαίνεται και στα άρθρα του *Σκριπ* τα οποία αναφέρονται στην πολιτική της διαπραγμάτευσης που επιχειρείται από την ελληνική κυβέρνηση κατηγορώντας τον βενιζελικό τύπο ότι ασκεί επιζήμια για τη χώρα και τα εθνικά συμφέροντα κριτική⁴²⁷. Επίσης αντιπαρέρχεται πολύ συχνά διασκεδάζοντας με τις φήμες για δήθεν παραίτηση της ελληνικής κυβέρνησης και ανάληψη της «Αρχής» όπως την ονομάζει από το Βενιζέλο. «*Η Ελλάς, αναφέρει δεν εκβιάζεται εις έξοδον*»⁴²⁸ θα εξασφαλίσει πρώτα την ακεραιότητα της χώρας και στη συνέχεια ανταλλάγματα εξαιρώντας τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση διαπραγματεύεται την έξοδο από την ουδετερότητα. Η ελληνική κυβέρνηση συνέχισε τις διαπραγματεύσεις με τους συμμάχους χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα της χώρας στην περιοχή.

Στο δε Βαλκανικό χώρο οι Σύμμαχοι προσέγγισαν την Βουλγαρία προσφέροντας ανταλλάγματα για την πείσουν να εξέλθει στον πόλεμο, τα οποία η Βουλγαρία απέρριψε.⁴²⁹ Η Αθήνα διαμαρτυρήθηκε έντονα για την προσέγγιση των συμμάχων με τη Βουλγαρία με τον αντιβενιζελικό τύπο να πρωτοστατεί. Η πολιτική των συμμάχων στα βαλκάνια και ιδιαίτερα το ζήτημα της Καβάλας συνετέλεσαν, περισσότερο και από την γερμανική προπαγάνδα στη στροφή της κοινής γνώμης στην Ελλάδα εναντίον τους⁴³⁰. Στην δε Αθήνα η ασθένεια του Κωνσταντίνου χρησιμοποιήθηκε για την αποφυγή λήψης σοβαρών αποφάσεων. Έτσι και το *Σκριπ* θεωρεί ότι φτάσαμε στο σημείο να απειλούμαστε από τις Δυνάμεις της συνεννόησης με παραχωρήσεις προς την Βουλγαρία ελληνικών και Σερβικών περιοχών της Μακεδονίας με την ελπίδα να επανασυστήσουν την Βαλκανική συμμαχία.

Όμως τον Αύγουστο του 1915 η Γερμανία ήθελε να εξασφαλίσει την ουδετερότητα της Ελλάδας με το να αποκηρύξει τις συμμαχικές υποχρεώσεις της προς την Σερβία. Ο Κωνσταντίνος στην αρχή φαινόταν διστακτικός στην απόφαση αυτή διότι φοβόταν την αντίδραση της κοινής γνώμης. Τελικά, ο Βασιλιάς υπέβαλε συγκεκριμένες προτάσεις σύμφωνα με τις οποίες η Γερμανία θα δεχόταν να εγγυηθούν την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας, έγινε όμως σαφές ότι η υπόσχεση αυτή δεν έπρεπε να ερμηνευτεί ως εγγύηση, και την εκχώρηση της Δοϊράνη και της Γευγελής στην Ελλάδα μετά την επίθεση της Βουλγαρίας κατά της Σερβίας με τον όρο ότι η Ελλάδα θα παρέμενε ουδέτερη κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ζήτησε επίσης τη συγκατάθεση της Γερμανίας για την επέκταση της Ελλάδας στην Αλβανία. Πίστευε ότι με τέτοια εδαφικά κέρδη θα ήταν σε θέση να δικαιολογήσει την πολιτική του και να εξευμενίσει την κοινή γνώμη. Επίσης η Γερμανία αναγνώρισε την ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Αιγαίου και υποσχέθηκε να μεσολαβήσει στην Τουρκία για την ασφάλεια του ελληνικού πληθυσμού στη Μ.Ασία και την εκχώρηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα. Ο βασιλιάς αν και αντιλαμβανόταν ότι οι διαβεβαιώσεις της Γερμανίας ήταν ασαφείς. Φαινόταν όμως ικανοποιημένος και υποσχέθηκε την ουδετερότητα, χωρίς την έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης, υπόσχεση που αποτελούσε αντισυνταγματική ενέργεια⁴³¹, η κατάσταση είχε πλέον ωριμάσει για μετωπική σύγκρουση με το Βενιζέλο. Από τη στιγμή αυτή, η εξέλιξη των γεγονότων υπήρξε ραγδαία.

⁴²⁶ G.HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ό.π., σελ. 884

⁴²⁷ *Σκριπ*, 26/4/1915

⁴²⁸ *Σκριπ*, 25/4/1915

⁴²⁹ *Σκριπ*, 1/8/1915.

⁴³⁰ G.HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ό.π., σελ. 889

⁴³¹ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π., σελ., 28.

6.3.1. Η επάνοδος του Βενιζέλου στην Εξουσία. Η είσοδος των ευρωπαϊκών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη και η παραβίαση της ουδετερότητας

Η επάνοδος του Βενιζέλου στην εξουσία δεν μπορούσε να αλλάξει την ήδη διαμορφωμένη εξωτερική πολιτική από τον βασιλιά. Η ήττα του Γούναρη στις εκλογές υπήρξε έκπληξη για τον Κωνσταντίνο και τον κύκλο του. Για μερικούς η επάνοδος του Βενιζέλου στην εξουσία σήμαινε πόλεμο και πρότειναν να διαλυθεί η Βουλή αμέσως μετά την σύγκλισή της. Ο ίδιος ο Βασιλιάς δεν ήταν διατεθειμένος να συνεργαστεί με τον Βενιζέλο και επέμενε να παραμείνει στην εξουσία η κυβέρνηση Γούναρη. Αντισυνταγματικά πλέον ο Βασιλιάς αρνιόνταν να αναθέσει στο Βενιζέλο την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Υπήρξε κίνδυνος ότι μια τέτοιου είδους πολιτική κίνηση θα προκαλούσε αντιδυναστική κίνηση από τον Βενιζέλο και άμεση επέμβαση των Δυνάμεων⁴³². Ο Βενιζέλος αναγνώριζε ότι κάτω από τις επικρατούσες συνθήκες στην Ευρώπη με τις πρόσφατες ήττες της Ρωσίας, η Ελλάδα θα έπρεπε να παραμείνει ουδέτερη όσο δεν άλλαζε η κατάσταση. Βέβαια ο βασιλιάς δεν αποκάλυψε τις μυστικές συνεννοήσεις του με την Γερμανία και την πρόθεση του να μην τηρήσει τις συμβατικές υποχρεώσεις της Ελλάδας προς τη Σερβία.

Στις 7 Σεπτεμβρίου η Βουλγαρία υπέγραψε σύμφωνο, με το οποίο ανελάμβανε να επιτεθεί εναντίον της Σερβίας σε συνεννόηση με τις Κεντρικές δυνάμεις με αντάλλαγμα τη δεξιά όχθη του ποταμού Έβρου, όλα τα σερβικά εδάφη, ανατολικά του ποταμού Μοράβια, καθώς και όλα τα εδάφη που είχαν εκχωρηθεί στην Ελλάδα με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, σε περίπτωση που η Ελλάδα επιτίθετο κατά της Βουλγαρίας ή ενός από τους συμμάχους της, χωρίς πρόκληση. Ο Βενιζέλος για να εξασφαλίσει την βουλγαρική ουδετερότητα, συμφώνησε με τον πρωθυπουργό Πάσιτς της Σερβίας να κάνουν εδαφικές παραχωρήσεις προς τη Βουλγαρία μέσω της Αντάντ. Ο Βενιζέλος γνώριζε ότι ήταν δύσκολο να πείσει τον Κωνσταντίνο για αυτήν του την πρωτοβουλία, παρά μόνο εάν οι σύμμαχοι πιο αποφασιστικοί, δημιουργούσαν μια νέα κατάσταση στα Βαλκάνια. Έτσι ο Βενιζέλος έκανε σαφή την πρόθεση του ότι για να υποστηρίξει τη Σερβία θα έπρεπε η Γαλλία και η Βρετανία να έστελναν εκστρατευτικό σώμα στα Βαλκάνια καθώς η Σερβία δεν μπορούσε να συγκεντρώσει τον απαιτούμενο αριθμό στρατιωτών στα σύνορα με την Βουλγαρία. Στις 8/21 Σεπτεμβρίου η Βουλγαρία κήρυξε μερική επιστράτευση. Την ίδια ημέρα η Βενιζέλος ζήτησε έγκριση από τον βασιλιά για την άμεση κήρυξη επιστράτευσης. Ο Κωνσταντίνος, ενώ αρχικά είχε δώσει τη συναίνεσή του στον Βενιζέλο για την αποβίβαση, και το Γενικό επιτελείο αρνήθηκαν, όμως ο Βενιζέλος είχε υποβάλει την πρόταση του ακολουθώντας πολιτική υπολογισμένη να φέρει τον βασιλιά προ τετελεσμένου γεγονότος. Η οριστική ρήξη πρωθυπουργού με το Βασιλιά φαινόταν πλέον αναπόφευκτη⁴³³. Ο λόγος για τον οποίο άλλαξε γνώμη σύμφωνα με τον Ασπρέα⁴³⁴ ήταν ότι ο βασιλιάς δεν ήθελε πραγματικά να αποβιβαστούν τα στρατεύματα της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη, αλλά σκεπτόμενος ότι η Αντάντ δεν μπορούσε να διαθέσει τα προαπαιτούμενα στρατεύματα, έδωσε την συγκατάθεσή του. Την οποία απέσυρε όταν ενημερώθηκε από τους Γερμανούς μπορούσαν οι Δυνάμεις να διαθέσουν τα στρατεύματα για τη Θεσσαλονίκη.

Η εφημερίδα αναφέρεται στη Διαφωνία μεταξύ βασιλέως και πρωθυπουργού και στο κύριο άρθρο της στις 12 Σεπτεμβρίου υποστηρίζει ότι τη στιγμή που όλο το έθνος είναι συνασπισμένο γύρω από τον Εστεμμένο αυτού Αρχηγόν οποίος εφαρμόζει πολιτική, την Ελληνικήν, η οποία υπερασπίζεται μόνο τα ελληνικά συμφέροντα, ο Βενιζέλος ξεχωριστά από τον Βασιλιά το έθνος, και τον ελληνικό λαό ζητεί να οδηγήσει την Ελλάδα σε πόλεμο όχι για την ανάκτηση δούλων ελληνικών χωρών, όχι προς εκπλήρωση εθνικών ιδεωδών, αλλά προς εξυπηρέτηση ξένων

⁴³² Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π., σελ., 26.

⁴³³ Σκριπ, 12/09/1915, 1

⁴³⁴ Γ. Ασπρέας, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδας*, Αθήνα εκδ. Χρήσιμα βιβλία, 1963, σελ. 425-426.

συμφερόντων. Η παραμονή του στην κυβέρνηση αποτελεί σοβαρότατο κίνδυνο για τα εθνικά συμφέροντα, επομένως το Στέμμα έχει καθήκον να τον αποτρέψει. Συνεχίζοντας η εφημερίδα υποστηρίζει ότι δεν θα βρεθεί ελληνική Βουλή να εγκρίνει αυτήν την εθνοκτόνο πολιτική με προώθηση των ελληνικών δικαιωμάτων σε ξένους, ούτε θα οδηγηθεί ο ελληνικός στρατός «*ως σφάγιον ίνα δια του αίματός του αγιάση τα Αγγλικά και Ρωσικά όπλα*». ⁴³⁵ Για να καταλήξει ότι πρέπει να βεβαιώσουν όλοι ότι ουδεμία Βουλή και ουδεμία Κυβέρνηση έχουν τη δύναμη να εκτρέψουν το Έθνος και την Ελλάδα εκ της Ελληνικής πολιτικής την οποία διέγραψε ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος με τη φιλοπατρία του και τη στρατιωτική του διάνοια.

Οι σύμμαχοι αποδέχτηκαν την πρόταση του Βενιζέλου για αποστολή δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη, τόσο για πολιτικούς λόγους, στήριξη στο Βενιζέλο για να παραμείνει στη Εξουσία, όσο και για τη υπεράσπιση της Σερβίας. Ο Βασιλιάς δεν θεώρησε απαραίτητη την απόβαση στη Θεσσαλονίκη δεδομένου ότι η Βουλγαρία είχε δώσει διαβεβαιώσεις στην Ελλάδα για τις ειρηνικές προθέσεις και επειδή μια τέτοια ενέργεια θα αποτελούσε παραβίαση της ουδετερότητας της Ελλάδας το αντιβενιζελικό Σκριπ ασκεί ξεκάθαρα την κριτική του για την απόβαση και αναφέρει για την «*Κατάληψη της Θεσσαλονίκης υπό των Αγγλογάλλων την είχε προτείνει ο κ.Βενιζέλος εις τας Δυνάμεις*» ⁴³⁶, ή Η Δήθεν διαμαρτυρία της ελληνικής κυβερνήσεως ή το «*Να φύγετε το ταχύτερον είνε η μόνη αληθής υπηρεσία την οποίαν θα προσφέρετε εις το Έθνος*» δηλαδή η εφημερίδα ζητά από την κυβέρνηση να παραιτηθεί μετά την παράδοση του ανελεύθερου και δεσμευτικού εγγράφου του πρεσβευτή της Γαλλίας προς τον πρωθυπουργό μέσω του οποίου ειδοποιείται και επίσημα για την άφιξη της πρώτης αποστολής γαλλικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη.

Αν και ο Βενιζέλος διαμαρτύρεται εγγράφως προς τον γάλλο πρεσβευτή στην Αθήνα ⁴³⁷ «*κατά της διελεύσεως ξένων στρατευμάτων δια τους ελληνικού εδάφους*» για την παραβίαση του ελληνικού εδάφους αναφέρει ότι θα παράσχει κάθε βοήθεια για αποβίβαση, στρατωνισμό κ.ά. των συμμαχικών δυνάμεων. Παρά τους δισταγμούς Βενιζέλου η απόβαση προχώρησε και ο Βασιλιάς αποφάσισε την αποπομπή του. Το γεγονός που επίσπευσε την κρίση και την παραίτηση του ήταν ο εντυπωσιακός λόγος του στη Βουλή. Στην συνεδρίαση της Βουλής ο Βενιζέλος εκθέτει αναλυτικά τις θέσεις του υπέρ της εξόδου στον πόλεμο στην οποία ζήτησε και πήρε ψήφο εμπιστοσύνης. Παρά την ουδετερόφιλη στάση της αντιπολίτευσης ο πρωθυπουργός ανεβαίνοντας στο βήμα ανακοίνωσε την επικείμενη άφιξη στη Θεσσαλονίκη των πρώτων γαλλικών τμημάτων, δηλώνοντας ότι «*η κυβέρνησις προτίθεται να λάβη υλικά μέτρα προς παρεμπόδισιν της διαβάσεως των αγγλικών και γαλλικών στρατευμάτων, σπενδόντων εις την επικουρίαν των συμμάχων ημών Σέρβων απειλουμένων υπό των Βουλγάρων, [...]*» ⁴³⁸. Η ελληνική Βουλή ενέκρινε την πολιτική του Έλληνα πρωθυπουργού. Ο δε Βενιζέλος δήλωσε ότι η ελληνοσερβική συνθήκη συμμαχίας επέβαλε την ένοπλη επέμβαση της Ελλάδας, για να αποτραπεί ουσιαστικά η δημιουργία της Βουλγαρικής ηγεμονίας στη Βαλκανική. Το αποτέλεσμα ανησύχησε το Βασίλειο, ο οποίος δεν ενέκρινε τις δηλώσεις του Βενιζέλου στη Βουλή διότι δεν ήταν πεπεισμένος για την τελική νίκη των Γερμανών. Έτσι ο Βενιζέλος αναγκάζεται να παραιτηθεί.

«*Η διάλυσις της Βουλής*» ⁴³⁹ *χάρις εις την αχαράκτιστον στάσιν του Βενιζελικού κόμματος, παρίσταται ως ανεπόμενος ανάγκη Πολιτειακής ανορθώσεως και αποκαταστάσεως της Χώρας.* Η εφημερίδα υποστηρίζει ότι η αχαλίνωτη αρχομανία ενός κόμματος δεν αντιπροσωπεύει κανένα σε αυτή χώρα, πολύ περισσότερο την κοινή συνείδηση και την δημόσια εκτίμηση,

⁴³⁵ Σκριπ,16/09/1915,1

⁴³⁶ Σκριπ,18/09/1915,1

⁴³⁷ Χρ. Θεοδώρου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ* .ό.π.,σελ.,247.

⁴³⁸ Α.Κοτζιάς, *Ο Εθνικός Διχασμός . Βενιζέλος και Κωνσταντίνος*, Αφιέρωμα εφ.ΤΑ ΝΕΑ-ΕΚΔ.Φωτράκη,Αθήνα,2011.σελ.164.

⁴³⁹ Σκριπ,27/10/1915,1

ξεπερνώντας κάθε όριο σεβασμού προς το πολίτευμα και προς τον Βασιλιά. Έχει την αξίωση να διευθύνει αυτό τις τύχες του Έθνους παρά την Εθνική Θέληση και προπάντων εναντίον της γνώμης του Στέμματος. Επομένως η πορεία προς τις εκλογές αποτελεί υπέρτατη εθνική ανάγκη. Η Α.Μ. Βασιλιάς, ο ερμηνευτής σύμφωνα με την εφημερίδα της εθνικής θέλησης, διαπιστώνοντας ότι η χώρα θα παρασυρθεί σε μια πολεμική αναμέτρηση στην οποία δεν εξασφαλίζονται τα ζωτικά της συμφέροντα διαφωνώντας με την κυβέρνηση Βενιζέλου επέλεξε να μην οδηγήσει την χώρα σε «ένοπλον ουδετερότητα», σχηματίζοντας κυβέρνηση όχι κομματική αλλά εθνικής αμύνης με την συμμετοχή όλων των πολιτικών παραγόντων της χώρας προστατεύοντας τα δικαιώματα του Γένους και της Φυλής.

6.3.2.1..Η κυβέρνηση συνασπισμού του Ζαΐμη και η συμμαχική απόβαση στη Θεσσαλονίκη.

Τον Βενιζέλο θα διαδεχθεί κυβέρνηση του Α. Ζαΐμη στην οποία συμμετείχαν οι πρώην πρωθυπουργοί Στ.Δραγούμης, Γ.Ράλλης, Γ.Θεοτόκης, και Δ.Γούναρης. ο βασιλιάς ακολουθεί μετριοπαθή στάση διαβεβαιώνοντας τους συμμάχους ότι η αποδοχή της παραίτησης Βενιζέλου δεν συνεπαγόταν μεταβολή της ελληνικής πολιτικής. Η κυβέρνηση Ζαΐμη είχε να αντιμετωπίσει μια παράδοση διπλωματικά κατάσταση την ύπαρξη στρατευμάτων ενός από τους εμπόλεμους συνασπισμούς, ενώ συγχρόνως η χώρα παρέμενε ουδέτερη. Επίσης ενημέρωσε την Σερβία, για την ενεργοποίηση ή όχι της συνθήκης συμμαχίας. Η ελληνική κυβέρνηση θεωρούσε ότι η συμμαχία του 1911 αφορούσε τις βαλκανικές διεργασίες και εξελίξεις και όχι την περίπτωση μιας γενικευμένης ευρωπαϊκής σύρραξης. Η αθέτηση από μέρους της Ελλάδας των συμμαχικών της υποχρεώσεων περιέπλεξε ακόμη περισσότερο την πολιτική των Δυνάμεων, οι οποίες συνέχιζαν να διαφωνούν στο ζήτημα της εκστρατείας της Θεσσαλονίκης, δεν υπήρχε κοινή πολιτική όποτε απέκλειε και μια ταχεία και συντονισμένη δράση στα Βαλκάνια.

Όπως ήταν φυσικό τα γεγονότα αυτά είχαν κορυφώσει την εχθρότητα των συμμάχων απέναντι στον Κωνσταντίνο και την κυβέρνησή του. Οι Βενιζελικοί βρέθηκαν προ του διλήμματος: ή να αποδεχτούν την πολιτική της κυβέρνησης ή να την καταψηφίσουν, προκαλώντας έτσι τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών.

Ο αντιβενιζελικός τύπος επίσης εκμεταλλεύτηκε την απόβαση των Συμμάχων στη Θεσσαλονίκη και προσπάθησε να καταστήσει την επιστράτευση αντιπαθή στα μάτια του λαού στρέφοντας την κοινή γνώμη κατά του Βενιζέλου ως υπευθύνου για την απόβαση και για την επιστράτευση. Η ένταση των ημερών ήταν μεγάλη με αποτέλεσμα να καταψηφιστεί η κυβέρνηση Ζαΐμη στη Βουλή η οποία παραιτήθηκε⁴⁴⁰ και προκηρύχθηκαν εκλογές για τις 6 Δεκεμβρίου 1915 στις οποίες δεν έλαβαν μέρος οι φιλελεύθεροι θεωρώντας ότι ο βασιλιάς δεν είχε δικαίωμα να διαλύσει για δεύτερη φορά τη Βουλή για το θέμα της εξόδου της Ελλάδας στον πόλεμο, όταν μάλιστα οι Έλληνες με την ψήφο τους είχαν αποφανθεί πολύ πρόσφατα. Δεν υπήρχαν άλλωστε οι προϋποθέσεις, με τετρακόσιες χιλιάδες άνδρες σε επιστράτευση, οι οποίοι δεν είχαν το δικαίωμα ψήφου στο τόπο που υπηρετούσαν. Επιζητούσε την στήριξη από τις συμμαχικές δυνάμεις με την υπόσχεση τους να στείλουν στα βαλκάνια ισχυρές δυνάμεις. Αν δε εξασφάλιζε τέτοιου είδους υπόσχεση, είχε αποφασίσει να καταγγείλει τον αντισυνταγματικό χαρακτήρα της κυβέρνησης και να απέχει από τον προεκλογικό αγώνα⁴⁴¹. Η απόφαση του Βενιζέλου να απέχει από τις εκλογές απέκλεισε κάθε δυνατότητα συμβιβασμού, ασκώντας πίεση ως κοινοβουλευτική αντιπολίτευση. Στην πραγματικότητα η απόφαση αυτή υπήρξε το πρώτο βήμα του Βενιζέλου προς το κίνημα που

⁴⁴⁰ Σκριπ,23,24/10/1915,1,

⁴⁴¹ Σκριπ,25/10/1915,2

ακλούθησε ένα χρόνο αργότερα. Με την αποχή των Φιλελευθέρων η προεκλογική μάχη δόθηκε μεταξύ του Γούναρη και του Ράλλη⁴⁴².

Τα δυο στρατόπεδα αναφέρει το Σκριπ «οι βουλευφόροι του Έθνους είναι σήμερα διηρημένοι σε δυο στρατόπεδα⁴⁴³» σε ένα είναι συντεταγμένοι οι συνωμοτούντες κατά του Βασιλέως, οι υπονομεύοντες την εθνικήν δυναστείαν, οι συμπράττοντες μετά των ξένων οι καλέσαντες αυτούς εις την Μακεδονίαν, οι ζητήσαντες να ακρωτηριάσουν αυτή, οι ζητούντες να οδηγήσουν το έθνος σε πόλεμο καταστρεπτικό για να εξυπηρετήσουν τα ξένα συμφέροντα. Στο δε άλλο στρατόπεδο βρίσκονται αυτοί που αγαπούν τον ένδοξο Βασιλιά και την εθνική δυναστεία αυτοί που ακολουθούν εθνική πολιτική και που δεν θα παραχωρήσουν τη χώρα τόσο εύκολα. Μεταξύ αυτών των δυο στρατοπέδων δεν είναι δύσκολο να διαπιστώσει κανείς, τι θα αποφασίσει ο λαός. Ο Βενιζέλος δεν προχώρησε τη δεδομένη στιγμή σε επαναστατικό κίνημα διότι όπως φαινόταν η Βρετανία δεν ήταν πρόθυμη να τον υποστηρίξει.

6.3.3. Η επέμβαση της Αντάντ και η ακύρωση της ελληνικής ουδετερότητας

Οι Ρώσοι με δυσκολία συγκρατούσαν τους Τούρκους και ήδη πολεμούσαν στα εδάφη τους, ενώ οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Καλλίπολη προμήνυαν καταστροφή. Η εκστρατεία της Θεσσαλονίκης που σκοπό είχε να παρακινήσει την Ελλάδα να συμμετάσχει στο πόλεμο και να σώσει τη Σερβία, ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Η Αντάντ χρειαζόταν την Ελλάδα καθώς η Σερβία κινδύνευε θανάσιμα από τη Βουλγαρία και τους Αυστρογερμανούς. Καταβάλλεται προσπάθεια υποστηρίξει το Σκριπ χωρίς να μπορεί να το αμφισβητήσει κανένας, να εξαναγκασθεί η Ελλάδα να *εξέρθει της ουδετερότητας* και να αναμιχθεί στον πόλεμο όταν τα Σερβικά και Αγγλογαλλικά στρατεύματα «*ηττώμενα καταφεύγουν εις το Ελληνικόν έδαφος*⁴⁴⁴». για τις δυνάμεις της Αντάντ και την ασκούμενη πολιτική του Βενιζέλου, η τήρηση της *ευμενούς ουδετερότητας*, σημαίνει, παραβίαση του ελληνικού εδάφους και «*άδειαν προς συγκρότηση εν αυτό μαχών από των ξένων και συμμετοχήν της Ελλάδος εις τον πόλεμον*». Ως ορμητήριο χρησιμοποιείται η χώρα διαπιστώνει το Σκριπ, των ξένων δυνάμεων οι οποίες με υπέρβαση των ορίων της ευμένειας και την ανοχή του ουδέτερου κράτους, τη χρησιμοποιούν ως πεδίο των πολεμικών τους επιχειρήσεων, οπότε η χώρας μας χάνει τα πλεονεκτήματα της ουδετερότητας και κηρύσσεται «*εμπόλεμον και εχθρικόν*».

Το Σκριπ ελπίζει, ότι οι Δυνάμεις της Αντάντ δεν θα προχωρήσουν σε αυτές τις ενέργειες, αν και τα κίνητρα των Αγγλογάλλων ήταν καθαρά πολιτικά,⁴⁴⁵ πολύ περισσότερο η «*μεγάλη των ελευθεριών των λαών, των εθνών και των ατόμων, προστάτις Γαλλία*». Τα σχέδια αυτά τα οποία παρασύρουν και άλλες χώρες όπως τη Ρωσία, η εφημερίδα θεωρεί, ότι θα αποτύχουν οικτρά εξαιτίας του θάρρους και τον έντιμο πατριωτισμό των μελών της παρούσας Κυβέρνησης η οποία φροντίζει για τα εθνικά συμφέροντα και την σωτηρία της πατρίδας, όμως η άρνηση κάθε στρατιωτικής αποστολής εκ μέρους των Δυνάμεων θα ισοδυναμούσε με απώλεια ολόκληρης της βαλκανικής χερσονήσου. Βέβαια η πλειοψηφία της βρετανικής πολιτικής ηγεσίας εξαρτούσε τις επιχειρήσεις στην Μακεδονία στην βοήθεια της Ελλάδας και είχε σοβαρές επιφυλάξεις την εγκατάσταση των ευρωπαϊκών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη, επιφυλάξεις που δε συμμερίζονταν οι Γάλλοι. Επιπλέον στα τέλη Οκτώβριου/1^η Νοέμβριου είχε γίνει πλέον σαφές ότι η Σερβία δεν θα μπορούσε να αντέξει την στρατιωτική πίεση των Βουλγάρων. Η βουλγαρική προέλαση ματαίωσε της ελπίδες της Συμμαχικής διοίκησης στη Μακεδονία να ενωθεί με τις

⁴⁴² Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ.,33.

⁴⁴³ Σκριπ,26/10/1915,2

⁴⁴⁴ Σκριπ,31/10/1915,1

⁴⁴⁵ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ.,31.

Σερβικές δυνάμεις καθώς τα γαλλικά στρατεύματα υπό τον στρατηγό Σαράιγ⁴⁴⁶ που είχαν προωθεί κοντά στα σύνορα με τη Σερβία δεν κατάφεραν να ενωθούν με τους Σέρβους και οπισθοχώρησαν στο ελληνικό έδαφος.

6.3.3.1. Η κυβέρνηση Σκουλούδη και οι προστριβές με τους συμμάχους.

Ο Στ. Σκουλούδης⁴⁴⁷, ανέλαβε την πρωθυπουργία⁴⁴⁸ διαδεχόμενος τον Αλ. Ζαΐμη. Ακολουθώντας την γραμμή του Κωνσταντίνου ο οποίος είχε πλέον την πεποίθηση, από τις αλληπάλληλες συμμαχικές αποτυχίες, ότι ο πόλεμος θα είχε νικητή την Γερμανία. Στις 9 Νοεμβρίου ο Σκουλούδης ενημέρωσε τη Γαλλία για την ευμενή ουδετερότητα της Ελλάδας και φιλική στάση απέναντι στους Συμμαχικές δυνάμεις στη Μακεδονία⁴⁴⁹, αλλά *άνευ αποστερήσεως των κυριαρχικών δικαιωμάτων του Κράτους*. Ένα από τα θέματα που είχε να αντιμετωπίσει ήταν το αίτημα της Γερμανίας η οποία αξίωνε τον αφοπλισμό από την Ελλάδα των συμμαχικών στρατευμάτων που είχαν καταφύγει στο έδαφος της, όπως όριζε η Συνθήκη της Χάγης⁴⁵⁰ για τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των ουδέτερων κρατών, διαφορετικά η Βουλγαρία θα αναγκαζόταν να καταδιώξει τα υποχωρούντα συμμαχικά στρατεύματα μέσα σε ελληνικό έδαφος. Δεν υπήρχε αμφιβολία ότι η ικανοποίηση της γερμανικής αξίωσης από την Ελλάδα θα την έφερνε αντιμέτωπη με την Βρετανία και τη Γαλλία, θα συνιστούσε εχθρική πράξη. Επιπλέον οι σύμμαχοι κατέστησαν σαφές ότι θα χρησιμοποιούσαν βία και ζήτησαν από την ελληνική κυβέρνηση να προβεί σε δημόσια δήλωση ότι δεν πρόκειται να επιχειρήσει τον αφοπλισμό και περιορισμό των δυνάμεων. Αυτό που ενδιέφερε την Ελλάδα δεν ήταν τόσο η είσοδος των συμμαχικών στρατευμάτων σε ελληνικό έδαφος, καθώς θα υποχωρούσαν από τη Σερβία, όσο το ενδεχόμενο να χρησιμοποιήσουν την Ελλάδα ως βάση των επιχειρήσεων για τη συνέχιση των εχθροπραξιών.

6.3.3.2. Το κίνημα της Θεσσαλονίκης η κατάληψη του Ρούπελ από τους Γερμανούς.

Με διακοίνωση⁴⁵¹ στις 10/23 Νοεμβρίου 1915 οι σύμμαχοι ζητούσαν να τους δοθούν επίσημες εγγυήσεις από την ελληνική κυβέρνηση για την ασφάλεια των δυνάμεων τους στην Θεσσαλονίκη, να αναλάβει η Ελλάδα την υποχρέωση να μην αφοπλίσει το συμμαχικό στρατό σε περίπτωση υποχώρησης στο ελληνικό έδαφος, την παροχή των αναγκαίων συγκοινωνιακών διευκολύνσεων για την διακίνηση των στρατευμάτων τους καθώς και τη χρησιμοποίηση του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Αποζημίωση για τις ζημιές που θα προκαλούσαν τα συμμαχικά στρατεύματα στη Μακεδονία. Τα αιτήματά τους αυτά συνοδεύτηκαν με τη συγκέντρωση του γαλλοβρετανικού στόλου στη Μήλο, είχαν καταλάβει την Λήμνο μέρος της Μυτιλήνης, ακολούθησε η κατοχή του Καστελόριζου από τους Γάλλους. Επίσης με δεύτερο διάβημα ζητούσαν την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από τη Θεσσαλονίκη, πλήρη έλεγχο του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου για την καλύτερη ασφάλεια της «Στρατιάς της Ανατολής».

⁴⁴⁶ Χρ. Θεοδώρου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ* .ό.π.,σελ.,263.Ο Σαραιγ, ο οποίος επρόκειτο να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο κατά την παραμονή του στη Θεσσαλονίκη προκαλώντας την δυσαρέσκεια τόσο στους συμμάχους όσο και στις ελληνικές κυβερνήσεις δεν ήταν ένας απλός στρατηγός, δεν περιόριζε της δραστηριότητες του μόνο στα στρατιωτικά θέματα που θα είχαν απαλλάξει αυτόν και τους άλλους από πολλά προβλήματα. Ασκούσε τεράστια πολιτική επιρροή στη Γαλλία.

⁴⁴⁷ *Σκριπ*,25/10/1915,4

⁴⁴⁸ Ο Σκουλούδης ανέλαβε την πρωθυπουργία σε μια κρίσιμη για τα συμφέροντα της χώρας περίοδο που δε δικαιολογούσε σ' αυτόν την ανάθεση. Προορισμός όμως του Σκουλούδη ήταν να εκτελεί παρά να διαμορφώνει πολιτική, εφόσον αυτοί που την διαμόρφωναν ήταν ο βασιλιάς και οι σύμβουλοι του. Ο Ιταλός πρέσβης στην Αθήνα την εποχή αυτή, κόμης Α. ντι Μποσντάρι, αναφέρει στα απομνημονεύματά του ότι «η πολιτική του υπήρξε σειρά διπλωματικών κακοτυχιών γελοίων όσο και τραγικών»⁴⁴⁸ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π.,σελ.,31.

⁴⁴⁹ *Σκριπ*,31/10/1915,4

⁴⁵⁰ Χρ. Θεοδώρου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ* .ό.π.,σελ.,273.

⁴⁵¹ *Σκριπ*,16/11/1915,1

Η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε άλλη επιλογή από το να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των συμμάχων. Δηλαδή, *αξιούν* υποστηρίζει το *Σκριπ*, από την ελληνική κυβέρνηση να παύσει να διοικεί το μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας⁴⁵², ζητούν τον περιορισμό της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, την παραίτηση της από τα κυριαρχικά της δικαιώματα. Με αυτό το τρόπο ένα μεγάλο τμήμα της χώρας παύει πλέον να είναι ουδέτερο ή *ευμενώς ουδέτερον* μεταβαλλόμενο σε *εμπόλεμον κράτος*. Η εφημερίδα θεωρεί ότι η κυβέρνηση ετοιμάζεται να πράξει την μεγαλύτερη «αφροσύνη» με το να δεχτεί τις αξιώσεις των Δυνάμεων οι οποίες θα την οδηγήσουν σε καταστροφή εάν τολμήσει να εξέλθει της ουδετερότητας και αναμιχθεί στον πόλεμο. Η εφημερίδα διαπιστώνει ότι η παραχώρηση της Θεσσαλονίκης και της ζώνης γύρω από αυτήν θα κατέφερε βαρύ πλήγμα στα στρατιωτικά συμφέροντα της Ελλάδας γιατί θα ανέκοπτε τα στρατεύματα από τις θέσεις ανεφοδιασμού τους.

Οι σύμμαχοι είχαν πια πειστεί ότι δεν θα μπορούσαν να περιμένουν τίποτα από τον Κωνσταντίνο, υπήρχε δυσπιστία, καχυποψία και συνεχείς προστριβές μεταξύ τους, αφού η κυβέρνησή του συνέχιζε τις διαπραγματεύσεις με τους Γερμανούς, οι οποίοι ασκούσαν πιέσεις στην Αθήνα για άρνηση των συμμαχικών αξιώσεων. Που είχε αρχίσει ο βασιλιάς από το Δεκέμβριο του 1915 πάνω στο ενδεχόμενο κατοχής της Μακεδονίας από τα γερμανικά και βουλγαρικά στρατεύματα. Η Γερμανία υποστήριζε ότι είχε το δικαίωμα να απαιτήσει παρόμοια προνόμια αν η Ελλάδα θεωρούσε συμβιβάσιμη με την ουδετερότητα της την παροχή στην Αντάντ ελευθερίας κινήσεων στον ελληνικό χώρο πιέζοντας την ελληνική κυβέρνηση για την άρνηση των συμμαχικών αξιώσεων.

6.3.4. Οι Γαλλικές αυθαιρεσίες

Σοβαρή κρίση είχε ξεσπάσει μεταξύ των συμμάχων για την εκστρατεία στη Θεσσαλονίκη, μάλιστα η Βρετανία πρότεινε την αποχώρηση των συμμαχικών στρατευμάτων από την περιοχή εφόσον ο αρχικός στόχος είχε αποτύχει. Ο συμβιβασμός επήλθε στις 27 Νοεμβρίου /10 Δεκεμβρίου οπότε αποφασίστηκε και η οχύρωση και η άμυνα της Θεσσαλονίκης και η προσωρινή τουλάχιστον, παραμονή εκεί των συμμαχικών δυνάμεων, ενώ οι Βρετανοί αποφάσιζαν να αποχωρήσουν από την Καλλίπολη. Η εγκατάσταση ενός περιχαρακωμένου στρατοπέδου στη Θεσσαλονίκη έμελε να γίνει πηγή συνεχών προστριβών μεταξύ Ελλάδος και συμμάχων, με καταστρεπτικές συνέπειες για την Ελλάδα. Από τον Δεκέμβριο οι πιέσεις της Αντάντ έφτασαν σε τέτοιο σημείο όπου τα αυθαίρετα μέτρα κατά της Ελλάδας οξύνθηκαν ώστε με το πρόσχημα του βομβαρδισμού της Θεσσαλονίκης από τα γερμανικά αεροπλάνα ο Σαράιγ συνέλαβε τους προξένους των Κεντρικών Δυνάμεων και των Συμμάχων τους στη Θεσσαλονίκη ενώ ο γάλλος ναύαρχος Φουρνέ στην Αθήνα απέλασε όλους τους πρεσβευτές των αντιπάλων προς την Αντάντ Κρατών. Η εφημερίδα διαμαρτύρεται σφόδρα διότι οι συμμαχικές δυνάμεις δεν έδειξαν τον σεβασμό προς τους εις τα ουδέτερα κράτη «*εμπειπιστευμένους αντιπροσώπους των και απέναντι της ουδετέρας Ελλάδος*».⁴⁵³ *Θλίψη και οδύνη αισθάνεται η Ελλάς για την μείωση της εθνικής ανεξαρτησίας και κυριαρχίας και για την «εθνική πόρωση, ο κυνισμός και η φρενοπάθεια ενός πολιτικού εγκληματίου όπως αποκαλεί τον Βενιζέλο, έργο του οποίου είναι να διαβάλλει και να συκοφαντεί την πατρίδα του εις τους ξένους.*

Η γαλλική στρατιωτική ηγεσία δεν ήταν ικανοποιημένη από την κατάσταση που επικρατούσε με συνέπεια οι ελληνοσυμμαχικές διαφορές να βρίσκονταν σε συνεχή ένταση, λόγω δυσπιστίας, καχυποψίας και συνεχών προστριβών. Όπως ήταν επόμενο, οι ελληνοσυμμαχικές σχέσεις χειροτέρεψαν με γοργό ρυθμό, φτάνοντας στις αρχές Φεβρουαρίου 1916 σε σημείο

⁴⁵² *Σκριπ*,16/11/1915,1

⁴⁵³ *Σκριπ*,10/08/1915,1

ανοικτής ρήξης, κυρίως εξαιτίας της αυθαίρετης τακτικής των γαλλικών αρχών στην Ελλάδα με κυριότερο γεγονός στις αρχές Ιανουαρίου του 1916 την κατάληψη της Κέρκυρας από τον γαλλικό στρατό, η οποία θα χρησίμευε ως χώρος ανασυντάξεως του σερβικού στρατού. Η ευθύνη για την άσχημη τροπή και τον κίνδυνο καταστροφής της Μακεδονίας αποδόθηκε στο Βενιζέλο με πλήρη άγνοια του Βασιλιά και την παραβίαση των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος⁴⁵⁴ υποστηρίζει το Σκριπ. Τα καθημερινά σχεδόν ταπεινωτικά επεισόδια και η παραβίαση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων από μέρους των συμμάχων εξυπηρέτησαν την αντισυμμαχική προπαγάνδα, και αποξένωσαν όλο και περισσότερο τους Έλληνες από τους συμμάχους. Επομένως ο τίτλος του άρθρου στο Σκριπ «*Αυτοί είναι οι Δήμιοι του ελληνικού λαού και έθνους*⁴⁵⁵» δικαιολογεί την ανησυχία και αγωνία αλλά την έκπληξη του λαού για τα «*καταθλιπτικά μέτρα*», όπως τα χαρακτηρίζει η εφημερίδα, των Δυνάμεων αναζητώντας τις αιτίες για την στάση τους αυτή. Φυσικά για την αντιβενιζελική εφημερίδα μόνον ένα κόμμα *αρχομανές αναίσθητον έρημον πάσης πατριωτικής ιδέας, εμπνεόμενων από εμπορικοπολιτικές ιδεολογίας* δεν αναρωτιέται τι ακριβώς συμβαίνει στη χώρα, ας συνέρθουν τους προειδοποιεί η εφημερίδα και να αναληφθούν τις εκδηλώσεις ενός λαού επαναστατημένου που επιζητεί τα δικαιώματά του. Θα εξαγριωθεί κατά των υποκινητών της εχθρότητας και θα ανεύρει τους δήμιους του όπου και αν κρύβονται. Επίσης ο Σκουλούδης προκειμένου να αποτρέψει μια ακόμη παραβίαση της ελληνικής ουδετερότητας, έπειτα από διάβημα του Γερμανού προξένου στην Αθήνα, αρνήθηκε να συναινέσει στη μεταφορά των Σεβρών στρατιωτών από την Κέρκυρα στη Θεσσαλονίκη. Όμως τυχόν αποδοχή της αξίωσης των συμμάχων θα ισοδυναμούσε με συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο, με έμμεση έξοδο από την ουδετερότητα και ενίσχυση ενός από τους δυο συνδυασμούς.

Ο φόβος μιας ενδεχόμενης βουλγαρικής επίθεσης και καταστροφής του ελληνικού στοιχείου στη περιοχή της Μακεδονίας οδήγησε από τα μέσα Δεκεμβρίου 1915 στην οργάνωση στη Θεσσαλονίκη της Επιτροπής Εθνικής Άμυνας, από το Α.Ζάννα, Π.Αργυρόπουλο, Π.Ζυμβακάκη. επίσης ζητήθηκε από τους στρατηγούς Λ.Παρασκευόπουλο και Ε.Ζυμβρακάκη να ενεργήσουν για τη δημιουργία μιας στρατιωτικής επαναστατικής οργάνωσης με σκοπό να δραστηριοποιηθεί για τη διατήρηση της ελληνικής διοίκησης⁴⁵⁶. Αυτό ήταν η αρχή του κινήματος της εθνικής άμυνας, που αργότερα έκανε το κίνημα της Θεσσαλονίκης. Ο Βενιζέλος αν και ενθάρρυνε το κίνημα δεν ήταν όμως υποκινητής του, δίσταζε και βασικό του μέλημα ήταν να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες που θα επέτρεπαν την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο και όχι να ηγηθεί ένα αντιδυναστικό κίνημα ή να υποθάλπει έναν εμφύλιο πόλεμο που στην πραγματικότητα θα εμπόδιζε την πραγματοποίηση των σχεδίων του. Εκείνο που αποθάρρυνε τον Βενιζέλο ήταν η έλλειψη ομοφωνίας των συμμάχων για το πώς θα λυνόταν το ελληνικό πρόβλημα. Η αντίθεση της Βρετανίας στις γαλλικές αυθαιρεσίες⁴⁵⁷ σχετίζονταν με τη αντίθεση των συμμάχων στη Μακεδονία και την εσωτερική κατάσταση στην Ελλάδα. Η Βρετανία δεν είχε διαμορφώσει σαφή πολιτική για τη μελλοντική της θέση στα Βαλκάνια επομένως και ο Βενιζέλος δεν μπορούσε να βασιστεί στην υποστήριξη της Βρετανίας για μια αποφασιστική ενέργεια.

• Η γερμανική αντίδραση

Στις 14 Μαΐου 1916 ο Σαράιγ κατέλαβε το οχυρό Δόβα Τέπε βόρεια της Δοϊράνης αναφέροντας στην ελληνική κυβέρνηση ότι ήταν αναγκαίο αυτό το βήμα για τους σκοπούς του πολέμου κατά των Βουλγαρογερμανών. Η διευκόλυνση της ελληνικής κυβέρνησης προς τους

⁴⁵⁴ Σκριπ, 9/6/1916, 3

⁴⁵⁵ Σκριπ 5/6/1916, 1

⁴⁵⁶ G.HERING, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, ό.π., σελ., 900.

⁴⁵⁷ Χρ. Θεοδώρου, *Η Ελλάδα και η Αντάντ* .ό.π., σελ., 298. Στις 12 Ιανουαρίου 1916 οι Αγγλογάλλοι στη Θεσσαλονίκη ανατίναξαν τη σιδηροδρομική γραμμή του Σιδηροκάστρου, προχώρησαν και στην κατάληψη του οχυρού Καραμπουρνού που έλεγχε την είσοδο του λιμανιού της Θεσσαλονίκης.

συμμάχους προκάλεσε την άμεση επέμβαση της Γερμανίας της οποίας ο πρεσβευτής στην Αθήνα Μίρμπαχ ανακοινώσε στο Σκουλούδη ότι γερμανικά και βουλγαρικά σώματα θα καταλάβουν το οχυρό του Ρούπελ, στην Ανατολική Μακεδονία ως μέτρο κατά του στρατού του Σαραίγ και θα αποχωρούσαν όταν θα εξέλειπαν οι λόγοι που θα υπαγόρευαν την κατάληψη αυτή. Η Αθήνα φοβούμενη τις επιπτώσεις μιας βουλγαρικής επιθέσεως, ζήτησε από το Βερολίνο να εγκαταλείψει το σχέδιο για την κατάληψη του Ρούπελ, οι αντιρρήσεις αυτές δεν σήμαιναν αλλαγή στη στάση του Κωνσταντίνου αλλά φόβος για αντίποινα που εφάρμοζαν οι σύμμαχοι. Ο Κωνσταντίνος εξάλλου επέμενε να μην συμμετάσχουν στην επιχείρηση βουλγαρικές δυνάμεις, διότι η συμμετοχή τους θα αντιμετωπιζόταν αρνητικά από τον λαό και θα την εκμεταλλευόταν πιθανόν ο Βενιζέλος που θα οδηγούσε στην εδραίωση του κινήματός του. Η Γερμανία, όμως δεν δέχτηκε να συζητήσει τη μη συμμετοχή βουλγαρικών δυνάμεων σε μελλοντική επιχείρηση. Τελικά ο Κωνσταντίνος φαίνεται πως δέχτηκε τη συνδυασμένη γερμανοβουλγαρική επίθεση, καθώς η γερμανική κυβέρνηση παραχωρούσε κάποιες εγγυήσεις στην ελληνική πλευρά, όπως την αναγνώριση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας, η ελληνική κυριαρχία θα γινόταν σεβαστή, αποζημιώσεις για όλες τις βλάβες που θα προκαλούσαν τα γερμανικά στρατεύματα κατά την διανομή τους σε ελληνικό έδαφος, την εκχώρηση του Μοναστηρίου, κ.ά.. Οι σύμμαχοι των δυνάμεων της Αντάντ θεώρησαν ότι η κατάληψη του Ρούπελ έγινε μετά από συμφωνία με τον Κωνσταντίνο και αποσκοπούσε στη δημιουργία των στρατιωτικών προϋποθέσεων για την εξόντωση της στρατιάς του Σαραίγ.

6.3.4.1. Οι εξελίξεις από την πτώση της κυβέρνησης Σκουλούδη ως το κίνημα της Θεσσαλονίκης.

Οι Βενιζελικοί θεώρησαν την κατάληψη του Ρούπελ την απαρχή καταστροφής της Ανατολικής Μακεδονίας. Παρόλο που δεν ξέσπασε αυθόρμητο κίνημα, η ιδέα της επανάστασης ήταν διάχυτη. Ο Βενιζέλος είχε πειστεί ότι είχε έρθει η ώρα για να δράσει. Πρότεινε να πάει ο ίδιος στη Θεσσαλονίκη και να εγκαταστήσει την προσωρινή κυβέρνηση με σκοπό την οργάνωση στρατού που θα πολεμούσε με τους συμμάχους εναντίον της Βουλγαρίας με την Βρετανία να διαφωνεί αρχικά στην προτεινόμενη λύση. Ενώ στις 22 Μαΐου / 2 Ιουνίου 1916, ο στρατηγός Σαραίγ πολιορκήσε τη Θεσσαλονίκη ενώ λίγο αργότερα έγινε μερικός αποκλεισμός των παραλίων της Ελλάδας. Την 21 Ιουνίου του 1916 οι πρεσβευτές των τριών δυνάμεων της Αντάντ επέδωσαν αυστηρή διακοίνωση στον Σκουλούδη με την οποία απαιτούσαν την αντικατάσταση της κυβέρνησης, τη διενέργεια εκλογών και την άμεση αποστράτευση του ελληνικού στρατού. Στη διακοίνωση αναφέρονταν στο δικαίωμα να λειτουργούν ως θεματοφύλακες των ελευθεριών του ελληνικού λαού. Οι απαιτήσεις αυτές έθιγαν και τα τελευταία ίχνη της εθνικής κυριαρχίας και ανεξαρτησίας της χώρας, θεωρήθηκε μεγάλη ταπείνωση, παρά την προσπάθεια να «προστατευτούν» οι συνταγματικές ελευθερίες των Ελλήνων, όπως παρουσίασαν την επέμβαση οι σύμμαχοι και την ερμήνευσαν πολλοί Βενιζελικοί, ακόμα και ο ίδιος ο Βενιζέλος. Οι αντιβενιζελικοί κατηγόρησαν τον Βενιζέλο ως εμπνευστή των απαιτήσεων των συμμάχων.

Η διακοίνωση σχολιάζεται αρνητικά από το *Σκριπ* όπου μιλά στις 19/6/1916 για ανύπαρκτα δικαιώματα της χώρας δηλώνοντας την ωμή επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας. Με κατάπληξη δέχτηκε η νέα κυβέρνηση αυτή τη διακοίνωση των Δυνάμεων της Αντάντ την οποία θεωρεί ότι στρέφεται ενάντια στην εσωτερική διοίκηση και την ελεύθερη εξάσκηση των εξουσιών του Κράτους καθιερώνοντας ένα διπλωματικό προηγούμενο που δεν εφαρμόζεται πουθενά στον κόσμο, μειώνοντας την εθνική κυριαρχία και τα δικαιώματα του ανεξάρτητου κράτους και θα υπέβαλλε αυτό «εις το μέλλον υπό τον Διοικητικόν έλεγχον των Δυνάμεων, δυναμένων εν πάση ευκαιρία να επεμβαίνουν εις τας εσωτερικάς αυτού υποθέσεις.» Η εφημερίδα

μας πληροφορεί ότι ο εισηγητής της διακοίνωσης των Δυνάμεων ανέφερε ότι ενεργούν με αυτό τον τρόπο «στηριζόμενοι εις τα δικαιώματα τα οποία απορρέουσι δι'αυτάς εκ των συνθηκών και προσεπικυρώθησαν εκάστοτε δια να προστατευθή ο ελληνικός λαός» συνεχίζοντας το άρθρο αναφέρει ότι καθήκον της ελληνικής κυβέρνησης είναι να αποδείξει ότι είναι ανύπαρκτο και φανταστικό το δικαίωμα των Δυνάμεων της Αντάντ για την επιδιωκόμενη επέμβαση στα εσωτερικά της χώρας, τις συνθήκες οι οποίες δημιουργήθηκαν από το Βενιζέλο. Η εφημερίδα εύλογα αναρωτιέται αν τα κατά της Ελλάδας διαπραχθέντα είναι πρωτοβουλία των Δυνάμεων ή αν συνέπραξε στην τερατώδη διακοίνωση των Δυνάμεων και το ίδιο το βενιζελικό κόμμα. Εάν δεν συνέπραξε το ίδιο το κόμμα δεν μπορεί να διατάσσεται ένα ανεξάρτητο κράτος να μην έχει πολιτική «αυθυπαρξίαν», να μην έχει Βουλή, να μην έχει Κυβέρνηση να μην έχει ίσως Βασιλιά. Επομένως, υποστηρίζει η εφημερίδα, εις αυτό να αποδίδονται όλα τα κατά της Ελλάδας διαπραχθέντα και ουχί εις τας Δυνάμεις της Αντάντ». ⁴⁵⁸ Ο πρώην πρωθυπουργός είναι έτοιμος αξιώνοντας την αλλαγή της ελληνικής κυβέρνησης, την διάλυση της Βουλής, να προβεί στην εξόντωση των αντιπροσώπων εκείνων των Ελλήνων οι οποίοι αγωνίζονται για την ασφάλεια της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας του κράτους.

Παρόλες τις αντιδράσεις οι συμμαχικές απαιτήσεις έγιναν δεκτές στο σύνολο τους από την κυβέρνηση Ζαΐμη που αντικατέστησε τον Σκουλούδη. Ο Ζαΐμης ήταν σύμφωνα με την εφημερίδα σώφρον πολιτικός *ψυχραίμου διάνοιας* στον οποίο η πατρίδα κατέφευγε πάντοτε σε κρίσιμες περιστάσεις που αφορούν την εξωτερική ή την εσωτερική κατάσταση της χώρας ⁴⁵⁹, διότι υπήρξε ο μόνος από τους πολιτικούς άνδρες που δεν αναμίχθηκε σε κομματικές αντιπαραθέσεις διατηρώντας την ψυχραιμία στα μεγαλύτερα πολιτικά γεγονότα που αντιμετώπιζε η χώρα.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα το *Σκριπ* υποστηρίζει ότι «Ο ελληνικός λαός και το έθνος ουδέποτε θα σας συγχωρήσει» ⁴⁶⁰ και αναφέρεται στο πως οι αγωνιζόμενοι εδώ και δέκα μήνες, βενιζελικοί, προσπαθούν να διαβάλλουν την ελληνική κυβέρνηση και το Στέμμα, παλεύοντας συνεχώς για να συγκλονίσουν τα θεμέλια του στέμματος. Η εφημερίδα ρωτά όλους αυτούς που απεργάζονται τη χώρα αν *απελυτρώθη* η Ελλάδα με το να αναλάβουν την διοίκηση του κράτους οι δυνάμεις της Αντάντ, αν *απελυτρώθη* υπό την απειλή των τηλεβόλων των δεκαεπτά ξένων πολεμικών πλοίων αναγκάζοντας τον βασιλιά και την κυβέρνηση να δεχτούν όλους τους ταπεινωτικούς όρους τους που καθιστούν την πολιτική της χώρας αιχμάλωτη και εθνικά υπόδουλη.

Το απαράδεκτο για την εφημερίδα τελεσίγραφο των Δυνάμεων καταλύει την ανεξαρτησία και την κυριαρχία του ελληνικού κράτους τιμωρώντας τον λαό για τα εθνικά του αισθήματα και τον αγώνα του για την ελληνική ιδέα. ⁴⁶¹ Οι δε απόστολοι του Βενιζελικού κόμματος «*το Κόμμα των ξένων*» δεν είχαν το θάρρος να πανηγυρίζουν την επίδοση και εκτέλεση της διακοίνωσης των δυνάμεων από φόβο προσπαθώντας να μετριάσουν τις οδυνηρές εντυπώσεις που προκάλεσε το κόμμα τους με τις επιλογές του αναφέροντας ότι οι ενέργειες αυτές προκλήθηκαν από τον φόβο της παράδοσης της Μακεδονίας στους Βουλγάρους.

⁴⁵⁸ *Σκριπ*, 12.13/06/1916, 1

⁴⁵⁹ *Σκριπ* 10/06/1916, 1

⁴⁶⁰ *Σκριπ*, 10/6/1916.

⁴⁶¹ Αναφέρεται εν μέσω Εθνικού διχασμού στην εθνική Ιδέα και τους αγώνες του λαού και της *τελευταίας ίσως ελληνικής κυβερνήσεως* του για ανεξαρτησία από τις Δυνάμεις οι οποίες επάτησαν επί ελληνικού εδάφους. *Διατί όμως ξινίζομεθα; [...]* επάτησεν επί του ελληνικού εδάφους ξένος στρατιώτης και κατελήφθη η Θεσσαλονίκη και τα ελληνικά φρούρια, οι ελληνικοί λιμένες τα ταχυδρομεία και τηλεγραφεία και οι σιδηρόδρομοι και εσημειούτο δια των μέτρων τούτων το πρώτον βήμα προς την κατάλυσιν της εθνικής ημών κυριαρχίας. Για αναρωτηθεί στη συνέχεια δεν ήσαν αυτοί οι ίδιοι, οίτινες εξέβαλον στεναγμόν ανακουφίσεως και εθεώρουν ευεργεσίαν εκ μέρους των Δυνάμεων της Αντάντ την κατάληψιν του ελληνικού εδάφους. Οι δε κατηγορίες που εξαπολύει αφορούν την πολιτική της κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης. Αφού τους χαρακτηρίζει Μωρούς και τυφλούς αναφέρεται στο πολιτικό τους πάθος και στο ατομικό συμφέρον που τους παρασύρει «μέχρι απαρνήσεως της Πατρίδας μέχρι πωλήσεως των συμφερόντων της» για τα οποία ο ελληνικός λαός και το έθνος ουδέποτε θα σας συγχωρήσει. *Σκριπ*, (10/6/1916), 1

6.3.4.2.Η αποστράτευση των ελλήνων στρατιωτών. Η οργάνωση συνδέσμων επίστρατων.

Ούτε οι σύμμαχοι, ούτε ο Βενιζέλος, αμφέβαλλαν για την προσωρινότητα της συμμαχικής επιτυχίας. Κάνοντας έκκληση στον πατριωτισμό του κοινού στρατιώτη και εκμεταλλευόμενοι την επιθυμία των στρατευμένων να γυρίσουν στα σπίτια τους και τα λάθη των συμμάχων, το Γενικό επιτελείο και η γερμανική προπαγάνδα είχαν κατορθώσει να στρέψουν τον κοινό στρατιώτη ενάντια στο Βενιζέλο και τους συμμάχους⁴⁶². Ανησυχητικό ήταν το γεγονός ότι η αποστράτευση είχε ως συνέπεια την οργάνωση συνδέσμων επιστράτων από αξιωματικούς και στρατιώτες αποστρατευμένων μονάδων σύνδεσμοι επιστράτων κάτω από την αρχηγία, όπως με επίταση λεγόταν, του ίδιου αρχηγού του επιτελείου Ι.Μεταξά⁴⁶³ είχε δημιουργηθεί από τον Απρίλιο στην Αθήνα και εμφανίστηκαν και άλλοι που εξαπλώθηκαν σε όλη τη χώρα και οι οποίοι ορκίζονταν αφοσίωση στον ανώτατο άρχοντα, «τον έμψυχον παραστάτη του έθνους», «τον βασιλέα των Βασιλέων» για να εξελιχτούν σε ένα είδος ομάδων κρούσης που τρομοκρατούσαν πολίτες και πολιτικά στελέχη.

Προβάλλοντας την σωτηρία της χώρας από ξένη επιδρομή, η εφημερίδα, δικαιολογεί ως ένα σημείο την οργάνωση των επίλεκτων στελεχών του στρατού στους οποίους έλαχε η ύψιστη τιμή να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για μια ακόμη φορά στην πατρίδα. Αφού κατανόησαν οι έφεδροι του κινδύνους που διατρέχει η χώρα αντιλήφθηκαν ότι καθήκον τους είναι η συμμετοχή τους στους ανά την Ελλάδα συλλόγους Εθνικής Άμυνας, με σκοπό να απαλλάξουν τη χώρα από τους ξένους και από τα επονείδιστα όργανά τους⁴⁶⁴ αποδεικνύοντας ότι η Χώρα κατοικείται από λαό έχοντα πλήρη συνείδηση των δικαιωμάτων του και δυνάμενων να υπερασπισθή ταύτα, ως εμπρέπει εις λαόν ελεύθερον και πολιτισμένον.

Το κλίμα ήταν τόσο τεταμένο που οποιαδήποτε αναφορά ακουγόταν για το στράτευμα οδηγούσε σε αψιμαχίες. Ένα τέτοιο γεγονός αναφέρεται και στις 19/6/1916 επίθεσης στα γραφεία της εφημερίδας *Ριζοσπάστης* που εκδίδεται στη Θεσσαλονίκη, από Έλληνες αξιωματικούς. Στο πρώτο φύλλο της ο εκδότης της Πετσόπουλος επιτέθηκε με σφοδρότητα κατά του Βασιλιά και των Ελλήνων αξιωματικών τους οποίους κατηγορήσε, ότι παρέδωσαν το Ρούπελ στους Βουλγάρους αφού πρώτα συνεννοήθηκαν μεταξύ τους. Συνέπεια αυτών των δύο *λιβέλλων* όπως χαρακτηρίζει τα δημοσιεύματα το *Σκριπ* ήταν η επίθεση από ομάδα είκοσι αξιωματικών στον εκδότη του *Ριζοσπάστη*. Ως τα μέσα του καλοκαιριού οι σύνδεσμοι επιστράτων είχαν γίνει ισχυρό όπλο των αντιβενιζελικών.

Ο Βενιζέλος απέβλεπε σε ένα γενικό κίνημα, με πολιτική βάση που θα κέρδιζε την υποστήριξη των Δυνάμεων στη Μακεδονία με σκοπό τον πόλεμο κατά των Βουλγάρων το ίδιο επικαλείται και το *Σκριπ* στις 11/6/1916 όταν αναφέρεται στο σκοπό που οι συμμαχικές δυνάμεις εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Θεσσαλονίκης. Ισχυρίζεται ότι η κήρυξη του στρατιωτικού νόμου, ο αποκλεισμός και όλα τα άλλα πειστικά μέτρα κατά της Ελλάδας, *άλλον είχαν σκοπόν να εξαναγκάσουν την Ελλάδα να πολεμήσουν κατά των Γερμανών και των Βουλγάρων. Εάν τούτο δεν είνε αληθές, τις ο λόγος της επιμονής των προς αντικατάστασιν της κυβερνήσεως;* Το εξηγεί στη συνέχεια του άρθρου λέγοντας ότι κυβέρνηση που είναι ουδετερόφιλη αδυνατεί να αναμετρηθεί με τους Γερμανούς και τους Βουλγάρους στη Μακεδονία το κυριότερο όμως είναι με τον τρόπο αυτό οι Δυνάμεις επιζητούν την έξοδο της Ελλάδας από την ουδετερότητα η οποία θα πραγματοποιηθεί με την άνοδο στην εξουσία μιας κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Βενιζέλο, τον «αντιπρόσωπο» των Δυνάμεων της Ανταντ, όπως τον περιγράφει, ο οποίος εφαρμόζει την πολιτική των Δυνάμεων

⁴⁶² Γ.Λεονταριτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ,όπ.σελ.,36.

⁴⁶³ Ζαχαρόπουλος Ν., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη, Αφοι Κυριακίδη, 1997, ό.π.σελ.,107.

⁴⁶⁴ Σκριπ, 14/06/1916,1

η πολιτική του πολέμου. Όμως η Ελλάδα πρέπει να πολεμήσει στο πλευρό της Γερμανίας της Αυστρίας, της Βουλγαρίας και της Τουρκίας υποστηρίζει η αντιβενιζελική εφημερίδα.

Ο Βενιζέλος, φυσικά, απέβλεπε στη συνεργασία των Βρετανών πριν εναντιωθεί στην κυβέρνηση των Αθηνών με την εγκατάσταση προσωρινής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη. Η αντιβενιζελική εφημερίδα τον κατηγορεί λέγοντας του «*Αφήστε τα προσχήματα ζητείτε να ανατρέψετε το καθεστώς*⁴⁶⁵» και η οποία αναφέρεται στις επιθέσεις των βενιζελικών κατά της κυβέρνησης Ζαΐμη ώστε το «*ξενικόν κόμμα*» να γίνει κύριος της κατάστασης με το πρόσχημα των Συλλόγων επιστράτων τους οποίους ανέχεται η κυβέρνηση, σύμφωνα με τους Βενιζελικούς. Οι οποίοι δεκαπέντε ημέρες πριν από την προκήρυξη των εκλογών αντιλήφθηκαν ότι ο λαός δεν είναι με το μέρος τους. Το διαπιστώνουμε καθημερινά στις όψεις του εξαγριωμένου στρατευόμενου λαού αναφέρει η εφημερίδα, έτσι η αγανάκτηση των απολυόμενων επιστράτων συναντά την οργή του αστράτευτου λαού. «*Μαύρο εις τους Προδότας*» οι οποίοι χαιρέτησαν με ενθουσιασμό την επέμβαση των ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά του κράτους ως εγγύηση «*διά τας Συνταγματικές ελευθερίας*» τις οποίες καταπατούν, όταν αναφέρονται στους συνταγματικά καλυπτόμενους ιδρυθέντες συλλόγους των επιστράτων οι οποίοι βασίζονται στο δικαίωμα του «*συνεταιρίζεσθαι*»⁴⁶⁶ σύμφωνα με το Σύνταγμα.

6.3.4.3.Οι ανησυχίες για την έξοδο της Ρουμανίας στον πόλεμο, οι βλέψεις της Ιταλίας, η κατάληψη της Καβάλας από τους Βούλγαρους- Η προτροπή του Σκριπ για συνεννόηση των πολιτικών δυνάμεων.

Ενώ οι επαναστάτες εδραίωναν την θέση τους κάτω από την προστασία του στρατηγού Σαραϊγ στην Αθήνα, ο Ζαΐμης στα τέλη Αυγούστου βολιδοσκοπούσε τους συμμάχους για την πιθανότητα σύμπραξης μαζί τους. Αλλά και ανησυχούσε για την έξοδο της Ρουμανίας στον πόλεμο, γεγονός που θα μπορούσε να αλλάξει την κατάσταση στα Βαλκάνια, έχοντας σοβαρές επιπτώσεις στην Ελλάδα.⁴⁶⁷

Την ίδια ανησυχία για την έξοδο της Ρουμανίας και για τα *τυχόν ωφέλη που ζητήσει ως ανταλλάγματα των θυσιών στις οποίες θα υποβληθεί* για την συμμετοχή της στο ευρωπαϊκό πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ, εκφράζει η εφημερίδα. Η Ρουμανία υποστηρίζει το Σκριπ για ένα ολόκληρο χρόνο διαπραγματεύεται τους όρους και τα ανταλλάγματα για να συμμετάσχει στον πόλεμο. Επίσης στη νέα φάση που βρίσκεται η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας δεν πρέπει να επηρεαστεί από την επιλογή της Ρουμανίας και την έξοδο της από την ουδετερότητα. Καλεί δε την πολιτική ηγεσία της χώρας να οδηγηθεί σε σωστές αποφάσεις συλλογίζόμενη μόνο τα δικά της συμφέροντα διαλέγοντας αβίαστα και ελεύθερα την κατάλληλη ευκαιρία για δράση. «*Αποφάσεις περί πόλεμου ή περί ειρήνης δεν λαμβάνονται ούτε υπό τας πιέσεις ζητώντας πολέμον των ανευθύνως φωνασκούντων προς εξυπηρέτησιν ιδιαιτέρων συμφερόντων*». Οι αποφάσεις λαμβάνονται με *βαθεία μελέτην των πραγμάτων* με ψύχραιμη και «*απαθή σκέψιν*» επιτρέποντας σε όλους να υπολογίσουν τις συνθήκες και τα πλεονέκτημα ή τα μειονεκτήματα μιας οποιασδήποτε ενέργειας. Όμως η πολιτική ηγεσία της χώρας εμφανίζεται «*εν πλήρει αδυναμία*» διότι δεν υπάρχει σύμπνοια και συνεργασία των πολιτικών δυνάμεων της χώρας, κατηγορώντας για άλλη μια φορά τον αρχηγό του κόμματος των φιλελευθέρων, ο οποίος τυφλωμένος από το πολιτικό του πάθος, *έξαλλος εκ της αρχομανίας του, με δοξομανία ψυχοπαθούς, έκλεισε τους οφθαλμούς προς όλους τους περιβάλλοντας την Ελλάδα εξωτερικούς κινδύνους και ήγειρεν αμείλικτον πόλεμον καθ' όλων των πολιτικών παραγόντων του τόπου, καθ' όλων των εξουσιών του Κράτους [...]* , υψώνει την σημαία της

⁴⁶⁵ Σκριπ, 25/06/1916, 1

⁴⁶⁶ Σκριπ, 25/06/1916, 1

⁴⁶⁷ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάδα και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος» όπ., σελ. 36.

ανταρσίας και της στάσεως κηρύσσοντας τον Βασιλιά εχθρό της πατρίδας του ζητώντας να του αφαιρεθεί κάθε εξουσία.

Αντί, ισχυρίζεται η εφημερίδα, να επέλθει μεταξύ όλων των πολιτικών δυνάμεων συνεννόηση για την διεξαγωγή πατριωτικού αγώνα, σπεύδει ο αρχηγός των φιλελεύθερων σε συνεννόηση με τις ξένες δυνάμεις διασύροντας τις δυνάμεις του Κράτους και τους Έθνους. Το *Σκριπ* πιστεύει ότι οι ενέργειες αυτές θα οδηγήσουν στο μίσος και την περιφρόνηση του λαού, όλων των πολιτειακών εκπροσώπων της Χώρας. Σε μια εποχή, θέλοντας να προβάλλει την ενωτική του διάθεση, στην οποία σύσσωμο το Έθνος με μια ψυχή θα μπορούσε να ανταπεξέλθει νικηφόρα αντιμετωπίζοντας του εξωτερικούς εχθρούς της χώρας, η Ελλάδα βρίσκεται διαιρεμένη από έναν πολιτικό αρχηγό ο οποίος ωθεί τους πολίτες σε επανάσταση και σε ένα γενικευμένο εμφύλιο σπαραγμό⁴⁶⁸. Αισιοδοξεί λέγοντας ότι «ας ελπίσουμε και ας ευχηθούμε ίνα ο Θεός της Ελλάδας σώσει και την φοράν ταύτην το κλυδωνιζόμενο και κινδυνεύον Έθνος του οποίου η αποστολή και ο σκοπός δεν είναι δυνατόν να τερματίζεται δια της μέχρι τούδε δόξης του και του μέχρι τούδε μεγαλείου του».

Βέβαια το *Σκριπ* εμφάνισε σε πρώτη φάση θετικά την απόφαση της Ρουμανίας να συμμετάσχει στον πόλεμο υπερασπίζοντας, όπως ισχυρίζεται, πρώτα τα δίκαια της ως χώρα αφού διαπραγματεύτηκε τους όρους συμμετοχής της σε αυτόν⁴⁶⁹. Στις 6 Οκτωβρίου του 1916 όταν η Ρουμανία αντιμετώπισε τις πρώτες δυσκολίες στον πόλεμο το *Σκριπ* αναφέρει ότι η φίλη «αυτή χώρα εγκαταλείφθηκε από τους συμμάχους της και ότι κάμπτεται υπό το βάρος της φοβεράς πίεσεως των Αυστρογερμανικών στρατευμάτων». Και η Ρουμανία, δυστυχώς μετά το Βέλγιο, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο συντρίβεται, «ίνα αποδειχθεί πόσο επικίνδυνο είνε τα μικρά κράτη να αναμειγνύονται εις τα πολεμικά συγκρούσεις των Μεγάλων Δυνάμεων».

Άλλος παράγοντας που προκαλούσε ανησυχία ήταν οι βλέψεις της Ιταλίας στην Ήπειρο, και η προώθηση δυνάμεων από τα μέσα Αυγούστου στην περιοχή της Ηπείρου. Η ελληνική κυβέρνηση φοβόταν εσωτερικούς κινδύνους και προπαντός μήπως στραφεί το κίνημα της Θεσσαλονίκης εναντίον του Θρόνου. Στις 17 Αυγούστου 1916 ο Γερμανός πρέσβης ανακοίνωσε στο Ζαΐμη ότι τα στρατεύματα της Γερμανίας και Βουλγαρίας ήταν αναγκασμένα να διευρύνουν τη ζώνη κατοχής στη Μακεδονία. Έτσι στις 26 Αυγούστου 1916 οι Βούλγαροι μπήκαν στη Δράμα και στις Σέρρες και κατέλαβαν περιοχές γύρω από την Καβάλα⁴⁷⁰. Οι δυνάμεις του Σαράιγ αμύνθηκαν μέχρι τις αρχές Σεπτεμβρίου, αλλά η ανατολική Μακεδονία περιήλθε στους Βούλγαρους από τους οποίους επιχειρήθηκε συστηματικός διωγμός του ελληνικού στοιχείου από την περιοχή και μόνο χάρη κυρίως των Γερμανών δεν εκδιώχτηκε και δεν εξολοθρεύτηκε το σύνολο των ελληνικών πληθυσμών.

Η εφημερίδα επιτίθεται στον Βενιζελικό τύπο ο οποίος χρησιμοποιώντας συναισθηματισμούς «θρηνήσατε όλοι, [...] η Ελλάς απώλετο⁴⁷¹» προσπαθεί όπως καταγγέλλει το *Σκριπ* να εξεγείρει τον Ελληνικό λαό σε ένοπλη δράση κατά των προαιώνιων εχθρών του έθνους οι οποίοι εισέβαλαν στο Ελληνικό έδαφος. Αγνοώντας τις διαβεβαιώσεις της Γερμανίας και Βουλγαρίας για την προστασία της ακεραιότητας του Ελληνικού εδάφους και της Ελληνικής κυριαρχίας μέχρι να εκλείψουν οι στρατιωτικοί λόγοι που υπαγόρευαν την κατάληψη των περιοχών αυτών. Επίσης η εφημερίδα υποστηρίζει ότι η συγκεκριμένη κατάληψη από τους Γερμανοβουλγάρους δεν θα επιφέρει αλλαγές στις διοικητικές, δικαστικές και στρατιωτικές αρχές των καταληφθέντων περιοχών. Χαρακτηρίζει σχεδόν με προκλητικό τρόπο υποκριτική την συμπεριφορά του Βενιζέλου θυμίζοντάς του ότι με τους προαιώνιους εχθρούς της Φυλής μας,

⁴⁶⁸ *Σκριπ*, 17/8/1916.

⁴⁶⁹ *Σκριπ*, 18/8/1916, 1

⁴⁷⁰ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π., σελ., 20

⁴⁷¹ *Σκριπ*, 10/8/1916, 1

Βούλγαρους το 1912 και 1913 συνασπίστηκε με ένθερμο τρόπο, αγνοώντας πως δρούσαν δολοφονώντας και σφάζοντας του ελληνικούς πληθυσμούς της Μακεδονίας. Και φυσικά αναφέρεται στην πρόταση του ίδιου του Βενιζέλου προς τον Βασιλιά τον Ιανουάριο 1915 για την παραχώρηση στους Βουλγάρους της Καβάλας, Δράμας και Σερρών. Εύλογα προτείνει στον πρώην πρωθυπουργό να μην ομιλεί για «προαιώνιους εχθρούς» και καταπάτηση δήθεν των Ελληνικών εδαφών διότι οι διαμαρτυρίες του δε θα εξεγείρουν κανένα. Φυσικά το *Σκριπ* καταγγέλλει την πολιτική του Βενιζέλου ως ανθελληνική την οποία υπηρετεί με προσήλωση το «ξενικό κόμμα» στο οποίο ανήκει.

Οι σύμμαχοι αντέδρασαν θετικά στις προτάσεις του Ζαΐμη, δεν ήταν όμως διατεθειμένοι να αρχίσουν παρατεταμένες συζητήσεις, ζήτησαν τον έλεγχο των λιμανιών, τηλεγράφων, σταθμών ασυρμάτων καθώς και την εκδίωξη όλων των πρακτόρων του εχθρού. Παρόλο που η ελληνική κυβέρνηση δέχτηκε όλα τα αιτήματα, σύντομα γίνεται φανερό πως οι γαλλικές αρχές στην Ελλάδα δεν είχαν καμιά διάθεση να ρυθμίσουν τις διαφορές με διαπραγματεύσεις, προτιμώντας να ωθήσουν τα πράγματα στα άκρα. Η θέση του Ζαΐμη ήταν δύσκολη, αφού το περιβάλλον του βασιλιά και ο ίδιος ήταν αντίθετος στις διαπραγματεύσεις που πρότεινε ο πρωθυπουργός για την έξοδο της χώρας στον πόλεμο. Ο Ζαΐμης υπέβαλε την παραίτηση του⁴⁷², ως την μόνη *αξιοπρεπής και επιβεβλημένη απάντησις κυβερνήσεως την οποίαν οι Δυνάμεις της Αντάντ ζητούν να απογυμνώσουν από κάθε δικαίωμα και εξουσία και την υποβάλουν σε ταπεινώσεις και εξευτελισμούς αφαιρούσαι απ' αυτής παν κύρος Κυβερνήσεως ελευθέρου και ανεξάρτητου κράτους*.

Την ίδια ακριβώς ημέρα το Δ' σώμα στρατού και η Καβάλα παραδόθηκε στους Βουλγάρους⁴⁷³. Εμφανίστηκε έτσι το οξύμωρο ο στρατηλάτης απελευθερωτής των Βαλκανικών πολέμων να παραδίδει, λίγα χρόνια μετά τον διπλασιασμό της Ελλάδας, μέρος των εδαφών για τα οποία είχε σκληρά πολεμήσει. Επρόκειτο για την αμαχητί παράδοση μιας πόλης που είχε ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος μετά τη διπλωματική επιτυχία της Συνθήκης του Βουκουρεστίου και την αποφασιστική συμβολή του ίδιου του Κάιζερ. Δεν θα μπορούσαν να μείνουν απαθής η Γερμανία και η Αυστρία παρατηρώντας τις ενέργειες των Δυνάμεων της Αντάντ να ετοιμάζονται για επίθεση στην Ρουμανία χρησιμοποιώντας το έδαφος της Ελλάδας ισχυρίζεται το *Σκριπ* δικαιολογώντας την αντίδραση της Γερμανίας.⁴⁷⁴ Την ευθύνη για αυτή την κατάσταση την επιρρίπτει στις ενέργειες του Βενιζέλου που επέτρεψε την αποβίβαση των ευρωπαϊκών δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη σύροντας τη χώρα στον πόλεμο.

Μετά την κατάληψη της Ανατολικής Μακεδονίας, την έξοδο της Ρουμανίας στον πόλεμο και την επέκταση του συμμαχικού ελέγχου στην Ελλάδα, υπήρχε φόβος ότι οι σύμμαχοι θα ανάγκαζαν την κυβέρνηση να μπει στο πόλεμο, έστω και αν απαιτούνταν γι αυτό η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου ή ακόμα και η κατάργηση της δυναστείας. Ήταν επίσης φανερό ότι ο Βενιζέλος αργά ή γρήγορα θα καλούσε τη χώρα να επαναστατήσει. Ο Κωνσταντίνος συνεχίζοντας να υποστηρίζει την ουδετερότητα της Ελλάδας ήλπιζε ότι, ώσπου να ανασυγκροτηθούν οι ελληνικές δυνάμεις, η στρατιωτική κατάσταση στα Βαλκάνια θα άλλαζε.

Έτσι οι προσπάθειες του πρωθυπουργού Καλογερόπουλου και του υπουργού εξωτερικών Καραπάνου, αν και αντιβενιζελικός είχε καλές σχέσεις με τους συμμάχους, ήταν καταδικασμένες να αποτύχουν, όχι εξαιτίας της στάσεως των συμμάχων, αλλά γιατί ο Κωνσταντίνος δεν είχε καμιά πρόθεση να ακολουθήσει τις αποφάσεις της κυβέρνησής του. Η οποία πρότεινε στους συμμάχους τη συνεργασία της Ελλάδας, με τον όρο ότι η συμφωνία δε θα εφαρμοζόταν στην περίπτωση που η στρατιωτική κατάσταση στα Βαλκάνια δεν ήταν καλή για τους συμμάχους. Σε

⁴⁷² *Σκριπ*, 30, 31/08/1916, 1

⁴⁷³ Γ. Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ., 39

⁴⁷⁴ *Σκριπ*, 9/81916, 1

αντάλλαγμα η Ελλάδα θα έπαιρνε οικονομική και υλική βοήθεια και παραχωρήσεις στη Β. Ήπειρο, τη Θράκη και την Μ. Ασία⁴⁷⁵. Η παραίτηση της κυβέρνησης στις 27 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου αποδόθηκε φαινομενικά στην αποτυχία της να εξασφαλίσει την αναγνώριση των Συμμάχων, στην πραγματικότητα ήταν διαφωνία με τον Κωνσταντίνο στη διαχείριση θεμάτων εξωτερικής πολιτικής.

Η επομένη κυβέρνηση του Σπ.Λάμπρου είχε να αντιμετωπίσει την άρνηση του Κωνσταντίνου, οποίος πίστευε στην τελική νίκη της Γερμανίας υποτιμώντας στην παρούσα φάση την εσωτερική κατάσταση της χώρας, να ελιχθεί διπλωματικά μετά την κατάληψη της Καβάλας αναγκάζοντας τον Βενιζέλο να κάνει το τελευταίο βήμα προς την επανάσταση.

Όταν απέτυχε να πείσει τον Κωνσταντίνο να κινηθεί κατά της Βουλγαρίας, αναχώρησε από την Αθήνα στις 13/26 Οκτωβρίου με εκατό περίπου πολιτικούς και στρατιωτικούς συνεργάτες του για την Κρήτη όπου ανακοίνωσε το σχηματισμό Προσωρινής Κυβέρνησης με αρχικά μέλη τον ίδιο, το ναύαρχο Κουντουριώτη και το στρατηγό Δαγκλή. Στις δηλώσεις του ανέφερε ότι σκοπός του ήταν να πολεμήσει εναντίον των Βουλγάρων στο πλευρό των Δυνάμεων της Αντάντ. Για εσωτερικούς πολιτικούς και εξωτερικούς (δυναστικούς) λόγους, ο Βενιζέλος δεν καταφέρθηκε εναντίον του Κωνσταντίνου, δίνοντας του την ευκαιρία να αλλάξει πολιτική⁴⁷⁶. Αλλά όπως μας ενημερώνει και το *Σκριπ* ο Βενιζέλος προσπαθούσε να κινητοποιήσει το Βασιλιά απευθυνόμενος συνεχώς προς αυτόν για «των οριστικών αποφάσεων της Μοίρας για την πρόληψιν δήθεν καταστροφών [...], αλλά και να τονίσει ότι η λαϊκή συνείδηση θεωρεί τον βασιλιά ως τον πρώτο Άρχοντα του κράτους, του οποίου ο ρόλος είναι όχι να επιβάλλει την προσωπική του θέληση αλλά να παραμένει άγρυπνος φρουρός της λαϊκής θέλησης για την πραγμάτωση και όχι την πλαστογράφηση της θελήσεως ταύτης του Λαού»⁴⁷⁷. Επίσης καλεί τον Βενιζέλος εφόσον επικαλείται τη θέληση του λαού «ο δημόσιος κήρυξ του πλειστηριασμού των δικαιωμάτων και συμφερόντων της Ελλάδας κήρυξ των ανταντικών Δυνάμεων [...]», να δείξει τόλμη και να απομακρυνθεί από την αγκαλιά του γάλλου στρατηγού Σαράιγ, και να μην αξιώνει την παρέκκλιση από τη πολιτική που ο ίδιος ο Βασιλιάς θεωρεί ως εθνική.

6.4.Η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης

Η προσπάθεια του Βενιζέλου να οργανώσει κυβέρνηση και στρατό με ικανό αριθμό ετοιμοπόλεμων ανδρών σε ένα διχασμένο κράτος, ήταν ανυπέρβλητη. Η θέση του ήταν εξαιρετικά δύσκολη διότι δεν είχε από την αρχή την οικονομική, υλική βοήθεια και υποστήριξη των Συμμάχων. Μετά την εγκαθίδρυση της προσωρινής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη 26 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου, ο Βενιζέλος, «ο εξ επαγγέλματος στασιαστής»⁴⁷⁸ ανέλαβε τη διοίκηση των δυνάμεων της Εθνικής Άμυνας υιοθετώντας μετριοπαθή στάση απέναντι στον Κωνσταντίνο. Το ζήτημα της δυναστείας και ο φόβος ότι το κίνημα του Βενιζέλου θα είχε ριζοσπαστική τροπή αποδείχτηκαν σοβαρά εμπόδια στην πρόοδο του κινήματος και ιδιαίτερα στη στρατολόγηση μεγάλου αριθμού αξιωματικών. Η στρατολόγηση πραγματοποιήθηκε κυρίως από τη Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου. Το αντιβουλγαρικό κίνημα όπως ο ίδιος το ονόμαζε καλούσε στην Θεσσαλονίκη αξιωματικούς να επανδρώσουν το στρατό της Εθνικής Άμυνας για να εκδιώξουν τον προαιώνιο εχθρόν του Έθνους από τα πάτρια εδάφη. Υπήρξαν συνεχίζει, το *Σκριπ*, αφελείς – πρώτος ο ναύαρχος Κουντουριώτης- οι οποίοι πίστευαν ότι ο σκοπός του κινήματος είναι αντιβουλγαρικός διότι ο προαιώνιος εχθρός της Ελλάδας εισέβαλλε στο ελληνικό έδαφος. Οι περισσότεροι ισχυρίζεται το *Σκριπ* «το εύρον ως κίνημα κερδοσκοπικόν» και άρχιζαν να

⁴⁷⁵ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ.,39.

⁴⁷⁶ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ,ό.π.,σελ.,40.

⁴⁷⁷ *Σκριπ*,1/10/1916,1

⁴⁷⁸ *Σκριπ*,10/10/1916,1

συνωστίζονται για την συμμετοχή τους στην επαναστατική κυβέρνηση για να εξασφαλίσουν την ζωής τους, την ευμάρεια τους «με γεύματα, δείπνα, ευωχίαι, συναθροίσεις εις απογευματινές συγκεντρώσεις, επινοήσεις αξιωμάτων και θέσεων καθορισμός παχεών επιδομάτων, ιδού όλη η δράση του εν Θεσσαλονίκη Εθνικού κινήματος». Εν μέσω όλων αυτών λησμονήθηκε ισχυρίζεται το Σκριπ ο αντιβουλγαρικός χαρακτήρας του κινήματος και αντί αυτού ξεδιπλώθηκε ο πραγματικός του στόχος, ο οποίος στρεφόταν στο Βασιλιά. Με το σύνθημα «Κάτω ο Βασιλιάς» προσκαλούνται όλοι να ενώσουν τις δυνάμεις τους για να επιτύχει το κίνημα, το οποίο αντί να έχει διεύθυνση προς τα σύνορα, έλαβε διεύθυνση προς τις Αθήνας. Αυτό το επαναστατικό κίνημα ζητείται από την προσωρινή κυβέρνηση να αναγνωρίσουν οι Δυνάμεις «θεμελιούμενον επί αναρχικών βάσεων και μεταδίδον πολιτικήν και κοινωνικήν αποσύνθεσιν, προάγον δε τας κοινωνικάς ανατροπάς .[...] ίνα νομιμοποιηθεί διεθνώς η αναρχική ακολασία και να επιβραβευτεί η ανατροπή κάθε κοινωνικής και πολιτικής τάξης». Το Σκριπ ελπίζει ότι στους λαούς και στις κυβερνήσεις των μεγάλων κρατών υπάρχουν υγιείς δυνάμεις που θα στηρίξουν την έννομη τάξη των σχέσεων του κράτους με τους πολίτες, ώστε «να μην κυρωθή δια διεθνούς αναγνωρίσεως η ποταπωτέρα και χυδαιότερα αναρχική σταυροφορία του αιώνος τούτου».

Οι αρχικές αντιδράσεις των δυνάμεων της Αντάντ προς την προσωρινή κυβέρνηση του Βενιζέλου ήταν ποικίλες. Όλοι δίσταζαν στην άμεση αναγνώριση και πολύ γρήγορα αντιλήφθηκαν ότι δεν μπορούσαν να αναγνωρίσουν δύο ξεχωριστές κυβερνήσεις στην Ελλάδα. Η συντηρητική και διμέτωπη πολιτική της Αντάντ – που κύριος εμπνευστής της ήταν ο Γάλλος πρωθυπουργός Briand- οδηγούσε σε αδιέξοδο. Το σκεπτικό του Briand ήταν ότι ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα μπορούσε να αποφευχθεί, μόνον αν ο Κωνσταντίνος και Βενιζέλος έρχονταν σε συμφωνία μεταξύ τους. Αντίθετα, αναγνώριση του Βενιζέλου θα επικύρωνε τη διάσπαση και θα καθιστούσε την ειρηνική ενοποίηση της χώρας αδύνατη.

Η δε Ιταλία είχε ακολουθήσει εχθρική στάση απέναντι στην Ελλάδα, και ιδιαίτερα απέναντι στο Βενιζέλο και στο κίνημα του. Η Γαλλία και η Βρετανία τελικά αποφάσισαν να υποστηρίξουν το Βενιζέλο ηθικά και υλικά. Χορηγήθηκε στο Βενιζέλο σημαντική οικονομική βοήθεια για τις μη στρατιωτικές του ανάγκες, και αποφασίστηκε η αποστολή διπλωματικών αντιπροσώπων των συμμάχων στη Θεσσαλονίκη.⁴⁷⁹

• Η προσπάθεια συμβιβασμού

Το Σκριπ χαιρετίζει την προσπάθεια αποκατάστασης των διπλωματικών σχέσεων της Ελλάδας με τις δυνάμεις της Αντάντ μετά τη συνάντηση του γάλλου πρεσβευτή και του βασιλιά στην Αθήνα⁴⁸⁰. Η κυβέρνηση μας ενημερώνει η εφημερίδα εργάζεται καταβάλλοντας ιδιαίτερες προσπάθειες για να αποκαταστήσει την εμπιστοσύνη η οποία είναι αναγκαία για την αποκατάσταση των φιλικών σχέσεων με τις δυνάμεις της Αντάντ και την ειλικρινή διαπραγμάτευση των όρων που θα στηριχτούν οι σχέσεις αυτές. Η ελληνική κυβέρνηση με κάθε ειλικρίνεια και πίστη στα ελληνικά συμφέροντα προβάλλει στις δυνάμεις τις συνέπειες της επέμβασης στα εσωτερικά πράγματα της χώρας. Επίσης σε άλλο άρθρο της αναφέρει ότι η λεγόμενη τριανδρία της Θεσσαλονίκης είλκυσε την προσοχή της σύσκεψης των πολιτικών και στρατιωτικών πληρεξουσίων της Αγγλίας και της Γαλλίας. Έτσι οι δυνάμεις αποφάσισαν να συνδράμουν οικονομικά την προσπάθεια της προσωρινής κυβέρνησης η οποία επιθυμεί την συμμετοχή της στον πολεμικό αγώνα των συμμάχων. Όμως δια την επίσημη Ευρώπη, ισχυρίζεται το Σκριπ δεν υπάρχει προσωρινή κυβέρνηση της Ελλάδας ή νέο κράτος ελληνικών ή Εθνικών κράτος ή όπως διαφορετικά, αποκαλείται η «Στασιαστική» ομάδα της Θεσσαλονίκης. Υπάρχει ένα

⁴⁷⁹ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π.σελ.,41.

⁴⁸⁰ Σκριπ,13/10/1916

κομιτάτο στρατολογίας και με αυτή τη μορφή αναγνωρίστηκε από τους συμμάχους διότι θα αποτελούσε την δεξαμενή προσφοράς στρατιωτικού έμψυχου υλικού προς τις δυνάμεις⁴⁸¹.

Η εφημερίδα πανηγυρίζει με την απόφαση της συνδιάσκεψης της Βουλώνης η οποία αναγνωρίζει ως επίσημο κράτος αυτό που εκπροσωπείται από τον βασιλιά των Ελλήνων. «*Το κράτος το Ελληνικόν συνείχε και ενίσχυνεν ο Ελληνικός Λαός. Πιστός και αφοσιωμένος εις τον Βασιλέα του, συνεσπειρώθη αδιαίρετος περί τον θρόνον Του, και χαρακτηρίσας ως αποστάτην και προδότην της πατρίδος τον Βενιζέλον μετά τους οπαδούς του*». Η στρατολογική οργάνωση της Θεσσαλονίκης, όπως ονομάζει την προσωρινή κυβέρνηση η εφημερίδα, είναι οργάνωση στασιαστική, κίνημα εναντίον του κράτους, συνομοσία εναντίον του Βασιλιά, εσχάτη προδοσία επομένως καμία δύναμη δεν μπορεί να τους αμνηστεύσει, μόνο ο ελληνικός λαός έχει αυτή τη δύναμη να απομακρύνει οριστικά όλα τα νοσηρά μέλη, στρατιώτες, αξιωματικούς και πολιτικούς υπάλληλους του κράτους που συνεργάστηκαν με τους στασιαστές. *Αμνηστείαν χάριν ή συγγνώμην ουδέποτε θα επιτρέψει ο Ελληνικός λαός εις τους στασιαστές της Θεσσαλονίκη*⁴⁸², διότι καμία συγκατάβαση και ουδεμία ανεξικακία για τα εγκλήματα αυτών είναι επιτρεπτή, εξάλλου η εφημερίδα θεωρεί την αμνηστία και τη χάρη για τα εγκλήματα κατά της Πατρίδας σύμπραξη και συνέργεια σε αυτά⁴⁸³.

6.4.1.Ο αφοπλισμός του στρατού των Αθηνών.

Στα μέσα Οκτωβρίου 1916, ο Κωνσταντίνος φαινόταν διατεθειμένος να αποστρατεύσει μέρος των δυνάμεών του και να αποσύρει τις μονάδες που είχαν συγκεντρωθεί στη Θεσσαλία. Θα κρατούσε μια μεραρχία στη Θεσσαλία για λόγους εσωτερικής τάξης. Σε αντάλλαγμα ζητούσε την κατάπαυση των συμμαχικών πιέσεων και την εγγύηση των συμμάχων ότι δε θα προωθούνταν οι δυνάμεις της Εθνικής Άμυνας σε άλλες περιοχές που έλεγχε η κυβέρνηση των Αθηνών. Η απαίτηση των συμμάχων για τον αφοπλισμό του στρατού προκάλεσε αντιδράσεις από στρατιωτικούς κύκλους του Κωνσταντίνου με αποτέλεσμα να εγκαταλειφθεί η συμφωνία με τον Μπεναζέ. Η απόφαση του Βενιζέλου να καταλάβει την Κατερίνη, με την συγκατάθεση του Σαράιγ, τις πρώτες ημέρες του Νοεμβρίου 1916 ενίσχυσε τη θέση εκείνων των παραγόντων στην Αθήνα, που ήταν αντίθετοι σε πρόσθετες παραχωρήσεις προς τους συμμάχους. Η είσοδος του στρατού της Εθνικής Άμυνας στην Κατερίνη θεωρήθηκε ως πρώτο βήμα για τη βίαιη κατάληψη περιοχών που ελέγχονταν από τον Κωνσταντίνο. Ως τα μέσα Νοεμβρίου, είχε αναπτυχθεί κίνηση μεταξύ των κατώτερων στρατιωτικών με την υποστήριξη του Μεταξά και του Δούσμανη, που ήταν αποφασισμένοι να αντισταθούν στον αφοπλισμό και στην παράδοση πολεμικού υλικού. «*Εγνώριζον, αναφέρει το Σκριπ, ότι ουδεμία Ελληνική κυβέρνηση θα ήτο δυνατόν να στερή μίαν τοιαύτην παραχώρησιν του ελαφρού Ελληνικού στόλου εις ξένην δυνάμιν, όπως τον χρησιμοποίηση κατά των εχθρών της*⁴⁸⁴». Η άρνηση της ελληνικής κυβέρνησης για την παραχώρηση του στόλου δημιούργησε μια νέα υπουργική κρίση η οποία ποιον ουσιαστικά θα πλήξει; Θα πλήξει την κυβέρνηση του κ.Λάμπρου που εναντιώνεται στα προδοτικά σχέδια, τους πολιτικούς παράγοντες της χώρας, τους αυλικούς κύκλους οι οποίοι αιώνια προβάλλουν προσκόμματα στην εκπλήρωση των ξενόδουλων σχεδίων τους ή το Βασιλιά Κωνσταντίνο τον οποίον επιθυμούν να τον υποτάξουν με τις αντιεθνικές αποφάσεις τους⁴⁸⁵. Ζητείται η παράδοση όπλων και ορειβατικού

⁴⁸¹ Σκριπ,13/10/1916,1

⁴⁸² Σκριπ,17/10/1916,1

⁴⁸³ Σκριπ,22/10/1916,1

⁴⁸⁴ Σκριπ,23/10/1916,1

⁴⁸⁵ Σκριπ,27/10/1916,1 ----Ο λαός στηρίζει το θρόνο και τη δυναστεία με όλη τη δύναμη, ενωμένος και αδιαίρετος παραμένει πιστός στην πολιτική του επισήμου κράτους. Την πολιτική της ουδετερότητας εφόσον αυτή εξυπηρετεί τα ζωτικά συμφέροντα της χώρας. Ο ελληνικός λαός εξ ονόματος του οποίου γίνονται όλα, συσφίγγων την καρδιάν του, την αιματοθείσαν εκ του πόνου των πιέσεων και των ταπεινώσεων τας οποίας

πυροβολικού,⁴⁸⁶ η κυβέρνηση γνωρίζει, ισχυρίζεται η εφημερίδα, τι ζητείται πλέον από αυτή, μετά τα πλοία της, τα οποία δεν της ανήκουν σειρά έχουν τα όπλα της, τα πυροβόλα της. Για να ζητηθεί υπό του γάλλου Ναυάρχου ο Ελληνικός στόλος, ευρέθησαν τα γερμανικά υποβρύχια. Για να ζητηθεί ο αφοπλισμός του ελληνικού στρατεύματος αναζητήθηκε από τους συμμαχούς ως αιτία η χρησιμοποίηση αυτών για την εξασφάλιση των συμμαχικών στρατευμάτων στη Μακεδονία. Αλλά η εφημερίδα πιστεύει ότι τα παραδοθέντα όπλα θα χρησιμοποιηθούν για τον εξοπλισμό των *άοπλων ανδρών του «εθελοντικού» στρατού της «στασιαστικής κυβέρνησης» στη Θεσσαλονίκη*⁴⁸⁷.

Στις 3/16 Νοεμβρίου ο Φουρνιέ επέδωσε στην ελληνική κυβέρνηση διακοίνωση βασισμένη στη συμφωνία Κωνσταντίνου-Μπεναζέ που ζητούσε την παράδοση στρατιωτικού υλικού. Η κυβέρνηση του Σπ. Λάμπρου και ο Κωνσταντίνος απέρριψαν τις απαιτήσεις της συμμαχικής διακοίνωσης. Η παράδοση θα μπορούσε να θεωρηθεί από τις Κεντρικές Δυνάμεις εχθρική πράξη που ίσως να οδηγούσε σε πόλεμο.

Ο Γάλλος ναύαρχος έκανε μια προσπάθεια να μεταπείσει τον Κωνσταντίνο να δεχτεί τις απαιτήσεις του, αλλά ο Κωνσταντίνος αρνήθηκε οποιαδήποτε δέσμευση. Έτσι το *Σκριπ* αναφέρει: «*Από χθες οι ξένοι στόλοι βρίσκονται προ του επινείου της πρωτευούσης*». Τα στόμια των τηλεβόλων των *είνε στραμμένα κατά του Παρθενώνος και των Αθηνών*» από χθες ο Βενιζέλος είναι ισχυρότερος, αν και δεν έχει μαζί του τον λαό έχει όμως μαζί του τις *λόγχες των ξένων οι οποίοι είναι έτοιμοι να αποβιβαστούν επιβάλλοντας τη θέληση τους δια πυρός και σιδήρου. Οφείλουμε τιμή και δόξα στο Βενιζέλο όλοι εμείς οι οποίοι απολέσαντες παν συναίσθημα τιμής και πατριωτισμού*» ως χειροκροτήσουμε διότι καταλύεται το κράτος το Ελληνικό και η Πατρίδα καθίσταται υποχείρεια των ξένων, για το μόνο που έφταιξε ήταν ότι δεν έγινε μισθοφόρος των ξένων και δούλη του φιλελεύθερου κ. Βενιζέλου.

Η θλιβρότερη στιγμή για το έθνος κατά την παράδοση του ελληνικού στόλου εις την απαιτητική βία των συμμάχων που ενέκλειε μέσα της μαζί με την υπέρτατη ιερότητα ήταν εκείνη κατά την οποία στα ελληνικά πολεμικά υπεστάλη η σημαία, κατόπιν διαταγής του υποναυάρχου κ. Ηπίτη. Από εκείνη τη στιγμή, μας αναφέρει το *Σκριπ*, τα τιμημένα πολεμικά δεν ανήκουν στην πατρίδα αφού αυτή δεν θα μπορούσε να τα χρησιμοποιήσει χωρίς τη άδεια των συμμάχων και γι' αυτό πλέον η σημαία δεν χρειάζεται διότι δεν μπορεί να κυματίζει περήφανα πάνω στα σκλαβωμένα πλοία. Διάχυτη είναι πλέον η προσπάθεια της εφημερίδας να ξυπνήσει το πατριωτικό συναίσθημα του λαού σε μια περίοδο πραγματικά δύσκολη για τα εθνικά θέματα. Σε μια περίοδο που η διχασμένη Ελλάδα προσπαθεί να σταθεί όρθια. Με πόσο σκληρό τρόπο η εφημερίδα αποτυπώνει την πραγματικότητα, αλλά και πόσο δύσκολο είναι η παραδοχή, το άκουσμα ότι «*τα καράβια μας δεν θα ανήκουν πλέον στην Ελληνικήν πατρίδα επειδή απ' αυτήν τα πήραν οι ξένοι δια να τα δώσουν σ' εκείνους που με την βοήθεια των ξένων θα γίνουν κύριοι των, [...]*»⁴⁸⁸. Επίσης οποιονδήποτε σκοπό και αν επιδίωκε ο Ναύαρχος Φουρνιέ με την αποβίβαση των αγηνμάτων στην πρωτεύουσα της χώρας κατάφερε να εξαγριώσει το ελληνικό λαό και αντί να ενισχύσει την αστυνομία, την οποία θεώρησε ανεπαρκή για την τήρηση της τάξης, απασχολείται όπως μας ενημερώνει το *Σκριπ* με την περιφρούρηση των ιδίων των ξένων αγηνμάτων από τον θυμωμένο

υφίσταται δια των επονείδιστων και ανιέρων εισηγήσεων του μεγάλου εγκληματίου θα υπομείνει ψύχραιμος και μετριοπαθής εις τας εκδηλώσεις και τας ενεργείας του. Το καθήκον του προς την πατρίδα του επιβάλλει να σιωπά και να υπομένει. Με ακλόνητη πίστη στο Βασιλιά έχοντας εμπιστοσύνη στους ταγούς του Έθνους δυσπιστώντας προς τους από των παρασκηνίων δρώντας και υποκρινόμενους τους πατριώτες, *ίνα μεταδιδωσιν ευκολώτερον το δηλητήριο των αδρώς αμειβομένων συμβούλων των. Πιστεύων εις το Θεόν και εις το δίκαιον του, θα εξακολουθήσει αμυνόμενος κατά πάσης επιβουλής και δολοπλοκίας, εσωτερικής ή εξωτερικής και με την απόφαση να πέση μαχόμενος υπέρ της ελευθερίας του και της εθνικής του κυριαρχίας, αλλά όχι να παραδώση εαυτόν εις την ατίμωσιν και εις την δουλείαν.*

⁴⁸⁶ *Σκριπ*, 27/10/1916,1

⁴⁸⁷ *Σκριπ*, 26/10/1916,1

⁴⁸⁸ *Σκριπ*, 1/10/1916,1

λαός. Ο λαός υπερασπίστηκε τον Μάρτυρα βασιλιά του στην συγκέντρωση στο πεδίο του Άρεως, στρεφόμενος ενάντια στον *επαίσχυντο προδότη* ο οποίος προκάλεσε όλες αυτές τις οδυνηρές καταστάσεις, τις ταπεινώσεις του ελληνικού λαού. Οι γαλλικές περιπόλοι ήταν διασκορπισμένες σε όλη την πόλη προχωρώντας σε συλλήψεις πολιτών. Βρισκόμαστε, περιγράφοντας την κατάσταση στην Αθήνα, μπροστά σε μία μαύρη προδοσία και μιας ακατανόμαστου διεθνούς σκευωρίας κατά των ελευθεριών και της τιμής του λαού.⁴⁸⁹ *«Η κοινή γνώμη της χώρας μας, δεν ήθελεν ανεχθή να ιδη την Ελλάδα στερουμένη των όπλων αυτής και αδυνατούσαν να υπερασπίση τα ζωτικά αυτής συμφέροντα, αν εν τω μέλλοντι ήθελον ταύτα κινδυνεύσει»*⁴⁹⁰ απαντά ο πρωθυπουργός Σ.Λάμπρου στις 8 Νοεμβρίου 1916 στη διακοίνωση του ναυάρχου Ν. Φουρνιέ για την *παράδοση του νυν περισσεύοντος και άχρηστου πολεμικού υλικού, ένεκα του περιορισμού του στρατού εις την δύναμιν της ειρήνης*». Από αυτή τη στιγμή άρχισε η μεγάλη κρίση η οποία μας οδήγησε στα γεγονότα της 18^{ης} Νοεμβρίου διότι ο βασιλιάς, η κυβέρνηση ο στρατός και ο λαός, ολόκληρη η Ελλάδα αποφάσισαν όπως αναφέρει η εφημερίδα *«Ούτε ένα φυσίγιο»* διότι και ο βασιλιάς και οι αξιωματικοί γνώριζαν ότι κανείς δεν ήταν διατεθειμένος να διατάξει την παράδοση των όπλων. Την απόφαση αυτή υποστήριζαν όλοι και *«προεξάρχοντων των επιστράτων οι Έλληνες όλοι είχαν ειπή την γνώμην των»*. Η ιστορία θα ονομάση *«Μάχην της Ακροπόλεως»*, τον αιματηρόν αγώνα ο οποίος διεξήχθη την 18^{ην} Νοεμβρίου⁴⁹¹ με την συμμετοχή 750 ανδρών, οι οποίοι κατά τα τέσσερα πέμπτα οι στρατιώτες ήταν επίστρατοι.

Όμως τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα για το ελληνικό κράτος και φαίνεται ότι η πολιτική της ουδετερότητας την οποία ορθά, σύμφωνα με το Σκριπ,⁴⁹² στήριξαν οι ελληνικές κυβερνήσεις και ο βασιλιάς, φαντάζει ως συμφορά στις κρίσιμες περιστάσεις που βιώνει η χώρα. Δεν διστάζει να κατηγορήσει το πολιτικό κατεστημένο της χώρας με τη καταφανή πολιτική του αστοχία που οδηγείται σε αφανισμό. Σε αυτές τις τραγικές στιγμές για το έθνος το Κράτος συμβουλεύουν οι πλέον ανίδεοι κυβερνήτες και οι πλέον *«πρόχειροι σύμβουλοι»*. Για να μπορεί να στηριχθεί η ουδετερότητα θα πρέπει να υπάρχει αργαγές μέτωπο όλων των πολιτικών δυνάμεων. Δυστυχώς, όμως το κράτος κατέρρευσε, η δυναστεία του εταπεινώθει, η έντιμος ιστορία του ελησμονήθη, ειλικρίνεια του κατάντησε να θεωρείται επιβουλή. Το ελληνικό κράτος κατήντησε σκιά που προκαλεί φρίκη και τρόμο. *«Μια ασθενής πνοή ανέμου, και η σκιά αυτή θα χαθεί. Ιδού το έργο της ελεεινότερης πολιτικής αβλεψίας και αψυχίας. Εδίδομεν διαρκώς και ασυλόγιστα. Εδίδομεν όλα, και εκείνα ακόμη τα οποία και καθήκον και συμφέρον είχομεν να διαφυλάζομεν, ως εκπροσωπούντα ουχί μόνον του κράτους την εμφάνισιν, αλλά και την εθνικήν μας υπόστασιν [...] υποχωρούντες πάντοτε δίχως τίποτε να κερδίζωμεν ή εξασφαλίζωμεν»*.

Το πρωί της 18^{ης} Νοεμβρίου μια συμμαχική ομάδα από τρεις χιλιάδες άνδρες αποβιβάστηκαν στο Πειραιά ενώ η συμμαχική ναυτική δύναμη βομβάρδισε τμήματα της πόλεως γύρω από το παλάτι και το Στάδιο. Τελικά επήλθε συμβιβασμός και ο Κωνσταντίνος δέχτηκε να

⁴⁸⁹ Σκριπ,3/10/1916,1 Με χιουμοριστική διάθεση περιγράφει : τα γαλλικά αγήματα εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα, κατέλαβαν το Δημοτικό θέατρο, δικαιολογώντας πληρέστατα την....θεατρικότητα της επιχειρήσεως. Δια να παίξουν την κωμωδία τους κατασκήνωσαν εις την σκηνήν του Θεάτρου. Αλλά αι δοκιμαί του έργου απέτυχον και οι ηθοποιοί....απεδοκιμάσθησαν υπό του λαού. Καταληφθέντος του Θεάτρου, η ελληνική κυβέρνηση ευρέθη εις πολύ δύσκολον θέσιν. Δεν ηδύνατο πλέον να κάμη.....παραστάσεις εις τους κ.κ.Πρεσβευτάς. κατέφυγεν όμως εις ταπαρασκήνια και επέτυχε την μεταστάθμευσιν του αγήματος εις το Ζάππειον. Η τριανδρία των στασιαστών της Θεσσαλονίκης ονομάζεται από τας Βενιζελικάς εφημερίδες.... *«Αγία Τριάς»*. Πάει καλά... Ποιος είνε ο Πατήρ και ποιος ο Υιός δεν μας ενδιαφέρει αλλ' ερωτώμεν υπάρχει καθόλουΠνεύμα εις την Τριάδα αυτήν; Σήμερον 8 Οκτωβρίου, εορτήν της οσίας Πελαγίας εορτάζει η επαναστατική τριανδρία της Θεσσαλονίκης, η οποία αφού προηγουμένως τα έκαμε....θάλασσα, τώρα....επελάγωσεν.(Σκριπ,8/10/1916)

⁴⁹⁰ Σκριπ, 4/12/1916,1

⁴⁹¹ Σκριπ, 8/12/1916,1

⁴⁹² Σκριπ,8/10/1916,1

παραδώσει μέρος του πολεμικού οπλισμού. Η πίεση που ασκούνταν όλο αυτό το διάστημα στον Κωνσταντίνο ήταν ανυπόφορη κηρύσσοντας τον έκπτωτο από το Θρόνο του έτσι και το άρθρο του *Σκριπ* που αναδημοσιεύεται από τους «*Τάμης*» του Λονδίνου αναφέρει ότι «*Η περαιτέρω επιμονή του Βασιλιά των Ελλήνων [...] δύναται να επιφέρει την πτώση της Δυναστείας και την καταστροφή της χώρας*»⁴⁹³. Με άλλα λόγια ή ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος υποκύπτει αμέσως στη θέληση των Συμμάχων ή εκθρονίζεται. Η εφημερίδα εκτιμά ότι μάλλον είναι απίθανο μια τέτοιου είδους κίνηση διότι οι σύμμαχοι μας θέλουν φίλους και συμπολεμιστές τους. Για να εκθρονιστεί ο βασιλιάς μας πρέπει ο επαναστατικός στρατός της Τριανδρίας να καταστεί νικητής και τροπαιούχος.

Μετά την απόσυρση των συμμαχικών στρατευμάτων την επομένη ημέρα ξέσπασαν στην πόλη βίαια επεισόδια με στόχο τους Βενιζελικούς με συλλήψεις, κακοποιήσεις και εκφοβισμούς. Το *Σκριπ* θεωρεί ότι αιφνιδιαστική εμφάνιση του συμμαχικού στόλου την οποία δεν ανέμεναν, οι *αρνησιπατρίδες* της Θεσσαλονίκης, αντί να καθησυχάζει μάλλον προκαλεί ταραχή. Πολύ περισσότερο όταν άρχισαν συλλήψεις από τις Δυνάμεις εντός ελληνικού εδάφους των «ξένων πρακτόρων»⁴⁹⁴.

Τα γεγονότα στην Αθήνα εξέπληξαν τους συμμάχους κανείς δεν περίμενε ένοπλη αντίσταση. Έτσι κάτω από την πίεση της κοινής γνώμης και τη διάρκεια της κυβερνητικής κρίσεως ο Briand πρότεινε την εκθρόνιση του βασιλιά. Η Ρωσία και η Ιταλία αρνήθηκαν τόσο για την εκθρόνιση του Κωνσταντίνου, όσο και στην άμεση αναγνώριση του Βενιζέλου. Ούτε και η Βρετανία ήταν επίσης αντίθετη στη χρησιμοποίηση δραστικών μέτρων, φοβούμενη ότι τα μέτρα αυτά θα οδηγούσαν σε πόλεμο με την κυβέρνηση Αθηνών και των Βενιζελικών αντιπρότεινε το ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδας, μέτρο που εφαρμόστηκε από τις 8 Δεκεμβρίου του 1916. Στο μεταξύ στην Βρετανία την κυβέρνηση Asquith διαδέχτηκε, στις 7 Δεκεμβρίου 1916, η κυβέρνηση του οπωσδήποτε δυναμικότερου, γνωστού φιλέλληνα και υπερασπιστή του Βενιζέλου L.George⁴⁹⁵. Ο νέος άγγλος πρωθυπουργός σύμφωνα με το *Σκριπ* «*ζητεί να ανασύρει εκ του βάθους του γελοίου και της κατασχύνης τον Αρχιστασιαστήν της Θεσσαλονίκης και δηλοί εις την Αγγλικήν Βουλήν, ότι η Αγγλική κυβέρνησις απεφάσισε να αναγνωρίση τους απεσταλμένους του Βενιζέλου, τον οποίον αδιαφορών ότι θίγει τα όρια του κωμικού και του γελοίου αποκαλεί ακόμη «μέγαν πολιτικόν άνδρα της Ελλάδας»*»

Στις 25 Νοέμβριου/ 8 Δεκεμβρίου επέβαλαν αποκλεισμό στη Ελλάδα του Κωνσταντίνου και επέδωσαν τελεσίγραφο στην Αθήνα απαιτώντας την αποχώρηση όλων των βασιλικών ελληνικών στρατευμάτων στην Πελοπόννησο και την εγκατάσταση συμμαχικών σταθμών ελέγχου στην Πάτρα, Ισθμό για την επίβλεψη όλων των στρατιωτικών κινήσεων. Οι πρέσβεις των δυνάμεων της Αντάντ αποσύρθηκαν από την Αθήνα και εγκαταστάθηκαν σε πλοία στον Πειραιά καθώς αντιμετωπιζόταν το ενδεχόμενο βομβαρδισμού, σε περίπτωση μη αποδοχής των όρων του συμμαχικού τελεσιγράφου. Η Αθήνα δεν είχε άλλη επιλογή από το να υποκύψει στις απαιτήσεις⁴⁹⁶.

Ο Κωνσταντίνος και η κυβέρνηση του εξακολουθούσε την ίδια καταστροφική πολιτική καθώς δεν εφάρμοσε άμεσα τις υποσχέσεις της προς του συμμάχους, έτσι αντί να συμμορφωθούν, και να προσπαθήσουν να κατευνάσουν τα πάθη, παραβίασαν την υπόσχεση τους καθυστερώντας τη μεταφορά του στρατού, κρύβοντας πολεμικό υλικό στη Θεσσαλία- οργανώνοντας με γερμανική υποστήριξη ομάδες ανταρτών ακόμα και ξεετάζοντας συντονισμένη επίθεση κατά των συμμάχων από βορά και νότο.⁴⁹⁷

⁴⁹³ *Σκριπ*, 6/10/1916, 1

⁴⁹⁴ *Σκριπ*, 22/8/1916.

⁴⁹⁵ Ν.Πετσάλη-Διομήδη, *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, Φιλιππότης, Αθήνα, 1988, σελ., 41.

⁴⁹⁶ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος», ό.π.σελ., 43.

⁴⁹⁷ Ν.Πετσάλη-Διομήδη, *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, ό.π., σελ., 43.

Αν και η ελληνική κυβέρνηση αγωνίζεται σύμφωνα με το Σκριπ να πείσει τις Δυνάμεις της Αντάντ για τις καλές και ειλικρινείς προθέσεις αποδεχόμενη όλες τις αξιώσεις τους, οι δυνάμεις επωφελούμενες την υποχωρητικότητα της κυβέρνησης λαμβάνουν μέτρα με εύκολο τρόπο με τα οποία δεν θα μπορούσαν να λάβουν ούτε κατά εχθρικής χώρας. Οι δε προβαλλόμενες αξιώσεις τους συνεχίζει η εφημερίδα «απεδίδοντο εις δυσπιστίαν προς την Ελλάδα και εις πρόνοιαν ασφαλείας των εν Μακεδονία συμμαχικών στρατευμάτων»⁴⁹⁸. Οι σύμμαχοι επέβαλαν μέτρα κατά της Ελλάδας για να εμποδιστεί η επιδείνωση της κατάστασης στη Ρουμανία. Χρησιμοποιείται ουσιαστικά η Ελλάδα από τους συμμάχους για να αμβλυνθούν την καταστροφική πορεία των πολεμικών επιχειρήσεων στη Ρουμανία.

• Οι λίθοι του Αναθέματος

Οι αρχές ενθάρρυναν αντισυμμαχικές εκδηλώσεις και συνέχισαν το διωγμό των Βενιζελικών που κορυφώθηκε με την οργάνωση μεγάλης διαδηλώσεως κατά την οποία ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών κήρυξε ανάθεμα κατά του Βενιζέλου χαρακτηρίζοντας τον προδότη⁴⁹⁹. Διότι ο σκοπός τους ήταν η καθαίρεση του βασιλιά Κωνσταντίνου και η ανάληψη της εξουσίας από τον ψευδομεσσία των Χανίων. Βασιλιάς, όμως είναι ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος βρίσκεται μέσα στην καρδιά του λαού είναι συνδεδεμένος με άρρηκτους δεσμούς μαζί του, διότι τον συνδέουν κοινοί αγώνες, πάθη, θυσίες επομένως είναι δύσκολο να καθαιρεθεί δια τυπικών τελετών και πεφυσισμένων λόγων από προδότες και ανανδρους πολιτικούς. «Η βασιλεία των και η ισχύς των είναι και μένει ισχύς και βασιλεία εις τον αιώνα» στη συνέχεια του άρθρου ο Σπηλιωτόπουλος ισχυρίζεται ότι ο Βενιζέλος με την κίνηση του ενάντια στο βασιλιά δεν υπολόγισε την «μεγίστην και ανυπολόγιστον ηθικήν και εθνικήν δύναμιν της βασιλείας εν Ελλάδι [...] και εξέπεσεν εις την προδοσία, εν τη πεποιθήσει ότι δια ταύτης θα ηδύνατο να καταβάλει την κακώς υπολογισθείσαν βασιλικήν δύναμιν»⁵⁰⁰.

«Ανάθεμα εις τον προδότη» είναι ο τίτλος του Σκριπ στις 13 Δεκεμβρίου 1916 ο *μητροπολίτης και μυριάδες λαού αναθεματίζουν. Βουνά λίθων αναθέματος εις το Πόλύγωνον*». Ο Αθηναϊκός λαός ήταν αυτός που θέλησε να εκδηλώσει και να παραδώσει όπως αναφέρει η εφημερίδα, στην αθανασία της ιστορίας, όλη την περιφρόνηση του σε αυτόν που τόλμησε να εγκληματήσει ενάντια της ίδιας του της πατρίδας. Σε αυτόν τον πολιτικό άνδρα τον οποίον ολόκληρη η φυλή τίμησε και δόξασε όσον κανένα άλλο πολιτικό. Θέλησε να θάψει υπό σωρό λίθων το άγος αυτό της προδοσίας και να εγείρη στήλην, ήτις θα υπενθυμίζει εις τους μεταγενέστερους την ηθική καταδίκην του στυγερού εγκλήματος. Ο λαός καταδίκασε σύμφωνα με την εφημερίδα στο το αιώνιο ανάθεμα εκείνον ο οποίος τόλμησε να υποδουλώσει την πατρίδα του στους ξένους και να ξεθεμελιώσει τα θεμέλια του βασιλικού θρόνου. Ρίγη συγκίνησης κατέλαβε όλους όσοι βρίσκονταν στο πεδίο του Άρεως, όταν ο αρχηγός της Ελληνικής εκκλησίας απήγγειλε το «ανάθεμα και τρεις ανάθεμα» εις τον προδότη. «Ιστορική πράξη» χαρακτήρισε η εφημερίδα την λαϊκή αυτή απόφαση η οποία αποδεικνύει την φιλοπατρία του ελληνικού λαού καταδικάζοντας το έγκλημα της προδοσίας, αλλά και αποτελεί δίδαγμα για όσους τολμήσουν να επιβουλευτούν ξανά την πατρίδα⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ Σκριπ, 9/12/1916, 1

⁴⁹⁹ Σκριπ, 10/12/1916, 1.

⁵⁰⁰ Σκριπ, 10/12/1916, 1.

⁵⁰¹ Σκριπ, 13/12/1916. *Οι λίθοι του αναθέματος*. Ανάθεμα στον προδότη ήταν η φράση που ακουγόταν για τον πολιτικό που κατάφερε να μεγαλώσει την Ελλάδα. Όλοι θα μετέβαιναν να ρίξουν τον λίθον τους εις το μνήμα του σύγχρονου κακοποιού πνεύματος, προδότου,κακούργου, [...] Γέροντες και παιδιά και γυναίκες του λαού προσφέροντες φρικτάς κατάρας του προδότου [...] Η Α.Π. ο μητροπολίτης κ. Θεόκλητος και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου έλαβεν ενεργό μέρος, στην εκτέλεσιν του αναθέματος αλλά και άλλων ενεργειών από της πρωίας που προέβη η Ιερά σύνοδος.

6.4.2. Η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου.

Η τεταμένη κατάσταση ελάχιστα βελτιώθηκε μετά την αποδοχή και νέων απαιτήσεων των συμμάχων, το Δεκέμβριο παρόλο που η χώρα βρισκόταν κάτω από τον έλεγχό τους. Η εφημερίδα εκφράζοντας τους φόβους της για την διατήρηση του αποκλεισμού από τις δυνάμεις υποστηρίζει ότι αποτελεί στραγγαλισμό των δικαιωμάτων και της αυτοτέλειας του ίδιου του κράτους.⁵⁰² Για τον οποίο ο ελληνικός στρατός μαζί με τον λαό αντιστάθηκε κατά την 18^η και 19^η Νοεμβρίου στον ακήρυκτο πόλεμο, των συμμάχων της Αντάντ ενάντια της Ελλάδας οι οποίοι φαίνεται ότι παίζουν συγχρόνως το ρόλο των εχθρών και των φίλων. Σ' αυτό το σημείο η εφημερίδα καλεί τις Δυνάμεις να άρουν τον αποκλεισμό λύνοντας με αυτό τον τρόπο την ύποπτη σιωπή των Δυνάμεων οι οποίες θα αναγκαστούν να πάρουν θέση στο αν είναι φίλοι ή εχθροί της Ελλάδας ή αν υποστηρίζουν τους συνωμότες της πατρίδας.⁵⁰³

Πάλι όμως δεν υπήρχε ενιαία γραμμή μεταξύ των συμμαχικών αρχών στην Ελλάδα για τον τρόπο χειρισμού της ελληνικής κατάστασης. Ενώ οι σύμμαχοι άφηναν το ελληνικό πρόβλημα να παρελκύεται, η εσωτερική κατάσταση έπαιρνε ανησυχητικές διαστάσεις. Από το ένα μέρος ο συμμαχικός αποκλεισμός που είχε αυξήσει τις ταλαιπωρίες του ελληνικού λαού και από το άλλο η δριμύτατη επίθεση του τύπου και των συμμάχων προκάλεσαν αρκετή ένταση ώστε να αναμένεται νέο ξέσπασμα βίας κατά των Βενιζελικών. Η εφημερίδα δεν πιστεύει ότι η στάση των Δυνάμεων θα άλλαζε μετά τις διαμαρτυρίες της ελληνικής βασιλικής κυβέρνησης. Έχει δε την άποψη ότι όλα αυτά γίνονται όχι για την προστασία του συντάγματος και την προστασία των ελευθεριών του λαού, αλλά για να «*προλειαίνουν το έδαφος προς εγκατάστασιν στη εξουσία του λαομίσητου τυχοδιώκτου της Θεσσαλονίκης*»⁵⁰⁴ με την δική τους βοήθεια κατάσχοντας το πολεμικό υλικό της χώρας και ζητώντας τον αφοπλισμό και έλεγχο του στρατεύματος και τον αφοπλισμό ουσιαστικά του ίδιου του κράτους⁵⁰⁵. Εκείνο που επιπλέον τους ανησυχεί είναι και η γενική επίθεση των Γερμανοβουλγαρικών στρατευμάτων στη Μακεδονία, η οποία προκάλεσε, σύμφωνα με την εφημερίδα «*μία νηθικήν ήτταν, οία θα ήτο δι' αυτήν η αιφνίδια και άτακτος εγκατάλειψις του βαλκανικού πεδίου. Και καλείται και εκβιάζεται η Ελλάς ίνα χρησιμεύση ως σταθμός αναπαύσεως των συμμαχικών δυνάμεων κατά τας διαπραγματεύσεις της ειρήνης, ή ως προπύργιον κατά της επιθέσεως των Αυστρογερμανικών δυνάμεων*» και καταλήγει λέγοντας ότι αυτός είναι ο λόγος των εντεινόμενων κατά της Ελλάδας εκβιαστικών μέτρων και της αδιαφορίας τους προς κάθε επίκληση της ελληνικής νόμιμης για το Σκριπ κυβέρνησης.

Φαίνεται ξεκάθαρα η αδυναμία των συμμάχων να υποστηρίξουν αποτελεσματικά το κίνημα του Βενιζέλου αποτέλεσμα των διαφωνιών τους πάνω στο θέμα της στρατηγικής στα Βαλκάνια. Και ενώ ο Σαράιγ δυσανασχετούσε για τη συγκρατημένη στάση των δυνάμεων οι Βρετανοί αντίθετα αντιδρούσαν στην αύξηση των δυνάμεων των Γάλλων για τη δημιουργία

⁵⁰² Σκριπ, 14/12/1916,1

⁵⁰³ Σκριπ, 13/12/1916,1 [...] η αλληλουχία όλων αυτών των καταστάσεων μας φέρνουν σε αντιπαράθεση με τους ισχυρούς της γης οι οποίοι δεν είχαν γνωρίσει καθόλου την Ελλάδα και τον λαό της. Κρίμα στους σοφούς και στα σοφά βιβλία τους και στην δήθεν αγάπη τους με την οποία εξέταζαν τα ιερά της εδάφης «για να κάμνουν ποιητικωτέραν και γαργαλιστικωτέραν την περιγραφήν του προσκυνήματος των ή την διατύπωση του ενθουσιασμού που τους γεννά η ανάμνηση της Ελλάδας.» Όλα αυτά σήμερα σύμφωνα με την εφημερίδα είναι «*τζίφος*» διότι δημοσιογράφοι, πολιτικοί, ποιητές, κ.ά., μιλούν για τον λαόν της με λεπτομέρειες και χαρακτηρισμούς που προκαλούν κατάπληξη καθώς δεν κατάλαβαν τον χαρακτήρα, την σφωροσύνη του ελληνικού λαού παρουσίαζαν την χώρα μας και τους κατοίκους «*όπως τους ήρχετο ή όπως τους υπηγόρευεν η ιδιοσυγκρασία τους*» νομίζοντας ότι μπορούν επειδή είναι δυνατότεροι να επιβάλλουν την θέληση τους. Το ίδιο συνέβει και τη στιγμή αυτή με τον αποκλεισμό της χώρας. Οι δυνάμεις πιστεύουν ότι ένας αποκλεισμός μπορεί να οδηγήσει και τον ισχυρότερο λαό να ζητήσει συνγνώμη. «*Κάθε άλλον λαόν ίσως. Όχι όμως και τον Ελληνικόν. Διότι η ηθική ισχύς του είνε άλλη όπου ποτέ η ψυχή της ελληνικής φυλής δεν εκάμφθη και δια τούτο δεν έπαυσε να ζή με ανανεούμενην πάντοτε δυνάμιν*» καταλήγει το άρθρο του Ηλ. Π. Βουτιεριδης.

⁵⁰⁴ Σκριπ, 18/12/1916,1

⁵⁰⁵ Σκριπ, 19/12/1916,1

επιθετικού μετώπου στη Μακεδονία. Καθώς δεν έβλεπαν το λόγο να διαθέσουν χρήματα και υλικό –όταν αντιμετώπιζαν προβλήματα και οι ίδιοι με τις δικές τους ναυτικές δυνάμεις- για τις δυνάμεις του Βενιζέλου, αν και μακροπρόθεσμα αυτό που οδήγησε στη λύση του ελληνικού ζητήματος, ήταν ακριβώς η επιθυμία της Βρετανίας να απαγκιστρωθεί από το μέτωπο της Θεσσαλονίκης.

Πραγματικά την περίοδο αυτή η στρατιά της Ανατολής είχε αισθητά μειωθεί και μια συνδυασμένη γερmano -βουλγαρική επίθεση από βορρά, με περιορισμένη έστω ελληνική από νότο, μπορούσε να αποβεί μοιραία. Ο Σαράιγ έκανε πρόταση για κάθοδο προς την Λάρισα, με σκοπό να διαλύσουν τις βασιλικές δυνάμεις στη Θεσσαλία⁵⁰⁶, αλλά στις 27-28 Δεκεμβρίου 1916 σε αγγλο-γαλλική διάσκεψη στο Λονδίνο η αγγλική κυβέρνηση την απέρριψε υποστηρίζοντας ότι μια τέτοια ενέργεια θα αντιμετωπιζόταν, μόνον αν η μετακίνηση των βασιλικών στρατευμάτων προς την Πελοπόννησο δεν πραγματοποιούνταν σύμφωνα με τους όρους του τελεσιγράφου της 14 Δεκεμβρίου. Προς το παρόν η εκκένωση έπρεπε να ελέγχεται και το Μοναστήρι να εξακολουθεί να ελέγχεται από τη στρατιά της Ανατολής για να παρεμποδίζεται η επικοινωνία με τους Γερμανούς από τη Θεσσαλία. Ως προς το καθεστώς των Αθηνών, η διάσκεψη αποφάσισε επανάληψη του τελεσιγράφου της 14^{ης} Δεκεμβρίου, με πρόσθετους όρους⁵⁰⁷ που περιλάμβαναν απελευθέρωση των Βενιζελικών κρατουμένων, την τιμωρία του διοικητή του πρώτου σώματος στρατού, επίσημη τελετή συγνώμης προς τους συμμάχους για τα επεισόδια και απαγόρευση συγκεντρώσεων και οπλοφορίας των επιστράτων στην Αθήνα⁵⁰⁸. Ο τελευταίος όρος ήταν αποτέλεσμα της πρωτοφανούς τελετής του Αναθέματος του Βενιζέλου από λαό στο Πεδίο του Άρεως.

«Ένα νέο βρόχον ζητούν να περάσουν στο λαιμό της Ελλάδας» αναφέρει η εφημερίδα για την περίφημη διακοίνωση των Δυνάμεων. Καλείται ο βασιλιάς και η κυβέρνηση να παραλάβουν τον βρόχον αυτόν δια των ιδίων των χειρών να σύρουν το σχοινίον δια τον πνιγμόν του Κράτους. Ο βασιλιάς και η κυβέρνηση του είναι οι εκτελεστές της λαϊκής θέλησης που μαζί με τον λαό πρέπει να αποφασίσουν για το αν θα συνεχίσουν την καταστροφική πορεία που θα σημάνει, όπως ισχυρίζεται η εφημερίδα τον εθνικό του όλεθρο. Για αυτό και ζητεί από τον λαό να στηρίξει τον βασιλιά σε αυτήν την εθνική κρίση ενισχύοντας τον όχι μόνο δια τυφλής υποταγής αλλά να αγωνιστεί για να διαφυλάξει τα δικαιώματα την αυτοτέλεια και υπόσταση του. όλα αυτά εξανεμίζονται με την αξίωση των δυνάμεων να παραδώσει τον οπλισμό του στρατού. Ζητούν να αναγνωριστεί το κράτος των στασιαστών και επιβάλλουν ως όρο την αμνηστία των συλληφθέντων συνεργών και συναντουργών των στασιαστών. Έτσι στερούν από το κράτος το δικαίωμα του να καταδιώκει και να τιμωρεί όσους διαπράττουν πράξεις που στρέφονται εναντίον της ασφαλείας του. Αυτό για το Σκριπ αποτελεί υποταγή όχι πλέον στους ξένους, αλλά στους στασιαστές και απάρνηση όλων των δικαιωμάτων του. Θεωρεί ότι είναι ξεκάθαρη επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας και αναρωτιέται αν «εξήτησαν άλλοτε να δημιουργήσουν τοιούτον δικαίωμα εκ του τίτλου αυτών ως εγγυητριών των συνταγματικών ελευθεριών του λαού»⁵⁰⁹. Επίσης η εφημερίδα καλεί την κυβέρνηση να μην δεχτεί την «μεταστάθμευση του στρατού» διότι θα ανοίξει *διάπλατα ή θύρα, όπως εισορμήσουν τα άτακτα στέφη των στασιαστών της Θεσσαλονίκης*. Είναι δε εκπληκτικό σύμφωνα με την εφημερίδα ότι μετά τα γεγονότα της 18^{ης} και 19^{ης} Νοεμβρίου φτάσαμε σήμερα να απολογούμαστε και να ικετεύουμε τις Δυνάμεις, να δεχόμαστε μια υποτιμητική νότα, αντί να είμαστε κατήγοροι και τιμητές για την ανειλικρίνεια και την αντιμετώπισή τους. Είναι εύλογη και δίκαια η οργή και η αγανάκτηση του ελληνικού λαού η οποία δημιουργήθηκε από την

⁵⁰⁶ Ν. Πετσαλη- Διομήδη *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, ό.π.,σελ.,68

⁵⁰⁷ *Σκριπ*,20/12/1916,1,

⁵⁰⁸ Ν.Πετσάλη-Διομήδη, *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, ο.π.,σελ.,43.

⁵⁰⁹ *Σκριπ*,19/12/1916,1

γνωστοποίηση του τερατώδους αυτού έγγραφου και αποτελεί όνειδος για την ευρωπαϊκή διπλωματία. Θα ήταν ανάξια οποιαδήποτε ελληνική κυβέρνηση η οποία θα ήθελε να συζητήσει το εκτρωματικό ατιμωτικό αυτό διπλωματικό έγγραφο. Ο ελληνικός λαός, στο όνομα του οποίου γίνονται όλα, και καμία κυβέρνηση πολύ περισσότερο μια κυβέρνηση του καθηγητή ιστορίας κ. Λάμπρου⁵¹⁰ δεν πρόκειται να συμπράξει στην κατάληψη του κράτους και στην ανατροπή του Ελληνικού θρόνου. Τέλος προτρέπει τους αρχηγούς των κομμάτων οι οποίοι σήμερα θα έχουν συνάντηση με τον βασιλιά να μην δεχτούν να συμπράξουν σε αυτή την απαράδεκτη διακοίνωση των Δυνάμεων. Δεν θα υποχωρήσουμε φωνάζει η εφημερίδα και εκείνο το οποίο πρέπει να γίνει θα πραγματοποιηθεί. Εάν οι σύμμαχοι μας κηρύσσουν το πόλεμο θα τον δεχτούμε με την πεποίθηση ότι πράττουμε ότι θα έπρατταν και οι πρόγονοί μας με τη βεβαιότητα ότι το δίκαιο στο τέλος θα επικρατήσει. Για να καταλήξει το άρθρο της εφημερίδας ότι *«πρέπει να εννοήσετε ω Έλληνες, ότι η Αντάντ και μάλιστα εκείνες οι δυνάμεις οι οποίες συνεργάζονται με τον Βενιζέλο ευρίσκεται εν πολέμω προς την Ελλάδα και έχει λύσει την ειρήνην και μισεί μεν ημάς και εχθρεύεται την Ελλάδα όλην και το έδαφος της Ελλάδας και πάντας τους εν Ελλάδι ανθρώπους και εκείνους ακόμη οι οποίοι νομίζουν ότι είνε αγαπητότατοι εις αυτήν, τους προδότας, διότι ο προδίδων την πατρίδα πρώτον εαυτόν προδίδει και πωλεί»*⁵¹¹.

Το νέο τελεσίγραφο επιδόθηκε στην ελληνική κυβέρνηση στις 31 Δεκεμβρίου 1916 και ως μόνη παραχώρηση, οι σύμμαχοι επαναλάμβαναν ότι δεν θα επέτρεπαν την εδαφική επέκταση της Προσωρινής κυβέρνησης στη Θεσσαλία. Έπρεπε, δηλαδή, να τονιστεί στο Βενιζέλο ότι το μέλλον του κινήματος του θα υφίσταται μεγάλο πλήγμα, αν αναλάμβανε επεκτατικές πρωτοβουλίες που θα εμφανίζονταν ως αποτέλεσμα συμμαχικής υποστήριξης. Ενώ αποφασίστηκε να πιεστεί ακόμη περισσότερο η κυβέρνηση των Αθηνών, προτείνοντας σε περίπτωση καθυστέρησης της απάντησης, την επιβολή στρατιωτικών μέτρων που θα εφαρμοζόταν με την έγκριση όλων των συμμαχικών κυβερνήσεων. Η ελληνική απάντηση επιδόθηκε στους πρέσβεις στις 5 Ιανουαρίου 1917 κάνοντας δεκτά τα αιτήματα, ενώ την επομένη μέρα συνερχόταν στη Ρώμη διασυμμαχική διάσκεψη στην οποία είχε προσκληθεί ο στρατηγός Σαράιγ και ο άγγλος πρέσβης στην Αθήνα Elliot. Το περίφημο αυτό τελεσίγραφο το οποίο θα αναγραφεί σύμφωνα με την εφημερίδα με πένθιμα γράμματα στην ιστορία των εθνών αποδεικνύει κατά την άποψη της εχθρότητα των δυνάμεων απέναντι της Ελλάδας καταδικάζοντας έναν μικρό γενναίο και *ήρωα λαό εις τον δι' αστίας θάνατον*. Αν και ήρθαν στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκαν στην ατυχή χώρας μας προσποιούμενοι με ύπουλο τρόπο τους φίλους κατέληξαν πειρατές κατακτητές και άρπαγες. Τέλος καλεί τον λαό να περιβάλλει με όλες του τις δυνάμεις τον *«Εθνικόν μάρτυρα Βασιλέα»* για να καταπνίξει και να συντρίψει την δηλητηριώδη δίκωπη μάχαιρα που με ύπουλο τρόπο ετοιμάζονται να καταφέρουν στα σπλάχνα του δοκιμαζόμενου λαού.⁵¹²

Η διάσκεψη αποφάσισε μεταξύ άλλων και μερική αναγνώριση της Προσωρινής κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης χωρίς βέβαια να απομακρύνονταν από την αρχή της διμέτωπης πολιτικής και της ελπίδας συμφιλίωσης μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Από τις αρχές Ιανουαρίου του 1917 η Αγγλία και η Γαλλία έστειλαν διπλωματικούς αντιπροσώπους στη Θεσσαλονίκη. Από την πλευρά της η προσωρινή κυβέρνηση είχε ήδη μετά τα επεισόδια του Δεκεμβρίου 1916, κερδίσει τις υπηρεσίες των πρεσβευτών στο Παρίσι Α.Ρωμανού και στο Λονδίνο Ι.Γεννάδιου που είχαν παραιτηθεί προσχωρώντας στο βενιζελικό κίνημα. Αποδεκτοί έγιναν ως διπλωματικοί αντιπρόσωποι και οι Δ.Καραπάνος στη Πετρούπολη ενώ ο Α.Αλεξανδρής διοριζόταν, αλλά δεν γινόταν αποδεκτός από την ιταλική κυβέρνηση, ως διπλωματικός αντιπρόσωπος στη Ρώμη.

⁵¹⁰ Σκριπ,20/12/1916,1

⁵¹¹ Σκριπ.29/12/1916,1

⁵¹² Σκριπ,30/12/1916,1

Ωστόσο, η Αθήνα δεν εγκατέλειπε στις εχθρικές, ουσιαστικά ενέργειες προς τους συμμάχους. Οι συνεννοήσεις με το Βερολίνο για μια διμέτωπη επίθεση κατά της στρατιάς της Ανατολής⁵¹³ την οποία αναφέρει και η διακοίνωση των δυνάμεων που ζητούσε «ικανοποιητικές εγγυήσεις πλήρους εκτελέσεως» από την κυβέρνηση των Αθηνών για την προστασία της, εξακολούθησαν, ενώ η οργάνωση ομάδων ατάκτων στη Θεσσαλία εντάθηκε⁵¹⁴. αν η εκκένωση της Θεσσαλίας φαινομενικά προχωρούσε η όλη κατάσταση προκαλούσε έντονη ανησυχία, τόσο στους συμμάχους κυρίως στους γάλλους όσο και στην Προσωρινή κυβέρνηση, που διέβλεπε τους κινδύνους από την έλλειψη συντονισμένης συμμαχικής πολιτικής.

Η κατάληψη των Κυθήρων από τους Βενιζελικούς, στα μέσα Ιανουαρίου 1917, και διαμαρτυρία της κυβέρνησης των Αθηνών, ανάγκασε τους συμμάχους να υποχρεώσουν τις βενιζελικές δυνάμεις να αποσυρθούν, εγκαθιστώντας, ωστόσο συμμαχικές αρχές ελέγχου στο νησί. Στις 26 Ιανουαρίου 1917 αγγλογαλλικά αποσπάσματα καταλαμβάνουν τη χερσόνησο του Άθω. Εμπαιγμό θεωρεί η εφημερίδα την στάση των Δυνάμεων διότι οι στασιαστές με την βοήθεια τους κατέλαβαν τα Κήθουρα καταλύοντας την έννομη τάξη.

Στη διασυμμαχική διάσκεψη που έγινε στη Πετρούπολη από 1 έως 20 Φεβρουαρίου 1917, το ελληνικό ζήτημα εξετάστηκε, χωρίς να παρθούν νέες αποφάσεις. Χαρακτηριστική ήταν η έλλειψη της συντονισμένης πολιτικής γραμμής μεταξύ των συμμάχων. Η αγγλική και ιταλική εισήγηση μερικής άρσης του ναυτικού αποκλεισμού που είχε επιβληθεί στις 8 Δεκεμβρίου 1916, βρήκε αντίθετες τη Γαλλία και τη Ρωσία⁵¹⁵. Σκληρή κριτική προς τους συμμάχους ασκεί το *Σκριπ* διότι θεωρεί ότι η διακοίνωση τους προς τον ελληνικό λαό είναι συμβουλή του λαομίσητου φυγάδα της Θεσσαλονίκης, κατηγορούν οι σύμμαχοι την κυβέρνηση ότι δεν τήρησε τις υποχρεώσεις τις οποίες ανέλαβε μετά την αποδοχή του τελεσιγράφου που έστειλαν οι σύμμαχοι, γι' αυτό και εξακολουθεί ο αποκλεισμός της χώρας. «Κακίζουν δε την κυβέρνηση διότι δεν επέβαλλε στο τύπο σιωπή και ισχυρίζονται ότι ο τύπος επιδιώκει να παραπλανήσει την κοινή γνώμη. Εκείνο που επιδιώκουν οι σύμμαχοι είναι να μην καταφέρεται ο λαός μέσω του τύπου εναντίον των δυνάμεων της Αντάντ. Ζητούν ισχυρίζεται η εφημερίδα να μεταβάλλουν το καθεστώς στη βασιλευόμενη Ελλάδα με εξέγερση ή με τη σιωπή του λαού. Ζητούν να διοικήσουν την Ελλάδα με τον συνωμότη έχοντας βοήθεια από τον «σιωπηλό» ελληνικό λαό. Ζητούν τον περιορισμό του τύπου «πρέπει να παραπλανηθεί ο ελληνικός λαός και δια να επιτευχθεί τούτο, ο πατριωτικός τύπος πρέπει να σιγήσει. Ευρέθησαν δυστυχώς εφημερίδες, αίτινες ομιλούν δια να παραπλανώσι και σιγούν δια να απατώσιν. Ευρέθησαν και πολιτευόμενοι, οίτινες ανέλαβον το ρόλον του προαγωγού της συνωμοτικής σπείρας. Αυτοί είναι αρκετοί. Ο λοιπός τύπος πρέπει να νεκρωθή. Και καλείται η κυβέρνηση να τον περιορίσει με απειλήν «σοβαράς ευθύνης δια το μέλλον»⁵¹⁶ όμως ο πατριωτικός τύπος καταλήγει η εφημερίδα είναι η φωνή του ελληνικού λαού, η εθνική ψυχή, η εθνική συνείδηση.

Η κατάσταση φαινόταν ότι εξελισσόταν προς όφελος του Βενιζέλου. Η ρωσική επανάσταση και η πτώση του τσάρου Νικόλαου Β, «Ταραχώδεις διαδηλώσεις εις την Πετρούπολιν»⁵¹⁷ ή «Παρητήθη ο Αυτοκράτωρ της Ρωσσίας Νικόλαος Β΄»⁵¹⁸, η είσοδος των ΗΠΑ στον πόλεμο, οι Δυνάμεις υπολόγιζαν την άποψη των αμερικανών αναφορικά με τα δικαιώματα των ουδετέρων κρατών⁵¹⁹ και η πτώση της κυβέρνησης του Briand⁵²⁰, του οποίου η μετριοπάθεια

⁵¹³ *Σκριπ*, Ιανουάριος 1917, 1

⁵¹⁴ Ν. Πετσαλη- Διομήδη *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, ό.π., σελ., 70.

⁵¹⁵ Ν. Πετσαλη-Διομήδη, *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, ό.π., σελ., 71.

⁵¹⁶ *Σκριπ*, Φεβρουάριος, 1917, 1.

⁵¹⁷ *Σκριπ*, 2/3/1917

⁵¹⁸ *Σκριπ*, 4/3/1917

⁵¹⁹ Γ. Β. Λεονταρίτης, *Η Ελλάδα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο 1917-1918*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2005, σελ., 26.

⁵²⁰ *Σκριπ*, 6/3/1917, 1 «Παρητήθη ο Μπριαν»

και διστακτικότητα συγκρατούσε συχνά τους Γάλλους, σήμαινε το τέλος της επιδιωκόμενης συνδιαλλαγής μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλονίκης κάνοντας τους γάλλους πιο αδιάλλακτους. «Οδυνηράς, οδυνηροτάτας ημέρας διέρχεται αληθώς ο πολεμικός συνασπισμός της Αντάντ» ισχυρίζεται το Σκριπ⁵²¹. Οι εξελίξεις στη διεθνή πολιτική σκηνή που συνέβησαν στις αρχές Μαρτίου 1917, προδίκαν την εκθρόνιση του Κωνσταντίνου, καθώς οι πολιτικές και στρατιωτικές ανάγκες των δυνάμεων επέβαλλαν να συνστρατευθεί η Ελλάδα ενωμένη στο πλευρό τους πράγμα απίθανο όσο παρέμενε ο Κωνσταντίνος στον ελληνικό χώρο ως βασιλιάς της Ελλάδας.

Μετά την πτώση του Briand αυξήθηκε η πίεση για μια πιο δραστήρια και συντονισμένη πολιτική απέναντι στη Ελλάδα. Η δε ρωσική επανάσταση ενθάρρυνε τα σχέδια του Βενιζέλου για μια ευνοϊκή λύση της εσωτερικής κρίσης και διευκόλυνε την εκθρόνιση του Κωνσταντίνου για την οποία ο Βενιζέλος πίεζε τους συμμάχους επειδή πίστευε ότι η Προσωρινή κυβέρνηση όφειλε να προβεί σε κάποια επίδειξη ισχύος αν ήταν να επιβιώσει και να εξουδετερώσει όσα στοιχεία ενθαρρυσμένα από την αντιβενιζελική προπαγάνδα της Ιταλίας επιθυμούσαν να εξασθενίσουν το βενιζελικό κίνημα, όπως και την πιθανή αποπομπή της δυναστείας. Το ζήτημα της δυναστείας πάντα έπαιζε ανασταλτικό ρόλο στο χειρισμό της εσωτερικής κρίσης εκ μέρους του Βενιζέλου⁵²² ο οποίος αντιμετώπιζε με προσοχή το θεσμό της δυναστείας και υπολόγιζε στις σχέσεις με τους βασιλείς, ως βοήθεια στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής.

Το πρώτο αποφασιστικό βήμα, για την τελική λύση του ελληνικού προβλήματος έγινε στη συνδιάσκεψη στον Άγιο Ιωάννη της Μωριέννης. Η κύρια φροντίδα των κυβερνήσεων της Αγγλίας και της Γαλλίας ήταν να εξασφαλιστεί, από την πλευρά της Ιταλίας, η αναγνώριση των προηγούμενων αγγλογαλλικών συμφωνιών που καθόριζαν τις σφαίρες επιρροής των δυο δυνάμεων στην Ανατολή. Σε αντάλλαγμα, οι δυτικοί σύμμαχοι συμφώνησαν να δοθεί στην Ιταλία μια αρκετά μεγάλη περιοχή στην δυτική Μ.Ασία συμπεριλαμβανομένης και της Σμύρνης. Η διευθέτηση του ελληνικού προβλήματος ήταν συνδεδεμένη με τη σοβαρή αυτή παραχώρηση στην Ιταλία που αποσκοπούσε στον αποκλεισμό της Ελλάδας από τη Μ. Ασία και που ήταν ένας από τους βασικούς σκοπούς της Ιταλικής εξωτερικής πολιτικής. Σχετικά με το ελληνικό πρόβλημα οι Δυνάμεις συμφώνησαν στην εκθρόνιση του Κωνσταντίνου σε περίπτωση ασκούμενης βίας εναντίον Βενιζελικών. παράλληλα με την επιμονή της Ιταλίας συμφωνήθηκε ότι δεν έπρεπε να επιμείνουν στην εγκαθίδρυση αβασίλευτης δημοκρατίας, προς την οποία προσανατολίζονταν η Γαλλία και ο Βενιζέλος. Αν και η απόφαση στον Άγιο Ιωάννη της Μωριέννης ακόμη μια φορά άφηνε σε εκκρεμότητα το ελληνικό πρόβλημα αυτό που επιθυμούσαν κατά κύριο λόγο οι Βρετανοί ήταν να μειώσουν τις δυνάμεις τους στη Θεσσαλονίκη⁵²³, σε μια μικρή αμυντική δύναμη

⁵²¹ Σκριπ, 18/12/1917, 1 «Η Ελλάς και οι προστάται της» άρθρο του περιοδικού *Τάϊμς*. ασκεί κριτική στον διαβόητο προδότη τον οποίο κατηγορεί ότι ενθαρρύνει την ανάμειξη των Δυνάμεων στα εσωτερικά πράγματα της Ελλάδας υποστηρίζοντας το δικαίωμα αυτό αντλούν από την ιδιότητα τους ως Εγγυητριών της ανεξαρτησίας της.

ΧΙΟΥΜΟΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ—ΣΤΗ ΣΤΗΛΗ ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ «ΔΕΝ ΛΥΓΙΖΕΙ» αναφέρεται ο αρθρογράφος στην έλλειψη σίτου εξαιτίας του αποκλεισμού των Συμμάχων στην Ελλάδα. Εφάγαμεν, λοιπόν το πρώτο σιτοφορτίο και ηρχίσαμεν να τρεφόμεθα με την ελπίδα ότι ταχέως θα έχωμεν και δεύτερον. Μας βακαλίζει η ελπίδα αυτή διότι αναλογιζόμεθα με φρικτή την μαυρην ουσίαν, την οποίαν ετρώγαμεν μέχρι προχθές ως ψωμί. [...] Αποφασίσαμε να υπομείνουμε όλα τα δεινά και τη στέρηση έτσι θα υπομείνουμε και εις το μέλλον. Και αν κάπου – κάπου θα έρχεται κανένα σιτοφορτίο αυτό θα είναι μια ευχάριστη διακοπή της μονοτονίας του ηρωισμού μας. Η απόφαση του ελληνικού λαού να υπομείνη τη στέρηση και τα δεινά δεν θα λιγηση με κανέναν τρόπο. Η φωνή της πείνας ίσως ακουστή αγρία και ισχυρά. Αλλά υπεράνω αυτής θα τρικυμίζει τον αιθέρα το σάλπισμα της αποφασιστικότητας, το θουριον του ηρωισμού.

⁵²² Γ.Λεονταρίτης, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π., σελ., 43

⁵²³ Κ.Γαρδίκας *Προστασία και εγγυήσεις: Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας 1999, σελ. 103.

ώστε να περιορίσουν τις θαλάσσιες μεταφορές τους που είχαν επιβαρυνθεί αντιμετωπίζοντας προβλήματα εξαιτίας του υποβρυχιακού πολέμου που είχε εξαπολύσει η Γερμανία.

Σ' αυτό το γενικότερο πλαίσιο εξετάστηκε το ελληνικό ζήτημα⁵²⁴. Οι Γάλλοι δεν δέχονταν την αποχώρηση μέρους των βρετανικών δυνάμεων, αν το Λονδίνο βοηθούσε στη διευθέτηση του ελληνικού προβλήματος και συναινούσε στην εκθρόνιση του Κωνσταντίνου. Τελικά φαίνεται ότι επικράτησαν στην αγγλογαλλική συνδιάσκεψη στα τέλη Μαΐου οι γαλλικές απόψεις. Συμφωνήθηκε να εξασφαλιστεί η παραίτηση του Κωνσταντίνου, χωρίς στρατιωτική επέμβαση, και να εγκατασταθούν στρατιωτικά φυλάκια στη Θεσσαλία για την εξασφάλιση του ελέγχου της σοδειάς. Αν ο Κωνσταντίνος αρνιόταν να παραιτηθεί θα επέβαλαν πλήρη αποκλεισμό για να αναγκαστεί να υποκύψει και στη περίπτωση που θα προέβαλε ένοπλη αντίσταση κατά των συμμάχων στη Θεσσαλία θα καταλάμβαναν τον Ισθμό της Κορίνθου. Οι Γάλλοι ήταν προετοιμασμένοι να επιβάλλουν σκληρά μέτρα ακόμη και την κατάληψη της Αθήνας πράγμα που έγινε αργότερα. Η Ρωσία και η Ιταλία αντέδρασαν στα προαναφερθέντα μέτρα⁵²⁵. Η δε Ιταλία επέκτεινε την κατοχή της στην ελληνική Ήπειρο καταλαμβάνοντας αρχές Ιουνίου 1917 τα Γιάννενα.

Στις 24 Μαΐου/6 Ιουνίου ο ύπατος αρμοστής των συμμάχων Jonnart, έχοντας απόλυτη ελευθερία πρωτοβουλιών⁵²⁶ έφτασε στην Ελλάδα, προχώρησε στην κατάληψη του Ισθμού και επέδωσε στο Ζαΐμη τελεσίγραφο με το οποίο οι *Προστάτιδες δυνάμεις της Ελλάδας αποφάσισαν να επαναφέρουν την ενότητα του βασιλείου χωρίς βλάβη στους μοναρχικούς θεσμούς, τους οποίους έχουν εγγυηθεί προς την Ελλάδα*⁵²⁷ επιπλέον απαιτούσε την παραίτηση του Κωνσταντίνου. Συνειδητοποιώντας την σοβαρότητα της κατάστασης ο Ζαΐμης πρότεινε την παραίτηση του Κωνσταντίνου υπέρ του δευτερότοκου γιου του Αλέξανδρου. Στο συμβούλιο του στέμματος επικράτησαν διαφορετικές απόψεις στην αντιμετώπιση της κατάστασης στο τέλος ο Κωνσταντίνος αποδέχτηκε τη συμβουλή του Ζαΐμη να αποσυρθεί από το Θρόνο της Ελλάδας,⁵²⁸ χωρίς να παραιτηθεί τυπικά, ορίζοντας τον Αλέξανδρο ως διάδοχό του.

Η βασιλική οικογένεια αναχώρησε για την Ιταλία και από εκεί για την Ελβετία, όπου έφτασε στις 2/15 Ιουνίου 1917. «Τον συνοδεύει η καρδιά του έθνους» που επέφερε συντριβή στην καρδιά του έθνους, αναφέρει το Σκριπ⁵²⁹ καθώς δεν υπήρξε Έλληνας οποιασδήποτε πολιτικής αντίληψης που να μην αισθάνθηκε «οδύνη» με την αποδοχή του τελεσιγράφου του διορισμένου αρμοστή των δυνάμεων η οποία σήμανε και την αποχώρηση της Α.Μ. του βασιλιά Κωνσταντίνου. Στον Κωνσταντίνο οφείλει η Ελλάδα πάμπολλα και μεγάλα., τον ελευθερωτή της πατρίδας. Τον συνοδεύουν μακριά από την Πατρίδα «εις την οποίαν είδε το φως από την ημέρα της γεννήσεως του. Στην δοκιμασμένη ελληνική ψυχή, ανακούφιση προκαλεί η δήλωση του αντιπροσώπου των συμμάχων στην Ελλάδα, «ότι ο παραιτηθείς του θρόνου του Βασιλεύς Κωνσταντίνος δύναται να επανέλθει εις την χώραν του μετά την λήξιν του πολέμου ή προ αυτής, εάν το θελήσει ο Ελληνικός λαός, και ότι ουδόλως θα πιεσθή η Ελλάς ίνα εξέλθῃ της ουδετερότητος»⁵³⁰ η εφημερίδα δείχνει την ανακούφισή της από την δήλωση του Jonnart προτρέποντας να προσανατολιστούμε στις δηλώσεις αυτές και *ας κάνωμεν ό,τι μας επιβάλλεται ίνα ιδώμεν ταχείαν την πραγματοποίησιν των*. Τα έθνη καταλήγει η εφημερίδα πρέπει να διαθέτουν την σύνεση, ψυχραιμία καρτερικότητα για την διασφάλιση των ελευθεριών του λαού. Επίσης καλεί όλους να περιβάλλουν τον βασιλιά Αλέξανδρο με πίστη προς το έργο του.

⁵²⁴ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» , ό.π.,σελ.,44

⁵²⁵ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ., 16-43.

⁵²⁶ Κ.Γαρδίκας, *Προστασία και εγγυήσεις :Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης*, ό.π.,σελ.,102.

⁵²⁷ Κ.Γαρδίκας, *Προστασία και εγγυήσεις :Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης*,ό.π.,σελ.,103.

⁵²⁸ Γ.Λεονταρίτης,, «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» ό.π.,σελ.,35-36.

⁵²⁹ Σκριπ,1/16/1917,1

⁵³⁰ Σκριπ,2/6/1917,1

Σε διαφορετικό ύφος ο Ε. Ρεπουλης, σύνδεσμος του Βενιζέλου με τον Jonpart έγραφε στο Βενιζέλο, στις 2 Ιουνίου 1917, ενημερώνοντας τον για την πιο πρόσφατη επικοινωνία με τον Γάλλο απεσταλμένο: *Βεβαίως δεν ηδυνάμην να παραλείψω στοιχειώδες καθήκον συγχαρητηρίων προς τον κ. Jonpart δια τον επιτυχή τρόπον της καταλήψεως του Πειραιώς και την όλην στάσιν και συμπεριφοράν του Γαλλικού στρατού, αλλά και εκφράσεως ευγνωμοσύνης δια την νέαν ταύτην απελευθέρωσιν της Ελλάδος υπό των Προστατίδων Δυνάμεων και ιδιαίτερα της Γαλλίας, [...]*⁵³¹.

Το αποτέλεσμα ήταν η Ελλάδα να αποτελεί ένα ακρωτηριασμένο κράτος καθώς οι Βρετανοί και οι Γάλλοι είχαν καταλάβει τη Μήλο, το Καστελόριζο, την Κέρκυρα, τη Σύρο και τη Νάξο. Οι Ιταλοί τα Ιωάννινα και οι Γερμανοί- Βούλγαροι το Ρούπελ τις Σέρρες, Δράμα και τη φρουρά της Καβάλας.

⁵³¹ Κ.Γαρδίκας, *Προστασία και εγγυήσεις :Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης,ό.π.,σελ.,105*

Συμπεράσματα

Η φθίνουσα πορεία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας μετά το 1898 και η ανάδυση του ελεύθερου Ελληνικού κράτους αποτελούν τους κύριους πόλους που μαζί με τις βλέψεις και τους σχεδιασμούς των Δυνάμεων της εποχής, ορίζουν το δυναμικό πεδίο μέσα στο οποίο η χώρα θα προσπαθήσει να υλοποιήσει το εθνικό όραμα. Η χώρα ενεπλάκει με τις διαφορετικές πολιτικές επιδιώξεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων, από όπου φαίνεται ότι κοινό τους στοιχείο ήταν ο έλεγχος του γεωγραφικού χώρου της Μεσογείου, οι οποίες ανάλογα με τα συμφέροντα τους επηρέαζαν τις εσωτερικές εξελίξεις της Ελλάδας. Επίσης σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζε και η εσωτερική πολιτική σκηνή η οποία αποφάσιζε με γνώμονα τις υποδείξεις αλλά και τον προσανατολισμό της ευρωπαϊκής διπλωματίας.

Η εφημερίδα υποστήριζε θερμά τις αποφάσεις του Θρόνου επιδιώκοντας την άσκηση μιας πολιτικής που θα είχε εθνικό προσανατολισμό με τον βασιλιά του να θεωρείται ο εγγυητής της πολιτικής αυτής και ο μόνος που θα προστάτευε το ελληνικό στοιχείο τόσο στην Μ.Ασία, όσο και στη Βόρεια Ήπειρο. Γι' αυτό και η εφημερίδα ζητεί με επιμονή από την κυβέρνηση Βενιζέλου την οποία αντιπολιτεύεται με σκληρό τρόπο, την προσάρτηση των περιοχών της Β.Ηπείρου χαρακτηρίζοντας τον ως προδότη όταν αυτό δεν πραγματοποιήθηκε. Στα δε εκκρεμή προβλήματα του Κρητικού, Μακεδονικού, του Αλβανικού η εφημερίδα, ανεξάρτητα από τις διαθέσεις της ελληνικής κυβέρνησης να επιλύσει τα ζητήματα με την συνεργασία των χωρών στον ευρύτερο χώρο της χερσονήσου του Αίμου, εκφράζει ανοιχτά τις αντιρρήσεις της για τον τρόπο που ο Βενιζέλος και η κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα κυβέρνησή του διευθέτησαν τη λύση των ζητημάτων αυτών. Η εφημερίδα τον κατηγορεί ότι επέδειξε περιφρόνηση και ειρωνική διάθεση για τις εθνικές αξιώσεις της χώρας, δεν είχε ουδεμία εμπιστοσύνη στο στρατό και στόλο της χώρας.⁵³² Για παράδειγμα στο Κρητικό, άλτο από την επανάσταση του 1821, ζήτημα η εφημερίδα αντιπολιτεύεται έντονα τις κινήσεις του Βενιζέλου τις οποίες δεν διστάζει να τις χαρακτηρίσει ως προδοτικές, αντεθνικές και επιζήμιες για την εθνική υπόθεση.

Προβάλλει σχεδόν σε όλες τις κρίσιμες στιγμές για το Έθνος την εγγύηση, τα ιδεώδη του ελληνισμού που προσφέρει ο Βασιλιάς και ο ελληνικός στρατός⁵³³ ο οποίος υπηρετεί με αυταπάρνηση και απόλυτη προτεραιότητα τον αλυτρωτισμό.⁵³⁴ Ο Βασιλιάς γνώριζε ότι ο εθνικισμός-αλυτρωτισμός αποτελούσε τον σημαντικότερο και συνεπέστερο δίαυλο επικοινωνίας του λαού με το Θρόνο. Γνώριζε ότι η διασφάλιση και η ισχυροποίηση της θέσης του κατοχυρωνόταν από την αποδοχή της πολιτικής του στα εθνικά θέματα από τις Δυνάμεις. Οι Δυνάμεις της Αντάντ στάθηκαν ανίκανες να εναρμονίσουν τις πολιτικές και στρατηγικές του επιδιώξεις στην περιοχή.

Δεδομένου ότι οι ένοπλες συγκρούσεις συνεχίζονταν και επεκτείνονταν, ανεξάρτητα με την επιτυχή έκβαση των Βαλκανικών πολέμων, αδυνατούσαν να μειώσουν την επιρροή των στρατιωτικών αρχών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Με την έναρξη των επιχειρήσεων στα Δαρδανέλια, και ιδίως μετά την ανάληψη της εκστρατεία στη Μακεδονία, τον πρώτο λόγο ως προς τις σχέσεις των συμμάχων με την Ελλάδα δεν τον είχε πάντοτε η πολιτική εξουσία. Η εξωτερική πολιτική υπαγορευόταν πολλές φορές και από στρατιωτικές σκοπιμότητες οι οποίες εξυπηρετούσε συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές. Η ανοικτή επέμβαση των Δυνάμεων της Αντάντ στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την εσωτερική κρίση. Πολιτικοί και στρατιωτικοί λόγοι επέβαλλαν στις Δυνάμεις να ακολουθούν πολιτική

⁵³² Σκριπ, 7/06/1913, 1

⁵³³ Σκριπ, 3/07/1913, 1

⁵³⁴ Ν.Μαρωνίτη, «Βασιλευόμενη δημοκρατία: Λόγοι και πρακτικές (1864-1910)», ό.π., σελ., 111.

πειθαναγκασμού⁵³⁵ του Κωνσταντίνου, του οποίου η φιλογερμανική πολιτική ουδετερότητας απέβαινε επιζήμια για τα συμφέροντά τους. Εύλογα την παραμονή των εκλογών του Μαρτίου 1915 η εφημερίδα θα χρησιμοποιήσει β' ενικό πρόσωπο σε άρθρο της με σκοπό να επικοινωνήσει με τους ψηφοφόρους και να τους επηρεάσει. Ζητά από το εκλογικό σώμα να δώσει την ψήφο του στην κυβέρνηση Γούναρη θεωρώντας την ως την μόνη εγγυήτρια της εθνικής ενότητας με το Στέμμα επικεφαλής. Η βασιλεία προσλαμβάνεται από την εφημερίδα ως το παλαιότερο σύμβολο, το οποίο επικυρώνει την εθνική συναίνεση και την εθνική συνέχεια - ως θεσμός που συμβολίζει την σταθερότητα και την παράδοση⁵³⁶ αλλά και ως βασικός νομιμοποιητικός μοχλός της ανορθωτικής προσπάθειας, οικονομικής και στρατιωτικής αλλά ως μοχλός που οδηγούσε την χώρα στην υλοποίηση του εθνικού οράματος. Γι' αυτό και δεν διστάζει να συγκρίνει τον Βασιλιά Κωνσταντίνο με τον αντίστοιχο του Βυζαντίου ισχυριζόμενη, *Ένας ο Μέγας Κωνσταντίνος ίδρυσε την πάλαι ποτέ [...] Βυζαντινή αυτοκρατορίαν*, ο δε Βασιλεύς των Ελλήνων Κωνσταντίνος έθεσε σήμερα τις βάσεις της επανιδρύσεως αυτής διότι ήταν αυτός που οδήγησε νικηφόρα τον ελληνικό στρατό από τα ελληνικά σύνορα στη Μακεδονική μητρόπολη.

Ακολουθώντας την φιλομοναρχική πολιτική του Κωνσταντίνου δεν σταματά σε κρίσιμες στιγμές να κάνει αναφορές για το μεγαλείο της Ελλάδας ότι ως χώρα κατέχει περίοπτη θέση από όλα τα έθνη. Στο βασιλιά της αναγνωρίζεται η ικανότητα της συντάξεως των κατά ξηρά και θάλασσα εθνικών δυνάμεων, δεν είναι αντιπρόσωπος ξένων Δυνάμεων, όπως κατηγορεί πολύ συχνά τον πολιτικό του αντίπαλο, είναι το όνειρο, η ελπίδα του Πανελληνίου, το ίνδαλμα του έθνους, η ενσάρκωση της Εθνικής Ιδέας που μόνος αυτός μπορεί να την διαχειριστεί είναι η προσωποποίηση της λαϊκής θελήσεως, το στήριγμα, το κλέος και η δόξα της νεώτερης Ελλάδας είναι αυτός το έθνος με του οποίου *συνυφανθεί και συνδεθεί αρρήκτως επί του αυτού ιερού βωμού της Πίστεως και της πατρίδας*. Είναι αυτός όπως υποστηρίζει η εφημερίδα με τις αποφάσεις του θα οδηγήσει την χώρα στην υλοποίηση του εθνικού της οράματος την δημιουργία της Νέας Ελλάδας, χωρίς παραχωρήσεις περιοχών για τις οποίες αντιδρά άμεσα όταν αυτές παραχωρούνται κατακρίνοντας την πολιτική ηγεσία της χώρας για τις άστοχες και δυσμενείς όπως θεωρεί αποφάσεις της. Αυτός είναι ουσιαστικά ο αρχηγός του κράτους τονίζει συχνά το *Σκριπ* προειδοποιώντας τους πολιτικούς οποιαδήποτε κυβέρνησης ότι δεν είναι αυτοί που θα εφαρμόσουν την πολιτική του κράτους αλλά αυτοί (εννοώντας τον Κωνσταντίνο) οι οποίοι με τις αποφάσεις τους θα οδηγήσουν την χώρα εις τον *«Εθνικόν δρόμον»*.

Όμως η αντισυνταγματική και εν πολλοίς προκλητική ενέργεια απόλυσης, για δεύτερη φορά του Βενιζέλου, που οδήγησε σε αποχή τους φιλελεύθερους από τις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1915 μετέτρεψε την Ελλάδα σε στρατόπεδο αψιμαχιών, για ποια πολιτική θα ακολουθηθεί οι οποίες προκάλεσαν σημαντικές ανθρώπινες απώλειες, εκτεταμένες καταστροφές, ναυτικούς αποκλεισμούς, στερήσεις, περιορισμούς της ελευθερίας των πολιτών και παντός είδους αυθαιρεσίες οι οποίες προκλήθηκαν από το διχασμένο πολιτικό σύστημα και την επέμβαση των ξένων δυνάμεων⁵³⁷ στο έδαφος μιας χώρας που μόνο κατ' όνομα ήταν εθνικά ανεξάρτητη.

Μέσα από τα άρθρα της εφημερίδας διαπιστώνουμε ότι μοναδική εξαίρεση συνεργασίας των πολιτικών δυνάμεων της χώρας αποτέλεσε η περίοδος των Βαλκανικών πολέμων. Η ελληνική κυβέρνηση εκείνη την περίοδο επέδειξε όπως υποστηρίζει η εφημερίδα σύνεση και διάθεση συνεργασίας με το βασιλιά για την επίτευξη του εθνικού οράματος. Λαός κυβέρνηση και Βασιλιάς κατάφεραν προτάσσοντας το εθνικό συμφέρον να αντισταθούν σε κάθε ξένη επέμβαση που είχε στόχο τον περιορισμό των δικαιωμάτων της τα οποία «θεμελίωσε δια του χυθέντος

⁵³⁵ Γ.Β.Λεονταρίτης, *Η Ελλάδα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο 1917-1918*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2005, σελ.,25.

⁵³⁶ Ν.Μαρωνίτη, «Βασιλεύομενη δημοκρατία: Λόγοι και πρακτικές (1864-1910)», ό.π., σελ.,96.

⁵³⁷ Γ.Ν.Γιανουλόπουλος, *‘Η ευγενής μας τύφλωσις...’*, ό.π., σελ.,239

αίματος των ηρώων τέκνων της». Αποσπάσματα από άρθρα της αναφέρονται παρουσιάζοντας την καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος και της ομοψυχίας του ελληνικού λαού, όπως: «*Η χώρα πάνοπλος ατενίζει με ενθουσιασμό προς τον επικείμενο εθνικό αγώνα καθώς δεν υπάρχει Έλληνας μη διεκδικών μια θέση στον ιερό τούτο αγώνα έτοιμος να αφιερώσει τις δυνάμεις του*». Επίσης αναφέρεται στο ρόλο του τύπου, προσδιορίζοντας και την δική της ταυτότητα, ότι σε ένα «πατριωτικό αγώνα» που εξαρτάται η ολοκλήρωση του εθνικού οράματος, ο τύπος *ουδέ θα αρνηθεί εις την κυβέρνηση την εθνικήν επικουρία, τον μέγα τούτον μοχλόν της παρά τω δημοσίων φρονήματι ενισχύσεως αυτής*⁵³⁸. Εξάλλου το ίδιο το Έθνος συνεχίζει η εφημερίδα αξιολογώντας την διεκδίκηση των δικαιωμάτων του και την απόδοση της εθνικής του κληρονομιάς σε όλους τους αγωνιζομένους Έλληνες⁵³⁹. Ουδέποτε το ελληνικό έθνος από τη μεγάλη επανάσταση υπήρξε τόσο ισχυρό όσο σήμερα, όλοι οι Έλληνες του ελεύθερου βασιλείου, «πάντες οι υπόδουλοι και πάντες οι εν τη διασπορά πρέπει εν τω μεγάλω αγώνα τον οποίον ανέλαβε η πατρίδα να συσφίγκωμεν τας χείρας, να ενώσουμε τις δυνάμεις για να ενισχύσωμεν την χώρα για να εξέλθει νικηφόρος από αυτόν και να θριαμβεύσει το πολυπληθές αλλά ένδοξο ημών έθνος»⁵⁴⁰.

Ασκήει σκληρή κριτική όταν διαφαίνεται η υποχωρητικότητα της ελληνικής κυβέρνησης στις διεκδικήσεις άλλων κρατών όπως στην περίπτωση της Βουλγαρίας, εδαφών που απελευθέρωσε ο ελληνικός στρατός με την νικηφόρα του προέλαση. Γι' αυτό και διατυπώνει την άποψη ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να επιτρέψει περαιτέρω την πολιτική των υποχωρήσεων και των δωρεών των πληθυσμών της, εξακολουθεί να πολεμά για να επιβάλει την θέληση και τα δίκαια του Έθνους, και τις αξιώσεις της φυλής. Το ίδιο κλίμα δυσφορίας επικράτησε στη χώρα, όταν διεξάγονταν οι συζητήσεις για την οριστική διευθέτηση των συνόρων του νέου Αλβανικού κράτους το οποίο φαίνεται από τίτλους των άρθρων της καθώς πιστεύει ότι «*Εθνισμός και η ελευθερία δεν είναι εμπόρευμα το οποίο μπορεί να καταστεί αντικείμενον διεθνούς συναλλαγής*»⁵⁴¹ χαρακτηρίζοντας ατιμωτική την πράξη του πρωθυπουργού Βενιζέλου για την παράδοση ελληνικών εδαφών στην Αλβανία. Η εφημερίδα κατηγορεί την πολιτική ηγεσία της χώρας ότι αρνείται τα εθνικά της δίκαια, καθώς από το βήμα της ελληνικής Βουλής η κυβέρνηση δεν δίστασε να «αποκηρύξει» ολόκληρη την Β. Ήπειρο. Γι' αυτό και προτρέπει τους Ηπειρώτες να μην «αρνηθώσι τον εθνισμόν τους και να υποταχθούν εις τας αποφάσεις των Δυνάμεων και της Ελλάδας».

Παρόλη την σκληρή κριτική, ο Βενιζέλος δεν θα μπορούσε να αρνηθεί την προτεινόμενη παραχώρηση των νησιών του βόρειου και κεντρικού Αιγαίου, υπό την προϋπόθεση ότι θα απέσυρε τις στρατιωτικές του δυνάμεις από τη Β. Ήπειρο, γι' αυτό και προτίμησε την ενίσχυση των ελληνικών θέσεων στο Αιγαίο, απέναντι σε μια ισχυρή χώρα η οποία αμφισβητούσε συνεχώς το καθεστώς των νησιών. Κινήσεις προσεχτικές και μελετημένες έδωσαν την δυνατότητα στον Βενιζέλο εκμεταλλευόμενος με τον καλύτερο τρόπο τη διεθνή συγκυρία να μετατρέψει τη νεφελώδη Μεγάλη Ιδέα σε πρόγραμμα εξωτερικής πολιτικής⁵⁴² άλλωστε η γεωγραφική διεύρυνση του κράτους ήταν απαραίτητη για την ένταξη του στο σύγχρονο ανεπτυγμένο κόσμο.

⁵³⁸ Σκριπ, 29/09/1912, 1.

⁵³⁹ Σκριπ, 29/08/1912, 1

⁵⁴⁰ Σκριπ, 18/09/1912

⁵⁴¹ Σκριπ, 23/02/1914,

⁵⁴² Λ. Λούβη, «Η ήττα του παλαιοκομματισμού» στο Βήμα 26/07/2009

<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=280438>.

Βιβλιογραφία

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

Σκριπ

Πατρίς, Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος Η πορεία μιας ζωής μέσα από τα κείμενα, τις ομιλίες και την αλληλογραφία του, Πέμπτη 26 Φεβρουάριος, 2009.

Πατρίς, Κρητική Πολιτεία. 94 χρόνια από την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, χορηγία Τράπεζα Πειραιώς, Παρασκευή 30 Νοεμβρίου 2007

Ασπρέας Γ., Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδας, Αθήνα εκδ. Χρήσιμα βιβλία, 1963

Βακαλόπουλος Κ.Α., Οι Νεότουρκοι και Μακεδονία 1908-1912 Εκδ, Αφοι Κυριακίδη Θεσσαλονίκη, 1988,

Γ. Βεντήρης, Η Ελλάδα του 1910-1920, Αθήναι, Πυρσός Α.Ε., 1931.

Βερέμης Α., « Το στρατιωτικό κίνημα του 1909» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ., ΙΔ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1977,

Γαρδίκας Κ., Προστασία και εγγυήσεις : Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης

Γαρδίκας Κ., «Η Ελλάδα και το ανατολικό ζήτημα (1821-1923)» στο *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους Διεθνές πλαίσιο και πολιτική τον 19^ο αι.*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008,

Γιανουλόπουλος Γ.Ν., 'Η ευγενής μας τύφλωσις...', Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2003.

Β. Γούναρης «Μακεδονία 1871-1909. Από τη βαλκανική εξαρχία στο Κίνημα των Νεοτούρκων» στο *Ιστορία του νέου Ελληνισμού* τομ., Ε., Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003.
Δετοράκη Θ., *Ιστορία της Κρήτης*, Ηράκλειο Κρήτης, 1990

Δρούλια Λουκία-Κουτσοπανάγου Γιούλα, *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού τύπου 1784-1974*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα, 2009

Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, *Το Μακεδονικό και η Γερμανία Απόρρητα έγγραφα του Γερμανικού υπουργείου εξωτερικών*, μτφρ Στρ. Ν. Δορδανάς-Βάιος Καλογρηάς, Θεσσαλονίκη, εκδ Αφοι Κυριακίδη α.ε., 2013

Ζαχαρόπουλος Ν., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη*, Αφοι Κυριακίδη, 1997.

Θεοδούλου Χρ.Α., *Η Ελλάδα και η Αντάντ 1^η Αυγούστου 1914- 25^η Σεπτεμβρίου 1916*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος, Πατάκης, Χανιά, 2011

Καλλιβερέτακη Λ., «Κρήτη 1871-1913» στο *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τομ., 5^{ος}, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, σελ., 320.

Κολιόπουλος Ι., «Η κατάσταση στη Μακεδονία από το 1909 έως το 1912» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ., ΙΔ'. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1977

Κόντης Β. *Ευαίσθητες ισορροπίες Ελλάδα και Αλβανία στον 20^ο αι.*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη,

Κοραντής Α.Ι., *Βορειοηπειρωτικό ζήτημα. Η ιστορία μιας τραγωδίας* Μίλητος, Αθήνα, 2010

Λεονταρίτης, Γ., «Η Ελλάς και ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. ΙΕ΄, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1977.

Λεονταρίτης Γ., *Η Ελλάδα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο 1917-1918*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2005.

Κ.Λούλος, *Η Γερμανική πολιτική στην Ελλάδα 1896-1914*, Αθήνα, Μορφωτικό Ινστιτούτο Α.Τ.Ε

Μαζαράκης Ι., «Η Μακεδονία στις παραμονές του αγώνα» στο Νεώτερος ελληνισμός από το 1881 ως το 1913, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ.ΙΔ, Αθήνα, 1977,

Μαλκίδης Θ. *Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις*, Αθήνα, Γόρδιος, 2007.

Μαυροκορδάτος Γ.Θ., «Οι πολιτικές εξελίξεις από το Γουδί ως τη Μικρασιατική καταστροφή» στο *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, τομ.6^{ος}, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003.

Μαρκάκη Λ., *Ελευθέριος Βενιζέλος 1864-1910, Η διάπλαση ενός εθνικού ηγέτη*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 2001.

Μαρωνίτη Ν., «Βασιλευόμενη δημοκρατία: Λόγοι και πρακτικές (1864-1910)» στο *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008,

Μαρωνίτη Ν, *Το κίνημα στο Γουδί εκατό χρόνια μετά. Παραδοχές ερωτήματα νέες προοπτικές*, Αθήνα, Αλεξανδρεία, 2010.

Μυστακίδου Κ., *Η μεγάλη ιδέα στον τύπο του Γένους*, Αθήνα, Πατάκη, 2005

Λυριντζής Χρ., «Κράτος, εξουσία πολιτική (1830-1880)» στο *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008.

Λούβη Λ., «Η ήττα του παλαιοκομματισμού» στο *Βήμα* 26/07/2009
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=280438>.

Λούλος Κ., *Η Γερμανική πολιτική στην Ελλάδα 1896-1914*, Αθήνα, Μορφωτικό Ινστιτούτο Α.Τ.Ε.

Παπαδημητρίου Δ., Ο τύπος και ο εθνικός διχασμός 1914-1917, διδακτορική διατριβή, ΕΚΔΕ

Πετσάλη-Διομήδη Ν. , *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-17*, Φιλιππότης, Αθήνα, 1988

Σαμπατάκη Θ., «Ο διχασμός, το κίνημα του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη και η είσοδος της Ελλάδας στο πόλεμο», στο *Εθνικός Διχασμός 1916-1917*, Ελευθεροτυπία, Νοέμβριος, 2009.

Σβολόπουλος Κ., «Ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* τομ., ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977,

Σβολόπουλος Κ.Δ., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η πολιτική κρίσις εις την αυτόνομη Κρήτη 1901-1906*, Ικαρος, 1974

Σβολόπουλος Κ., «Διπλωματικές εξελίξεις από το 1909 ως το 1912» στο *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τομ.,ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα,1977, σελ.,280-289.

Σβολόπουλος Κ., «Η είσοδος του Ελ.Βενιζέλου στην πολιτική ζωή της Ελλάδας και οι εσωτερικές εξελίξεις από το τέλος του 1909 ως το 1912» στο *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τομ.,ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα,1977, σελ.,266-279.

Σβολόπουλος Κ., «Η διάσταση ανάμεσα στον πρίγκιπα Γεώργιο και τον Ελ.Βενιζέλο», στο *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τομ.,ΙΔ, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα,1977, σελ.,199-215.

Σβολόπουλος Κ., *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, Εστία, Αθήνα, 2000

Β. Τσίχλης, *Το κίνημα του Γουδή και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*,Αθήνα,Πολυτροπον

Dakin D., *Ο ελληνικός αγώνας στη Μακεδονία 1897-1913*, Εκδ.Α.Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη,1996

Dakin D., *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, ΜΙΕΤ,Αθήνα,2009

HERING G.,*Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα1821-1936*,ΜΙΕΤ,Αθήνα,2006

Κ. Μάγερ *Η ιστορία του τύπου*,τομ.β, Αθήναι,1959,σελ.,236-241